

JANOVSKÝ-MÜLLER:

Obrázky

z dějin církevních.

Cena K 4'40

OBRAZY Z DĚJIN CÍRKEVNÍCH

Učebnice i čítanka

PRO ÚSTAVY UČITELSKÉ A LYCEA.

Napsali

FRANTIŠEK JANOVSKÝ A VÁCLAV MÜLLER,

c. k. profesoři.

Schváleno od biskupského ordinariátu v Brně dne 9. července 1908 č. 3614
a od c. k. ministerstva kultu a vyučování 31. ledna 1910 č. 752.

Cena váz. výtisku 2 K 90 h.

V PRAZE.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ V. KOTRBA.
1910.

Nihil obstat.

Č. 3614. Imprimatur.

Prof. Josef Kašpar.
Prof. Fr. Kalvoda.

Pavel,
biskup.

V B r n ě, dne 9. července 1908.

OBSAH.

ÚVOD	Strana 3
----------------	-------------

I.

Starověk.

(r. 33—800).

1. Církev za doby apoštolské	5
2. Zkáza Jerusalema	10
3. Pronásledování křesťanů v říši římské	12
4. Konstantin Veliký a jeho nástupcové	21
5. Bludy a církevní sněmy	25
6. Církevní věda	30
7. Mnišstvo	41
8. Islam	44
9. Pokřesťení národů germánských	46
10. Ústava církevní	47
11. Bohoslužba	49
12. Školství	52
13. Umění	56
14. Život církevní	63

II.

Středověk.

(r. 800—1500).

1. Karel Veliký (771—814)	66
2. Pokřesťení národů slovanských a ostatních	68
3. Rozkol	80
4. Papežové sv. Řehoř VII. (1073—1085), Alexander III. (1159—1181), Innocenc III. (1198—1216) a nástupcové	81
5. Křížové výpravy	88
6. Mnišstvo	94
7. Církevní věda	103

	Strana
8. Řím a Francie	109
9. Církev v naší vlasti	114
10. Bludy	118
11. Ústava a bohoslužba	129
12. Školství	130
13. Umění	135
14. Život církevní	141

III. Novověk. (r. 1500—).

1. Protestantismus	145
2. Sněm tridentský a praví reformátoři	159
3. Mnišstvo	162
4. Církevní věda	168
5. Missie zámořské a domácí	171
6. Obmezování moci papežské	177
7. Nevěra a revoluce	179
8. Století XIX.	182
9. Ústava a bohoslužba	188
10. Školství	189
11. Umění	197
12. Život církevní	201
DOSLOV	208

VYOBRAZENÍ.

	Strana
Sv. Otec Pius X.	1
Kathedra sv. Petra v Římě	9
Vítězný oblouk Titův v Římě	11
Kořist chrámová. Basrelief na oblouku Titově	12
Kaple sv. Caecilie v katakombách	16
Madernova socha sv. Caecilie	17
Fossor z coemeteria sv. Petra a Marcellina	56
Púdorys jedné části (osminy) coemeteria sv. Anežky	57
Deska hrob uzavírající s nápisem a symbolickými obrazy	58
Nástrovní malba v katakombě sv. Domitilly	59
Klanění se magů v coemeteriu sv. Trasona a Saturnina	60
Púdorys basiliky	61
Vnitřek basiliky sv. Sabiny v Římě	62
Průřez chrámu Boží moudrosti v Cařihradě	63
Velehrad	70
Vnitřek chrámu sv. Klementa v Římě	72
Klášter Benediktinů v Rajhradě	78
Křižáci dobyli Jerusalema	90
Klášter »Porta coeli« u Tišnova	95
Bývalý cisterciácký, nyní augustiniánský chrám Páně na Starém Brně	96
Klášter na Strahově	98
Panna Maria Svatotomská	102
Krištof Kolumbus	107
Císař Karel IV., otec vlasti	117
Kaple sv. Jiří na Řípu	135
Portál zámeckého chrámu v Třebíči	136
Vnitřek zámeckého chrámu v Třebíči	137
Krypta pod zámeckým chrámem v Třebíči	138
Fra Ang. Fiesole: Korunování P. Marie	139
Chrám sv. Petra v Římě	146
P. Jiří Plachý (1585—1659)	164
Císař František Josef I.	185

	Strana
Sv. Otec Lev XIII.	186
Josip Juraj Strossmayer	196
Dinzenhofer: Chrám sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze	198
Michelangelo: Pieta	199
Lionardo da Vinci: Večeře Páně	200
Rafaël: Madonna della Sedia	201
Rubens: Snímání s kříže	202
Skréta: Sv. Jan evangelista	203
Sv. Alois	204

OPRAVY.

- Na str. 32 a 33. Odstavec opatřený *, počínající slovy: »Vedle svědomité péče...« má býti vytištěn drobnějším písmem jako látka pouze čítanková.
- Na str. 35. 13. řádka shora místo: »ze spisu« čti správně »ze spisů«.
- Na str. 51. 15. ř. shora místo: »začato« čti správně »začalo se«.
- Na str. 53. 15. ř. shora vypusť vedlejší větu od slova: »jenž nám — vyučování«.
- Na str. 94. Předposlední odstavec má končiti slovy: »Rodička Boží«. Ostatní vypusť.
- Na str. 103. 8. ř. zdola místo »r. 780« doplň »kolem r. 780«.
- Na str. 104. 2. ř. zdola místo »z Halsu« správně »z Halesu«; taktéž i v postranním marginálu.
- Na str. 107. 5. ř. zdola pozměň slova »připojeny i grammatiky biblických řečí« »připojeny hebrejský a aramejský slovník«.
- Na str. 109. 11. ř. shora: »Acrigola« oprav na »Agricola«. Na téže stránce končící oddíl 7. doplň větou: »Nejstarší moravský tiskopis jest »Agenda biskupství olomouckého« z r. 1486«.
- Na str. 136. 3. ř. zdola místo »v Orvieté« čti »v Orvietě«.

SV. OTEC PIUS X.

ÚVOD.*)

Církevní dějiny vypravují nám, která církev Kristem založená se šířila, působila podle svého trojího úřadu učitel-
ského, kněžského a pastýřského, trpěla, vítězila a vždycky se osvědčovala podle vůle Páně jednou, svatou, katolickou, apoštol-
skou. Jsou-li podle Cicera dějiny vůbec učitelkou života, jsou jí dějiny církevní zvláště; ukazují nám nad slunce jasněji, že církev jest skutečně dílem Božím a že se vždycky osvěd-
čilo a podnes se osvědčuje slovo Kristovo: »Brány pekelné jí nepřemohou«. Jako druhdy chtěl původce jejího zahubiti krutý Herodes, tak také jí takřka hned v kolébce chtěla zničiti zloba Židů a pohanů; mocnáři, bludaři, ba i nehodní sluhové její vráželi jí rány, trhali roucho její svaté jednoty, uváděli v nenávisť a podezření svatost učení a obřadů jejích, a kolikráte dle soudu lidského zdálo se, že již veta po církvi. Avšak když byla nouze nejvyšší, byla pomoc Boží nejbližší; v rozhodnou chvíli stál již na bojišti nějaký David, aby potřel Goliáše. Ze všech nebezpečností a bojů vyšla církev povždy silnější a slavnější; zazářilo jasnějším světlem její svaté učení, vzešli jí svatí učitelé, mučedníci a hrdinové ctnosti; z ohnivě peci zkoušek vyšlo zlato jejích ústavův a zřízení vytříbené a utvrzené do rukou plesajících synův a dcer jejích. Tak mnohá říše, tak mnohý národ zmizel; na sta sekt z církve vylou-

Pojem cír-
kevních dě-
jin.

*) Odstavce a stránky hvězdičkou označené a drobnějším tiskem vytištěné jsou látkou pouze čítankovou.

čených se rozplynulo anebo ještě mizejí před očima našima rozpadávajíc se vnitřní svou chorobou; mnohé krajiny sluncem křesťanství druhdy ozářené úpějí opět v temnotách pohanských anebo v matných mrákotách mohamedánského půlměsíce či ve ztrnulosti řeckého rozkolu: avšak církev Kristova stojí mezi námi nezměněna, jako slunce světa duchového, jako nejvelikolepější ústav světa. Odtud vzniká a roste důvěra, věrná přilnulost k církvi a slastiplný cit, jaké že to štěstí býti dítkem této matky. Se sv. Pacianem díme: »Christianus mihi nomen, catholicus vero cognomen — Křesťan jest mé jméno, katolík však mé příjmení!«

Rozdělení. Rozvrhne si dějiny církevní na křesťanský starověk, středověk a novověk, podáme z každého období několik obrazů.

I.

Starověk.

(r. 33—800).

1. Církev za doby apoštolské.

1. Dokonav dílo vykopení vstoupil Kristus Pán na nebesa. Ovoce díla onoho mělo všemu lidstvu býti přineseno, všichni lidé měli býti účastni pravdy i milosti Kristovy. Úlohu tu svěřil Pán svým apoštolům i pomocníkům a nástupcům jejich. Na to ovšem síly lidské nestačily; proto jim slíben Duch svatý. Ještě před svým nanebevstoupením opakoval Pán tuto svou přípověď a přikázal apoštolům, aby neodcházeli z Jerusalema, až na ně sestoupí Duch svatý. Podle rozkazu toho dleli tudíž apoštolové, učedníci i matka Páně v Jerusalemě ve večeradle na hoře Sioně. Bylo všech se 120. Zbožně se modlili. Na vybídnutí Petrovo zvolen místo nešťastného Jidáše Matěj. Nadešel už desátý den po nanebevstoupení Páně; i byly právě židovské letnice na památku zákonodání na hoře Sinaji a zároveň slavnost žní či prvotin; a tehdy sestoupil Duch svatý na apoštoly v podobě ohnivých jazyků. Naplnění byvše všichni darem moudrosti, poznali dokonale božské učení Kristovo; nabyvše daru síly, byli ochotni bez bázně je hlásati; a obdrževše konečně dar jazykův a zázraků, obdařeni jsou schopností s úspěchem je rozšiřovati. První

Sesláni Du-
cha sv.

vystoupil s v. Petr, který zástupům před domem se nashromážděním kázal Ježíše ukřižovaného a vzkříšeného, vybízející k pokání. V týž den dalo se pokřtiti 3000 mužů. Tak stala se židovská slavnost prvotinami církve katolické.

Církev jerusalemská.

2. Apoštolové kázali neúnavně učení Kristovo v Jerusalemě a mnozí uposlechli hlasu jejich a přijali sv. křest. Všichni trvali v učení apoštolském, na modlitbách a ve sdílnosti lámání chleba, všickni byli pospolu a měli jakýmsi způsobem všechny věci společny. (Sk. ap. 2, 42...) K lámání chleba (t. j. ke mši sv.) chromážďovali se v soukromých domech, modlitby vykonávali také v chrámě jerusalemském. K rozkvětu církve posloužily i zázraky, které konali apoštolové, jako: uzdravení chromého u chrámu, potrestání Ananiáše a Safiry, uzdravování nemocných stínem Petrovým a j. Počet věřících množil se tak, že apoštolové nemohli již stačiti, aby rozdali podpory vdovám a chudým. Dle rozkazu apoštolů vyvolili si tedy věřící sedm mužů dobré pověsti, na které pak apoštolové modlící se vzkládali ruce a tak je posvětili. Mužové ti měli se starati o chudé, křtiti a při mši sv. přisluhovati; nazváni jsou diakonoi, t. j. jáhnové, pomocníci.

Jáhnové.

Pronásledování.

3. Vysoká rada židovská vidouc neustálý vzrůst nenáviděného učení Kristova, chtěla je potlačiti, třeba násilím. Zjavši apoštoly Petra a Jana, porouchela jim, aby nekázali ve jménu Kristově. Petr však neohroženě prohlásil, že více sluší poslouchati Boha než lidí. Když pak všichni apoštolové byli zajati, tu jen rozvázný a moudrý člen velerady Gamaliel zabránil, že nebyli k smrti odsouzeni, řka: »Odstupte od těchto lidí a nechte jich; nebo jestliže z lidí jest to dílo, rozpadneť se; pakli z Boha jest, nebudete ho moci zrušiti, abyste snad nebyli nalezeni i Bohu odporní.« (Sk. ap. 5, 38. 39.)

Sv. Štěpán.

Neohrožené kázání jáhna Štěpána způsobilo prvě pronásledování věřících v Jerusalemě. Prvou obětí byl Štěpán sám, kterýž obžalován byv z rouhání zákonu Mojžíšovu vyveden za město a tam u přítomnosti a za souhlasu mladého Šavla Tarského ukamenován. Sv. jáhen u přívalu kamenném modlil se za vrahy své: »Pane, nepokládej jim toho za hřích!« A to pověděv usnul v Pánu.

Tak tekla prvá krev pro víru Kristovu; Štěpán stal se prvomučedníkem; první zkusil proroctví Páně: »Přichází hodina, že každý, kdo vás zabije, domnívati se bude, že by tím službu prokázal Bohu.« (Jan 16, 2.)

Církev mimo Jerusalema.

4. Pronásledování učedníků Kristových v Jerusalemě po umučení Štěpánově užila Prozřetelnost Boží ke vzrůstu svaté

církve i mimo Jerusalema. Křesťané rozprchnuvše se po Judsku a Samaří hlásali všude učení Ježíše ukřižovaného.

Tak kázal jáhen Filip v Samaří, kdež pak apoštolové Petr a Jan na pokřtěné vzkládali ruce a křesťané přijímali Ducha svatého. (Svátost bířmování.) Blíže Gazy pokřtil Filip komorníka aethiopské královny Kandace, pak procházel Judskem až do Caesareje. Petr prohlížeje vznikající obce křesťanské kázal v Lyddě, Joppe a Caesareji. Jiní přišli až do Foinicie a na Cypr. Všude však kázali tito první věrozvěstové křesťanství pouze Židům. Věděli sice všichni, zvláště apoštolové, že Kristus nevyloučil pohanů ze své církve, ale čekali na přímý pokyn Boží, aby otevřeli brány církve i pohanům. Toho pak dostalo se Petrovi, když v Joppe zvláštním viděním (spatřil prostěradlo plně zvířat čistých i nečistých) byl Kristem vybidnut, aby pokřtil pohanského setníka Kornelia v Caesareji. Od té chvíle vznikaly křesťanské obce i z pohanů, z nichž nejvíce rozkvetla působením Barnabášovým a Pavlovým obec antiochijská v Syrii. V Antiochii nazváni také vyžnaváči Kristovi po prvě christiano i (křesťané).

5. Nejohnivějším pronásledovatelem křesťanů byl Šavel. Narodiv se v Tarsu cilickém a byv pečlivě vychován a klasicky vzdělán, stal se ve škole Gamalielově horlivým fariseem a tím i nepřitelem učení Kristova. S dovolením velerady pronásledoval křesťany i mimo Jerusalema. A na takové cestě byl před branami města Damašku zjevivším se mu Spasitelem zázračně obrácen a od Ananiáše v Damašku na Pavla pokřtěn. Z Damašku odebral se Pavel do Arabie, kde pobyl tři léta připravuje se spolupůsobením Páně na úřad svůj; potom vrátil se do Damašku a byv od úkladů židovských zachráněn, odešel do Jerusalema, aby se mu dostalo od sv. Petra, viditelné to hlavy církve, potvrzení v úřadě apoštolském. Odtamtud odešel do Tarsu a pak do Antiochie, kdež posvěcen. Pavel, právě tak horlivý potom apoštol, jako dříve nepřítel Kristův, byl vyvolenou nádobou, aby nesl jméno Kristovo mezi pohany.

Obrácent Šavelovo.

6. Utěšeně zkvétající církvi nastalo nové pronásledování, které způsobil vnuk Heroda Velikého, Herodes Agrippa I. (41—44). Chtěje se zalíbiti Židům dal mečem odpravit sv. apoštola Jakuba staršího, jenž byl v Judsku a Samaří evangelium zvěstoval, ba i do Španěl zašel, a tam také v Kompostelle pochován. A vida Herodes, že se to Židům líbilo, uvrhl i Petra do vězení, aby také jej na smrt vydal. Avšak Bůh vysvobodil Petra z vězení andělem. Herodes raněn hroznou nemocí bídně zahynul.

Nové pronásledování r. 43.

Jerusalem-
ský sněm
r. 52.

7. Po smrti apoštola Jakuba rozešli se svatí apoštolové z Jerusalema kázat všem národům; ale sešli se tam ještě jedenkrát, aby konali tak zvaný sněm apoštolský, na němž měl býti rozhodnut spor křesťanů ze židovstva a z pohanstva o závaznosti zákona Mojžíšova. Předsedal sv. Petr. Za pomoci Ducha sv. učiněno pak rozhodnutí toto: »Vidělo se zajisté Duchu svatému i nám, žádného více na vás břemena nevzkládati kromě těchto potřebných věcí: abyste se zdržovali od věcí obětovaných modlám a od krve a od udáveného a od smilství; od kterýchžto věcí budete-li se ostříhati, dobře učiníte.« (Sk. ap. 15, 28. 29.)

Sv. Petr.

8. Chudý druhdy rybář z Bethsaidy, obdržev od Ježíše Krista moc klíčů, stal se hlavou církve a skalou, o níž se měla moc nepřátel Kristových tříštiti. Byv zvláště již samým Spasitelem přede všemi vyznamenán, stal se hned po nanebevstoupení Páně uznanou hlavou sboru apoštolského a celé obce Kristovy.

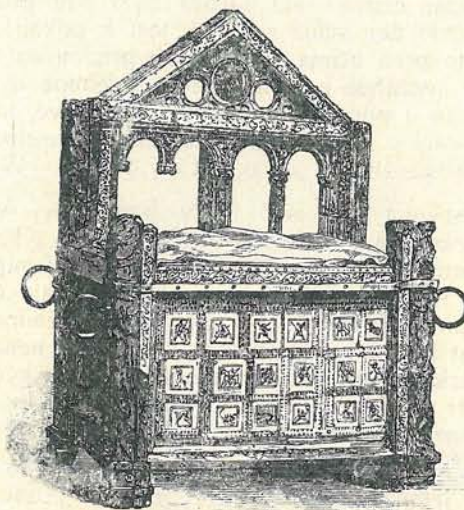
Nejdříve působil, jak již pověděno, v Jerusalemě, potom v Palaestině a nějaký čas byl biskupem v Antiochii syrské. Jsa stíhán Herodem Agrippou, odešel z Jerusalema a odebral se za císaře Klaudia do Říma, kde zřídil osadu křesťanskou, které stál po 25 let v čele. Když Klaudius vyhnal Židy z Říma, odešel také sv. Petr, přišel na východ, předsedal sněmu apoštolskému a navštívil Antiochii, Korint a jiná města. Za Nerona vrátil se do Říma a podnikal pouze potřebné cesty apoštolské. Za pronásledování Neronova byl jat, vězněn (nejspíše ve vězení mamertinském pod Kapitoliem) a konečně r. 67 dne 29. června umučen, přibit na kříž hlavou dolů.

Petr umřel jako hlava církve římské, tím tedy přešlo i jeho popřednictví (primát) na jeho nástupce, biskupy římské. Z toho důvodu jest přítomnost sv. Petra v Římě veledůležitá, neboť na ní závisí primát biskupa římského v církvi katolické.

* Na pahorku Vatikánském stál, dle Plinia, odvěký dub, současný za posvátný pokládáný proto, že jim předpovídal budoucnost. Od těchto věšteg (vaticinia) — praví Aulus Gellius — i božstvo, jež tu mělo svou svatyni, i celý pahorek obdržely název božstva a pahorku Vatikánského. Za dob Tacitových obydleno bylo okolí Vatikánu jenom chudými hrnčíři; všichni jiní stranili se pahorku toho. Časem však veliká stala se změna. Místo svatyně pohanské hledí nad hrobem svatého Petra k nebi svatyně Boha pravého, největší chrám světa, chrám svatopetrský; místo dubu, jemuž úctu modlářskou vzdával pověřivý lid,

zaujímá strom života; místo věšty klamně jest tu pravdivá věštba Boží v nástupci sv. Petra. *)

* Ve starověku nebylo námitek proti přítomnosti, působnosti a smrti Petrově v Římě; upíráno toho teprve v době protestantismu, aby jaksi bylo odůvodněno odtržení od Stolicie římské. Avšak upírači sou usvědčeni ze lži těmito starými svědectvími: 1. z Písma sv. Sv. Petr píše I. svůj list z města, jež nazývá »Babylonom« (I. Petr. 5, 13). Nazývá tak obrazně Řím, jež se podobal starému Babylonu, tenkrát rozvalenému a opuštěnému, prostopášností, nemravností a modloslužbou. 2. ze starých spisovatelů, počínajíc od sv. Klimenta Římského, třetího nástupce Petrova, v každém století a to několikrát. Zvláště krásně svědčí římský kněz Kajus, jež píše bludaři Proklovi (180—200): »Já

Kathedra sv. Petra v Římě.

mohu patrně ukázati vítězná znamení apoštolů. Neb chceš-li jíti na horu Vatikánskou, neb na cestu Ostijskou, najdeš vítězná znamení těch, kteří církve tuto založili.« 3. nepřetržitou a bezpečnou tradicí římskou, s níž se shledáváme v katakombách a v topografii římské. O tom svědčí také římská ikonografie (mezi 380 nejstaršími malbami na skle nalézáme sv. Petra a Pavla až na 80) a svátky (Nastolení sv. Petra 18. ledna). Světově známou kathedru, křeslo, dostal sv. Petr dle tradice od senátora Pudenta, jež pokřtil. Dne 18. ledna přenášena byla po celý středověk slavnostně před hlavní oltář basiliky svatopetrské, a tam usedal na ni papež.

*) Bilczewski-Tumpach: Archaeologie křesťanská. Str. 422.

2. Zkáza Jerusalema.

Zpronevěra
národa vy-
voleného.

1. Starozákonní církev národa vyvoleného byla jenom přípravou novozákonní církve křesťanské; Židé měli první do ní vejít; avšak většina z nich neuznala Krista Messiasem, pohrdli jeho duchovní říší, jelikož jsouce oblouzeni duchem zlým čekali a nadáli se, že Messias zlomí panství římské, založí světovou říši světskou, v níž Židé zaujmou nejpřednější a nejvýnosnější místa; a jako usmrtili Krista, tak na smrt pronásledovali apoštoly a ostatní věřící. Zpronevěřivše se takto svému světodéjnému úkolu, přestali Židé býti národem vyvoleným, nositelem zjevení a propadli trestu, jež s pláčem byl jim a městu Jerusalemu Pán Ježíš předpověděl o první Květné neděli: »O kdybys bylo i ty poznalo, a to alespoň v tento den svůj, co tobě jest k pokoji! Ale nyní jest to skryto před očima tvýma. Neb přijdou na tebe dnové a obklíčí tě nepřátelé tvoji naspem a oblehnou tě a souzí tě se všech stran a porazí tě na zemi, i syny tvé, kteří v tobě jsou, a neostaví v tobě kamene na kameni, protože jsi nepoznalo času navštívení svého.« (Luk. 19, 42.—44.)

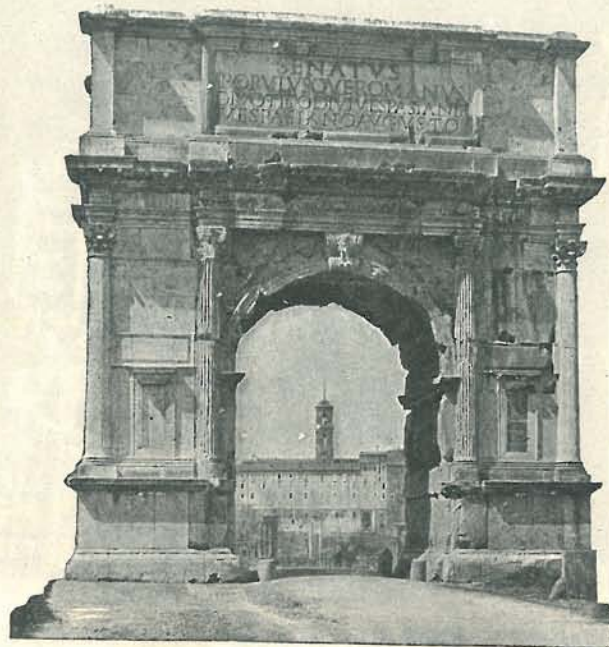
Krutost pan-
ství římské-
ho.

2. Působením farisejské školy Šammaiovy vyvinula se mezi Židy přepjatá horlivost pro zákon, která v každém, kdo zákona nešetřil, viděla nepřítele, hlavně pak v pánech svých Římanech. Jho římské bylo kruté. Římané pak opovrhující Židy nikterak se nenamáhali, aby jho ono zmírnil. Tvrďá tato přísnost jenom rozdmýchovala židovskou nenávist, a vyděračnost, lakota i zpupnost místodržitelů římských stupňovala ji téměř k šílenství. Rozhořčení dostoupilo vrcholu za ukrutného prokuratora Gessia Flora, který počínáním svým Židy ve vzpouře přímo vehnal. Povstalo vzbouření všeobecné, jemuž padla za obět římská posádka v Jerusalemě.

Válka židov-
ská (66—70).

3. Křesťané pamětlivi prorockých slov Páně vystěhovali se do zajordánského města Pelly. Přitáhl syrský místodržitel Cestius Gallus, ale náhlým ústupem zavinil svou porážku a dodal takto Židům nové odvahy. Nasíal boj pravidelný. Císař Nero jmenoval vojevůdcem Flavia Vespasiana. Vespasian postupuje zvolna od severu, dobyl celé Galileje. Byl prohlášen svými legiemi za císaře, odevzdal Vespasian velení svému synu Titovi, kterýž na velikonoce r. 70 přitáhl k Jerusalemu plnému lidstva. Tam zatím zuřil urputný boj stran, jichž vůdcové hůře si vedli než přichozí nepřátelé, vraždíce, loupíce. Jen nenávist k Římanům je pojila, tak že Titus přitrhnuv k městu, marně nabízel mír. I se-

vřen Jerusalem náspy, zpřetrhán vodovod, zamezen přívod potravy. Z toho vzešel hlad a mor. Hrozné daly se vyjev. Matka vlastní dítě zabila a upekla. Kdož chtěli prchnouti, padli do rukou Římanům a křižováni vůkol Jerusalema, tak že se potom již ani nedostávalo dřeva na nové kříže. Brzy vzata útokem jedna část města. Aby ostatního ušetřil, vyslal lidumilný Titus zajatého Josefa Flavia, aby přiměl své nešťastné krajany, by se vzdali. Marně. Bojováno tedy dále, až město padlo a spolu s chrámem popelem lehlo. Dle Josefa Flavia zahynulo 1,100.000 lidí a 97.000 odvezeno do zajetí. Mimo Jerusalem zničeno 50 měst a 985 osad.

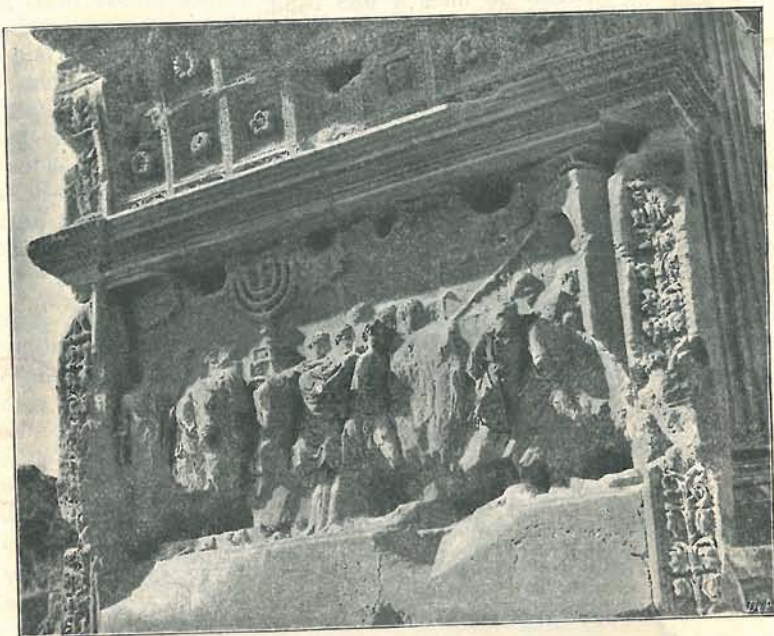
Vítězný oblouk Titův v Římě.

Tak se vyplnilo proroctví Kristovo. Přestaly oběti, přestala bohoslužba levitská; Židé rozptýleni mezi národy zůstali bez chrámu, velekněze a knížete. Trestu toho užila Prozřetelnost Boží ve prospěch křesťanství, které zevnitř (pronásledováním) i uvnitř (bludy) ohrožováno bylo židovstvem. Zvláště pak se jasně ukázalo, že křesťanství jest náboženstvím samostatným a nikoliv jen sektou židovskou.

* Titus vjel u vítězoslávě do Říma, veda zajatce a kořist hoinou. Na památku vystavěn oblouk Titův, na němž basreliefy doposud za-

chované představují nám kořist chrámovou a císaře na voze triumfálním.

Nové vzbu-
rení. * 4. **Nové vzbuření Židů** nadešlo za císaře Hadriana (117—138), který chtěl pokorené židovstvo zničit, zapověděl obřizku a poručil vystavět na troskách Jerusalema pohanské město Aelia Capitolina; nazváno tak jemu, Aeliu Hadrianovi, i Joviši kapitolskému na počest. Židům postavil se v čelo Ižimessiaš Bar Kochba. Nastalo hrozné krveprolití, při němž zahynulo několik set tisíc Židů (roku 133—135).

Kořist chrámová. Basrelief na oblouku Titově.

3. Pronásledování křesťanů v říši římské.

Rychlé roz-
šíření kře-
stianství.

1. Rychle se rozšířilo křesťanství v říši římské. Zdálo se, že se spíše světlo sloučí s tmou, voda s ohněm, než aby tehdejší pohanský svět podrobil se evangeliu Kristovu, jež jako bylo Židům pohoršením, tak pohanům bláznovstvím (I. Kor. 1, 23.); hlásal pokoru, čistotu, sebezapření, kdežto pohanstvo tonulo v pýše, nemravnosti, rozkošnictví. A přece se pohané podrobili, jak to předpověděl Kristus Pán připo-

dobniv církev svou zrnů hořčičnému, anebo kvasu. Příčiny rychlého rozšíření křesťanství byly tyto: Byla to vůle Boží; byla tenkrát plnost času, svět toužebně pral si Mesiášem; věrozvěstové bohonadšeně horlili a Bůh doprovázel kázání jejich darem jazyků, prorocství a zázraků; učení jejich přemáhalo svou dokonalostí všecku filosofii, vysvětlovalo vše, po čem duch lidský prahнул a srdce toužilo; křesťané vzorně žili a upřímně se milovali; mučedníci svou stálostí budili úžas i u nepřátel, krev jejich byla semenem nových křesťanů; přechásto z mučitelů stali se mučedníci. Nad to pak i sama říše římská ovládajíc svět usnadnila věrozvěstům přístup i do nejvzdálenějších provincií; římské legie vidíme kraj světa a v nich křesťanské vojiny horlivými hlasateli nauky Páně.

* Hned za časův apoštolských rozšířena církev svatá mimo Palaestinu ve Foinicii, Syrii, Malé Asii, Mesopotamii, v Egyptě, severní Africe, Macedonii, Thessalii, Řecku, na ostrovech Středozezemského moře, v Itálii, Hispanii, Gallii, v Porýnsku i Podunajsku, ba až v jižní Anglii. Mohl tedy právem říci již sv. Justin († 167): »Není národa, v němž by alespoň několik lidí v Krista nevěřilo«; a sv. Irenej († 202): »Církev jest rozšířena po celém okrsku světa až do nejzazších konců«; Tertulian († 240) pak napsal pohanům ve své apologii: »Jste od včerejška a naplnili jste vaše města, ostrovy, pevnosti, městyse, ba i ležení vojenská, císařský palác, senát, forum — jenom vaše chrámy jsme vám nechali.« Podle zprávy sv. papeže Kornelia bylo v Římě kolem r. 250 vedle náměstka Kristova 46 kněží, 7 jáhnů, 7 podjáhnů, 42 akolythů, 52 exorcistů, lektorův a ostiářů, a živeno od křesťanské obce přes 1500 vdov a chudáčků. Sv. Řehoř Divotvorce, biskup v Nové Caesareji (v Pontu), zůstavil po 25leté činnosti při smrti své r. 270 jenom 17 pohanů v městě tom, kdežto když byl nastoupil svůj úřad, shledal tam jenom 17 křesťanů

* Do církve pak nehlásili se snad jen lidé chudí, nýbrž i lidé bohatí, vznešení, na př. členové císařského rodu; křesťany stali se i učenci, jak toho dokladem jsou spisy dosud zachované.

2. Římané jsouce snáselivi vůči různým náboženstvím svých podmaněných národův a majíce v Římě chrám všech bohů (Pantheon), byli s počátku snáselivi i vůči křesťanům, nepronásledovali jich, či snad jen pohrdali jimi, pokládajíc je jenom za sektu židovskou; avšak pojednou jali se křesťany pronásledovati, a pronásledovali je pak téměř 300 let. Hlavní důvod pronásledování toho udal již sám Kristus Pán: »Kdybyste byli ze světa, svět, což jeho jest, by náviděl; že však ze světa nejste, proto vás svět nenávidí.« (Jan. 15, 19.) Království Boží, království to pokory, čistoty a sebezapření, a svět od Boha odvrácený, pýchou, nemravností

Proč se po-
hané jali
křesťany
proná-
sledovati.

a rozkošnictvím sevřený, byly, jsou a zůstanou sobě na odpor. Mnohobožství, modloslužba byla s veškerým římským státním zřízením a občanským životem co nejtěsněji spojena; císař byl veléknězem (pontifex maximus), později i božské úcty pro sebe požadoval; všechny důležité státní úkony počínaly se obětí. Křesťané tedy jakožto ctitelé jediného Boha pokládáni za úhlavní nepřátele i bohův i státu i císaře; prohlášováni vlastizrádcí, vinnými neštěstí a pohrom valících se na říši římskou, jelikož prý na ně jakožto na rouhače bohové se hněvají. Že jsouce pronásledování musili se ukrývatí se svou bohoslužbou, prohlášováni za bezbožce, kteří prý vůbec žádné bohoslužby nemají; anebo zase že nesrozuměno přijímání svátosti oltářní, pomluvy o nich roztrušovány, že prý požívají masa a krve lidské, slaví hody Thěstovy, že prý páší mrzkosti atd. Nad to báli se pohanští kněží, umělci a řemeslníci o svou živnost kterou měli z modloslužby (Demetrius v Efesu).

* 3. Sv. Augustin čítá 10 velikých pronásledování: 1. za Nerona (54—68); 2. za Domitiana (81—96); 3. za Trajana (98—117); 4. za Marka Aurelia (161—180); 5. za Septimia Severa (193—211); 6. za Maximina Thraka (235—238); 7. za Decia (249—251); 8. za Valeriana (253—260); 9. za Aureliana (270—275); 10. za Diocletiana (284—305); nejhorší bylo první (za Nerona), sedmé (za Decia), desáté (za Diocletiana).

Nero (54-68).

4. Zvrhlému druhdy králi Herodovi, jenž usiloval o bezživotí narozeného Spasitele a místo něho povraždil dívka betlemská, byl podoběn císař Nero (54—68), jenž první z panovníků římských jal se křesťany vraždit; vždyť byl napřed usmrtil svou matku, svého bratra, svého učitele Seneku; šlechetný člověk nebyl by ani Kristu, ani církvi ubližoval; to platí i podnes. Ve své ukrutnosti i ješitnosti počal Nero křesťany pronásledovati, aby odvrátil od sebe podezření, že by byl původcem hrozného požáru, který r. 64 zničil Řím. Pronásledování toto povstalo ovšem ze všeobecné nenávisťi proti křesťanům, o niž se Nero s ostatními sdílel; neboť nebylo snad nikdy bláznivější marnotratnosti, všeobecnější zhýralosti a nestoudnější prostopášnosti, nebylo zároveň větší rozhořčenosti proti všemu vyššímu, co brání v požitcích smyslných, než právě v této době; krutost pronásledování souvisí s hroznou touto smyslností; čisté, vznešené učení evangelia musilo býti nenáviděno, pohled na útrapy vyznavačů Kristových byl požitkem pro duše hýřivosti přesycené a rozkoši otrávené! I roznítil Nero hrozné pronásledování, v němž — jak dí Tacitus — zahynulo »ingens multitudo — ohromné množství« křesťanů. Byli ubozí do koží zašívání a psům předhazování, křížování, smolou natírání a jako pochodně zapa-

lování při hrách a hostinách, jež Nero uchystal lidu ve svých císařských zahradách. Tenkrát umučeni také sv. Petr a Pavel (viz obraz 1.). Bídny byl konec Neronův; prohlášen za nepřítele vlasti musil z Říma prchnouti; utíkáje prosil sluhy svého, by do něho vrazil meč, a že se sluha zdráhal, sám se proklál.

5. Za císaře Domitiana (81—96) vržen v Římě svatý apoštol Jan do kotle vroucího oleje, a že zůstal neporušen, vyhnán na pustý ostrov Patmos. Také vnukové sv. apoštola Tadeáše přivlečeni do Říma, jakoby měli úmysl domoci se bývalého království Davidova; avšak když spatřil císař jejich upracované, mozolovité ruce, smál se řka, že takovíto lidé nebudou uchvatiteli trůnu; bylof lidem pracovním tenkrát pohrdáno. Mezi mučedníky byli i příbuzní císařovi konsular Flavius Clemens a Flavia Domitilla. Zlé svědomí jako bič šlehalo Domitiana ve dne v noci; r. 96 zavražděn.

Domitian
(81—96).

6. Dosavadní pronásledování nezadrželo rozvoje křesťanství. Místodržitelé v provinciích s hrůzou poznali, »že pohanské svatyně se vyprazdňují, masa obětního že nikdo nekupuje a posvátných obětí že zanecháno«. I žádali si instrukcí na císaři, jak zvláště se nás dochovala celá taková žádost, kterouž prokonsul Bithynie, Caius Plinius Secundus, poslal císaři Trajanovi (98—117).

Trajan
(98—117).

* Dochovala se nás též odpověď Trajanova tohoto smyslu: »Milý Sekunde! Jednání tvé u vyšetřování těch, kteří tobě byli udáni za křesťany, jest takové, jaké má býti. Nedát se v té věci nic obecně a stálé pravidlo stanoviti. Nemají sice býti vyhledávání, ale jsouce udáni a usvědčení, musí býti potrestáni . . . Zapírá-li některý, říkáje, že není křesťanem, a skutkem-li to dokazuje, vzýváje bohy naše, ten at jako kající nalézá odpuštění, ač by byl pro minulost podezřelý.« *) Neměli tedy úřadové po křesťanech schválně slíditi, ale kdo byl udán a setrval, měl býti popraven. Nad to rozšířil Trajan »zákon o tajných společnostech« také na křesťany. A tak že udavačů bylo s dostatek, tekla krev křesťanská dále. Umučeni sv. Kliment Římský; sv. Simeon, biskup jerusalemský, stařec 120letý; sv. Ignác Antiochijský.

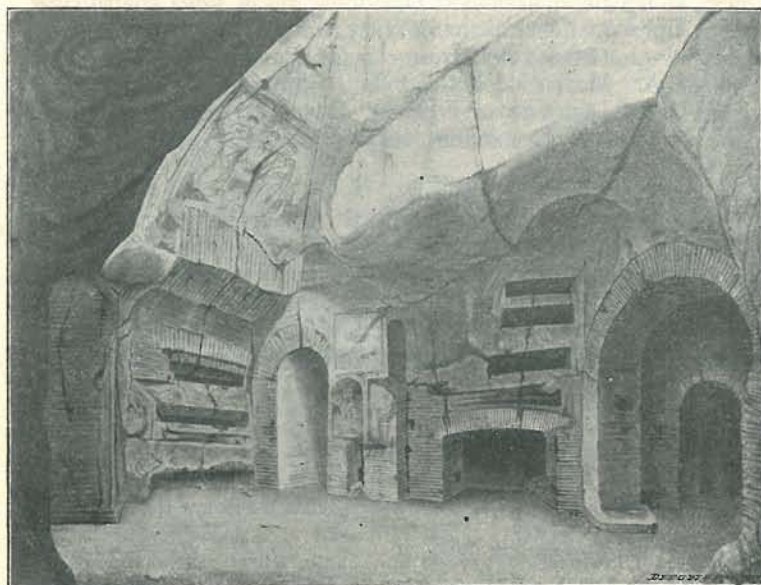
7. Marcus Aurelius (161—180) byl sice muž vzdělaný, právník, řečník, malíř, avšak jako filosof stoický byl tvrdý jak sám k sobě, tak ke druhým, když nechtěli od svého ustoupiti, zvláště tedy tvrdým ke křesťanům. Neznaje lásky křesťanské měl jejich stálost za trestuhodnou svéhlavost a

Marcus Aurelius
(161—180).

*) Bilzewski-Tumpach: Archaeologie křesťanská. Str. 23.

tvrdostí: poštván nad to proti nim od filosofů pohanských, pronásledoval je jako předchůdcové jeho. Zvláště dojemno jest mučednictví sv. Felicity a 7 synů jejích v Římě (podobně za císaře Hadriana (117—138) umučena sv. Symforosa se 7 syny jako druhdy ve Starém Zákoně matka makabejská a 7 synů).

Sv. Felicitas * Sv. Felicitas byla vznešená paní římská, slynoucí jak vzácným rodem, tak křesťanskou ctností; měla 7 synů, jež s mužem svým zdárně vychovala. Po smrti mužově sloužila ještě horlivěji Bohu a bližnímu.

Kaple sv. Caecilie v katakombách.

Příkladný život její i veškeré rodiny získal Kristu mnohého pohana. Tím rozlícení kněží modlářští obžalovali Felicitu i syny její u císaře, jakoby se byla rouhala bohům. Poručeno praefektu římskému, aby Felicitu i syny její donutil obětovati bohům, anebo usmrtil. Nemoha matky nikterak přiměti, předstíral jí, aby prý přece synům zachránila života. Odvětila: »Žítí budou neobětující bohům; kdyby obětovali, na věky zahynou!« I vedeni jsou na popraviště. Ještě i tam napomínal praefekt matku, aby ustrnula se nad kvetoucím věkem svých dítek; avšak ona pohrdnuvši pokryteckým napomínáním, pravila synům: »Patřte, milé dítky, k nebesům, kdež vás čeká Kristus se svými svatými. Bojujte za své duše, ukažte se věrnými

v lásce Kristově!« A věru, že ukázali se věrnými; ochotně podstoupili i s matkou smrt mučednickou.

* Rovněž v Římě umučena sv. Caecilie. Pocházela ze vznešené **Sv. Caecili** senátorské římské rodiny Caeciliů. Byla křesťankou hned od dětinství. Provdána za šlechtěného jinocha Valeriana vyznala mu, že slíbila Bohu věčnou čistotu a svatou výmluvností přesvědčila ho o nicotě modlářství a tak mocnou roznítla v něm lásku ke Kristu, že záhy se svým bratrem Tiburciem položil život za svatou víru. Spolu s nimi umřel i důstojník Maximus, svědek zmužilosti obou svatých bratří. Také Caecilie nečekala dlouho na korunu mučednickou. Městský praefekt, aby se vyhnul sběhu lidu, kázal jí umožniti teplem v její vlastní koupelně. (Místo ono dosud zachováno; viděti tam též zbytky rour, jimiž přicházela horká pára.) Světice zachována, jako druhdy tři mládenci v peci ohnivé v Babyloně. ¹ dal jí praefekt stříti. Tříkráte fal jí liktor do šíje, ale vždy tak neobratně,

Madernova socha sv. Caecilie

že Caecilie ještě dva dni a dvě noci žila. Zvěděvše o jejím mučednictví, sběhli se křesťané, aby si namočili houbu v krvi světice. Přišel i papež, jemuž svěřila Caecilie své jmění a péči o chudinu, o níž sama byla dosud pečovala. Posilněna požehnáním papežským, obrátila obličej k zemi ruce před sebe vztáhla a skonala na pravém boku. Takto uložena ještě týž den večer do cypřišové rakev a pochována v rodinné hrobce Caeciliů u cesty Appijské (r. asi 177). R. 821 nalezl hrob sv. mučednice papež sv. Paschal a otevřev rakev, shledal tělo neporušeno. Byla oděna v bohatý, zlatem protkávaný šat; u nohou měla lněné, krví zbrocené šátky. Sv. Paschal — jak sám vypravuje — vystlal rakev hedvábnou látkou, pokryl sv. tělo mušelínem, vložil cypřišovou rakev do mramorového sarkofagu a přenesl do Říma, do chrámu zbudovaného v bývalém sídle sv. mučednice. R. 1599 obnovoval kardinál Sfondrati kostel ten. Hrob sv. Caecilie znova otevřen, tělo sv. panny v téže poloze a neporušenosti spatřeno. Po čtyři neděle veřejně vystaveno. Nad hrobem postavil kardinál krásný oltář a překrásnou sochu, dílo to Štěpána Ma-
Obrazy z dějin církevních.

derny; představuje sv. Caecilii v téže poloze, v jaké ji umělec viděl. *) Sv. Caecilie jest patronka zpěvu.

Sv. Justin.
Sv. Photinus
Sv. Blandina
Sv. Polykarp

V Římě dokonal i sv. Justin, filosof křesťanský a apo-
logeta (viz obr. 6.); v Lyoně 90letý biskup sv. Photinus
a sv. Blandina; ve Smyrně sv. biskup Polykarp, žák
sv. Jana (viz obr. 6.). Marné byly snahy apoletů sv. Ju-
stina a Athenagora, kteří podali císaři spisy obranné; nic ne-
spomohl zážrak za války markomanské z roku 174, tak zv.
»legio fulminatrix«, že totiž vojsku žízni hynoucímú dostalo
se deště na přímluvu legie záležející ze samých křesťanů.
Umíraje Marcus Aurelius pravil: »Neplačte nade mnou,
ale považte raději, že celý svět jest morem zachvácen
a umírá.«

Decius
(249—251)

8. Decius (249—251) chtěl starý Řím obnoviti; myslil,
že se křesťanství nemůže shodnouti s pohanickým státem, vydal
r. 250 rozkaz, aby byli křesťané vesměs donuceni k pohan-
ským obětem. Nastaly hrůzy veliké. Pohané udávali křesťany,
hledali jich v soukromých příbytcích, otcové vydávali dítky
dítky otce; vězení se plnila. Kde nepomohl rozkaz a hrozba,
užito mučení. Zvláště biskupové a kněží byli jako pastýřové
věřících pronásledováni. Bohužel mnozí křesťané dali se za
strašiti a obětovali modlám buď oběti (sacrificati) nebo ka-
didlo (thurificati) anebo si úplatkem zaopatřovali vysvědčení
jakoby byli modlám obětovali (libellatici, acta facientes). Církev
je pokládala za odpadlíky a jen po tuhém pokání přijímali,
zpět do lůna svého. Někteří také bojíce se, že by nevytrvali,
utekli na poušť a třebaš tam i na vždycky zůstali žijíce jako
poustevníci. Tisíce, ohromné tisíce oslavily však církev smrti
mučednickou.

Sv. Fabian.
Sv. Agatha.

* V Římě mimo jiné umučen sv. papež Fabian, na Sicilii ve
městě Kataneji sv. Agatha (Háta). Když jí hrozil náměstek císařův
Kvintian mučením, odpověděla: »Pust si na mne dravé šelmy, a já je
zkrotím jménem Ježíše Krista; uvrz si mne do ohně, a rosa nebeská
zhasí plameny; roztáhni si mne na skřípce, duch, který mne oživuje, jest
duch síly, cudnosti a lásky; mrskej si mne biči, Bůh můj mne může vy-
trhnouti z rukou tvých!« Po hrozných útrapách a přebolestném mučen
skonala v žaláři.

Valerian
(253—260)

9. Sveden radou přítele Macriana, egyptského kouzelníka,
jal se i dobromyslný císař Valerian (253—260) křesťany
pronásledovati. Kruté rozkazy vydány hlavně proti biskupům,
kněžím a jáhnům.

*) Bilczewski-Tumpach: Archaeologie křesťanská. Str. 125—126.

* Když na začátku srpna r. 258 veden na popraviště sv. papež
Sixtus II., prodral se k němu zástupem jeho jáhen sv. Vavřinec
a naříkal: »Kam jdeš, otče můj, bez syna? Kam, biskupe svatý, bez
jáhna? Nikdys, nepřinášel oběti na oltáři bez sluhy svého! Zdali jsem
nehodným tebe?« Těšil ho sv. Otec: »Neopouštím tebe, synu můj. Větší
zkouška a slavnější vítězství zůstaveno tobě. Za tři dni přijdeš za mnou.
Máš-li ještě co v pokladnici, rozdej!« Umučen sv. Sixtus i společníci
jeho, dva jáhni a čtyři podjáhni. Sv. Vavřinec chycen, a poručeno mu,
aby vydal poklady, o nichž mluvil Sixtus. Vyžádal si tři dnů, a potom
přivedl zástup chudších. Ukazuje na ně pravil císaři: »To jsou naše po-
klady. Jsou bohatí ctnostmi a dobrými skutky. Ujmi se jich, a budeš
šťasten ty i všecka říše tvá.« Vržen do žaláře, nucen obětovati modlám,
a že neposlechl, položen na rožeň a nad žhavým uhlím do smrti utrápen
(258). Již za císaře Konstantina Velikého zbudována nad hrobem sva-
těho Vavřince svatyně, jež patří k sedmi hlavním chrámům římským.
Zvláštním způsobem oslavil svěťce Filip II., král španělský. Na památku
vítězství nad Francouzi dne 10. srpna 1566, tedy v den sv. Vavřince,
dobytého, vystavěl světoznámý Eskorial, královský to palác, klášter
a chrám sv. Vavřince, pod nímž jest hrobka španělských králů. Všecka
ta ústava má podobu obráceného rozně.

Sv. Sixtus II.
Sv. Vavřinec.

10. Diocletian (284—305) pocházel z rodu nízkého;
byl synem otrokyně; ale znamenitě měl schopnosti, tak že
z prostého vojína dostoupil až trůnu císařského. Jsa pře-
svědčen, že jediný panovník neovládne tak ohromné říše,
ustanovil roku 286 Maximiana Herculia druhým au-
gustem a mimo to dva caesary, totiž krutého Galeria a
spravedlivého Konstantia Chlora; caesarové ti byli
od augustův adoptováni a měli jednou nastoupiti na jejich místa.

Diocletian
(284—305).

Diocletian, ač sám se přísně držel náboženství pohan-
ského, nepronásledoval s počátku křesťanů, ba byl jim přízniv
a svěřoval jim vysoké úřady. Proto veliké množství lidu při-
dalo se k víře Kristově a všude se stavěly nádherné chrámy.
Když však horlivost křesťanův ochabovala, nadešlo pronásle-
dování. Povolil Diocletian naléhání ukrutného caesara Ga-
leria i jiných modloslužebníkův a umínil si, že křesťanství
úplně vyhubí. Vydány od roku 303 čtyři edikty proti kře-
šťanům, jeden horší druhého. Chrámy bořeny, svaté knihy
páleny, vyznavači Kristovi všech úřadův a práv zbaveni, tísí-
cové a tisícové lidí všech stavův a věků nehoružnějším způ-
sobem utrácováni. Církevní dějepisec Eusebius vypravuje:
»Meče častým stínáním byly otupeny a častou potřebou se
lámaly, katové ustavičnými popravami unaveni musili se stří-
dati, avšak křesťané prozpěvovali chválu Bohu.«

Dne 1. května 305 vzdal se Diocletian trůnu, donutiv
i augusta Maximiana Herculia, aby odstoupil. Oba dosavadní

*

caesarové Galerius a Konstantius Chlorus stali se augusty, a caesary jmenováni Severus a Maximinus Daja. Všichni pokračovali u pronásledování křesťanů kromě Konstantia Chlora a syna i nástupce jeho Konstantina v Gallii. Ale hodina vysvobození se blížila. Konstantin dobyv podivuhodného vítězství nad usurpatorem Maxentiem u mostu Milviova u Říma, zastavil pronásledování a památným ediktem milánským r. 313 dal křesťanům svobodu.

Neznámějšími mučedníky z tohoto posledního pronásledování jsou: Thebská legie se svým vůdcem Mauritiem v Helvetii a v Římě sv. Šebastian, velitel císařské stráže.

Thebská
legie.
Sv. Šeba-
stian.

* Thebská legie tábořila v nynějším kantonu valiském ve Švýcařích u města Agaunu (nyní Sv. Mořic). Záležela z křesťanů, a měla křesťany pronásledovati. Vzkázali císaři: »Jsme sice tvoji poddaní, ale také spolu služebníci Boží. Chceme svědomitě tebe poslouchati, kdykoliv se tvůj rozkaz nepřiči vůli Boží; neboť dříve jsme přísahali na svou víru a potom teprve věrnost svému praporu. Užij našich rukou proti kterémukoli nepříteli, avšak prolévati krev nevinných jest zločinem. Jsouce křesťany, nemůžeme křesťanů pronásledovati.« Odpočítán každý desátý muž té legie a usmrčen. Když druzí setrvali, opět každý desátý usmrčen, konečně pak zbývající všichni najednou porubáni r. 303.

Sv. Anežka.

* Sv. Šebastián stal se v Římě terčem mauretánských lučištníků. Ze světíc umučených jest zvláště připomenouti sv. Anežku v Římě, sv. Lucii v Syrakusách, sv. Kateřinu v Alexandrii, sv. Afru v Augsburgu.

Sv. Anežka.

* O mučednictví sv. Anežky takto mluví sv. Ambrož: »Bylo jí třináct let, když podstoupila za víru smrt mučednickou. Tím ohydnější jest ukrutnost, jež neušetřila ani tak útlého věku, ale zase naopak veliká moc víry, jež od takové mladosti došla svědectví. Zdaž na tom tlíku bylo místa pro ránu? A přece ta, na jejímž těle meč skoro nenalézal místa, měla v sobě sílu, aby nad mečem zvítězila. Nebála se, vidouc kolem sebe krvavé ruce katů, nepoděsily ji řinčící řetězy těžkých okovů; ba celé tělo nastavovala čepeli zuřivého vojína, nevěduc ještě, co jest smrt, ale umřítí hotova, nebo kdyby jí násilím vlekli k modlářským oltářům, odhodlána i skrze oheň vztahovati ruce po Kristu a znamenati se vítězným znamením Páně... Všichni plakali, jen ona bez pláče... Dí: »Proč váháš, popravčí? Necht zahyne tělo, jež může se líbiti očím, kterým líbiti se nechci!« I postavila se, pomodlila se, nahnula šíjí. Tu byste byli viděli, kterak se kat lekal, jakoby sám byl odsouzen; jak se mu třásla pravice, jak bledla jeho tvář, a to pro jiného — a dívka sama nebledla, ona sama se nechvěla o sebe. Tak vidíte na ní dvoje hrdinství. Čistoty a víry. Pannou zůstala, mučednickou korunu obdržela.« (303.)

*) Vrátný: Krása duše. Str. 109. 110.

11. Zatím co se císařové snažili násilím, mečem a ohněm křesťanství zničit, chápali se učení pohané péra a psali posměšné spisy o Kristu a křesťanech, anebo hleděli pohanství prohloubiti a povznést, aby mohlo závoditi s naukou Kristovou. Posměvači takovými byli v II. století Celsus a přítel jeho Lucian ze Samosaty; filosofové pak horujícími o povznesení pohanství byli v III. století Filostratus, Porfyrius, Hierocles. Avšak jako čelili mučedníci křesťanští hrdinně násilí pohanů, tak vzbudil Bůh neohrožené obhájce v řadách křesťanstva, kteří svými spisy podanými císařům, senátu i soukromníkům, hájili božské pravdy Kristovy. To byli křesťanští apologetové.

Pohanští
spisovatelé
a křesťanští
apologetové.

* Vybězeli pohany ke klidnému přemýšlení, vyvraceli pomluvy o atheismu, urážce veličenstva, vlastizrádě, hodech Thyestových, necudnostech. Ukazujíce dále, kterak se má křesťanství k prazjevení, k Starému Zákonu, k věštbám Sibylliným, doličují pošestilost modloslužby a stavějí proti ní vznešenost pravdy křesťanské. Dokazují božství Kristovo, vykládají krátce hlavní pravdy křesťanské, obřady; zvláště pak dovolávají se neobyčejných účinků evangelia, jeho rychlého rozšíření a zázračné moci. Nejpatrnější apologetové jsou sv. Justin, athénský filosof Athenagoras, Origenes, Tertullian, Minucius Felix (viz obr. 6.).

4. Konstantin Veliký a jeho nástupcové.

1. Kdo by se byl nadál, že po ukrutných pronásledovatelích křesťanů Diocletianovi a spoluvladařích jeho dosedne na trůn římský muž, jenž nejenom že bude ve své říši nauku Kristovu trpěti, nýbrž sám se stane křesťanem? A stalo se. Jako druhdy za hrozné bouře na jezeře Genesaretském volali učedníci úpěnlivě: »Pane, zachovej nás, hyneme!« a Kristus pokynul, a stalo se utišení veliké, tak i tenkrát vyslyšel vroucí prosby křesťanů strádajících. Stal se císařem Konstantin, syn Konstantia Chlora, spoluvladaře Diocletianova, a sv. Heleny, jež nalezením sv. kříže v Jerusalemě známa všemu světu. Že Diocletian Konstantinu Chlorovi nedůvěřoval, musil mladý Konstantin zůstatí jako rukojmí na dvoře císaře Diocletiana; i viděl tam a poznal statečnost křesťanských mučedníků. Z rukojemství propuštěn dostal se k otci svému do Britannie (nyn. Anglie) a po smrti jeho povolán augustem. Ze všech vladařů, kteří tenkrát veleřší římskou měli pro sebe rozděleni, byl nejschopnějším a nejlepším. Když zemřel Galerius, spojili se prostopátný Maxentius a Maximin proti Konstantinu a Licinioví roku 312. Blížil se rozhodný boj. Vida přesilu Maxentiovu modlil se Konstantin

Konstantin
Veliký
(306—337).

vroucně, žádaje pomoci s nebes; i spatřil po polednách s vojskem svým nad sluncem světlý kříž a nápis »*ϠΟΥΤΩ ΝΙΚΑ* — tímto vítězíš«; v noci pak ve snách viděl Krista s týmž znamením a slyšel rozkaz jeho, aby znak ten dal na své prapory. I dal Konstantin zhotoviti skvostné »labarum« (prapor) s monogramem Kristovým. Pod touto záštitou Boží poraženy jsou před branami římskými u mostu Milviova voje Maxentiovy. Maxentius prchaje utonul v řece Tibeře. Pln vděčnosti vydal Konstantin spolu s Liciniem přepamatný edikt milánský r. 313, kterýmž dal křesťanstvu úplnou svobodu a vrátil zabavené statky. Když pak Licinius baže po samovládě pozbyl trůnu i života, stal se Konstantin (323) vládcem celé říše římské. Vítězství Konstantinovo nad Maxentiem, vlastně však i vítězství křesťanství nad pohanstvím, hlásá podnes v Římě vítězný oblouk Konstantinův, jež mu dal senát postaviti s nápisem: »Osvoboditeli města a původci míru«.

Edikt milánský 313.

Křesťanská vláda Konstantinova.

* Konstantin počínal si jako panovník křesťanský. Vydal vzácné zákony ve prospěch křesťanů, nařídil svěcení neděle, osvobodil statky církevní od daní, udělil moc soudní biskupům, podporoval stavby chrámů, jichž celou řadu z vlastních peněz vystavěl a nadal, tak zvláště v Římě chrám božského Spasitele v Lateráně, chrám sv. Petra na Vatikáně, chrám sv. Pavla na cestě Ostijské, zrovna jako jeho sv. matka Helena byla zbudovala v Jerusalemě chrám Božího hrobu, na hoře Olivetské chrám nanebevstoupení Páně, v Betlemě chrám narození Páně. Pohanům zakázal tajné, s neřestmi spojené oběti, zrušil některé zbytečné chrámy modlářské, odstranil trest smrti kříže a zohavování odsouzenců v obličej, obmezil nelidské zápasy gladiatorské. Sám však nestal se ještě křesťanem, užívaje i nadále názvu i práv nejvyššího kněze (pontifex maximus). S papežem Silvestrem I. přičinil se o první obecný sněm v Niceji 325, aby byl odklizen blud Ariův, jenž upíral božství Kristova. I to bylo pro církev velevýznamno, že Konstantin opustiv r. 330 Řím, zvolil si sídlem nepatrné Byzantium, jež přestavěl a neslychaným nákladem ozdobil. Zde už nestrpěno nižádného pohanského chrámu, nýbrž zbudovány samé krásné chrámy křesťanské, z nichž zvláště vynikal chrám pokoje, později při obnově podniknuté císařem Justinianem nazvaný chrám Boží moudrosti. Řím zbaven mocného vlivu dvoru císařského stal se středem duchovní říše Kristovy a sídelním městem náměstka jeho, jenž pak odtud svobodně vládl nejsa světskou mocí obmezován. Nový Řím (Byzantium), na počest císařského zakladatele Konstantinopolis nazvaný, stal se sídelním městem říše římské.

* Po velikonoci r. 337 začal Konstantin churavěti; i dal se zanést do chrámu. Kleče vyznal své hříchy a přijat mezi katechumeny. Po té vybral se na venkovské sídlo Achyron u Nikomedie, aby se tam připravil na sv. křest, jež pak konečně přijal na smrtelném lůžku z rukou

biskupa Eusebia. Zemřel 20. května 337 na Hod Boží svatodušní. Byl to duch veliký, muž vřetečných vlastností; právem sluje Konstantinem Velikým.

2. Všichni nástupcové Konstantina Velikého byli křesťany, jenže někteří hověli bludu ariánskému, a synovec pak Julian od víry křesťanské odpadl. Byl sice Julian od přirozenosti povaha silná a šlechtěná, ale špatným a převráceným vychováním stal se nejprve pokrytcem, potom nadšeným činitelem pohanství a nepřítelem křesťanství. Studoval v Athénách; spolužáky jeho byli sv. Rehoř Nazianský a sv. Basilius; dobře pozorovali jeho nejistý pohled a nadšení pro pohanství; dobře napsal o něm sv. Rehoř: »Jaké neštěstí vychovává si říše ve svém lůně!«

Julian Odpadlík (361—363).

Když byl r. 361 svými legiemi provolán za císaře, a strýc jeho Konstantius zahynul, odpadl od víry. Lichotilil mu pohanští pochlebníci, on že prý vyvolen, aby zachránil hybnoucí modloslužby a staré slavné říše římské. I kázal Julian otevřít chrámy pohanské, zřídil po příkladě křesťanském pohanskou hierarchii, zavedl při modloslužbě hymny, obřadné knihy, kázání; obětoval tolik obětních zvířat, že podotýká tehdejší pohanský spisovatel Ammianus Marcellinus, kdyby byl déle žil, byl by nastal nedostatek hovézího dobytka. Zakládal též nemocnice a chudobince; napodobil vůbec křesťanství, chtěl je jim oštěpovati neplodný a schnoucí strom pohanství. Křesťanů sice nepronásledoval mečem a ohněm, nepronásledoval jich přímo, nýbrž zabrať církvi statky, zbavil křesťany úřadů, zavřel jim školy, podporoval bludářstva.

Avšak snahy Julianovy byly marny; často jen posměch klidil za svou horlivost i od pohanů. Všecko namáhání, aby mrtvolu pohanstva vzkřísil k novému životu, selhalo. Zklamal se též velice, když chtěl se posmívati prorocství Kristovu, že chrám jerusalemský nebude už nikdy státi, poručil znova jej stavěti. Ze všech krajín svolal Židy a pomáhal jim, aby si chrám zbudovali ještě skvostněji, než byl prve. I byla radost veliká u Židův a chutě dali se do práce. Tehdejší biskup jerusalemský sv. Cyrill upozornil křesťany, kterak právě tímto bezbožným podnikem slova Páně teprv dokonale splněna budou, až ani kámen na kameni nezůstane. I počala se země trásti, stavitelé dílem usmrceni, dílem zasypáni, dílem poraněni; stavivo rozházeno a rozmetáno. A když se Židé přece ještě jednou pokusili položit základy nového chrámu, vyšlehlý ze země jako z horoucí výhně plameny, a ztrestáni jsou rouhači ještě hůře než po prvé.

Rozezlen Julian chystal se nyní k násilnému pronásledování křesťanů; ale smrt, jež ho stihla na výpravě proti Peršanům v Ktesifontu (363), překazila jeho záměry. Prostřelen šípem nabral prý krve a mrštvil ji k nebi, zvolal: »Zvítězil jsi, Galilejský!« Myslil, že se tak porouhá Kristu ještě v poslední chvíli, avšak řekl pravdu; zvítězil Kristus nad Julianem, zvítězí nad každým jiným zaslepeným nepřitelem.

3. Žádný z nástupců Julianových nebyl již pohanem, nýbrž byli vesměs křesťany, ač opět někteří hověli bludařům. Za krátko nebylo již pohanů ve městech; udržovali se ještě někde na venkově v dědinách a místech odlehlých, odkudž také pochází název modloslužebníků »pagani — pohané«. Theodosius Veliký vystoupil přísně proti těmto zbytkům modlářství. Dal rozbořiti chrámy pohanské a zapověděl pod přísným trestem oběti. Když byly bořeny svatyně pohanské, objevily se mnohé podvody a neřesti věštřen a chrámů. Theodosius poručil zároveň, aby všichni poddaní jeho vyznávali víru, kterou druhdy hlásal Římanům kníže apoštolů sv. Petr a nyní hlásá nástupce Petřův Damasus, čímž zařato zlobě ariánské; neboť neposlušným pohroženo přísnými tresty. Podobně jednali synové a nástupcové Theodosiovi Arcadius na východě a Honorius na západě jimž otec roku 395 říši byl rozdělil.

Nové poměry v říši římské.

4. Vítězstvím křesťanství změnila se tvářnost říše římské, její zákonodárství a poměr k církvi. Kruté zákony pohanské odstraněny, nemravnost stíhána, soudnictví, manželství i chudinství zřízeno na základě křesťanském. Církev nabyla práv a výsad pro své služebníky i pro své statky. Osoby duchovní sprostěny daní i služby vojenské, biskupům dostalo se moci soudní, statky církevní osvobozeny od dávek a daní, chrám křesťanský jest útočištěm pronásledovaných. Když si však časem císařové vůči církvi osobovali více, než jim slušelo bránila se církev, trvající na zásadě, že jsouc hlasatelkou pravdy a lásky, zasluhuje sice ochrany knížat světských, ale že nesmí jimi býti zotročena, má-li úkolu svému dostáti.

Rozšíření křesťanství na východě: Armenie.

5. Z času Konstantina Velikého pochází také pokřesťení národů sousedících s veleříší římskou. Tak Armenie pokřtěna přičiněním sv. Rehoře Osvětitelce, potomka rodu královského, v říši římské vychovaného. Mnoho bylo armenským křesťanům trpěti, hlavně od Peršanů, avšak zůstali věrni. V V. století sestavil učený kněz Mesrob armenskou abecedu a přeložil Písmo svaté. Později zubožena

tam pravá víra monofysitismem, bludem to, jenž uznával v Kristu jenom jednu přirozenost, a to božskou.

Také v Persii ujalo se křesťanství; avšak boje s říší římskou způsobily tam hrozné pronásledování, hroznější než bylo římské; pokládali králové perští své poddané křesťany za spojence Římanů, a štváli proti nim i kněží perští. Nejhorzněji zuřil v V. století král Bahram, za něhož křesťané pilou řezání, a ještě hůře si vedl Chosroës II. Bohužel i perští křesťané oblouzeni bludem, a to Nestoriovým, jenž učil, že v Kristu jsou dvě osoby.

Persie.

Iberie na Kavkaze přijala křesťanství zásluhou zajaté křesťanky Nino; kněží, jež Konstantin Veliký tam vypravil, dokončili dílo její.

Iberie.

V Habeši (Aethiopi) rozšířili křesťanství bratři Frumentius a Aedesius z Tyru, kteříž tam přišli na vědecké výpravě se svým strýcem. Záhy získali si přízeň královu, stali se vysokými hodnostáři jeho; avšak Bůh propůjčil jim ještě vyšší hodnosti: Frumentius stal se biskupem, Aedesius knězem. Také do Habeše dostal se časem monofysitismus a zůstal tam podnes (Koptové).

Habeš.

V Arabii působil ve IV. století biskup Theofil a mnozí mniši, kteří bydleli v tamějších pustinách (sv. Hilarion). I sem se dostal nestorianismus, až pak celá země utkvěla v islamu.

Arabie.

5. Bludy a církevní sněmy.

1. Nebezpečnější než všechny vnější útoky se strany židovstva a pohanstva byl pro mladý strom křesťanstva vnitřní červ četných bludů, kterýž na samých kořenech jeho počal hlodat. Hned v první době bylo znamenati dvojí proud bludařů; jedni povstali z křesťanů, kteří bývali druhdy Židy, druzí z křesťanů, kteří bývali druhdy pohanů.

Sekty I. II a III. století

* Prvního druhu byli Ebionité a Nazareovci, jimž byl Kristus pouhým člověkem a všecek zákon Mojžišův pro všechny závazným. Druhého druhu byli: Cerinthus, jenž podobně prohlašoval Krista za pouhého člověka; Dokéti, dle nichž prý měl Kristus jenom zdánlivé tělo. V II. století gnostikové, kteří vedle věčného Boha věřili ve věčnou zlou hmotu. V III. století manicheovci, kteří podle původce svého, Peršana Manesa, neměli vlastně už křesťanství, nýbrž perské pohanství, perský gnosticismus, vyjádřený křesťanskými jmény; konečně montanisté (dle Fryga Montana) s upřílišenou, nepřirozenou přísností.

2. Horší bludů dosavadních byly bludy týkající se podstaty a trojsobnosti Boží (bludy theologické: Arius, Macedonius); bludy směřující proti osobě Ježíše Krista (bludy christologické: Nestorius, Eutyches, monothelismus); a konečně převrácené učení o prastavu člověka, o hříchu prvotním a milosti Boží (bludy anthropologické). Avšak i z těchto neblahých bojů vyšla církev sv. vítězně; opět se osvědčilo slovo Kristovo: »Brány pekelné jí nepřemohou«. Jako vítězství nad židovstvem jest označeno vítězným obloukem Titovým, vítězství nad pohanstvem vítězným obloukem Konstantinovým, tak vítězství nad bludařstvem označeno na věčné časy slavnými sněmy církevními a neméně slavnými spisy slovutných učitelů církevních, kteří svými vědeckými pracemi zjednali pravdám křesťanským nezbytnou vnitřní souvislost a pevnost.

Arius.

3. Nejohrožnější spousty způsobil ve IV. století arianismus. Arius, kněz v Alexandrii, muž, jenž sice mnoho věděl, ale ne dosti hluboce myslel, básník a řečník, člověk u vysoké míře citlivostivý, jal se tvrditi, že Kristus není pravý Bůh, že není od věčnosti, není stejné bytosti s Otcem, nýbrž jenom pouhý tvor, ač první a nejvyšší ze všech tvorů Božích; a jenom v nevlastním smyslu že se mu smí říkati Bůh, ano že také dovoleno pro výtečné zásluhy a ctnosti jemu jako Bohu se klaněti. Představoval si tedy Arius Krista jenom jako adoptovaného Syna Božího, nepováživ, že vlastně obnovuje staré pohanství, které učilo národy pouhému tvorovi se klaněti jako Bohu, a že činí útok na nejhlubší základ pravdy a milosti křesťanských, jež vesměs spočívají na pravém božství Kristově, bez něhož bychom neměli ani neomylné pravdy, ani nadpřirozené milosti, jelikož milosti takové nemůže udělovati žádný tvor, jakož i pravda neomylná může jenom z úst božské osoby vycházeti.

Alexandrijský biskup Alexander marně poučoval a napomínal Aria; byl tedy Arius na synodě v Alexandrii (321) odsouzen a z církve vyloučen; když pak neustával bludu svého šířiti, svolal příčiněním císaře Konstantina Velikého a papeže sv. Sylvestra I. sněm církevní do Nicaeje (I. obecný) r. 325. Vyslanci papežští předsedali shromáždění 318 biskupů, mezi nimiž byli vyznavači, majíce na sobě ještě známky muk pro Krista podstoupených za bouřlivých pronásledování, divotvorci i učenci. Blud Ariův byl zavržen a pravá víra osvědčena slovy: »Věříme v Ježíše Krista, jednorozného Syna Božího, téže podstaty (homousios, consubstantialis) s Otcem.« K apoštol-

Sněm církevní v Nicaeji r. 325. (I. obecný.)

skému vyznání víry přibýlo nyní nicaejské. Arius a přátelé jeho posláni do vyhnanství.

Na sněmě tom jednalo se ještě o jiných věcech, zejména o křtu uděleném od kacířů (že platí, byl-li udělen způsobem od církve předepsaným), o čase slavnosti velikonoční, aby se totiž Hod Boží velikonoční slavil v neděli po prvním jarním úplňku; padne-li však úplňek sám na neděli, posunou se velikonoce na příští neděli. Toť tedy první obecný sněm církevní, o němž pravdivě a krásně napsal císař Konstantin Veliký: »Co těch 318 biskupův usoudilo, není, leč výrok Boží, jelikož Duch svatý vnořil se v myslí tak důstojných a šlechtných mužův a jimi oznámil světu vůli Boží.«

* Přívrženci Ariovi pomocí sestry císařovy Konstancie způsobili, že Arius byl zpět povolán, kdežto obhájci pravdy vyhnaní, mezi nimi výborný a neohrožený Athanasius, jenž na sněmě nicaejském byl takřka ústí všeho sboru. Arius měl býti vítězoslavně uveden do chrámu v Cařihradě; ale Bůh náhlou smrtí jeho večer před slavností (336) toto pohoršení překazil. — Za synů Konstantinových byl postup arianismu příčiněním papeže Julia I. na čas sice zastaven; ale Konstantius stav se samovládcem, oddal se bludu tomu tělem duší a tak si počínal, že mohl sv. Jeroným napsati: »Okrsek zemský lkal divě se, že jest arianským.« Pronásledoval Konstantius pravověrné biskupy, do vyhnanství je posílal (100letého biskupa Hosia z Kordoby, sv. Athanasia z Alexandrie až do Trevíru, sv. Hilaria z Poitiersu až do Malé Asie). Ariani octli se na vrcholu slávy; avšak zárodek smrti zahnízdil se ve vlastním těle jejich; rozštěpili se na několik sekt, jež se pak vespolek třely a třely, až zmizely. Arianismus v době stěhování národů byl takřka přechodem z nízkého modářství k víře katolické; národové, kteří se ho neodrekli, zahynuli s ním, zejména Ostrogotové a Vandalové, smutně proslul svým ukrutenstvím vůči katolíkům (vandalismus). V době vandalské spatřujeme v Africe podobné zjevy, jako za časův apoštolských a prvních křesťanů; nescetní mučedníci všech stavů svědčili krví svou o pravdě církve katolické, však také spolu s nimi svědčilo i nebe, svědčil Bůh skrze zázraky. Císař Justinian učinil panství a ukrutenství vandalskému konec r. 533. — Arianští Visigoti ve Španělsku stali se katolíky, když královic Hermenegild, obrácen zbožnou chotí svou, podstoupil mučednickou smrt svou pro svatou víru r. 585.

Rozkvět a úpadek arianismu.

4. Důsledkem bludu Ariova musilo býti též popírání božství Ducha svatého, což skutečně učinil stoupenec Ariův Macedonius, biskup cařihradský, tvrdě, že Duch sv. není téže podstaty s Otcem a Synem, nýbrž že jest pouze tvorem Syna. Proti tomuto bludu hájili pravdy katolické sv. Athanasius, sv. Basilius a sv. Rehoř Nazianský. Blud za-

Macedonius.

vržen na sněmě církevním v Cařihradě r. 381, svolaném přičiněním papeže sv. Damasa a císaře Theodosia I.

* Usnesením sněmu toho přidáno k symbolu nicejskému: »Věříme v Ducha svatého, Pána a obživovatele, jenž z Otce pochází, jenž s Otcem i Synem zároveň se ctí a oslavuje, jenž mluvil skrze proroky.« Na synodě v Toledě r. 589 přidáno k slovům těmto ještě »Filioque (jenž z Otce) i Syna« vychází, čímž učení církve katolické o poměru tří božských osob k sobě správně bylo doplněno; a toho bylo proti tehdejšímu bludům ve Španělech právě potřebí.

5. Věříme, že v Ježíši Kristu jsou dvě přirozenosti, božská a lidská, nerozlučně a nesmíšeně v jedné božské osobě Slova spojeny; proto jest v něm i dvoje poznání i dvojí vůle, božská a lidská, avšak jediný směr její; proto užíváme také vždy o Kristu tak zvané výměny vlastností.

Jinak se zdálo Nestoriovu, patriarchu cařihradskému, spíše řečnický než theologicky vzdělanému, domýšlivému a ctížádostivému. Počal učiti, že prý v Kristu jsou dvě osoby, božská a lidská, a že tedy Panna Maria nesmí se nazývati Theotokos (Bohorodička), nýbrž pouze Christotokos (Kristorodička). Přičiněním sv. Cyrilla, patriarchy alexandrijského a papeže Coelestina I. i císaře Theodosia II. sešel se sněm církevní do Efesu (III. obecný) r. 431,

Sněm církevní v Efesu r. 431. (III. obecný.)

* kdež za přítomnosti legátů papežských blud Nestoriův zavržen a bludaři z církve vyobcováni. Když rozsudek oznámen lidu před chrámem shromážděnému, zajásalo všechno množství, zazněly chvalozpěvy Mariánské a biskupové v pochodňovém průvodu provázeni do svých příbytků; bylať upřímná z toho radost, že důstojnost Matky Boží proti rouhavému Nestoriovu obhájena. Nestorius zemřel ve vyhnanství v Egyptě r. 440; přívrženci jeho vystěhovali se do Persie, kdež se podnes částečně udrželi (zváni křesťané chaldejští).

6. Cařihradský opat Eutyches háje proti Nestoriovu jedné osoby v Kristu, zabředl do opačného nového bludu řka, že jako jest v Kristu jedna osoba, tak jest v něm také jenom jedna přirozenost, a to božská, jelikož lidská zmizela, jako kapka vína zmizí v širém oceánu (monofysitismus). Přičiněním papeže sv. Lva Velikého a císaře Marciana sešel se sněm v Chalcedoně (IV. obecný) r. 451, kdež přítomných 600 biskupů bludný monofysitismus zavrhl; částečně udržel se podnes, a to v Egyptě a Habeši (Koptové), v Armenii a Mesopotamii (Jakobité).

Sněm církevní v Chalcedoně r. 451. (IV. obecný.)

* 7. Na druhém sněmě cařihradském (V. obecném) r. 553 zavržena jsou tak zvaná »tria capitula«, nestoriánské spisy tří spisovatelů (Theodora, Theodoreta a Iby).

2. sněm cařihradský r. 553. (V. obecný.)

8. Císař Heraklius (610—641) vynasnažoval se smířiti monofysity s církví. Na svém válečném tažení proti Peršanům snažil se získati náčelníka armenských monofysitů Pavla. Avšak Pavel nejenom že nebyl obrácen, nýbrž nalezl císaře novým bludem, řka, že kdyby se i s katolíky uznávala v Kristu dvojí přirozenost, přece že musejí katolíci připustiti, že jest v něm jedna toliko vůle. Císař hloubal o tom, a vrátiv se pak do Cařihradu radil se s patriarchou Sergia. Sergius bohužel sám tím bludem již zaujat potvrdil císaři výklad Pavlov. Nastaly nové zmatky a přibýlo jich, když Heraklius r. 638 vydal zvláštní císařský dekret (Ekthesis — Výklad) o víře a nástupce jeho Konstantina II. nový dekret (Typus — Pravidlo). Jelikož se papež sv. Martin I. nechtěl a nemohl podrobiti těmto neoprávněným císařským rozkazům, stal se mučedníkem; odvečen do Cařihradu, ukrutně týrán, do vyhnanství poslán, kdež brzy skončil (r. 655). Konečně přičiněním papeže Agathona a císaře Konstantina Pogonata sešel se třetí církevní sněm cařihradský (VI. obecný) r. 680, na němž monotheletismus zavržen; zbytky udržely se na horách libanonských (Maronité), avšak časem vrátily se do lůna církve katolické.

Monotheletismus (blud o jedné toliko vůli v Kristu).

3. sněm cařihradský r. 680. (VI. obecný.)

9. Dle učení naší svaté víry porušil se následkem hříchu prvotného obraz Boží v duši lidské a může jenom pomocí Ježíše Krista, pomocí pravdy a milosti jeho bytí opraven; hřích Adamův stal se dědičným všemu lidstvu; bez milosti Boží nemůže člověk ničeho k životu věčnému záslužného činiti. Jinak učili Pelagius a Coelestius, britští mnichové.

Pelagius.

Roku 400 přišli do Říma, odtud do Afriky, do Asie chodili po Evropě a všude upírali hříchu dědičnosti; Adam byl by prý zemřel, i kdyby nebyl zhřešil; jeho hřích uskodil prý pouze jemu, nikoliv také nám, jeho potomkům; novorozené děti jsou prý v témž stavě, v jakém byl Adam před hříchem; není prý tedy potřebí zvláštní milosti Boží; můžeť prý člověk svými přirozenými silami dobré konati a spasen býti.

Sv. Augustin a sv. Jeronym blud ten, jenž vlastně celé dílo Kristovo prohlašoval zbytečným, dobře postřehli a vyvrátili; jejich přičiněním zavržen byl na několika synodách v Africe, jejichž usnesení schválil papež Innocenc I. Tehdy

řekl sv. Augustin památná slova: »Roma locuta est, causa finita est — Řím promluvil, věc ukončena.«

10. Již za krutého pronásledování pohanského oblibovali si křesťané svá posvátná místa i své přibytky zdobiti si sv. obrazy, jak o tom svědčí i katakomba. (Viz obr. 13.)

Když pak za císaře Konstantina Velikého dopřáno církví svobody a chrámy veřejně budovány, zdobeny tím více posvátnými obrazy. Tak na př. známo o vrstevníku sv. Ambrože († 397) sv. Paulinu, biskupu v Nole (v Kampánii), že v městě tom zbudoval nádherný chrám na počest sv. Felixe a ozdobil jej výjevy ze Starého i Nového Zákona. I liturgické nádoby zdoben obrazy, zvláště sv. křížem.

Obrazoborství. Pojednou však uzdalo se nevzdělanému povýšenci císaři Lvu III. Isaurskému (716—741) zahájití hrozný boj proti sv. obrazům a ctitelům jejich.

* Dalt si namluviti, že prý úcta obrazův uráží Židy a mohamepány a dráždí je k boji a znepokojování říše východořímské. Proto nařídil císař, aby nikdo obrazům úcty nevzdával, nýbrž je každý odstranil, ba ničil. Sám předcházal příkladem: Nádherný kříž na císařském dvoře kázal rozbiti; z kostelův a veřejných míst kříže odstranil; svou manželku, u níž přes zákaz našel několik obrazů, zapudil; tisíce mnichů, zvláště malířů a kněží ztýral a do poušti zahnal, i sv. Germana, patriarchu cařihradského, kmeta 90letého, jenž se obrazův neohroženě zastával. Ještě hrozněji naloženo se sv. Janem Damašským, učencem, básníkem a malířem, jemuž utata pravá ruka, kterouž tolik obrazů byl namaloval, jakož i důkladnou obranu jejich napsal.

2 sněm nicejský r. 787 (VII. obecný) * Ještě hůře bylo za Konstantina Koprny (741—775) a Lva IV. Chazara (775—780). Teprve přičiněním císařovny Ireny a papeže Hadriana I. zjednan pokoj r. 787 na druhém sněmě nicejském (VII. obecném); obrazoborství (ikonoklasmus) zavrženo, a úcta sv. obrazů schválena. Vzplanul sice v IX. století ještě jednou boj proti sv. obrazům, avšak za císařovny Theodory obnovena roku 842 na synodě cařihradské usnesení druhého sněmu nicejského, sv. obrazy zavěšeny opět na svá místa a na památku této obnovy zaveden i zvláštní církevní »svátek pravověrnosti«.

6. Církevní věda.

1. Už před církevními sněmy a pak současně s nimi byli pečlivými strážci a zastánci pravého učení svatí otcové, učitelé a spisovatelé církevní, mužové to Duchem svatým zvláště osvícení; nejstarší z nich slují sv. otcové apoštolští, že

byli žáky sv. apoštolů; po nich následují sv. otcové (mají tyto 4 hlavní známky: svatost, dávnověkost, učenost, uznání od církve); chybí-li která ze čtyř těchto známek, jsou to jen spisovatelé církevní, a vyniká-li zvláště učenost, slují sv. učitelé církevní.

2. K sv. otcům apoštolským patří:

a) Sv. Klement Římský, žák sv. kníza apoštolských Petra a Pavla a třetí nástupce Petru na stolci římském. Zřídil v Římě podle 7 okresů městských také 7 notářů, aby zapisovali děje sv. mučedníků. Za císaře Trajana byl vyhnán na Chersones (Krim) do lomů mramorových, kde těžce musil pracovati. I tam kázal, až r. 100 utopen s kotvou na krku. Sv. apoštol náš Cyrill našel ostatky jeho a přinesl je pak k nám na Moravu a z Moravy do Říma. Dochoval se nám jeho list ke Korintanům, v němž jako hlava církve líbezným slohem Písma sv. rozhoduje spor vzniklý v křesťanské obci korintské.

b) Sv. Ignac Antiochijský, žák sv. apoštolů Petra a Jana, biskup antiochijský; pověst dří, on že to dítě, jež Kristus Pán postavil doprostřed apoštolů, vece: »Amen, pravím vám, neobráťte-li se a nebudete-li jako maličká (pacholata), nevedete do království nebeského.« (Mat. 18, 3.)

* Již za pronásledování Domitianova hájil sv. Ignac neohroženě svěřeného stádce, za Trajana pak dosáhl dáváno želané koruny mučednické. Vzbouřil se proti Trajanovi Armenové a Peršané; i vytáhl proti nim. Na tomto válečném pochodu stanul v Antiochii a zavolal si biskupa Ignace, aby jej a skrze něj celou obec svedl k modloslužbě a tak si zabezpečil kýžené vítězství nad nepřáteli, proti nimž táhl; spílel mu duchův zlých. Odpověděl světec: »Nikdo nejmenuje Theofora duchem zlým.« »Kdo jest Theofor?« ptá se císař. »Ten, kdo Krista nosí v útrobě,« odpovídá sv. Ignac. Načež Trajan: »A my se tobě nezdáme nositi v mysli bohy své, kteří nám pomáhají proti našim nepřátelům?« Sv. Ignac na to: »Bloudíš, císaři, nazýváje bohy demony pohanů. Jediný toliko jest Bůh, jenž stvořil nebe i zemi i moře i všecko; a jeden jest Kristus, jednorozený Syn Boží, jehož království též dosáhnu!« I poručil Trajan: »Velíme, aby Ignac pravě v sobě nositi Ukřižovaného byl voják do Říma odveden a tam zvířatům předhosen na obveselení lidu.« Stalo se. Na cestě do Říma napsal sv. Ignac sedm listů, jež jsou pravými drahokamy starokřesťanské literatury, plny ohnivé víry, vroucí zbožnosti, vznešených myšlenek a hlubokých citů. V listě k Římanům prosí, by se zaň nepřimlouvali a nekazili mu radostí, která ho čeká: »Jsem pšenici Kristovou, zuby šelem mám býti rozemlet, abych byl shledán čistým chlebem.« Došed Říma, uveden jest do amfiteatru (kolossea), kdež před tváří tisícův a tisíců diváků roztrhán a pozřen

Svatí otcové apoštolští:

Sv. Klement Římský († r. 100.)

Sv. Ignac Antiochijský († 107.)

ode lvů; jen několik kostí z něho zůstalo, jež pak průvodcové přinesli do Antiochie a jako drahocenný poklad uložili do vzácné schránky spolu s listem, v němž vylíčili svaté ono mučednictví, řkouce na konec: »Udali jsme vám den i čas (1. února 107), abychom ho budoucně vždycky mohli slaviti.« Krásné to svědectví, kterak hned v nejprvnějších dobách křesťanských ctění sv. mučedníci a ostatkové jejich.

Sv. Polykarp
Smyrenský
(† 167).

c) Věrným přítelem sv. Ignáce byl sv. Polykarp Smyrenský, žák sv. apoštola Jana, od něhož ustanoven biskupem ve Smyrně, kterýžto úřad zastával 70 let; muž tak svatý a tak vážený, že kde kdo ho uctivě pozdravoval, ba i pohané zvláštní úctou k němu byli jati.

* Slova Páně u sv. Jana ve Zjevení: »Andělu církve smyrenské piš: Vím o soužení tvém a o chudobě tvé, ale jsi bohatý . . . Neboj se nic toho, co trpěti máš . . . Budiž mi věrný až do smrti, a dám tobě korunu života.« Zjev 2, 8.—10. platí o sv. Polykarpovi.

* Vedle svědomité péče o všecko stádece obíral se světec vyučováním vědychtivých jinochů; píše o tom jeden z nich sv. Irenej († 202 smrtí mučednickou jako biskup lyonský): »Podnes bych mohl ukázati místo, kde Polykarp seděl a učival. Jako bych ho ještě slyšel vypravovati, kterak mluvil s Janem a druhými, kteří Pána vídali.« Za papeže Aniceta († 165), ač již stařec, schválně vydal se do Říma v církevních záležitostech, hlavně v příčině slavení velikonočních svátků. V Římě setkal se sv. Polykarp s bývalým spolužákem, nyní gnostickým bludařem Marcionem (prohlašoval hmotu za věčnou, tedy i svět, a bludně učil o osobě Kristově). Sv. biskup snažil se obrátiti nešťastníka, než marně; i vrátil se do Smyrny, kdež z rozkazu císaře Marka Aur. křesťané znova pronásledováni. Stádece ukázalo se hodným svého tak svatého a věrného pastýře. Nade všechny vzbudil úžas svou stálostí a neohrožeností jinoch Germanicus. Ne bezprávně bylo souzeno, že Germanicus byl dobře připraven od staříckého biskupa; i zvolali v amfiteatru rozkáčení pohané: »Polykarpa lvům!« Světec byl zatím na venkovském statečku. Tři dni před tím, než byl jat, modle se, viděl svou podušku hořeti; i řekl přítomným: »Mám za živa býti upálen.« Posláni proň pochopové. Sám jim šel naproti, uctil je pokrmem i nápojem, vyžádal si hodiny, by se mohl pomodliti. Stanul před prokonsulem Quadratem; poručeno mu, aby bohům obětoval a Kristu se rouhal. Odpověděl: »Již 86 let sloužím Kristu, a nijak mi neublížil. Kterak bych se mohl rouhati svému Králi, jenž mne vykoupil?« Jest odsouzen na smrt; že čas zápasů s dravými šelmami právě již vypršel, odsouzen na hranici. Pohané i Židé nanesli dříví i réví. Sv. Polykarp sám vstoupil na hranici

a modle se nahlas, čekal smrti plamenem. Avšak plamen ho šetřil a jako lodní plachta větrem nadutá obklíčil ho se všech stran. Světec stál tu neporušený, tvář svatě mu zářila. I proklál ho kat mečem. Krev se vylila a oheň uhasila. Po té mrtvola z rozkazu setníkova znova pálena. Jenom několik ostatků sebrali křesťané, veleuctivě pochovali a rok co rok slavili umučení ono jako »narozeníny« sv. Polykarpa pro život věčný. Stalo se to roku 167. — Dochoval se nás list sv. Polykarpa k Filippanům, kdež v 7. kapitole čteme: »Kdo nevyznává, že Kristus zjevil se v těle, jest antikristem. Komu není kříž svatým, jest z ďábla; podobně, kdo převrací výroky Páně, kdo upírá vzkříšení a soudu.«

* d) Hermas, žák sv. Pavla, podal svým spisem »Pastor—Pastýř« ve formě vidění, přikázání a podobenství výtečnou čítanku křesťanům.

* e) Neznámý spisovatel, jenž se sám nazývá žákem apoštolským, podal za krvavého pronásledování křesťanů listem k Diognetovi znamenitou apologii.

Hermas.

Spisovatel
listu k Dio-
gnetovi.

Tito sv. otcové apoštolští jsou tudíž zvláště památní svým obcováním se sv. apoštoly, ba částečně i s Kristem samým; spisy jejich mají veledůležitý význam vedle Písma sv.; obsahují nejhlavnější pravdy naší svaté víry, na př. nauku o nejsvětější Trojici, o vtělení Syna Božího, o spáse dokonané na kříži, o přítomnosti Páně ve velebné svátosti, o svátosti pokání, o potřebě dobrých skutků, o jednotě a učitelském úřadě církve, o kněžském řádě, o ústním podání, o nerozlučitelnosti manželství, o vzkříšení, soudě; obsahují líbezná napomenutí k mravnému životu.

3. K sv. otcům apoštolským druží se svatí otcové a spolu apologetové, kteří hájili křesťanství proti útokům židovským, pohanským i bludařským. Zvláštní zmínky zasluhují:

* a) Sv. Justin mučedník, rodilý z města Flavia Neapolis (bývalý Sichem v Samaři). Oddav se filosofii poznal učení stoiků, peripatetiků, pythagorovců i platoniků, ale upokojení došel teprve, když upozorněn ctihodným starcem na břehu mořském, počal čísti Písmo sv. a stal se křesťanem v 30. roce věku svého. Všecka další snaha jeho směřovala k tomu, aby zvláště učené pohany získal Kristu; proto konal mnoho cest přioděn pláštěm filosofů. Stanul v Římě, kdež za císaře Marka Aurelia (167) přičiněním kynika Krescence stat. Nejznamenitější spisové jeho jsou dvě apologie křesťanství, první podal císaři Antoniu Pioví (150), druhou Aureliovi (163); odevzdáváje tuto pravil: »Dobře předvídám, že tento spis mne bude státí život.« Jiný spis jeho »Dialogus cum Tryphone Judaeo« obsahuje učenou hádku (disputaci) o křesťanství, kterou měl v Efesu s nejučenějším tehdy Židem Tryphonem. V těchto i ostatních spisech svých jeví se sv. Justin mužem

Svatí otcové
a spolu
apologe-
tové:

Sv. Justin
(† 167).

neobyčejně vzdělaným, hlubokým mudrcem, mocně uchvacujícím stilistou; on po prvé užívá výsledků badání mudrců pohanských ve prospěch křesťanství.

* Sv. Irenej
(† 202).

* b) Sv. Irenej, Řek maloasijský, žák Polykarpův, poslán za Marka Aurelia do Lyona, kdež se stal nástupcem umučeného biskupa Photina a působil tam 25 let; svou horlivostí a učeností získal si jména »Galorum lumen — světlo Gallů.« Z mnoha spisů jeho zachovalo se »Patero knih proti bludařstvím«, v nichž háje pravé víry poukazuje zejména na tradici, kteréž bludaři nemají, a na církev římskou. »S církví římskou pro zvláštní přednost její musejí všechny obce křesťanské souhlasiti.« Za císaře Septimia Severa (202) umučen.

Sv. Cyprian
(† 258).

* Sv. Cyprian, Karthagiňan, syn bohaté a vážené rodiny senátorské, professor rhetoriky (výmluvnosti). Hověl životu rozkošnému, na kteréž nebezpečně dráze ještě včas zadržela ho milost Boží. Přebýval v domě jeho ctihodný kněz Caecilius, který si získal jeho náklonností a vyučiv ho víře křesťanské, pokřtil r. 245. Těžkým zdálo se Cyprianovi — jak sám píše — aby člověk mohl naplniti, čeho všeho křesťanská víra žádá na svých vyznavačích; avšak »jakmile vodou znovuzrození skvrna prvnějšího života byla smyta, řinulo se shůry jasné a čisté světlo do nitra rozhrěšeného.« Horlivost u víře a upřímná láska k bližnímu způsobily, že byl r. 247 posvěcen na kněze a r. 248 stal se biskupem svého rodného města, ač před volbou prchl a se skrýval, pokládaje se u své pokoře za nehodna tak velebného úřadu. Taková svatost a náplň milostí zářila s obličejem jeho, že kdo naň patřili, radostí plesali. Staral se, aby kázeň se zlepšila a křesťané za pronásledování Deciova aby vytrvali ve víře. I rozkřikli se pohané: »Cypriane, luďm!« Na prosby křesťanův ukryl se, ale i z úkrytu svědomitě pečoval o svěřené stáde. Hrdinnost lásky křesťanské ukázal za moru, staraje se také o opuštěné pohany. Za císaře Valeriana r. 257 poslán do vyhnanství do Kurubis. Obec římská chtěla zaň orodovati u státních úřadů; i odepsal jim, jako druhdy sv. Ignac: »Živ jsa, píši vám, ale po smrti toužím; láska má jest ukřižována, uvnitř slyším hlas: »Pojď k Otci.« Za rok zvěstován mu císařský rozsudek: »Biskup karthaginský, nepřítel bohů římských, budiž stat!« Odpověděl: »Deo gratias — Bohu díky!« Popraven jest dne 14. září 258. Když ta zpráva došla křesťanů karthaginských, zvolali hlasem bolesti: »Pojďme, zemřeme s ním!« Sv. Cyprian napsal mnoho listů (as 80) a spisův apologetických, dogmatických i mravoučných; zvláště sluší jmenovati: O jednotě církve, o padlých, o modlitbě. Zjevný jest ve spisech jeho vliv Tertullianův, jež pilně studoval, a básník Prudentius vydal o nich tuto chválu: »Dokud Kristus lidské plémě, dokud svět nechá trvati, každý, kdo miluje Krista, tebe, Cypriane, bude čítati, od tebe se učiti.«

Spisovatelé
církve

4. V Alexandrii kvetla od polovice II. stol. škola katechetická, k tomu cíli zřízená, aby se v ní i učení

pohané pomocí filosofie přiváděli k poznání křesťanské pravdy a do církve (viz obraz 12.). ^{a spolu apologetové:}

* a) Prvním správcem této školy byl Pantaenus, rodák sicilský, ^{* Pantaenus († 202).} jehož nástupcem byl znamenitý žák jeho

* b) Klement Alexandrijský. Již jako mladík, bystrým nadán jsa rozumem, toužil Klement po světle pravdy, konal daleké cesty po krajích východních, poslouchal kdejakého věhlasného učitele; avšak nespokojil ducha svého, až teprv Pantaenus pomohl mu do přístavu bezpečné pravdy. Od biskupa alexandrijského Demetria ustanoven nástupcem Pantaenovým, způsobil svou obsáhlou znalostí literatury řecké, vábnu a plynou výmluvností i filosofickou bystrostí, že davové osvícených pohanů naslouchali jeho křesťanským výkladům a získáni jsou církví. Ze spisu Klementových vynikají: »Logos protreptikos — Provolání k pohanům,« jímž je chce pohnouti, by přijali křesťanství, poukazuje, že jako Židům dán byl Zákon, aby je vypěstoval Kristu, tak že pohany vede k témuž cíli rozum (filosofie). — »Paedagogus«, v němž obráceného již pohana učí křesťanskému životu. — »Strómata—Koberce«, spis velmi rozmanitého a pestrého obsahu (jako v zahradě pestré květiny), v němž vykládá pravdy náboženské i filosofické a nabádá čtenáře ku křesťanské dokonalosti.

* Klement
Alexandrijský
(† 217).

* c) Nástupcem Klementovým ve správě katechetické školy alexandrijské stal se nejvýtečnější žák jeho Origenes. Narodil se v Alexandrii r. 185 z rodičů křesťanských. Základ výtečnosti jeho položil hned otec Leonidas výborným vychováním; nenechal ani jedinkého dne minouti, aby synáček nebyl něco z Písma sv. četl a rozjímal. Leonidas za pronásledování Septimia Severa (202) jat a do žaláře uvržen; 17letý Origenes jenom stěží dal se od matky zdržeti, aby spolu s otcem nekráčel do žaláře a na popraviště. Nemoha tedy pro nářek a prosby matčiny spolu s otcem umřítí smrtí mučednickou, po níž z lásky ke Kristu vřele toužil, napsal alespoň a poslal otcí do žaláře list, v kterémž ho prosí, aby se snad pro rodinné starosti ve víře nezviklal, nýbrž statečně pro víru, pro Boha, pro spásu duše smrti podstoupil. I umřel otec smrtí mučednickou. Jméno jeho zabaveno a vdova se 7 dítkami největší nouzi zůstavena. Avšak neštěstí nesklátilo síly a zmužilosti Origenovy. Maje teprv 18 let, ustanoven jest od biskupa správcem katechetické školy. Úžasno věru, co všecko ve svém úřadě vykonal, kolika pohanům brány církve sv. otevřel, kolik bludařův obrátil, co spisův napsal. Sv. Jeronym dí, že Origenes za svůj život více napsal, než druhý člověk za svůj život dovede přečísti. — Jsou to výklady Písma sv. a spisy biblické, z nichž nejpamátnější jest Hexapla (učené dílo, ve kterémž Písmo sv. v šesterém překladu vedle sebe ve sloupcích umístěné vespolek se přirovnává), dále spisy apologetické (zvláště »Proti Celsovi«), filosofické, (zvláště »O zá-

* Origenes
(† 254).

kladech.) Přes všecku svou učenost a slávu, jaké ve světě požíval, zůstal povždy na sebe přísný; spával málo a na holé zemi, měl jedno roucho, stále se postil a vína se zdržoval. Mučedníky provázival na popraviště modle se za ně a je povzbuzuje, aby vytrvali, i srdečně líbaje. Že byly v jeho spisech nějaké bludy shledány, zbaven jest úřadu svého na katechetické škole alexandrijské. Kajicně odvolal. Po té učil v Caesareji Palaestinské na podobné škole a s podobnou opět slávou, až konečně zemřel v Tyru (254) na rány, jež vytrpěl za pronásledování Deciova. Origenes jest vzorem, co může vykonati duch pro Boha a pro lidstvo planoucí, obětavý a ctnostný.

Všichni mužové dosud jmenovaní, vyjma sv. Cypriana psali jazykem řeckým; latinsky psali dva následující

* d) Tertullian, Karthagián, syn centurionův, právník. Vida stálost a neohroženost mučedníků stal se křesťanem, a to velmi přísným, tak že se pak i přiklonil k strohému montanismu. Byl neohroženým obhájcem církve proti pohanům. Na obranu křesťanstva napsal spis »Apologeticus«, v němž jsou památná slova: »Sanguis martyrum semen christianorum — krev mučedníků semenem křesťanů;« mimo to mnoho jiných spisů polemických, dogmatických a mravoučných.

* e) Lactantius, od císaře Diocletiana učitelem řečnictví v městě Nikomedii ustanovený a od Konstantina Velikého za vychovatele syna Crispa zvolený, proslavil se tak, že nazván »křesťanským Ciceronem«. Máme od něho »Sedm knih o cvičeních božských« (o křesťanské nauce) a »O úmrtích pronásledovatelův«, kdež ukazuje, jakým hrozným způsobem umírali nepřátelé a pronásledovatelé Krista i církve.

Sv. učitelé církevní řečtí: 5. Ze sv. učitelů církevních řeckých jsou nejpamátnější ti čtyři:

* a) Sv. Athanasius Veliký, patriarcha alexandrijský, narodil se v Alexandrii kolem roku 300 ze vznešených křesťanských rodičů. Horlivě studoval vědy světské i náboženské a pilně hleděl si ctnostného života; meškali za tím účelem delší dobu na poušti Thebais u sv. poustevníka Antonína. Vrátil se do otciny, posvěcen od biskupa Alexandra na jáhna, potíral na sněmě nicejském blud Ariův. Stav se pak nástupcem Alexandrovým vynikal neochvějnou láskou a oddaností k církvi, snášeje zmužile všeliký hněv, všelikou zlobu arianův. Byl patriarchou 46 let, z nichž 20 strávil ve vyhnanství (byl až v Trevíru), na poušti, ba jistý čas i ve hrobě; a přes to zůstal církvi vděčně oddán, jakož i pln lásky byl k svým nepřátelům. Spisy jeho jsou apologetické o polemické (proti pohanům, arianům, macedonianům), historické (zvláště život sv. Antonína) a exegetické. V životě jeho nebylo prázdneho okamžiku; i učí nás, kterak ten, kdo své povolání miluje, všude je nalézá.

* b) Sv. Basilius Veliký, biskup v Caesareji Kappadocké, kdež se narodil (330) z rodiny svaté (babička, rodiče, bratr, sestra ctí se jako světci). Studoval v Cařihradě a Athenách, kdež měl nerozlučného přítele spolužáka sv. Řehoře Nazianského; neznali tam jiné cesty, leč do školy a do kostela; co jim zbylo peněz, přeoctně rozdávali chudině. Přijav r. 357 svěcení žil jako poustevník a uspořádal život klášterní v Pontu a Kappadocii (řehole basilianů podnes na Východě kvetoucí). Zvolen biskupem ve svém rodišti (371) zářil světlem pravé víry a dobrých skutků. Poblíž města vystavěl ústav zvaný Basilius, jenž budil podiv všech přichozích. Byly tam prostranné dvorany pro ošetřování nemocných, uhostění chudých a počestných, příbytky pro lékaře, dílny pro řemeslníky. Neohroženě hájil víry i proti císaři Valensovi, jenž by byl rád celou říši učinil arianskou. Poslal císař na sv. Basilia svého místodržitele Modesta. Modestus začal lichotivě, a když to neprosnělo, hrozil zabavením majetku, načež sv. Basilius klidně odpověděl, že mimo několik knih ničehož nemá. I hrozeno mu vyhnanstvím. Odpověděl opět: »Celá země jest mi vyhnanstvím, jen nebe jest mi pravou vlastí!« Hrozeno mu skřípcem. Odpověděl: »Nebojím se; mé tělo jest tak vychudlé, že prvním rázem bude konec muk i života.« »A co smrt?« tázal se Modestus. »Té se ještě méně bojím,« odvětil sv. biskup, »ta jest mi milostí, protože mne spojí s Bohem.« I řekl místodržitel nevrle: »Tak se mnou ještě nikdo nemluvil,« načež světec: »Bezpochyby neměl jsi posud biskupa před sebou.« Zvědév to císař Valens, chtěl sv. Basilia ztrestati vyhnanstvím, avšak rozmysliv se, nechal ho na pokoji. Spisy Basiliovy jsou obsahu apologetického, exegetického (Hexaëmeron-výklad o stvoření světa) a asketického.

* c) Sv. Řehoř Nazianský, příjímím »theologus«, spolužák a přítel Basiliův, spolu s ním milovník života poustevnického a řeholního. Přijav svěcení, pomáhal nějaký čas svému otci, jenž byl biskupem v Nazianzu. Když otec skončil, nastoupil na stolec biskupský syn. Roku 379 povolán do Cařihradu proti arianům. Blahodárně tam působil, ariani houfně vraceli se do církve; i zvolen r. 381 patriarchou cařihradským; ale vzdal se důstojnosti té, aby předešel sporům, vrátil se do své otciny ustranil se na poušť a strávil ostatek života v modlibě, postech, bdění a básnění. Úchvatná byla jeho výmluvnost. — Sv. Basilius Veliký a bratr jeho sv. Řehoř Nyssenský i přítel sv. Řehoř Nazianský slují »tří velikí Kappadokové«.

* d) Sv. Jan Zlatoustý (Chrysostomus) narodil se r. 347 v Antiochii Syrské; otec Sekundus byl důstojníkem ve vojsku římském; matka Anthusa ovdověvši stala se křesťankou a uložila si žítí jenom pro Boha a svého jedináčka; obě se jí podařilo; matka stala se světicí, syn světcem. Studoval napřed u slovního pohanského rhetora Libania, jenž pak umíraje prohlásil Jana za nejlepšího ze všech svých žákův a dodal, že by sobě nepřál jiného nástupce, leč jeho, jakož také již dříve chválu byl vzdal matce Janově řka: »Jaké to ženy mají kře-

* Sv. Basilius Veliký († 379).

* Sv. Řehoř Nazianský († 389).

* Sv. Jan Zlatoustý († 407).

stane!« Vystudovav, chtěl žítí Jan v samotě, kam se také skutečně po smrti matčině uchýlil; ale choroba ho vypudila. V Antiochii posvěcen na kněze a ustanoven kazatelem. Kázal tak, že slavná o něm šla pověst celou říší římskou. Roku 397 zvolen patriarchou cařihradským. Neohroženě káral chyby vznešených i prostých, čímž si zneprátil rozmařilý dvůr císařský, zvláště pak císařovnu Eudoxii; i byl dvakrát poslán do vyhnanství, po druhé do Malé Arménie do města Kuku, a pak ještě dále. Na té cestě soužením a nemocí zmořen skonal v kapli sv. Basiliky u města Komana řka: »Budiž Bohu chvála za všecko!« (14. září 407). Roku 438 vymohl patriarcha Proklus na císaři Theodosiu II., že byly tělesné ostatky Janovy přeneseny do Cařihradu. Sám císař šel jim ve slavném průvodu vstříc, klekl u nich a prosil světce, by ráčil odpustiti, co zlého vytrpěl od rodičů jeho Arkadia a Eudoxie.

* Sv. Jan byl nejznamenitějším řečníkem; nesluje nadarmo Zlatoustým; dochovalo se nás téměř 1000 jeho homilií; není ctností, není stavu, v němž by člověk mohl se octnouti, aby o nich nebyl kázal sv. Jan; vysvětlil na kazatelně téměř celé Písmo svaté; za hrozného zbourání v Antiochii r. 387 uchlácholil lid jenom sv. Jan svou výmluvností na kazatelně. Dále máme po sv. Janu 248 listů, spisy polemické a asketické, z nichž nej památnější zlatá kniha »O kněžství«, v níž bohodaršími slovy líčí vznešenost stavu kněžského.

6. Ze sv. učitelů církevních latinských jsou nej památnější opět čtyři:

Sv. učitelé
církevní
latiňští:

* Sv. Ambrož († 397).

* a) Sv. Ambrož, arcibiskup milánský. Narodil se jakožto syn císařského místodržitele v Trevíru (340), vzdělal se v Římě a jsa pak místodržitelem v Miláně, zvolen ode všeho obyvatelstva jednomyslně za biskupa (374). Zemřel tenkrát milánský biskup Auxentius, arian; při volbě nového biskupa byly dvě strany, jedni chtěli opět ariana, druzí katolíka. Nastala bouře. I přišel místodržitel Ambrož, aby bouři utišil. Vešel do chrámu, mluvil slova plná mírnosti a moudrosti; připomínal, by povážili, co jest to voliti biskupa. A hle, pojednou zvolá dítě prostřed zástupu: »Ambrož budiž biskupem!« A bylo po bouři; ariani i katolíci se sjednotili a jednomyslně prohlásili Ambrože biskupem. Marně se zdráhal; byl tenkrát teprv katechumenem. Přijal tedy křest, nižší i vyšší svěcení a dne 7. prosince 374 posvěcen na biskupa. S neúnavnou píli doplnil své vědomosti theologické a konal svůj těžký úřad se vzornou svědomitostí; odstraňoval zbytky pohanství, potíral blud ariánský, jemuž bohužel přál císařský dvůr, zvláště císařovna Justina; rozšiřoval učení Kristovo a zdokonaloval jeho vyznavače, předcházaje krásným příkladem; celé movité jmění věnoval chudině a důchody ze statků nemovitých taktéž většinou plynuly chudším; do půlnoci psával nebo studoval; přísně se postil; každý měl k němu přístup; bázně neznal, káraje poklesky i císařů; Valentinianovi II. pravil: »Jsem poddán císařům, ale neustupuji.« Theodosia I. přiměl k veřejnému pokání. Získal Kristu a

pokřtil Augustina. Napsal mnoho spisů dogmatických, polemických i asketických, četné listy a hymny.

* b) Sv. Augustin, největší myslitel křesťanského starověku, * Sv. Augustin († 430). biskup v Hipponě. Narodil se v Tagaste v Numidii r. 354: otec Patricius, senator, byl pohanem, matka Monika, křesťankou, světicí. Mírností a vroucími modlitbami dosáhla sv. Monika, že se manžel ještě před smrtí stal katechumenem a dal se pokřtiti; nového však zármutku, nových bolestí dožila se na synu Augustinovi. Měl sice podivuhodné vlohy a znamenitě se vzdělal v Karthagině, avšak podlehl tam pokušením zhýralého obyvatelstva, oddal se životu neřestnému, tonul v pýše a ctižádosti a přidal se k manicheům, křtu ještě nepřijav. Hořce plakala sv. Monika nad duchovní smrtí synovou a vroucně se modlila, jakož i dříve byla činila za nešťastného manžela; a jako druhdy potěšil Pán zarmoucenou vdovu Naimskou, plačící nad smrtí svého jedináčka, tak učinil sv. Monice. Zdálo se jí jednou, že stojí smutna na dlouhém, úzkém kuse dřeva a vidí ozářeného mládence, jenž se jí ptá, proč že nařká. Odpověděla, že nad smrtí synovou. I pravil mládenec: »Upokoj se, tvůj syn nalézá se s tebou ve stejném směru.« A spatřila potom, kterak Augustin přišel za ní po téže úzkém dřevě. Tento sen vypravovala Augustinovi, on však vykládal jej tak, že i matka přidá se k manicheům; tak že se sejdou. »Nemyl se,« odvětila sv. Monika, »tys přišel v onom snu za mnou, ne já za tebou.« Zatím zůstal Augustin na nebezpečných cestách, a zarmoucená matka nepřestala zaň orodovati a proň plakati; řekl jí jednou zbožný biskup: »Jen neustávej; jestiž nemožno, aby zahynul syn, pro nějž matka prolila tolik slz.«

* Touže po slávě, odešel Augustin do Říma a odtud do Milánu, kdež přijal úřad učitele řečnictví a poznal velikého biskupa Ambrože. Kázání tohoto světce, horečná touha po pravdě a neustávající modlitby matčiny, kteráž schválně z Afriky pospíšila za synem až do Milánu, obrátily ho konečně na pravou cestu. Píše o tom ve svých »Vyznáních«: »Dočkal jsem se blaženého dne, kdy milostí sv. křtu zrodil jsem se v Bohu. Nemám slov, bych dokonale vyličil význam dne tohoto. Na Bílou sobotu léta Páně 387, dne 24. dubna, pokřtil Ambrož mne, mého patnáctiletého syna Adeodata a přítele Alypia. Jako bych slyšel zvučné zpěvy, do srdce řinula mi čistá pravda, zaplál mi oheň zbožnosti, proudily slzy. Kdo vypoví radost mé matky? Veškera naděje života se jí vyjevila, syn jest katolickým křesťanem... Obral jsem si heslem života slib na křtu sv. učiněný, že hodlám jedině Bohu žítí, jedině Bohu sloužiti...« Vrátil se do vlasti. Na cestě zemřela mu v ústí matka. Doma žil jako mnich v ústraní. Pověst o jeho zbožnosti a učenosti záhy se roznesla. I zvolen za pomocníka biskupova a pak za biskupa v Hipponu (396). Jako biskup žil prostě a střídě, hořel láskou k Bohu a duším lidským. Jsa ohniskem pravověrnosti, bojoval proti všem tehdejšími bludům. Činnost jeho jest úžasná. Všestrannou vzdělaností předčil nejen vrstevníky, ale i předchůdce své. Spisy jeho jsou filosofické a

dogmatické (Samomluvy; O městě Božím, první to filosofie dějin; XV. knih o nejsvětější Trojici), polemické, morální, exegetické; asketické, mnoho řečí a listů. Nejdojemnější jsou jeho »Vyznání« (13 knih), veřejná to, přepokorná zpověď jeho; líčí tam svůj celý život před obrácením; začíná těmito slovy: »Ty's nás, ó Bože, stvořil pro sebe, a srdce naše nemá pokoje, dokud nespočine v Tobě.«

* Sv. Jeronym († 420).

* c) Sv. Jeronym, kněz, narodil se Stridoně v Dalmacii (331) z rodičů křesťanských, studoval v Římě, odtud odešel konal daleké cesty po Gallii a vrátil se do Říma pokřtěn jest od papeže Liberia. Znova vydal se na cesty, učil se pilně řečem a na syrské poušti Chalcis poustevničil (374). Zde k své výtečné znalosti latiny a řečtiny nabyl od starého poustevníka, bývalého Žida, i dokonalé znalosti jazyka hebrejského. Živil se ruční prací a kál se přísně. V Antiochii posvěcen na kněze, vybral se do Cařihradu, kdež u sv. Řehoře Nazianského pilně studoval Písmo sv. Vrátil se do Říma, stal se tajemníkem papeže Damasa. Bylo mu poručeno, aby opravil starý překlad Písma sv. (Itala), což provedl s takovým zdarem, že překlad jeho rozšířil se po všem světě a platí podnes (Vulgata). Po smrti Damasově odešel sv. Jeronym do Palaestiny a usadil se v Betlemě; spolu s ním šla vznešená římská paní, vdova Paula a její dcera Eustochium; založila v Betlemě dva kláštery, ženský řídila sama, mužský sv. Jeronym, jenž pak v klášterní škole učil grammatice. Zemřel v Betlemě dne 30. září 420. Právem nazýván divem učenosti, sloupem pravověrnosti; vedle Origena má největší zásluhy o výklad Písma sv.; spisem »De viris illustribus — O mužích slovutných« stal se prvním literárním historikem křesťanským; nad to dochovalo se nás jeho 121 listů, z nichž nejlíbeznější jsou listy vychovatelské, napsané Gaudentiovi a Laetě (viz obraz 12).

* Sv. Řehoř Vel. († 604).

* d) Sv. Řehoř Veliký, papež, potomek staroslavného římského rodu Aniciů (nar. 540), pečlivě se vzdělal v literatuře klassické i křesťanské, zvláště v právu a ve sv. otčích. Jmenován praefektem římským v dobách velmi těžkých. Ze svého rodného jmění založil šest benediktinských klášterů na Sicilii, v Římě pak i svůj rodný palác proměnil v klášter (sv. Ondřeje) a i sám stal se v něm vzorným řeholníkem benediktinem. Papež Pelagius II. jmenoval ho svým vyslancem na císařském dvoře cařihradském. Za 4 léta se vrátil a zvolen opatem v klášteře sv. Ondřeje, po smrti pak Pelagiově papežem (590), ač se bránil, ač prchl, nepokládaje se za hodna tak vznešeného úřadu. Jsa pevně přesvědčen, že stolice Petrova je skalou, na které jest vzdělána církev, snažil se, aby rozkol byl odklizen, blud přemožen a víra Kristova pohanům stále a neúnavně zvěstována. Hájel Říma i ostatní Itálie proti Longobardům, ba podařilo se mu pomocí zbožné královny Theodolindy, choti Agilulfovy, národ ten vyprostiti z arianismu. Denně hostil 12 chudých starců, a když jednou zvěděl, že v odlehle části Říma zemřel jeden chudáas hladem, několik dní se ani ne-

osmělil sloužit mše svaté mysle, že snad jest vinen smrtí onou, že nedostí bedlivě pátral po onom ubožáku. Již prve než byl papežem, chtěl se vypraviti věrozvěstem do Anglie. Spatřil jednu na trhu několik bujarých mladíků; zvěděl, že jsou Anglové, pravil: »Angli sunt, Angeli fiant — Anglové jsou, kéž se stanou anděly!« Mínil, kéž by byli křesťany. Koupil je, vyučil je, pokřtil je, svobodu jim daroval a ihned chtěl se s nimi vypraviti do jejich otčiny, aby tam zvěstoval evangelium; avšak Římané miláčka svého a dobroděje nepustili. I vynahradil to Anglům jako papež; poslal tam opata Augustína se 40 mnichy. Řehoř byl reformátorem liturgie, zpěvu (Cantus gregorianus) i kázně církevní. Přes všecku tu činnost veřejnou a přes to, že za svého téměř 14tiletého pontifikátu většinou byl nemocen, napsal ještě mnoho spisů, z nichž nejpamátnější: *Moralium libri XXXV.* — výklad to mravních pravidel, a *Regula pastoralis*, v níž vylíčen ideál duchovního pastýře. Ve své pokoře a skromnosti první se podpisoval: *Servus servorum Dei* — Služebník služebníků Božích. Skonal svatě 12. března 604.

7. Mnišstvo.

1. Již před Kristem nejen u národa židovského, nýbrž i u pohanů bývali lidé milující samotu, a právě z nich vzešli velicí mudrci a dobrodějové. Takovými byli na př. Zoroaster (1200 př. Kr.), Pythagoras (530 př. Kr.) a u Židů proroci a sv. Jan Křtitel. Ze pak Kristus Pán právě sv. Jana pochválil nade všechny syny lidské (Mat. 11, 7), souhlasil s jeho přísným, odříkavým životem, ba i sám svým čtyřicetidenním pobytem a postem na poušti podobný dal příklad nám křesťanům. Také sv. apoštol Pavel, byv obrácen a pokřtěn v Damašku, vybral se na tři léta na poušť do Arabie a připravoval se tam na svůj úřad, v listě pak k Židům (11, 38.) velikou vzdal chválu poustevníkům starozákonním. V dobách apoštolských bylo viděti mnoho mužův i žen, kterak ve svých vlastních domech žijí v jakési poustevnické odloučenosti (asketové); mnozí pak po příkladě Páně a sv. Pavla docela odešli na poušť (anachoreti, eremité, poustevníci); ze žen učinily tak zvláště sv. Maří Magdalena, sv. Marta, sv. Tekla; nade všechny vynikl sv. Antonín.

* 2 Sv. Antonín narodil se v Komanu v Horním Egyptě. V 18. roce umřeli mu rodiče; zdědil po nich veliké jmění. Vešel jednou do chrámu slyšel čísti slova Páně: »Chceš-li dokonalým býti, jdi, prodej, co máš, a rozdej chudým, a budeš mítí poklad v nebi; a pojď, následuj mne.« (Mat. 19, 21.) Obrátil slova ta na sebe a učinil podle nich; prodal,

Sv. Antonín († 356).

co měl, rozdal chudým a odešel na poušť (kolem r. 270). Napřed bydlel ve starém hrobě, potom ve skalách; modlil se, rozjímal, pracoval, útoky ďábelské přemáhal. Brzy roznesla se zpráva o svěťci celou krajinou; z daleka široka k němu chvátili učedníci; nabádal je k modlitbě, rozjímaní, sebezapírání a pilné práci, aby měli z čeho žítí a chudně almužnu poskytovat. On sám požíval jen chleba se solí, a to mnohdy až třetí den, jakoby se styděl, že i toho potřebuje. Kde kdo nešťastný a zarmoucený přicházeli k němu; každému dovedl pomoci. I císař Konstantin Veliký psal mu, ujišťuje ho svou přízní a doporučuje se jeho modlitbám. Těšili se z toho učedníci, avšak světec pravil: »Co se divíte, že mi psal císař? On jsa člověkem psal člověku. Tomu však se divte, že Bůh nám dal napsati svůj zákon a Synem svým k nám mluvil!«

Zde onde vyšel sv. Antonín z pouště, aby přispěl církvi v Alexandrii, jako na př. r. 311 za pronásledování Maximova a r. 352 za zmatkův arianských. Celé město s úžasem patřilo na svatého poustevníka, jak navštěvoval vyznavače, jak jim otcovsky přimlouval, jak je na popraviště doprovázel. Nikdo se neopovážil jemu ublížiti, ba mnozí pohané za přítomnosti jeho přijali křest; obrátilo se jich tenkrát více, než jindy za celý rok.

Také strávil na poušti 70 let, nikterak nepopouštěje v přísné kajícínosti. I připadlo mu jednou, že snad nikdo ještě tak dlouho v takové odloučenosti nežil; Bůh ho však poučil, že žije jeden ještě dokonalejší člověk, a vyzval ho zároveň, by ho šel hledat. Poslechl. Hledal, až našel sv. Pavla,

* Sv. Pavel († 840).

* který už za pronásledování Deciova kolem r. 250 jako mladík 15letý na poušť byl přišel a u veliké přísnosti žil. Vypravuje legenda, že mu Pán Bůh posílával půl bochníčku chleba; nyní, když měl hosta Antonína, dostal celý. Svatě rozprávěli a Boha velebili celý den i celou noc. Oznámil pak sv. Pavel, že mu nadešel odchod se světa, že sv. Antonín schválně od Boha poslán k jeho pohřbu; i poprosil ho, by zašel domů pro plášť sv. Athanasia a v něm ho pochoval. Vyhověl té prosbě sv. Antonín. Vrátil se shledal sv. Pavla klečícího, avšak již mrtvého. Uctivě ho pochoval do hrobu ode lvů vyhrabaného; na památku vzal si roucho Pavlovo z listí palmového a oblékal se do něho na Hod Boží velikonoční i svatodušní. Žil po té sv. Antonín ještě 16 let; skónávaje roku 356 měl přes 1000 učedníků, kteří se spravovali jeho pravidly. Následování horlivě příkladu Antonínova za tehdejších trudných dob; nejšlechternější duchové hledali v odloučenosti od světa bezpečí a pokoje; nejvýtečnější otcové církevní po pilných studiích docházeli tam nebeského požehnání.

* Sv. Pachomius († 348).

* 3. Sv. Pachomius, bývalý pohanský voják a potom poustevník, postavil první klášter na nilském ostrově Tabenně (coenobium, mandra), kde žil. mnichové podle přísné řehole pod jednou střechou

zachovávajíce svědomitě tři evangelické rady. V Asii zavedl život mnišský sv. Basil († 379) a stal se takto patriarchou mnichů východních, basilánů, kteříž podnes trvají. Na západ přivedl mnichy svatý Athanasius, († 373), ubíraje se tam do vyhnanství; přáli pak tam životu tomu znamenití mužové, jako svěťci Ambrož, Augustin, Martin.

4. Touž službu, jakou mužům prokázali svatí Antonín a Pachomius, prokázaly sestry jejich pannám (po egyptsku nonnae = ctihodné); přčetné ženské kláštery zřízeny na poušti i ve městech, a žily v nich dcery z nejvznešenějších rodin, závodíce v dosažení křesťanské dokonalosti.

Řeholnice.

5. Patriarchou mnichů na západě jest sv. Benedikt. Narodil se r. 480 z rodičů bohatých v Nursii (v Umbrii), studoval v Římě, zhnusil se mu však rozmarilý život spolužáků; i odebral se do pustiny subiacké (u Tivoli) a žil tam v jeskyni. Svatost přilákala k němu mnoho učedníků, kterým zřídil 12 klášterů. Zvolným nepřítelstvím vypuzen odešel na Monte Cassino v Kampanii a založil tam r. 529 slavný klášter, jenž se stal kolébkou velezasloužilého řádu sv. Benedikta, jehož účelem jest posvěcení členů věrným plněním rad evangelických, avšak i posvěcení druhých lidí kázáním, vyučováním, pěstováním věd i prací tělesnou. V čele kláštera stojí od mnichů volený opat, jenž se o všechny otcovsky stará, vědom veliké zodpovědnosti u Boha. Veškera duchovní rodina svědomitě dbá hesla: Modli se a pracuj! Sv. Benedikt napsal řeholi také pannám, založil i pro ně klášter, jehož představenou byla sestra jeho sv. Scholastika.

Sv. Benedikt († 548).

Řehole sv. Benedikta měla nevyslovitelný vliv na nábožensko-mravní obrození lidstva. Benediktini byli po staletí takřka jedinými pěstiteli, strážci i šířiteli evropské kultury; učili národy rolnictví, zahradnictví i řemeslům; pečovali opisováním o záchranu starověkých památek literárních, zřizovali znamenité školy, vychovávali bohonaděšené věrozvěsty. Z klášterů sv. Benedikta vzešlo na tisíce spisovatelů, biskupů, přemnoho světců, kardinálů a 35 papežů.

* Uznávajíc převeliké ty zásluhy, poslala vídeňská universita r. 1880 na památku 1400letých narozenin sv. Benedikta opatovi na »Monte Cassině« latinskou adresu tohoto obsahu: Řádu sv. Benedikta — jehož úsilím a výtečnou horlivostí způsobeno, že v dobách, kdy za nejhlubších bouří veškerému světu západnímu hrozila záhuba a po všem vyučováním a vši vědě zdálo se býti veta — nejlepší památky klassických jazyků jsou zachovány zřizováním nových škol, ve kterých se hoši ve starých vědách vyučovali, čímž umění a vědy znova rozkvetly — pamětliví jsouce nehynoucích zásluh, jakých veškerému pokolení lidskému

členové řádu prokázali, přinášejí svá blahopřání v památný den 1400. ročníce, na který jmeniny sv. Benedikta z Nursie se oslavují: rektor a senát university vídeňské.

Kláštéry
v naší vlasti.

6. Nejstarší benediktinský klášter v naší vlasti jest v Břevnově u Prahy, založený r. 993 od Boleslava II.

Ženský klášter u sv. Jiří v Praze založila již r. 973 sestra Boleslavova Mlada.

* Následovaly kláštéry: ostrovský (na ostrově Vltavy u Davel 999, sázavský (1039 od knížete Břetislava založený), rajhradský (1045 od téhož Břetislava), hradištský u Olomouce (1078), opatovický (1086), kladubský (1108), třebíčský (1109), vilémovský (1120), postoloprtský (1121), podlažický (1159). Druhý ženský klášter byl teplický (1156).

8. Islam.

Mohamed
(† 632).

1. Zatím co církve v Evropě znamenitě prospívala, hrozná vzešla pohroma křesťanství na východě islamem, jehož původcem byl Mohamed, narozený v Mekce arabské r. 571 z rodiny Korejšovců. Po smrti rodičův ujal se ho a vychovával jej strýc. Dospěv sloužil v obchodě bohaté vdovy Chaidžy, již pak pojal za manželku. Zbohatnuv oddával se náboženskému hloubání; rozhlásil, že má prostřednictvím archanděla Gabriela vidění a že jest od Boha povolán za proroka a zakladatele nového náboženství. Nenašed přátel v rodném městě a nejsa tam životem jist, utekl do Jathrib (severně od Mekky), jež potom nazváno Medin'al nabi (Medina, t. j. město prorokovo). Útěk ten dne 15. července 622, zvaný »hedžra«, byl jeho štěstím. V Medině našlo učení Mohamedovo sluchu, tam shromáždil četné přátele, dobyl Mekky a učinil ji středem nového náboženství. Kaabu, odstraniv modly, učinil národní svatyní. Brzy podrobil si mocí válečnou celou Arabii; chystaje se vzít i Syrii skončil r. 632, otráven prý jedem, jež mu podala jedna Židovka.

Nauka.

* Učení Mohamedovo jest směs názorů pohanských, židovských a křesťanských; nástupce jeho Abu Bekr je sebral v knihu »koran« (t. j. čítanka); obsahuje 114 kapitol (sur). Učí Mohamed, že jeden jest Bůh v jedné osobě a Mohamed že jeho prorok. Všichni lidé jsou podrobni nezměnitelnému osudu; budou vzkříšeni a souzeni; avšak jak věčný trest, tak věčnou odměnu vylíčil Mohamed jen smyslnou, všecku tělesnou. O hříchu dědičném, o vykoupení neví; na dosažení blaženosti postačí otrocká oddanost Bohu; proto také nazval toto své náboženství »islamem« (aslama — oddati se). Mravouka Mohamedova ukládá přísně obřizku, pětikrát denně modlitbu, při níž jest tvář býti obrá-

čenu k Mekce; přísný půst v 9. měsíci (ramadzan), nepítí vína, častá očišťování, alespoň jednou putovati do Mekky, dobročinnosti, mírnost k otrokům, ovšem stejnověrcům, neboť k jinověrcům poručena ukrutnost, jim upíráno lidské důstojnosti, »psů« jim spíláno a mečem i ohněm k islamu je přiváděti přikázáno. Účastníci se alespoň jednou takovéto »svaté války« jest záslužnější než 50 pouťí do Mekky anebo 70 let ustavičné modlitby; ráj prý jest ve stínů mečů; kdo ve svatém boji padne, přijde přímo do ráje. Mnohoženství a smyslné rozkoše všeho druhu moslemům dovoleny, čímž spustošena důstojnost ženy a podvrácen život rodinný. Blouznivstvím tedy Mohamed začal a chlipností a ukrutností skončil.

Rozmařilý islam slušel rozmařilým Arabům. Nástupci Mohamedovi, spojivce jako on ve své osobě pohlavárství politické i náboženské, chalífové, zmocnili se za krátko Syrie (639), Egypta (640) a Persie (651); z Afriky přeplavili se do Evropy a bitvou u Xeres de la Frontera (711) stali se pány Španělska. Další jejich vítězný postup — chtělť projíti celou jižní Evropu — zastavil francký majordomus Karel Martell bitvou u Poitiersu (732).

Rozšíření.

Ubohá země, ubohý lid, kam vpadli mohamedáni.

* Slavný kardinál Lavigerie, arcibiskup alžírský († 1892), zmínil se o hrůzách těch ve svém prvním pastýřském listě těmito slovy: »Co svatých památek máme zde v Africe my křesťané, památek hrdin naší víry, mužů přestatečných, světců, velikánů. Veliká bývala tato africká církev, když měla 700 biskupů, svatyně nesčetné, kláštéry hojné, učitele církevní slouvné. Zdejší země jest prosáklá krví mučednickou; zdejší církevní sněmy se svými moudrými, neohroženými biskupy bývaly vzornými pravidly celé církvi; církev s chloubou přijímala z úst Cyprianových a Augustinových výklady dogmat; zdejší panny bývaly před katany neohroženější nejstatečnějších mužů; jeskyně na horách, oásy na pouštích voněly líbeznou vůní ctinostných poustevníků; celá africká církev byla všemu světu předmětem podivu a svaté závisti. Než po těchto stoletích slávy měly nadejítí doby smutku, křesťanská Afrika měla býti velikou i v neštěstí, jako byla veliká ve slávě. (Vylíčil hrůzy vandalismu pokračuje Lavigerie o hrůzách mohamedanismu.) Objevili se z Arabie stoupenčí Mohamedovi, plní divokého fanatismu. Jakožto apoštolové náboženství smyslnosti, přemoženým národům islam nabízejíce, sic smrtí hrozně, počali učedníci koranu hrozné vpády. Křesťané v severní Africe stali se první obětí vpádů těch; zastrášené voje jejich, od pánů v Byzantu opuštěné, zkusily brániti se. Než marně. Lid hromadně vražděn, celí národové až do Arabie do vyhnanství zavlečeni. Už netekla krev, už nebylo slyšení nářků bolesti nebo pomsty, už nebylo nikoho ve zpusťovaných městech, jenž by protestoval proti surovému násilí na celé zemi spáchanému, nebylo nikoho, leč popel světců ve zneuctěných hrobech.«

Hrozné to Boží dopuštění. Cařihrad, jenž se tolikrát vzepial proti Římu, octnul se konečně v područí tureckém (1453). Jenom věrní katolíci zastavili další postup púlměsíce (vítězství u Lepanta 1571, vítězství u Vídně 1683).

9. Pokřesření národů germanských.

1. Co sv. prorok Isaiáš prorokoval o velikém pohnutí národů k světlu, stalo se. Stěhovali se národové, obyvatelé severu a východu kráčeli v ústrety vzešlému světlu víry Kristovy. O pokřesření národů germanských pracovali již před sv. Bonifácem četní věrozvěstové: kolem r. 450 sv. Severin v Noriku (nynějších Rakousích), kolem r. 600 sv. Havel, sv. Kolumban, mnichové irští, ve Švýcařích (klášter svato-havelský), sv. Kilian, rovněž irský mnich; v VII. století sv. Rupert, sv. Emeran, sv. Korbinian v Bavořích a zemích sousedních; avšak nepokojné, válečné doby překážely důkladnějším a trvalejším úspěchům, zvláště v severním a středním Německu; zde pravým apoštolem stal se sv. Bonifác.

Předchůd-
cové sv. Bo-
nifáce.

Sv. Bonifác
(† 756).

2. Sv. Bonifác, dříve Winfrid zvaný, narodil se v Anglii r. 680 ze vzácného rodu. Již v 5. roce prosil otce, by směl vstoupiti do kláštera. V klášterní škole byl miláčkem všech. Vystudovav a stav se mnichem, byl učitelem, často i královské poselství mu svěřeno; i kynula mu doma v otčině skvělá budoucnost; avšak srdce jeho zatoužilo po vyšší službě: býti věrozvěstem opuštěných dosud pohanských národů na pevnině evropské. Slzami a požehnáním svého opata provázen vybral se r. 716 se dvěma spolubratry do Frisie, roku pak 718 do Říma, by si tam u sv. Otce Řehoře II. vyprosil požehnání své práci na vinici Páně. Po té kázal v Durynsku, Hesensku a znova ve Frisii, pomáhaje tam sv. Vilibrodu. Podav r. 723 Řehoři osobně zprávu o svém úspěchu, byl posvěcen na biskupa a za 9 let jmenován arcibiskupem.

* Plana nejvroucnější láskou ke Kristu a nesmrtelným duším vnikal do sebe odlehlejších lesních krajů, získával pohany, utvrzoval křesťany; vše mu uctivě naslouchalo. U Geismaru skácel vlastní rukou posvátný dub Donarův. Ohromeni stáli pohané; čekalíť, že čin onen ihned bleskem bude ztrestán od domnělého boha jejich; vidouce však, že se světcí nic nestalo, uvěřili evangeliu. Ze skáceného dubu zbudována kaple sv. Petra.

* R. 738 byl po třetí sv. Bonifác v Římě; pobyl tam skoro rok. Jmenován papežským legátem uspořádal církevní zřízení v Bavořích,

svolával synody v Německu i ve Francii, zřídil mnoho biskupství a založil četné kláštery, z nichž nejpamátnější ve Fuldě, řízený Sturmem. Konečně r. 740 zvolil si sv. Bonifác metropolitním sídlem Mohuč; nepobyl však tam dlouho, nýbrž odevzdav řízení celé metropole druhu svému Lulloví, odešel opět do Frisie. Kde druhdy začal, tam měl skončiti. Dílo se dařilo, mnoho Frisů pokřesřeno. Když však se chystal tyto novoobrácence birmovati, přepaden jest se svými 52 průvodci od zuřivých pohanů. Družina světcova chtěla se brániti, ale on zvolal: »Dítky, nebojujte; slovo Boží zakazuje nám zlé zlým spláceti. Nadešel den, po němž jsem dávno toužil. Doufejte v Boha, on spasí duše vaše!« A tak všichni usmrceni dne 5. června 755 (u města Dokkum). Tělo velikého apoštola pohřbeno ve Fuldě. Velikolepé dílo jeho dokončili žáci Lullus v Mohuči, Sturm ve Fuldě, Řehoř v Utrechtě, Burkhard v Würzburku a j., jakož i světice Lioba, Valpurgis, Thekla a j., dcery to nejvznešenějších rodin anglických, jež byl světec povolal na vinici Páně; blahodárně působily v ženských klášteřích.

* Sasové (od Emže a Lippy na severovýchod přes dolní Labe * Sasové. až k Eidoře) dlouho se vzpírali křesťanství, ba ničili každý úspěch jeho způsobem nekrutějším; byli zlými, nebezpečnými sousedy říše franké. Domnívaje se tudíž Karel Veliký, že pokřesření Sasů jest jediným prostředkem udržeti je v pokoji a věrnosti, počal je násilím obracet na víru Kristovu, ač církev počínání jeho neschvalovala a znamenitý Alkuin přímo jej z toho srážel. Bojováno přes 30 let (772—804). Teprve když pokřesřen vůdce saský Vidukind a založeno tam od Karla 8 biskupství, ujalo se křesťanství trvaleji.

10. Ústava církevní.

1. Kristem zřízená a apoštoly provedená ústava církevní (hierarchie, svatovláda) zůstala po všechny věky základem zřízení církevního, jež v podstatě se nezměnilo, nýbrž jen ve věcech vedlejších vždy účelněji se vyvíjelo. Základem jednotné a spořádané společnosti církevní jest rozdíl mezi představenými církve (kléros) a věřícími (laos). Jako Kristus vyvolil si apoštoly, jimž svěřil správu svého království, tak apoštolové mocí od Krista jim danou udělovali vzkládáním rukou a modlitbou osobám vyvoleným zvláštní moc a milost, udělovali jim svátost svěcení kněžstva. Mezi těmito posvěcenými či představenými lze rozeznávatí již v době apoštolské tři stupně. Prvním byl:

biskup, jemuž náležela plná moc apoštolská. Jsa hlavou obce křesťanské, konal obět nejsvětější, uděloval sv. svátosti, světil kněze, přijímal katechumeny, vylučoval z církve; byl

Hierarchie.

vrchním pastýřem obce křesťanské; volba jeho děla se za přítomnosti sousedních biskupů, duchovenstva i lidu, jenž míval hlas poradní; později účast lidu obmezována, protože v době náboženských, bludařských zmatků byl vliv ten velmi nebezpečný. Biskupovým pomocníkem na vinici Páně byl

kněz, jenž kázal, obětoval, uděloval sv. svátosti, avšak jen s biskupovým dovolením, jsa mu ve všem podřízen; svěcení kněžstva udíletí nesměl. Kněze jmenoval (a potom posvětil) biskup, dbaje rady celé obce křesťanské. Část moci apoštolské měli

jáhnové, kteří biskupovi při oběti mše sv. sloužili, s jeho dovolením kázali, křtili a tělo Páně podávali; jim svěřena též péče o milodary a chudé.

K těmto třem stupňům svěcení kněžského přidružily se v II. a III. století ještě jiné stupně služebníků církevních, jako podjáhnové, akolyté, lektorové, exorcisté a ostiáři. K obsluze katechumenů ženského pohlaví užívala církev diakonisek.

Výživa duchovenstva hrazena z milodarů lidu věřícího; později zaveden desátek, jakž bývalo již ve Starém zákoně. Již od dob apoštolských zavazovali se duchovní dobrovolně k bezženství (coelibát), což vysvětliti lze ze vznesenosti stavu kněžského, jenž jest prostředníkem mezi Bohem a lidem, a zástupcem Krista nejčistšího, kterýž také ustavičnou čistotu zvláštní evangelickou radou doporučil. S počátku církev manželství kněží sice nezapovídala, nýbrž jen značně omezovala, jak vidno ze spisů sv. otců, až pak v III. a IV. století vydány zákony o bezženství kněžském, jež zvláště na západě nabyly platnosti.

Zřízení
metropolitní

2. Všechny obce křesťanské tvořily jedinou rodinu Kristovu, jako všechny větve stromu vyrůstají z jednoho kořene. Apoštolové a žáci jejich brali se obyčejně napřed do hlavních měst (metropolí) provincií římských a založivše tam obce křesťanské, ubírali se dále. Z oněch pak hlavních měst šířila se víra do měst menších a na venkov; nové osady křesťanské takto vzniklé cítily svou závislost na obci mateřské, čímž se vyvinulo tak zv. metropolitní zřízení, mocná to opora jednoty církevní. Cílý styk obcí s metropolí spojených dával podnět ke shromažďování biskupův a kněžstva téhož okrsku, čímž po způsobu sněmu apoštolského vznikly synody provinciální, na nichž se jednalo o důležitých a časových otázkách víry a kázně se týkajících. Tak prosluly zejména v II. století synody maloasijské o slavení velikonoc.

v III. století africké o křtu kacírů a j. Synodám takovým předsedal metropolita.

3. Nejvyšší důstojnost a moc nade všechny biskupy a metropolity měl a má římský papež, nástupce sv. Petra, náměstek Kristův. — Celý starověk dosvědčuje popřednictví církve římské.

Primát
římský.

Ve století I. ještě za života sv. apoštola Jana obrátila se křesťanská obec v Korintě do Říma k sv. Klementu, třetímu nástupci sv. Petra, aby rozhodl spornou jejich věc. I rozhodl.

Ve století II. (r. 162) putoval sv. Polykarp, biskup smyrnenský, schválně do Říma k papeži Anicetovi, aby rozhodl maloasijský spor o slavení velikonoc.

Ve století III. podrobil se sv. Cyprián, biskup kartaginský, výroku papeže Štěpána o křtu bludařů. O primátu církve římské svědčí častá odvolání biskupů, dovolávání i pyšných mnohdy patriarchů cařihradských, dožadujících se potvrzení papežského, výroky císařů, ba i pohanů. Dobře tedy řekl sv. Augustin: »Roma locuta est, causa finita est — Řím promluvil, pře jest ukončena.«

Všecka hierarchie směřuje k službám Božím a posvěcení duší lidských.

11. Bohoslužba.

Všecky sv. svátosti udělovány již od dob apoštolských. Sv. křest udělován zprvu hned po obrácení, později po dlouhé přípravě (katechumenát), v níž procházel katechumen třemi stupni (slyšící, klečící a vyvolení). Slavný křest uděloval biskup po důkladné zkoušce (scrutinium) pravidelně o velikonocích a letnicích, později též o Zjevení Páně.

Křest.

Sv. biřmování, jako utvrzení a dovršení milosti křtem sv. nabyté, udělováno pravidelně hned po sv. křtu.

Biřmování.

Církev přísně dbala toho, aby se nerozšířil koukol mezi pšenici. Členové nehodní byli tedy z církve vylučováni, mohli však pokáním dosíci odpuštění. Podstatnou částí pokání bylo vedle upřímné lítosti vyznání z hříchů (zповěď) knězi, jež bylo pravidelně tajné. Někdy nařídil biskup kajícímu též i veřejné vyznání, a to z hříchů, které způsobily veřejné pohoršení. V V. století odstranil papež sv. Lev Veliký veřejnou zповěď.

Pokání.

Svátost
oltářní.

Nejsvětější svátost oltářní byla již v prvých třech stoletích středem katolické bohoslužby, jsouc zajisté sluncem, z něhož vyzařuje všechn vnitřní život církevní. Způsob, jakým se konala mše sv., popisuje sv. Justin ve své apologii: »Čte se nejprve úryvek z Písma sv., Starého i Nového Zákona, nebo z jiných spisů. Biskup nebo ustanovený kněz mluví k lidu, načež katechumeni opouštějí síň (missa catechumenorum). Potom konají se modlitby za celou církev a následuje políbení pokoje. Obětuje se chléb a víno. Konají se nové usilovné modlitby a díkučinění. Biskup proměňuje chléb v tělo a víno v krev Páně. Koná se sv. přijímání.« (Mše věřících.) Přijímáno pravidelně pod obojí způsobou, ač i přijímání pod jednou nebylo vyloučeno.

Z darů, které věřící při mši sv. obětovali, bývaly již v dobách apoštolských vystrojovány hody lásky (agapai), k nimž bohatí s chudými v bratrské lásce právě tak zasedali, jako byli společně u stolu Páně. Pro různé nepořádky byly ve IV. století od církve zapověděny.

Eucharistie byla hlavním předmětem tak zvané »disciplina arcani« (svatotajemné mlčení), t. j. oněch článků víry, o nichž mluvit bylo křesťanům přísně zakázáno, aby snad nestaly se pohanům předmětem posměchu a rouhání. K naukám těm náleželo též učení o nejsvětější Trojici, svátostech a apoštolské vyznání víry.

Poslední
pomazání.

Manželství.

Poslední pomazání udělováno nemocným dle připomenutí sv. Jakuba (5, 14). Manželství pokládáno za veliké tajemství v Kristu a církvi; uzavíráno před biskupem; byl to svazek nerozlučitelný. Manželství druhé po smrti jednoho z manželů církve sice dovoľovala, ale neschvalovala. Více než manželství ceněno panictví jako prostředek k vyšší dokonalosti. Již v prvních stoletích nalézáme mnoho věřících, kteří pro Krista zůstali svobodnými; apologetové na tento zjev zvláště ukazují.

Pohřeb.

Mrtvé pochovávali křesťané velmi uctivě, pokládajíce tělo za chrám Ducha svatého a věříce, že jedenkrát bude vzkříšeno. Pohřebiště nebylo jim místem hrůzy, nýbrž naděje; tam se shromažďovali zvláště u hrobů sv. mučedníků, tam konali bohoslužbu. Proniknuta věrou v život záhrobní, nazvala církev krásně smrt svých svatých narozeninami pro nebe (natalitia), a věřic ve zmrtevýchvstání, nazývala pohřebiště ložnicí, místem odpočinku, spárnou (coemeterium, quietorium, dormitorium).

* Toť byly obvyklé formule náhrobní; »Dal duši Bohu — duše vrátila se ke Kristu — umřel v pokoji Božím — vzat od andělů —

přiját do lůna Božího spolu se svatými.« Na epitafech z katakomby sv. Domitilly (I. století) čteme: »Bonosa postavila náhrobek tento synu Bonosovi — jenž spí v Pánu našem a Bohu Kristu.« — »Nejdražší dcera Sterkorie, jež žila 2 léta 4 měsíce. Spí v pokoji Páně.« Jinde: »Odpočivej spánkem klidným, vstaneš z mrtvých, jak zasluhuješ; dočasný jen dán ti odpočinek.« Zmrtvýchvstání hlásají též figury v katakombách často se vyskytující: Job, Jonáš, Lazar, fénix a páv.

Posvátné
doby.

Život křesťanů byl sice všecek zasvěcen službě Boží, ale přece jisté dni, v nichž se památka vykoupění takřka obnovovala, byly zasvěcovány Bohu způsobem zvlášť významným. Již od dob apoštolských svěcena neděle jako den Páně a památka zmrtevýchvstání Spasitelova. Výroční památkou vzkříšení Páně byly velikonoce (pascha). V téže době slaveny také již letnice, na památku seslání Ducha svatého. V III. století začato slaviti i nanebevstoupení Páně. K těmto slavnostem přistupuje na východě zjevení Páně (epiphania) a na západě narození Páně. Svátky svatých (den úmrtí) shledáváme již v II. století.

Jako byla neděle dnem radosti, tak zase byla středa a pátek jakožto dnové utrpení Páně dny postními, k nimž v Římě přistupovala sobota. Zvláštní půst přikázán byl před Velikou nocí; trval pravidelně 40 dní, někde i déle. Křesťané rádi se postili, aby dosti činili za své poklesky, avšak aby se také hodně připravili na důležité svátky. Tím povstaly vigilie.

Později rozvíjel se rok církevní vždy více. Před vánocemi slavil se advent; oktávou vánoční stala se slavnost obřezání Páně; v VII. století ustanoven svátek povýšení sv. kříže (14. září), když císaři Herakliovi vrácen od Peršanův uloupený kříž Spasitelův (629). Blahoslavená Panna Maria slavena svátky zvěstování (25. března), očišťování (2. února); v V. století jsou již také stopy svátků nanebevzetí a početí.

Svátky svatých byly většinou jen místní; všeobecně slaveny pouze svátky sv. Petra a Pavla, Štěpána, Jana Evang. a Jana Křtitele. V VII. století ustanoven svátek všech svatých, kdyžtž papež Bonifác IV., obdržev od císaře Foky římský Pantheon, zasvětil jej Rodičce Boží a všem svatým.

12. Školství.

Kristova
paedagogika

1. S Kristem začíná nová doba nejenom pro všecko lidstvo, nejenom pro veškeré dějiny světové, nýbrž i pro paedagogiku. Národní domýšlivost Řeků i Římanů, zatvrzelost Židův již nemohly odolat velebné pravdě, že Bůh nepatří na osobu lidskou, nýbrž že v každém národě jest mu milým, kdo se Boha bojí a poctivě žije. Kristem nadešla rovnoprávnost všech lidí. Nezrušen sice rozdíl stavů, avšak připomenuto představeným, by ve svých poddaných ctili dítky Boží, obrazy Boží, a nesnižovali jich za otroky, ba za němou tvář.

Starověká výchova vychovávala jednotlivého člověka jenom pro stát, jenom na občana — Aristoteles přímo nazývá člověka »bytostí politickou«; křesťanství chce lidi vychovávat také na občany říše Boží a spojuje souladně obojí ten cíl. I jest výchova křesťanská universální, avšak současně oproti starověku individuální, jelikož si každého člověka bez rozdílu váží jakožto dítku Božího, jež podle přirozených i nadpřirozených vlastností jest přivést ku vznešenému, všem lidem společnému cíli.

V podobenstvích o svěřených hřivnách (Mat. 25, 14.—30.) poukazuje Ježíš Kristus na různost individualit od samého Boha stanovenou, zároveň však i na zodpovědnost jednoho každého, jakáž ho čeká vzhledem k onomu vysokému cíli.

Spasitel posvětil též řádné manželství základem všeho vychování a rozšířil VI. přikázání Boží »Nesemilníš« i na myšlenky a žádosti (Mat. 5, 27. 28.). Žádá veliké úcty vůči dětem a obětavé lásky k nim; řekl: »Amen, pravím vám, neobrátíte-li se a nebudete-li jako maličká pacholata, nevejdete do království nebeského... A kdo by přijal jedno takové pachole ve jméno mém, mne přijímá. Kdo by pak pohoršil jedno z maličkých těchto, jež ve mne věří, lépe by jemu bylo, aby zavěšen byl žernov osličí na hrdlo jeho, a on pohřžen byl do hlubokosti mořské.« (Mat. 18, 3. 5. 6.) »Nechte dítek a nebraňte jim ke mně jíti; nebo takových jest království nebeské.« (Mat. 19, 14.) Když mu dítky na první Květnou neděli radostně zpívaly v Jerusalemě: »Hosanna Synu Davidovu!« a pyšní, závistiví fariseové nad tím se pohoršovali, poukázal je na slova Zalmistova: »Z úst nemluvnátek dokonal jsi chválu —«, poukázal na vnímavost srdce dětského pro dobro. Jaká má býti láska rodičů i vzhledem k chybujícím dítkám, vylíčil ve vzácném podobenství

o marnotratném synu (Luk. 15). Nevděčnickovi povolil otec ne ze slabosti, nýbrž jsa smutně přesvědčen, že když byly marny jeho výstrahy, jenom zkušenost, zlá zkušenost napraví mu život. A když cíle toho dosaženo, mile otevřela se náruč otcova vracejícímu se kajícímu synu.

Spasitel konečně i sám se byl osvědčil vzorem dítěte, jak nám dosvědčuje jeho chování ve chrámě jerusalemském a chvála, kterou o něm zaznamenal sv. evangelista Lukáš: »I sestoupil s rodiči a přišel do Nazareta, a byl jim poddán... A prospíval moudrostí a věkem a milostí u Boha i u lidí.« (Luk. 2, 51. 52.) A jaká láska zračí se ve slovech, kterými ještě s kříže byl pamětliv své Matky, doporučuje ji svému nejmilejšímu učedníku Janovi, řka: »Hle, matka tvá!« (Jan 19, 27.)

2. Apoštolové následovali svého Mistra, učili nadšeně a radostně, zvláště pak sv. Pavel, jenž nám v epistoletě k Židům (6, 1. 2.) podává osnovu i metodu vyučování. Neméně horlivými osvědčili se žáci a nástupcové sv. apoštolů, jak zejména ukazuje Apollo z Alexandrie (Skutky ap. 18, 24. 25.), jenž horlivě a bedlivě kázal, sám však od jiných přijímal ponaučení, aby hlouběji mohl vniknouti do pravd sv. víry.

Apoštolové.

3. Duchem Kristovým naplnění rodičové spatřovali ve svých dětech dědice království Božího a přičiňovali se horlivě zavčas vštípení jim nauku spásy. Tak vyučoval rhetor Leonidas sám syna svého Origena († 254). Vypravuje se sice, že Origenes již jako hoch chodil do školy v Alexandrii, avšak nezvratných důkazů není, že by hned v I. a II. století křesťanském byly bývaly zvláštní školy pro křesťanskou mládež; pro dospělé, pro ty, kdož se připravovali na přijetí sv. křtu, školy takové byly; učení v nich slulo katechese, žáci katechumeni.

Katechumeni.

Ke konci II. století působil jako učitel vědecký, však i jako učitel mládeže kněz Protogenes v městě Edesse; děti učily se u něho psátí, čísti, zpívatí, jakož i žalmům.

4. Pro vyšší vyučování povstaly v té době školy katechetické. První byla v Alexandrii; v čele byl jí kol roku 170 Pantaenus ze Sicílie, bývalý stoik, přičiňováním žáka apoštolského křesťan. Podobná škola byla v Caesareji a v Antiochii. Podávány tam mužům a mladíkům z dalekých končin světa nejenom nauky křesťanské, nýbrž i vědy světské, zvláště matematika a astronomie.

Školy katechetické.

5. Jak důležitým bylo toto vyučování, vysvítá z toho, že slavní učitelé církevní a světcové pokládali za svou nejušlechtilější úlohu napsati spisy a podati pokyny o látce i metodě vyučování.

Spisy katechetické.

* Z té doby máme: a) 23 katechesí sv. Cyrilla Jerusalemského († 386), z nichž 18 jest pro katechumeny, 5 pro hotové již křesťany. b) katechetický návod sv. Řehoře Nyssenského († 395), jak Židy i pohany přesvědčiti o pravdě křesťanské víry. c) Sv. Augustina († 430) spis »Jak vyučovati nevědomé«, návod to, jenž měl jáhnu Deogratias usnadniti vyučování katechumenů; má 27 kapitol. Sv. Augustinu jsou velice důležité biblické dějiny, doporučí je základem vyučování, doporučí však i časté otázky, aby se učitel přesvědčil, zdali žáci učebné látce rozumějí. Jáhen Deogratias si stěžoval, že ho napadá při vyučování nechuf, že bývá rozladěn, že mu bývá těžko schýliti se k žákům. I napsal mu sv. Augustin: »Mrzí-li nás schýliti se, popatřme na vzor Páně, jenž sestoupil s nebes trůnu a dítkem se stal mezi námi. Mrzí-li nás obyčejné věci ustavičně opakovati, spojme srdce své se srdcem žáků svazkem lásky, a všecko novým se ukáže.«

Matky.

6. Takovéto s vroucným nadšením konané vyučování náboženství křesťanskému působilo vydatně, působilo zvláště na matky. Svatá rodina nazaretská byla vzorem křesťanského života; matky věnovaly se své vychovatelské úloze s takovou horlivostí, že věhlasný učitel řečnictví a filosof Libanius v Antiochii zvolal pln podivu: »Jaké to ženy mají křesťané.«

List sv. Jeronyma Laetě.

* Jaký duch vanul celou výchovou v prvních stoletích křesťanských, vidno z vychovatelského listu sv. Jeronyma († 420) vznešené římské paní Laetě, která se na něm, žijícím tenkrát v Betlemě, dožadovala ponaučení, jak vychovávat dcerušku Pavlu; píšeť světec: »... Duši, jež jest chrámem Božím, dlužno dle toho vychovávat. Neslyšíš ona ničeho, nemluvíž ničeho, co by bylo proti bázni Boží; nestydatým slovům nerozumějš. Mladistvý jazyk budiž cvičen v líbezných zpěvech žalmů... I služby Tvé vyhýbejž světáckému obcování, aby snad čemu tam nešťastny byly by se naučily, neučily pak Tvé dítě. Pořid Pavle písmenky z modřínového dřeva nebo ze slonové kosti, označ je názvy; ať si s nimi hrá, ať i hra jest poučením; ať zachovává pořadí písmen, ať si je zpívajíc říká z paměti; avšak ať také častěji pořadí ono přeruší, ať zamění poslední prostředními a prostřední prvními, aby se jim naučila nejen dle zvuku, nýbrž i dle názoru. Když pak začne třesoucí se ručkou písátkem psáti na voskové desce, ať ruka někoho druhého vede její jemné prstíčky, anebo ať se písmenky na desce oné vryjí, a ona pak ať v obrysech těch písátka pohybuje... I při učení mějž družky; ať s nimi závodí, ať jest pobádána, ony-li jsou chváleny... Budiž jí zvolen učitel osvědčeného věku, života i učenosti; myslím, že se nebude styděti u své příbuzné anebo u ctné panny konati, co konal kdys Aristoteles u syna krále Filipa, učiti totiž začátkům věd; nesmíť jako maličností pohrdati se tím, bez čehož věci veliké neobstojí... Musíš se postarati, aby dceruška Tvá pošetilými pochlebovačnými řečmi chův nenavykla si vyslovovati slov jenom napolo a aby si nehrála se zlatem a šarlatem; neboť oním kazí se řeč,

tímto mravy. Nenaučíš se v útlém věku něčemu, čemu by se později musila odnaučovati. K výmluvnosti Gracchů přispívala prý hned od jejich mládí mluva matčina; výmluvnost Hortensiova začínala již, kdy jako dítě sedával na klíně otcově. Jenom stěží se odstraní, co nevzdělaná dosud duše do sebe pojala. Kdo pak vrátí vlně šarlatem zbarvené původní bělost? Nový džbán dlouho podrží chuť a vůni po tom, čím po prvé byl naplněn. Řecké dějiny vypravují, že Alexander, mocný král a vládce okrsku světa, nemohl ve svém chování a chůzi zbýti chyb, jež si byl osvojil od svého hofmistra Leonidy. Zlo snadno se napodobí a lehko přisvojí; si člověk chyby těch, jejichž ctností nemůže ještě dosáhnouti...«

Podobný list napsal sv. Jeronym vznešenému Římanu Gaudentiovi.

7. Čím více se křesťanství šířilo, čím více přibývalo křesťanských obcí, tím více bylo potřebí škol pro dorůstající pokolení. Potřebě té vyhověl sv. Basil Veliký († 379) svým řádem basilianů, jimž zvláště ukládal vychovávat mládež, pečovat o sirotky.

Basiliani

Také sv. Jan Zlatoústý († 407) upozorňoval, by se mniši obírali vyučováním mládeže; řekl též: »Výše malíře, výše sochaře, výše kteréhokoliv umělce cením toho, kdo umí vzdělávati duše dítek.« Tomuto přání sv. Jana Zlatoústého plnou měrou vyhověl řád sv. Benedikta († 543) a jeho klášterní školy. Dělili se na školy vnitřní (klausury) pro dorost klášterní a školy vnější pro povolání světské. Vyučování zahrnovalo již dávno obvyklé trivium (grammatika, dialektika, rhetorika) a quadrivium (geometrie, arithmetika, astronomie, musika); také řezbářství a malířství zdárně pěstováno. Za největšího rozkvětu řehole benediktinské spatřujeme v jejich kláštích veškerý školy nynější: obecnou, střední i vysokou.

Klášterní školy.

Z řádu sv. Benedikta vzešli znamenití mužové, slovní učitelé: Alkuin, Rhabanus Maurus, Sturm, Wallafried Strabo, který nám zaznamenal, že biblické dějiny byly základem náboženského vyučování. Zvláště slavné školy klášterní měla tato města: Armagh v Irsku; Canterbury, York, Westminster v Anglii; Tours, Remeš, Clermont, Paříž; Solnohrad, Řezno, Corvey, Fulda, Mohuč.

8. Ke školám klášterním přibýly biskupské nebo katedrální. Již sv. Augustin, biskup hipponský († 430), zavedl pro své duchovenstvo život pospolitý a předepsal jim řád (kánon); bydleli s biskupem v jednom domě. Četní žáci tohoto světce stali se taktéž biskupy, a zavedli pak i u svých chrámů podobný život, jakým žili v městě Hippo. Příkladu toho následováno i jinde, a tak se vyvinul život kanov-

Školy katedrální.

nický (vita canonica); stoupenci jeho nazýváni clerici canonici, nebo jak my říkáme kanovníci; jejich sbor sluje kapitola. Druhým otcem tohoto života kanovníckého stal se sv. Chrodegang, biskup metský († 766). Zvláštní úlohou kanovníků bylo vyučovati a vychovávat mládež, aby bylo s dostatek kněží; že byly školy jejich poblíž biskupského, katedrálního chrámu, sluly katedrální. V čele stál canonicus scholasticus, jenž také vyučoval; jemu byl podřízen rektor (pro předměty trivía); cantor vyučoval hlavně zpěvu.

Papež Eugen II. na synodě římské roku 826 poručil biskupům, aby se postarali, by ve farnostech byli učitelé, kteří by mládež vyučovali v potřebných vědomostech a v náboženství. Toť třetí druh škol, školy farní, parochiální.

Školy farní.

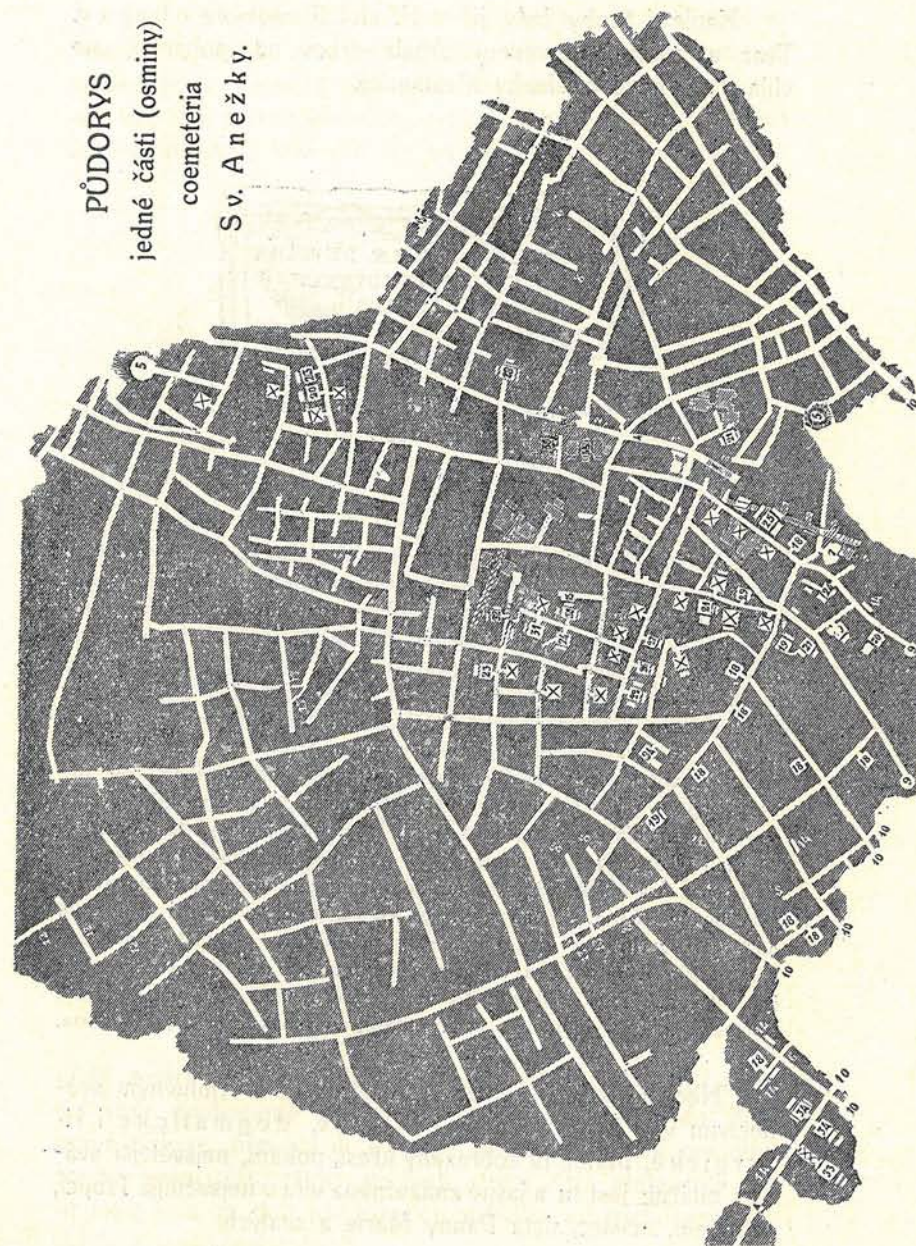
13. Umění.

Katakomy.

1. Do služeb Božích, do služeb církve svaté, do služeb duší posvěcených vstoupilo i umění; svědčí o tom k a t a k o m b y. Byvše zprvu pohřbištěm jednotlivých rodin, staly se časem všeobecným hřbitovem církve římské a útočištěm v době pronásledování, poněvadž hřbitov byl dle zákonů římských místem posvátným a nedotknutelným, a tak poskytoval nejvíce ochrany. Katakomy byly bludiště chodeb (obr. str. 57), vytesaných v měkkém, zrnitém tufu, jež na všechny strany se rozvětvovaly a tu a tam tvořily rozsáhlejší kaple (obr. str. 16). Ve stěnách chodeb zřizovali zvlášť ustanovení hrobaři (fossores) hroby, v nichž ukládána k spánku těla věčnými křesťanů. Hrob přikryt deskou, zamelen a nápisem opatřen (obr. str. 58). V kaplích býval obyčejně hrob vynikajícího mučedníka. V okolí Říma jest asi padesát katakomb, délka všech chodeb měří více než 876 km. Nejdůležitější jsou katakomby sv. Callista, sv. Domitilly a sv. Anežky.

Fossor z coemeteria sv. Petra a Marcellina.

Kaple i hroby byly již v II. století zdobeny o b r a z y. Tvar a způsob provedení přijala církev od pohanův, ale vlila v ně nové myšlenky křesťanské.

Deska hrob uzavírající s nápisem a symbolickými obrazy.

* Většina obrazů v katakombách jsou s y m b o l y; z každého obrazu takového zřejmě dvojí myšlenka: první rodí se v duši bezprostředně jakmile oko na malbě spočine, a ta vyjadřuje buď nějakou událost historickou, buď něco ze života denního, buď z přírody vůkol nás; avšak divák nesmí na tom přestat a spokojiti se již touto první myšlenkou, nýbrž má být přiveden ke druhé, s prvou souvislé. Tak na př. umělec ryje kotvu na hrobě zemřelého, chtěl vyjádřiti křesťanskou naději, kterou nebožtík za živa i při smrti skládal v Boha; holubice s olivovou ratolestí v zobáčku byla obrazem duše křesťanské, jež zvítězivši nad nepřáteli spásy, ubírá se do slávy nebeské, kde ji čeká věčný mír; rybolov znamená hlásání evangelia a křest; Daniel v jámě lví (obr. str. 59), tři mládenci v peci ohnivé jsou obrazem mučedníka, odsouzeného na pospas dravým šelmám, a figurami příštího zmrtvýchvstání. Jiné fresko představuje Mojžíše, an holí bije do skály na poušti; i zde chtěl umělec vytvořiti více než obyčejný obraz historický; chtěl symbolisovati Krista divotvorce a dárce všelikého života nadpřirozeného, však i sv. Petra, jehož úkolem věsti věřící pouští tohoto života do země zaslíbené a slítili je vodou Boží milosti, vyvedené ze skály — Krista.

Neocenitelným pramenem historickým a výmluvným svědectvím víry jsou obrazy biblické, dogmatické i liturgické. Máme tu zobrazeny křest, pokání, nejsvětější svátost oltářní; jest tu a jasně znázorněna víra v nejsvětější Trojici, vzkříšení, očistec, úcta Panny Marie a svatých.

Jest tedy význam katakomb pro apologetiku, dogmatiku i umění církevní neobyčejný; ony vyrůstají jako kamenní svědkové ze země a dokazují, že dnešní církev a její víra jest táž, co v prvých stoletích; jsou neklamní svědkové oněch dob církevních, kdy dle sv. Jeronýma krev Kristova byla

Nástrovní malba v katakombě sv. Domitilly.

vřelá a víra v prsou věřících vroucí. Však se také přečetní slovuční protestanté návštěvou katakomb vrátili do lůna pravé církve; přesvědčili se tam, že nikterak není pravdou, co tak zvaní reformátoři vytýkali církvi XVI. století, že prý se totiž byla za dob předchozích uchýlila od tradic apoštolských a provokřesťanských.

2. Když pominulo pronásledování, počali křesťané stavět větší nádherné chrámy. Byloť již potřebí rozsáhlých místností, v nich všecek lesk a krása měly se spojit i sdružit na oslavu Boha trojjediného. K tomu posloužila basilika (obr. str. 61).

* Umění křesťanské, opírajíc se o tvary známé z umění antického, jakými byly dvorany římských paláců, vytvořilo vzácné dílo umělecké, důstojný přibytěk Krále nebeského, basiliku. Jest to stavba obdélná, rozdělená na tři části: předsíň (atrium), loď a presbyterium s polokruhovou apsidou. Nejpatrnější basiliky jsou: Chrám sv. Pavla před hradbami římskými a sv. Vavřince z doby Konstantina Vel. Za pa-

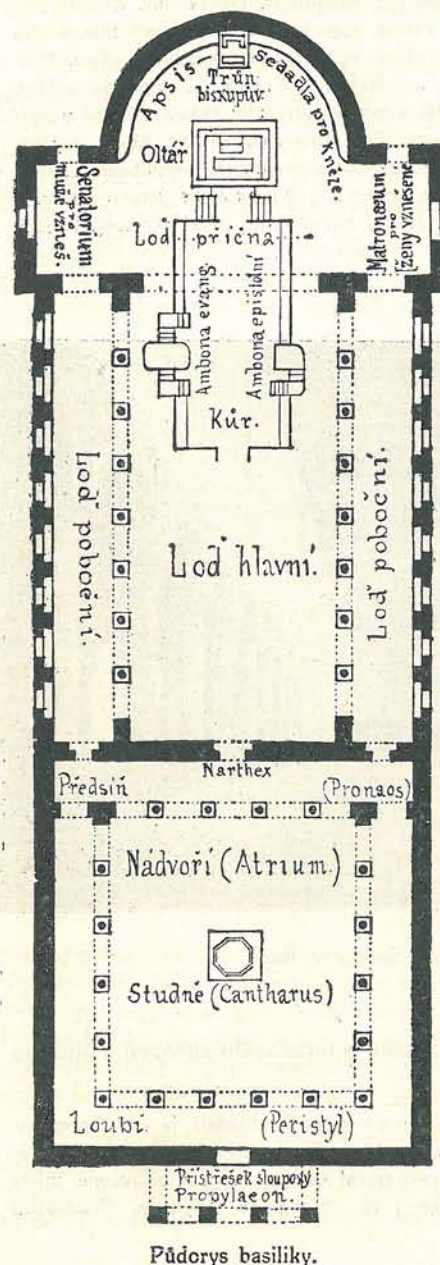

Klanění se magů v coemeteriu sv. Trasona a Saturnina.

peže Liberia (352—366) vystavěna S. Maria Maggiore. Původní tvar nejlépe uchovala S. Sabina na Aventině z dob papeže Coelestina (422—432) (obr. str. 62); nejvěrnější obraz původního vnitřního zařízení podává S. Clemente (z XI. století). Podobné stavby jsou v Ravenně, v Poreči, v Terstu a na východě v Betlémě.

* Vedle basilik obdélníkových budovány také chrámy centrální, při nichž celá stavba byla souměrně rozložena kolem středu buď v podobě kruhu nebo čtverce neb osmiúhelníku. Tak stavěna zvláště baptisteria (v Lateraně) a kaple náhrobní (S. Constanza v Římě).

Na Východě tvar basiliky pozměněn podle vkusu nádherymilovných orientálů. V chrámech zřízeny pro ženy empory, podoba kříže vystupovala určitěji a rozloze centrální

Půdorys basiliky.

dána přednost. Celá stavba ozdobena báděmi. Sloh tento slove byzantský, že právě v Carhradě, bývalém Byzantu, zbudován jím nejvelebnější chrám Boží Moudrosti (obr. str. 63) za císaře Justiniána (527—565). Ohlas byzantský na západ jest znamenatí v Ravenně (S. Vitale).

Malba stala se nádhernou ozdobou chrámů křesťanských. Basiliky zdobeny většinou mosikami značných rozměrů (S. Maria Maggiore), však i byzantské chrámy, a to z pravidla na půdě zlaté. (Chrám Boží Moudrosti). Plastika této doby jest velmi chudá.

3. Hudba nalezla v církvi Kristově bezpečný útulek; z prvků antických vytvořeno nové umění, podstatou ryze křesťanské. Zpěvu užíváno dvojího: při zpěvu responsorióvém jedinému zpěváku odpovídal celý sbor, při zpěvu antifonickém střídaly se dva sbory.

* Již roku 330 zřídil papež sv. Sylvestr školu pěveckou. K nejstarším zpěvům náleží

Hudba a zpěv.

»Gloria in excelsis Deo«, Sanctus, Magnificat, Benedictus. Zvláště pak povzněl zpěv sv. Ambrož; zavedl zpěv hymnův a stanovil theoretická pravidla zpěvu. Zpěv ambrosianský vynikal neobyčejnou lahodou. Největší zásluhy o zpěv má však sv. Řehoř Veliký, jenž zpěvy sebral, nevhodné odstranil, nové přidal a pak poručil, aby zpěvy sebrané v antifonách byly nezměnitelným pravidlem zpěvu církevního. Mimo to zdokonalil soustavu hudební a značky notové (neumata) všeobecně zavedl. Tento zpěv nazýván *cantus romanus*, *choralis* anebo po svém původci *gregorianus*. Sv. Řehoř zavedl také pěvecké školy, v nichž i sám vyučoval.

Vnitřek basiliky sv. Sabiny v Římě.

Básnictví. 4. Básnictví křesťanské pokračovalo zároveň s hudbou i zpěvem.

* Skládány hlavně hymny; na východě skládali je sv. Efrém, sv. Řehoř Nazianský, sv. Jan Zlatoustý, sv. Sofronius Jerusalemský; na západě sv. Hilar, sv. Ambrož, jenž počal skládati básně přízvukné místo časoměrných, sv. Damasus, který zavedl rým, sv. Augustin, Prudentius Clemens (Španěl) a j.

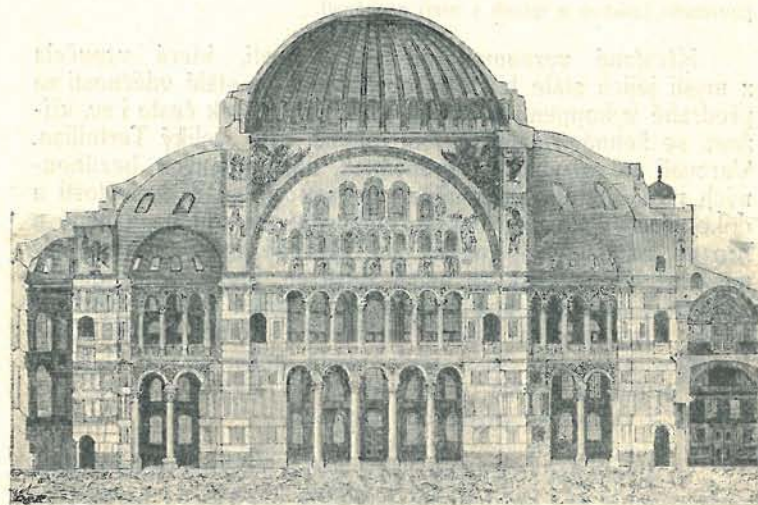
14. Život církevní.

1. Celý život křesťanů byl živým obrazem nauky Kristovy, zvláště svazek lásky mezi rodiči a dětmi. Z vroucí lásky k Bohu vyzařovala láska k bližnímu, jež se jevila vzornou péčí o nemocné, chudé a nuzné. Touto láskou přetvořen život rodinný, zmírněno a po čase odstraněno otroctví, hrozný to vřed na těle tehdejší společnosti lidské.

Láska.

Otroctví.

* Podstatu otroctví tvořilo dvě věci: pohrdání člověkem a pohrdání prací. Zásady tyto označila církev veřejně jako bezbožné a postavila na místo nich dvě nových zásadních idejí, otroctví zcela protivných; pro-

Průřez chrámu Boží Moudrosti v Cařihradě.

hlásit předně, že před Bohem jsou si všichni lidé rovni, a za druhé ukázala práci chvály i cti hodnou. Tím pak neodstranila církev různosti stavů, ani nevystoupila proti různým titulům závislosti jedněch na druhých, nýbrž hlásala celému světu, že za nešetření a porušení práv druhého stejná čeká u Boha zodpovědnost pána i otroka. Zároveň působila církev na své nejlepší syny, aby svým otrokům dali svobodu.

* Snahy tyto stkvělé přinesly plody. V duši otrokově vzešla místo dosavadní nenávisti láska k pánovi; třebaž že nenabyl ihned úplné svobody; viděl přece, že ho církev ctí právě jako jeho chlebodárece, týmiž přísluhuje mu svátostmi, k těmž vede ho stolu Páně. Od té doby mohl

se otrok státi nejenom právoplatným manželem a otcem rodiny, nýbrž i knězem, biskupem, ba i papežem, a tak představeným těch, kdož od narození byli svobodni. Nejvýše však povznesena viděl se otrok tím, že ostatky jeho soudruhů, kteří pro Krista krev prolili, pozdvihl církev až na oltáře a modlila se k nim zvěčnělým jako k mocným orodovníkům u Boha. Tak sv. Nereus a Achilleus, sv. Blandína, sv. Felicitas, sv. Bonifacia a mnoho jiných svatých mučednic a mučedníků – byli otroky.

* Že i v povaze pánů vůči otrokům blahodárná nadešla změna, toho důkazem mimo jiné jsou i pomníky hřbitovní, z nichž se dovídáme, že pánové křesťanští rádi přijímali tělesné pozůstatky svých otrokův a propuštěnců do svých vlastních rodinných hrobův a že pokládali za svou povinnost laskavě a mírně s nimi zacházeti.

Vážnost.

Křesťané vyznamenávali se vážností, která vypučela z myslí jejich stále k Bohu obrácené a ze stálé vděčnosti za předražené vykoupění na dřevě kříže; proto tak často i sv. křížem se žehnávali, jak o tom pěkně píše veliký Tertullian. Varovali se rozpustilých radovánek, dbali přísných bezúhonných mravů, stále pamatující, že jsou povoláni k svátosti a dokonalosti. Později ovšem stěhování národů na západě a hrozné náboženské zmatky na východě měly záhubný vliv na život mravní, tak že nebyl dostižen ideál života prvých křesťanů; než přece i za této doby zrál utěšeně krásné ovoce křesťanských ctností na živém stromě církve svaté. Ctnostný a zbožný život podporován nejen poučnými slovy, ale i svátostinami a nábožnými zvyky, které přispívaly k osobnímu posvěcení křesťanů.

Svátostiny
a nábožné
zvyky.

V druhém občasí této první doby dějin církevních vyvinuly se z každodenní modlitby církevní hodinky, které pak konali závazně nejprve mniši a potom všichni duchovní. K povzbuzení kajícího ducha zavedena procesí; zmínku o nich činí již sv. Jan Zlatoústý (IV. stol.). Na západě (v V. stol.) zavedeny sv. Mamertem, biskupem ve Vienně, křížové dni, pak sv. Řehořem Velikým (590) t. zv. litania septiformis na odvrácení moru, jež se nyní koná na sv. Marka (25. dubna).

Půst byl v této době určitěji stanoven. Půst hlavní zachováván všude po čtyřicet dní před velikonoce (quadagesima). Ve století V. zavedeno čtvero suchých dnů (quatuor tempora = kvatember) na poděkování Bohu za dobrodiní z minulého čtvrtletí, na pokání za spáchané hříchy a na vyprošení hodných kněží; udělováno od papeže Lva I. počínajíc v tyto dny svěcení na knežství.

Ducha zbožnosti a kajícího podporovaly také pouti, které konali křesťané již za pronásledování, ale v následujícím občasí ještě hojněji. Putováno hlavně do Jerusalema k Božím hrobům, nad nímž sv. Helena zbudovala velebný chrám, do Říma ke hrobům sv. knížat apoštolských Petra a Pavla. Horlivě uctívány také sv. ostatky a obrazy, především sv. kříž Kristův od sv. Heleny podivuhodně nalezený.

II. Středověk.

(R. 800—1500.)

Noví národové, germánští a slovanští, vstupují do církve. Jevíštěm jest západ a sever. V první době shledala církev národy vzdělané, u nichž byl vyvinut život státní, kvetly literatura, umění i vědy, nyní však setkala se s národy takřka ve věku ještě dětinském. Působností církve mezi těmito nevzdělanými národy děkujeme ze své vzdělanosti. Za stěhování národů bylo všecko převráceno, padla i říše římská; jenom církev zůstala pevná. I není divu, že byli národové křesťanští jati úctou a vděčností k papeži. Velikolepý rozkvět spatřujeme na západě, že se drželi národové církve, kdežto na východě znamenati rozklad a bídu všelikou, že se spustili církve římské.

1. Karel Veliký (768—814).

Germánští národové dovedli sice starobylou říši římskou zničiti (476), dovedli se o ni rozdělití, avšak dlouho nedovedli místo ní zbudovati pevné říše, až teprv Frankové vzchopili se k dílu tomu, a podařilo se jim, zejména Karlu Velikému.

Již předkové Karlovi se proslavili a veliké získali si zásluhy o křesťanství. Děd Karla, Karel Martell (t. j. Kladivo), uchránil evropského křesťanstva od meče a ohně saracenského. Když se byli Saraceni vzali a zpusťovali celou

severní Afriku, když se zmocnili Španěl (711), chtěli vzít i Francii a odtud pak celou jižní Evropu, aby měli celý věnec území kolem Středozemního moře. Avšak chrabrý Karel Martell zmařil plán jejich; porazil je ve strašných bitvách u měst Tours a Poitiers (732); padlo 375.000 Saracenů, ostatní vrátili se do Španěl a nikdy už nepřekročili hranic francouzských.

Syn a nástupce Martellův Pipin pomazán r. 752 na rozkaz papeže sv. Zachariáše od sv. Bonifáce na krále. K němu vydal se schválně papež Štěpán II. prosit za pomoc proti langobardskému králi Aistulfovi, jenž ohrožoval Řím; nebylo nikterak možno v Cařihradě pomoci se dožádati. Pipin návštěvou papežovou i titulem »patricius romanus« poctěný, vytáhl proti Aistulfovi, dvakrát ho porazil, část země mu odňal (exarchát ravennský a Pentapolis — celkem 20 měst) a daroval na vždy sv. Petru a jeho nástupcům (patrimonium sancti Petri).

Toť byl začátek papežského státu (754); rozšířil jej Karel Veliký, potvrdili Ludvík Pobožný, Ota I. a j. Světského panství neměli sice papežové nezbytně potřebí, ale bylo žádoucí z toho důvodu, aby papež, jako hlava církve, nebyl nikomu podroben, aby nebyl nezřízeným vlivem nějakých knížat ve své blahodárné činnosti omezován a konečně, aby také volba papežská byla svobodná.

Po smrti Pipinově stal se králem syn jeho Karel (768—814). Byl to panovník v pravdě veliký, horlivý křesťan a upřímný podporovatel věd a umění. Uložil si trojí úlohu: 1. Spojiti pod svým žezlem všechny národy germánské. 2. Pokřtiti, kdož z jeho poddaných dosud nebyli pokřtění. 3. Zachovati soulad mezi církví a státem. Říše Karlova sahala od řeky Ebra ve Španělech až k Odře, od Tibery v Italii až k Eidoře v severních Němcích. Nejdéle vzpírali se mu Sasové, usedlí od dolního Rýnu přes Emži, Veseru až k Labi a od Severního moře až k Durynsku.

Válčeno 30 let. Omluvou jest Karlovi při tomto úporném boji se Sasy a nucením zavádění křesťanství, že dokud Sasové zůstávali pohany, neustále napadali franckou říši a překáželi klidnému rozvoji jejímu. Vypravil k nim Karel kolik věrozvěstů, zvláště světce Willeharda, Swiberta, Ludgera; knížeti Wittekindovi sám byl kmotrem na křtu sv. Na upevnění křesťanství založil tam 8 biskupství a 20 klášterů. Otcovsky staral se o vzdělání lidu hojnými školami klášterními, katedrálními i farními, sám maje na svém dvoře

Pipin.

vzornou školu palatinskou, na níž působili mužové té doby nejslavnější: Petr z Pisy, Eginhard, dějepisec Karlův, a Alkuin. (Viz obr. 12. Školství.) O udržení kázně v celé říši pečoval svými vyslanci, biskupy i župany (missi dominici). Konány četné provinciální sněmy. Na výživu duchovenstva stanoven desátek, na důstojné konání služeb Božích podarovány chrámy pozemky.

Když se r. 800 Římané vzbouřili proti papeži Lvu III., spěchal mu Karel na pomoc. Šťastně vzpouru potlačil. Uznává všechny veliké zásluhy Karlovy, korunoval jej papež na Hod Boží vánoční císařem římským.

* Toto obnovení císařské důstojnosti na západě mělo ovšem jiný účel než bývalá samovládná moc císařů římských. Císař měl býti: 1. světskou hlavou knížat a králů křesťanských na západě, jejich pánem a soudcem; 2. ochráncem církve (advocatus ecclesiae), jenž by bděl nad poslušností k církvi, hájil jí proti nepřítelům, staral se o rozšíření a rozkvět křesťanství, ujímal se vdov, sirotkův a utiskovaných, a jenž by byl strážcem a šířitelem mravnosti. Papež a císař byli zástupci dvou mocí vedle sebe postavených; onen byl svrchovaným rozhodčím ve věcech duchovních, tento byl pánem v záležitostech světských. Jsouce navzájem neodvislí, přece byli druh druhu poddáni: císař papeži jako křesťan ve věcech víry, papež císaři jako panovník ve věcech časných. Obě moci měly míti jediný cíl — sloužiti blahu poddaných. Toto obnovené císařství římské potrvalo až do roku 1806, kdy za válek francouzských císař a král náš František I. korunu římskou složil, zůstává pak císařem rakouským.

2. Pokřesťení národů slovanských a ostatních.

Jihoslované.

* 1. K Slovanům korutanským čili Slovincům, uselým v Korutanech, Kraňsku, Gorici, Istrii, Štyrsku a obojích Rakousích až po Dunaj, dostalo se křesťanství už v VII. století za mocného knížete Sama (623—658) a zmohlo se pak znamenitě v VIII. století za knížete Chotimíra, jemuž sv. Virgil, arcibiskup solnohradský, poslal biskupa Modesta a několik kněží. Také z Aquileje přicházeli věrozvěstové.

* Charvaté, uselí na Balkáně a v Pannonii, přijali za knížete Porgy kolem r. 640 křesť od věrozvěstů z Říma poslaných. Řekové propadše rozkolu přičiňovali se, by i Charvaty strhli; avšak nepodařilo se jim to. Spojení s Římem utuženo za knížete Branimíra, kdyžž jim papež Jan VIII. (872—882) povolil slovanskou liturgii sv. Metoděje. Metropole byla ve Splitě.

* O pokřesťení Srbů, uselých v adrijském přímoří a vnitrozemí, přičiňoval se v VII. století císař Heraklius, ač s nevalným úspěchem; vrátil se většina zase k pohanství. Za císaře Basila stal se r. 868 nový, zdárnější pokus; kníže Mutimír a s ním i lid přijal sv. křesť; také jim povolena slovanská liturgie sv. Metoděje; později zachvácení jsou rozkolem řeckým.

* Bulhaři, kmen plemene čudského, podmanili si Slované mezi Dunajem a Balkánem, ale přijali brzy jejich řeč i zvyky. Kníže Boris (843—888) stal se křesťanem bezpochyby působením sv. Metoděje, jenž prý otřásl myslí knížete obrazem posledního soudu (861 neb 863). Příkladu knížecího následoval lid. Zůstávali věrni Římu, až je v polovici XI. století arcibiskup jejich Lev z Ochridy, rodilý Řek, strhl do rozkolu.

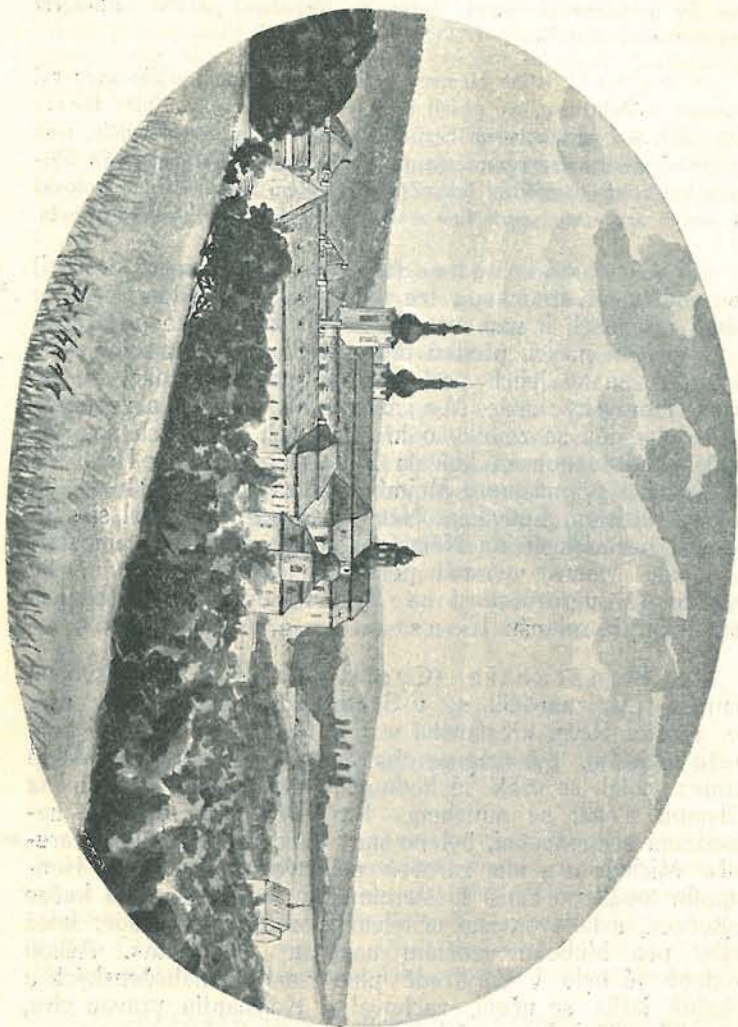
2. Čechoslované (Čechové, Moravané, Slováci) sousedili s říší frankou; lze tedy právem se domnívati, že odtud přicházeli k nám věrozvěstové. Zvláště se přičiňovali o pokřesťení našich předků biskupové pasovský a solnohradský. Ze snahy jejich nesly užitek, patrně z toho, že již první moravský kníže Mojmír byl křesťanem a že již za jeho doby dějí se zmínky o křesťanských chrámech na Moravě. Také pannonská knížata Privina a Kocel sloužila již Kristu. Když nástupce Mojmirův Rostislav (846—870), rovněž křesťan, Ludvíkem Němcem dosazený, dobyl si svobody a nezávislosti na Němcích, chtěl zachovati samostatnost lidu svému, vypravil posly do Říma i Cařihradu, aby byli tamější věrozvěstové na Moravu posláni. I přišli znamenití bratři solunští Konstantin a Metoděj (863).

Čeche-
slované.

3. Konstantin (Cyrill) a Metoděj, synové patricia Lva, narodili se v Soluni, kdež byl druhdy sám sv. apoštol Pavel křesťanství vštípl. Metoděj nabyv výborného vzdělání, byl nejprve císařským správcem strumského kraje; vzdal se však té hodnosti, vstoupil do kláštera na Olympu a stal se mnichem. Konstantin vynikaje nevšedními schopnostmi, byl po smrti otcově společníkem careviče Michala a s ním zároveň měl výborné učitele. I Konstantin toužil po zátiší klášterním, ale marně. Byl na kněze vysvěcen, ustanoven jest učitelem filosofie v Cařihradě, kdež záhy pro hluboké vzdělání nazýván »filosofem«. Ačkoli v době té bylo v Cařihradě plno zmatků náboženských a bludná šířila se učení, zachoval si Konstantin pravou víru, již také s úspěchem veřejně hájil.

R. 858 vyzval císař Michal III. Konstantina, aby šel hlásat víru Kristovu Chazarům, bydlícím mezi Černým a Kaspickým mořem. Milerád svolil Konstantin. Na cestě za-

stavil se na Chersonesu, aby se naučil řeči chazarské; tam také našel r. 861 tělo sv. papeže a mučedníka Klementa. U Chazarů pořídil velmi dobře. Chán i lid přijali křesťanství.

Velehrad.

Práci další svěřiv nástupcům vrátil se Konstantin do vlasti. A právě v tu dobu přišli poslové Rostislavovi do Cařihradu prosit za věrozvěsty. Císař byl přesvědčen, že

těžkému a zodpovědnému úkolu tomu nikdo lépe nevyhoví než svatí bratři solunští. Vyslechnuvše vůli císařskou, ochotně svolili, ale vyžádali si času, aby se mohli řádně na apoštolskou cestu připravit. Konstantinovi běželo zvláště o slovanský překlad Písma sv. i obřadních knih. K tomu cíl sestavil podle způsobu řeckých písmen slovanskou abecedu, doplniv ji známkami zvuků jazyku slovanskému vlastních. Počátek překladu Písem sv. učinil evangeliem sv. Jana.

Sv. bratři prošedše Bulharskem přišli v červnu 863 na Moravu, nesouce ostatky sv. Klementa. Rostislav vyšel jim s lidem vstříc a provodil je na Velehrad (obr. str. 70). Bez meškání počali s apoštolskou horlivostí dílo své; neúnavně procházeli kraje moravské, vykládali učení Kristovo, křtili, konali služby Boží jazykem slovanským, káceli modly, stavěli chrámy, vychovávali si učedníky, kteří by jim pomáhali v úřadě apoštolském.

Papež Mikuláš I. (858—867), světec, zvědév o blahodárné jejich činnosti, pozval je apoštolským listem do Říma, chtěje působení jejich poznati, schváliti a potřebné vážnosti mu dodati. Pozváním papežovým splnila se dávná touha sv. bratří. Zastavivše se na cestě u Kocela, knížete blatenského, který je s radostí přijal a slovanské jejich písmo si oblíbil, přibližovali se s průvodem svým koncem r. 867 k Římu. Zatím nastoupil papež Hadrian II. (867—872), jenž vyšel sv. bratřím, nesoucím ostatky sv. Klementa, v slavném průvodu vstříc. Zdrželi se v Římě do r. 869. Přesvědčil se papež o jejich pravověrnosti, uvažoval o zřízení metropole moravské, dal prohlédnouti slovanské knihy jejich, schválil je i posvětil, slavným způsobem. Však i oba sv. bratry posvětil na biskupy a žáky jejich na jáhny i kněze. Konstantin přijal jméno Cyrill; avšak hned potom ochuravěl, a znamená, že dnové jeho sečtení, vstoupil do kláštera, kde čtyřicátý den po svém vysvěcení zemřel, spíše »ctností než věkem dospělý« (14. února 869); s poctami, které jen papežům se prokazovaly, pochován v kostele sv. Klementa (obr. str. 72), Metod pak se vrátil na Moravu.

Hadrian II. ustanovil Metoděje, jenž měl po té sám spravovati těžký úřad apoštolský, na žádost Kocelovu arcibiskupem srémským, čímž dostalo se novému metropolitovi moravskému nezbytného historického i právního základu. Zároveň schválil papež slovanskou liturgii, žádaje toliko aby se při mši sv. četla epištola a evangelium napřed po latinsky.

Metoděj vykonal svědomitě úkol svůj jak u knížete Kocela, tak na Moravě; avšak brzy pozbaven potřebného klidu. V bojích s králem Ludvíkem zrazen byl Rostislav od Svatopluka, vydán Němcům, oslepen a uvězněn. Němci zmocnili se Moravy a uvěznili i Svatopluka; ani Metoděje neušetřili; jali ho (870), do Německa zavlekli, tři léta věznili, ba i na zvláštní synodě soudili. Zatím nabyl Svatopluk Istí svobody a zbavil se Němců. Také Metoději podařilo se zpravit papeže o bezpráví, které trpěl. Papež Jan VIII. (872—882) rázně ujal se Metoděje a z vazby jej vyprostil

Vnitřek chrámu sv. Klementa v Římě.

(873). Metoděj vrátil se na Moravu a působil tam znova s horlivostí apoštolskou, podporován jsa knížetem Svatoplukem. V tu dobu pokřtil sv. metropolita knížete českého Bořivoje, zašel na svých apoštolských cestách i do Polska a daleko na jih; ale brzy nastalo mu nové utrpení.

Svatopluk, jenž k sv. Metodějovi nikdy zúplna nepřihnul, sprátně se s králem Arnulfem; mimo to oddal se nepravostem, pro něž ho horlivý metropolita podle své povinnosti káral. Proto se dal Svatopluk pomluvami od Metoděje odvrátiti, a nepřátelé Metodějovi použili vhodné té pří-

ležitosti, aby obžalovali apoštola našeho v Římě z kacířství. Povolán od Jana VIII. do Říma, vydal se tam světec bez prodlení (879). Tu teprve poznal Svatopluk, jaké nebezpečí vzejde říši jeho, kdyby byl Metoděj sesazen. I napsal papeži list, prose nejen o potvrzení Metodějovo, ale i o zřízení nových biskupství. Papež přesvědčil se o pravověrnosti Metodějově, potvrdil jej v jeho důstojnost, liturgii slovanskou připustil a vysvětlil, ač nerad, Němce Vichinga na biskupa nitranského, zavázav ho přísně poslušností k metropolitovi. Sv. Metoděj vrátil se u vítězoslávě na Moravu. Nevděčný Viching způsobil mu nová příkoří. Předstíraje tajné rozkazy papežské, jež prý mu nařizují, aby Metoděje střežil a nad jeho činností bděl, snažil se Svatopluka od něho opět odvrátiti. Metoděj zvěděv o nešlechtném počínání tomto, psal do Říma. Jan VIII. ujistil jej svou přízní a přísně pokáral Vichinga, volaje ho k zodpovědnosti. A protože v tu dobu nastalo také nepřátelství mezi Svatoplukem a Arnulfem, klesl i vliv Vichinga, o Arnulfa se opírajícího. Tak konečně strávil sv. Metoděj poslední léta svá v klidu. Tuše, že mu nadchází konec života, svolal duchovenstvo, ustanovil za svého nástupce Gorazda a zemřel 6. dubna 885. Pochován jest na Velehradě.

Významu sv. Cyrilla a Metoděje pro nás a pro druhé Slovanů nelze věru ani dosti oceniti. Pln vděčnosti vyznává Palacký »Ze Čechové osudu Obodritů, Luticů, Kotarů a jiných pokrevenců svých unikli, za to nejvíce děkovati mají včasnému a upřímnému pokřtění svému«. Křesťanstvím zachránili sv. bratři našeho národa, že nezmizel jako onino; postavili nás do řad národů vzdělaných, položili základ k celému kulturnímu životu našemu. Právně přísluší jim titul apoštolů Slovanstva, právně uctil je sv. Otec Lev XIII. památnou encyklikou »Grande munus« a poručil svátek jejich slaviti po všem světě (30. září 1880). Za to vypravili se Slované r. 1881 ve slavné pouti do Říma a upřímně vzdali díky náměstku Kristovu; mluvčím byl veliký Strossmayer, biskup djakovský.

Po smrti Metodějově přiměl zrádný Viching Svatopluka, že vyhnal učedníky Metodějovy ze své říše; odešli většinou do Bulharska; však i Viching brzy odešel. stal se kancléřem Arnulfovým. Po smrti Svatoplukově (894) nastaly mezi syny jeho různice, jimiž říše trpěla. Mojmir II. nabyv konečné moci a poznav, jakou důležitost měla metropole sv. Metoděje, poslal k papeži Janu IX. (898—900) s prosbou, aby metropoli tu obnovil (899). Jan IX. nedbaje odporu německých biskupů poslal na Moravu arcibiskupa

Jana a dva biskupy, kteří vyhověli přání Mojžířovu, ovšem jenom na krátko. Roku 905 rozbili říši moravskou Maďari, a s říší vzala za své i metropole sv. Metoděje.

Křesťanství
v Čechách.

Bořivoj a
sv. Lidmila.

4. Již roku 845 přijalo 14 lechů českých sv. křest na dvoře krále Ludvíka Němce v Řezně. Zdá se však, že lechové tito dali se pokřtiti spíše z odporu proti knížeti svému Hostivítovi, než ze vnitřního přesvědčení. Proto neměla událost ta žádného vlivu na pokřestění národa českého. Křesťanství zapustilo kořeny v Čechách teprve za Bořivoje, syna Hostivítova. Bořivoj se svou družinou přijal křest na dvoře Svatoplukově z rukou sv. Metoděje, jenž pak s knížetem poslal do Čech kněží s horlivým kaichem v čele. Kněží ti hlásali s úspěchem víru Kristovu v Čechách. Brzy potom navštívil — alespoň lze tak důvodně souditi — Čechy sv. Metoděj sám, pokřtil Lidmilu a posvětil chrám. Těmito úkony pastýřského úřadu podrídil sv. Metoděj Čechy své metropoli. Služby Boží konaly se slovansky. Bořivoj vystavěl chrám sv. Klementa na Levém Hradci a chrám Panny Marie na hradě pražském. Lidmila zničila modly, z nichž mnohé byly zhotoveny ze drahých kovů — zvláště se připomíná modla »Krosina« zvaná, celá ze zlata — dala z nich zhotoviti bohoslužebné nádoby a obraz Matky Boží po věky už ve Staré Boleslavi chovaný, všemu národu drahý a vroucně uctíváný.

Tenkrát žil v Čechách zbožný poustevník Ivan. Byl synem charvátského knížete Gestimuly, zřekl se však panování a odešel do samoty, pak do Čech. Žil v jeskyni u potoka Lodenice, živě se mlékem ochočené laně. Bořivoj lově laň tu poranil a pronásleduje ji našel Ivana. Seznámiv se s ním, často jej potom s Lidmilou navštěvoval. Ivan zemřel zaopatřen sv. svátostmi od kněze Bořivojova Pavla.

Spytihněv.

Vratislav.

Drahomíra.

Syn Bořivojův Spytihněv pokračoval v díle otcově. Byl to panovník nábožný; zakládal kostely (sv. Petra v Budči, sídlo latinské liturgie) a podporoval kněží. Bratr jeho Vratislav nastoupiv na trůn podobně si počínal; založil chrám sv. Jiří na hradě pražském a měl při svém dvoře biskupa kancléřem. Po jeho smrti vládl jménem nedospělého syna svého Václava Drahomíra. Byla sice křesťankou, ale jsouc hrda a pánovita, těžce nesla, že národ více lne k její nábožné tchyni Lidmile pro horlivost a dobrotivost její. Ačkoliv Lidmila odešla z Prahy na Tetín, nepřestala Drahomíra kouti proti ní pikle. Konečně dva vladykové vnikli s vědomím a za souhlasu Drahomířina na Tetín a zardousili zbožnou kněžnu 15. září 921. Sv. Lidmila podstoupila smrt pro svůj vzorný

křesťanský život; proto brzy byla ctěna jako první mučednice, která krví svou zúrodnila zemi českou. Po několika letech bylo tělo sv. Lidmily na rozkaz sv. Václava z Tetína do Prahy převezeno a v kostele svatojirském na hradě pražském pohřbeno.

Vláda Drahomířina nebyla zemi na prospěch; bylť tehdy v Čechách téměř úplně bezvládí a samé zmatky; mimo to i vnější nepřátelé hrozili vpádem do země. Za těchto těžkých dob ujal se vlády sv. Václav. Byl babičkou svou, sv. Lidmilou, nábožně vychován a v jazyce slovanském, latinském i řeckém pečlivě vzdělán. Ač mlád, ukázal v brzkou znamenité vlastnosti panovnické. Byl rázný a důsledný, obětovný a smířlivý, ač boje se nelekal; svědčí o tom na př. souboj jeho s Radslavem, vévodou zlickým. Prozíravý duch jeho dobře postřehl nebezpečí, kterému vydána byla naše vlast, majíc stálým bojem se západem zavřeny zdroje k posílení křesťanství. Proto raději uvolil se dávatí králi německému Jindřichu I. roční poplatek, jen aby knížetství své upevnil a křesťanství v něm zvelebil. Učiniv tedy s Jindřichem mír, staral se o rozšíření božské nauky Kristovy. Stavěl kostely, bohatě je nadal, kněží povolával, o chudinu otcovsky se staral; položil i základy ke kostelu sv. Víta na hradě pražském, obdržev od Jindřicha darem rámě sv. Víta. Ale snahy jeho nelíbily se mnohým lechům, kteří jsouc jenom povrchními křesťany, toužili raději po rozmařilostech, než aby si hleděli poctivé kázně křesťanské po příkladě svého pána. I dovedli zmámiti bratra Václavova Boleslava, že pozval knížete na den sv. Kosmy a Damiana na hrad svůj Boleslav a tam jej druhý den ráno s druhy svými přepadl a u brány chrámové zavraždil (28. září 935 — dle nověj. 929).

Pobožný a spravedlivý Václav, podstoupiv smrt pro účinnou lásku a horlivost k náboženství křesťanskému, brzo byl ctěn jako mučedník; národ nazval ho dědicem české země, orodovníkem u Boha; mince, pečeti a korouhve české ozdobeny byly jeho obrazem; množství chrámův a oltářů zbudováno jemu na počest; vše, co nám nejdražšího, nazváno svatováclavským; již od pradávna zaznívá velebná píseň:

»Svatý Václave, vojvodo české země,
kníže náš, pros za nás Boha,
svatého Ducha, Kyrie eleison!«

Boleslav vzpamatoval se brzy ze svého zločinu a upřímně činil pokání. Dal pak přenéstí tělo svatého mučedníka Václava na hrad pražský. Později poslal dceru svou Mladu do Říma k papeži Janu XIII. s prosbou, aby v Če-

Sv. Václav.

chách bylo zřízeno biskupství. Papež i přítomný právě císař Ota I. svolili, ale s podmínkou, že bude zřízeno biskupství latinské. Boleslav II., který zatím nastoupil vládu, provedl úmluvy ty, a tak zřízeno počátkem r. 973 biskupství pražské a podřízeno metropoli mohučské. Jednohlasně zvolen za prvního biskupa bývalý mnich Dětmár, rodem Sas, který se v Čechách naučil jazyku slovanskému; jeho nástupcem byl sv. Vojtěch, na Libici z rodu Slavníkovců narozený, v Magdeburce vychovaný a na jméno Adalbert birmovaný. Vrátil se z Magdeburka do Čech jako podjáhen, sloužil při chrámě sv. Víta. Dojemný nárek biskupa Dětmara na loži smrtelném, že se bojí soudu Božího, jako by byl málo vykonal pro jméno Kristovo, otřásl jím tak, že ho nikdy nezapomněl. Na Levém Hradci zvolen jednohlasně za biskupa (982), investuru obdržel od Oty II. ve Veroně a od arcibiskupa mohučského Villigisa byl tamtéž posvěcen. Do Čech vrátil se nový biskup se srdcem pokorným a zkroušeným, bos ubíral se k sv. Vítu a ponížene usedl tam na stolec biskupský. Úřad svůj konal s apoštolskou horlivostí. Byl na sebe velmi přísný, spával na holé zemi, postil se často, a vroucně i dlouho se modlival, štědře almužnu rozdával a svěcený svůj lid český neúnavně a horlivě k témuž životu bohumilému nabádal. S trpkou bolestí však pozoroval, že nemůže vypleti mnohých neřestí, které nejen v lidu, ale i mezi velmoži byly rozšířeny. Obávaje se, aby nebyl snad sám příčinou nezdaru, rozhodl se, že sestoupí se stolce biskupského. Odešel do Říma, a papež Jan XV. svolil, aby se vzdal úřadu biskupského. Sv. Vojtěch chtěl putovati do Jerusalema, ale změniv úmysl svůj pobyl krátkou dobu v klášteře montecassinském a vstoupil pak v Římě do kláštera sv. Alexia na Aventině (990); s ním stal se mnichem i bratr jeho Radim, přijav jméno Gaudentius.

Zatím však zzelelo se Čechům horlivého biskupa. I vypraveno zvláštní poselstvo do Říma, jež vyprosilo na papeži, aby se sv. Vojtěch vrátil do Čech. Vojtěch uposlechl rozkazu papežova, vydal se na cestu, vzav s sebou několik mnichů sv. Benedikta. Lid uvítal pastýře svého s radostí a sliboval polepšení. Boleslav II. založil pro mnichy, jež svatý Vojtěch přivedl, klášter v Břevnově (993). Před tím (973) založen již panenský klášter u sv. Jiří a první abatýši jeho byla sestra Boleslava II. Mlada.

Vojtěch ujal se opět horlivě svého úřadu. Procestoval diecesi svou, k níž náležela celá rozsáhlá říše Boleslavova, horlil pro nápravu mravův a utvrzení víry; ale blahodárná

shoda neměla trvání. Velmožové, zvláště rod Vršovců, nechtěli dbáti rozkazů sv. biskupa, ba i veřejně ho pohaněli; proto vrátil se do kláštera aventinského (994). Avšak mohučský metropolita Villigis žádal, aby nenechával biskupského stolce pražského osiřelým. Sv. biskup uposlechl s podmínkou, že nebudou-li Čechové šetřiti jeho rozkazů, půjde kázat evangelium pohanům. S císařem Otou III., jenž si sv. Vojtěcha zamiloval, vrátil se zpět. Zatím Vršovci povraždili v Čechách rod Slavníkův. Sv. Vojtěch, byv o tom zpraven, odešel k Boleslavovi Chrabrému do Polska. Poslové do Čech vyslaní přinesli zprávu, že lid o mravokárce nestojí. Zůstal tedy sv. Vojtěch v Polsku, odkudž pak odešel do Prus hlásat víru Kristovu. Prusové nevládně ho přijali, vyháněli jej a když neustal kázati, zabili ho dne 23. dubna 997 v končinách nynějšího města Královce. Boleslav Chrabrý koupil od pohanů tělo světcovo a uctivě pochoval ve svém knížecím sídle Hnězdně. Sv. Vojtěch byl muž v pravdě veliký; něžný cit spojil se u něho s pevnou vůlí, vládnost s potřebnou přísností; první Čech na biskupském stolci pražském stal se největší jeho ozdobou.

Po smrti sv. Vojtěcha byla naše vlast zmítána smutnými spory o trůn; teprve Břetislav I. (1037—1055), český Achilles, byl obnovitelem české slávy. Již otec jeho Oldřich chtěl Čechy vybaviti ze svazku metropole mohučské a zříditi v Čechách metropoli slovanskou. K tomu cíli založen klášter sázavský (1032), jehož prvním opatem byl svatý Prokop.

Sv. Prokop narodil se v Chotouni u Českého Brodu, nabyv vzdělání na Vyšehradě, kde se stal kanovníkem a knězem; znal důkladně slovanské písmo. Opustiv vše odešel na samotu nedaleko svého domova a vedl život poustevnický. Tam ho Oldřich nalezl, oblíbil si jej a učinil svým zповědníkem. Klášter i chrám, od Oldřicha založený, dobudován od Břetislava I. (1037) a od pražského biskupa Šebíře posvěcen. Podnes vypravuje si lid na Sázavě a v okolí o laskavosti a štědrosti sv. Prokopa, podnes chová se v tamějším chrámě kolik památek po něm.

Sv. Prokop zemřel 25. března 1053 a pochován v kostele sázavském; r. 1204 prohlášen od papeže Innocence III. za svatého. R. 1421 Husité klášter i kostel sázavský vyloupili a zbořili, řeholníky sv. Prokopa dílem pobili, dílem rozprášili. Teprv r. 1588 vyzdvížena rakev s tělem sv. Prokopa a přenesena do Prahy do kostela Všetech svatých.

Břetislav pokračoval v díle otcově. Dobyv Hnězdna (1039) přinesl s biskupem Sebířem posvátné tělo Vojtěchovo, Radimovo a pěti bratří mučedníků v slavnostním průvodu do chrámu svatovítského; zároveň vydal zákon proti neřestem, jež marně sv. Vojtěch potíral. Břetislav založil též kollegiální kapitolu ve Staré Boleslavi (1046); k rozkazu jeho vystavěn slavný klášter rajhradský na Moravě (1048); s nezdarem však skončila jeho snaha, aby pražské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství. Nástupce jeho Svytlahněv II. (1055—1061) získal si pověst knížete zbožného. Bratr Svytlahněvův Vratislav II. (1061—1092)

Vratislav II

Klášter Benediktinů v Rajhradě.

založil biskupství olomoucké (1063), vystavěl chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě a zřídil tam kanovnickou kapitolu (1070), ani však jemu nepodařilo se dosáti povýšení pražského biskupství na arcibiskupství. Slovanské mnichy, za předchůdce svého ze Sázavy vypuzené, znovu povolal; nejvíce z nich vynikl opat Božetěch, malíř a sochař.

Poláci a Polabáné.

* 5. Poláci, usedlí v krajinách od Karpat až k moři Baltskému poznali křesťanství již přičiněním sv. Metoděje, úplné však obrácení jejich způsobil teprve kníže Měšek I. (960—992), manžel české kněžny Dúbravky, dcery Boleslava I. Příkladem knížete, jenž vlivem své zbožné manželky dal se pokřtiti, následovala šlechta i lid. V Poznání zřízeno biskupství již r. 968, roku pak 1000 za Boleslava Chrabrého svolil císař Ota III., aby bylo založeno arcibiskupství hně-

zdenské, čímž Polsko mnohem dříve než Čechy a Morava vybaveno z církevního područí německého. Prvním arcibiskupem byl Radim (Gaudentius), bratr sv. Vojtěcha. Vira Kristova utěšeně se šířila, jsouc zúrodňována brzo i krví mučedníků. Smrt mučednickou vytrpěl sv. Benedikt s bratřími a sv. Stanislav, biskup krakovský. Stanislav, vynikaje svatým životem a horlivostí pastýřskou, káral krále Boleslava II. pro pohoršlivý život; proto jej král u oltáře zabil (1079), za to však zbaven trůnu a zemřel v cizině.

* Polabští Slované nebyli tak šťastni, aby knížata jejich zavčas byla se postarala o pokřesťení národa; a tak spíše vyhynuli krutými boji se sousedy a boji domácími, než byli pokřesťeni.

* Rusové, severovýchodní větev slovanská, zvěděli o křesťanství již za Igora (913—945), teprve však moudrá Olga, vládnouc jménem nezletilého Svatoslava, přijala v Cařihradě sv. křest. Vnuk její Vladimír (972—1015) rozhodl se pro křesťanství přičiněním své choti, řecké princezny Anny; příkladem jeho následoval národ. Modly zkáceny chrámy stavěny, v Kyjevě biskupství zřízeno. Za Jaroslava přibýlo biskupských sídel, Kyjev stal se metropolí; zakládány kláštery, z nichž nejvíce proslul jeskyňový klášter u Kyjeva, zvaný »Pečera«, řehole sv. Basilia; klášter ten stal se sídlem ruské literatury, semeništem duchovenstva a mravův ušlechtilých; tam žil první ruský dějepisec Nestor (1056—1111). Po celý ten čas byli Rusové upřímnými katolíky, jak tomu nasvědčuje čilý styk se západem, zvláště s Římem.

Rusové.

* Maďaři, národ uralso-čudský, zaujali sídla v nížinách uherských ve století IX. Již tehdy bralo se k nim poněmáhlu křesťanství; nezbytnou potřebu jeho uznal teprve Geysa (972—997) vlivem manželky své, sestry polského knížete Měška. Geysa povolal sv. Vojtěcha, aby mu pokřtil syna Štěpána (994). Sv. Štěpán (997—1038) položil základ k náboženskému i státnímu zřízení v Uhrách. Jako pravý apoštol šířil v národě svém víru Kristovu, stavěl chrámy, zakládal kláštery, zvláště slavné opatství sv. Martina, zřídil deset biskupství a v Ostřihomě metropoli; byl též štědrým otcem chudiny a podporovatelem poutníků. Papež Sylvestr II. přijav říši jeho v ochranu, poslal mu korunu královskou a dal mu právo apoštolských legátů (apoštolský král). Na odměnu i oslavu podivuhodné štědrosti zůstala pravice Štěpánova podnes neporušenou a chová se jako drahá relikvie v královském hradě budínském.

Maďaři.

* 8. Po sv. Vojtěchu přicházeli k Prusům noví věrozvěstové; avšak nevalně se jim vedlo. Teprve přičiněním Německého řádu (1220—1285) a našeho bohatýrského krále Přemysla Otakara II. (1253—1278) křesťanství tam vstřípeno a upevněno. — V Dánsku byl apoštolem sv. Ansgar, mnich kláštera novokorvejského, a prvním křesťanským panovníkem Erich I. kolem r. 850. Kolem r. 1000 běže se křesťanství do Švédska (Olaf), Norska, na Island. Kolem r. 1200 přivedeno do církve i Livonsko, Estonsko, Kursko. Nejdéle udrželo se

Prusové a ostatní národové evropští.

pohanství v Evropě na Litvě. Roku 1386 pojal litevský kníže Jagello polskou královnu Hedviku za manželku, stal se křesťanem i poddaní jeho; obě říše takto spojeny; biskupství zřízeno ve Vilně. V krakovském městském sadě, zvaném »Planty«, stojí překrásné sousoší Jagella a Hedviky.

3. Rozkol.

1. Změny, jež nastaly na západě obnovením císařství římského a založením státu papežského, rozhořčily despotický dvůr řecký proti západu; dlouholeté spory náboženské na východě, jimž papežové neohroženě čelili, otrocký caesaropapismus, zhoubné obrazoborství a nezřízená pýcha patriarchů cařihradských, vyhřívajících se na výsluní přízné císařské, připravily konečně půdu žalostnému rozkolu.

Nejbližší příčinu zavdalo neohrožené vystupování patriarchy sv. Ignace proti nepravostem u dvora císařského páchaným. Příčiněním hlavního vinníka Bardy, strýce císaře Michala III., byl Ignac r. 858 sesazen a na jeho místo povýšen Fotius, císařský sekretář a náčelník tělesné stráže, muž stkvělého sice nadání, ale špatné povahy. Proti všelikým zákonům církevním byl již po 6 dnech posvěcen na biskupa. Zprvu žádal pokrytecky papeže Mikuláše I. za potvrzení, pomlouvaje při tom Ignace a podplativ za tím účelem i legáty papežské. Papež zvěděv o tom, ihned jej sesadil. Fotius vida, že ho naděje zklamaly, neuposlechl, ale počal popírat primát biskupa římského a vytýkati církvi západní různé malichernosti; chtěl pak rozkolu svému dáti základ dogmatický, tvrdil, že církev římská pobloudila učí, že Duch svatý vychází z Otce i Syna. Teprve císař Basilius Macedo (867—886) sesadil Fotia a příčiněním papeže Hadriana II. svolán čtvrtý církevní sněm cařihradský (VIII. obecný), na němž Fotius vyobcován, Ignac na stolec patriarchální znovu dosazen, primát římského papeže slavně uznán.

Fotius.

4. sněm cařihradský r. 869 VIII. obecný.

Michal Caerularius.

2. Spor sice urovnán, ale nechuf a odpor proti západu trvaly dále. Po půl druhém století obnovil rozkol domýšlivý patriarcha cařihradský Michal Caerularius, jenž proti církvi západní vydal hanopis, ve kterém opakoval neobratně výtky Fotiovvy; upíral vycházení Ducha sv. z Otce i Syna, upíral primátu biskupa římského; vyčítal užívání nekvašeného chleba při mši sv., půst v sobotu, holení vousů, vypouštění Alleluja, coelibát kněží a j.; latinské kostely a kláštery v Cařihradě zavřel. Papež Lev IX. poslal do Cařihradu legáty s odpovědí, ale Caerularius jich nepřijal. Položili tedy

bullu exkommunikační na oltář hlavního chrámu Boží Moudrosti (16. července 1054) a odešli. Tím byl rozkol dokonán. Smutné měl následky. Patriarchové cařihradští octli se v područí císařů, církev stala se tam služkou, bujel byzantismus; východ pozbyl opory, již mu skýtal křesťanský západ, nemohl se ubrániti islamu, stal se jeho kořistí, krásný Cařihrad připadl sverepým Turkům (1453), národové balkánští i sousední země na dlouhé věky zotročeny.

* 3. Začátkem XII. století octli se v rozkole i Rusové. Roku 1325 přeneseno metropolitní sídlo z Kyjeva do Moskvy. Metropolita moskevský podléhal pravomoci patriarchy cařihradského až do roku 1589, kdy se cařihradský patriarcha Jeremiáš II. práva toho zřekl. Tak stala se církev ruská samostatnou; od r. 1721 jest její nejvyšší hlavou car a vykonává svá práva skrze sv. synod.

Rusové.

* 4. Dály se ovšem pokusy o smír církve východní se západní a to na všeobecných sněmích církevních lyonském I. (1245), lyonském II. (1274), basilejsko-florenckém (1438 a 1439), zde zvláště příčiněním papeže Eugena IV. Částečně shody docíleno (sjednocení Řekové). Také v Rusku ke konci XVI. století (1595 a 1596 unie břestská) za papeže Klimenta VIII. nadešlo částečné sjednocení. V Kyjevě zřízeno metropolitní sídlo sjednocených Rusů. Avšak nastalo časem kruté pronásledování těchto katolíkův a mnoho krve prolito. Teprve v nejnovější době se jim ulevilo.

Pokusy o smír.

4. Papežové sv. Řehoř VII. (1073—1085), Alexander III. (1159—1181), Innocenc III. (1198—1216) a nástupcové.

* 1. Úpadkem Karlovců (771—911) rozpoutal se v Itálii boj šlechtických rodů, kteří dychtíce po bohatství a panství, snažili se nabýti na volbu papežskou rozhodného vlivu, aby mohli na stolec Petrův dosazovati své přívržence. Tím doznala církev ponížení neslýchaného, stolice papežská stala se hříčkou v rukou nesvědomitých a neřestných italských rodů šlechtických, zejména hrabat tuskulských a markrabat tuscijských i žen Theodory a dcer jejích Marozie a Theodory ml.; lstí, penězi, násilím vynasnažováno dosaditi stranníky na trůn papežský. Ký div, že dosedli na stolec ten mužové nehodní, jakými byli zejména Jan XII. (956—964), mladík to 18letý, a Benedikt IX. (1033—1045). Zlořádů těch použili později nepřátelé i na vybájení báchorky o t. zv. papežce Johanně, která prý vládla mezi Lvem IV. (847—855) a Benediktem III. (855—858). Současníci, na př. Hinkmar Remešský, ba ani Fotius nevědí o tom ničeho. Hinkmar vypravuje ve svém 16. listě, že posel jeho na cestě do Říma zvěděl o smrti Lva IV. a dospěv tam

X. a XI. století.

Obrazy z dějin církevních.

již shledal na stolci papežském nově zvoleného Benedikta III. Teprve v XIII. století objevila se báchorka ona; dnes ani nepřátelé církve jí nevěří. Zprávy o nehodných papežích bývají ovšem i upřílišovány. Kdo tak činí, čerpají většinou z díla Luitpranda Kremonského, jenž nezaslouhuje víry; dokázáno o něm, že upřílišuje, rád pomlouvá a lže. Že církev svatá i tuto neblahou dobu přežila, jest novým důkazem jejího božského původu; neboť kdyby byla dílem pouze lidským, byli by ji oni nehodní papežové pochovali.

* Pustá vláda šlechty římské byla sice v XI. století zlomena císaři z rodu saského (919—1024), ale nastalo církvi zase nové nebezpečí; hrozilaf papežství opět úplná závislost na libovůli těchto panovníků, kteří chtěli sami proti ustanovením církevním papeže voliti. Konečně přece počalo svítati; volenit za papeže mužové výteční, kteří dovedli se opřítí choutkám panovníků z rodu jak franckého (1024—1125), tak hohenstaufského (1125—1254), a vyhojili církve z ran, kteréž tenkrát na těle jejím zely. Již r. 1059 za papeže Mikuláše II. ustanoveno, že příští bude volit papeže jenom sbor kardinálů.

Svatý
Řehoř VII.
(1073—1085).

2. Po smrti dobrého papeže Alexandra II. (1061—1073) zvolen bývalý mnich z Clugny, posléze kancléř církve římské, Hildebrand, jenž dosedl na stolec sv. Petra jako Řehoř VII. (1073—1085). Nadán výtečnými dary duševními, učený, bezúhonný, ducha nezlomného, povolán byl prozřetelností Boží k tomu, aby církvi zachránil svobody a čistoty, jež byly ohroženy svatokupectvím (simonií), světskou investiturou a nezachováváním coelibátu.

* Biskupové měli býti dle zákonů církevních voleni křesťanstvem a lidem; ale mimo Itálii nastal nový způsob volby. Panovníkům záleželo na tom, aby biskupové nabyli vlivu a vážnosti, jako ostatní šlechta; proto udělovali biskupům i opatům léna, čímž se stávali vasaly a konali homagium (přísahu lenní). Toto významání jednak bylo zajisté prospěšno; nabytí tím biskupové i opati vlivu na zákonodárství a mohli se tudíž přičiniti, aby zásady křesťanské, zvláště zákony o manželství, se uplatnily. Avšak významání to bylo též na škodu; bralíť biskupové na sebe zároveň povinnost služby vojenské a jiná státní břemena, kteréž je odcizovala jejich duchovnímu povolání. Mimo to získali tím panovníci neobmezený vliv na obsazování biskupství, jež pak libovolně, i proti předpisům církevním zadávali, dbajíce při tom především svého vlastního prospěchu. Tak se, bohužel, otevřely brány hnusnému svatokupectví. Povyšovalit panovníci na stolec biskupský mnohdy osoby nejenom nezpůsobilé, ale i nehodné; dávali důstojenství to za odměnu svým milcům, ba přímo s nimi kupčili; nejhorším pak zlovykem při tom bylo, že podávali zvo-

Simonie a
nezachová-
vání coeli-
bátu.

lencům prsten a berlu, odznaky to moci duchovní, tak že se zdálo, jako by moc duchovní plynula z moci světské (světská investitura). Takoveto poměry nemohly ovšem nemíti zhoubného vlivu též i na kněžstvo. Biskupové, vznešeného úřadu svého nehodní, nedbali kázně mezi duchovenstvem, tak že i mezi ním se zahnízdilo svatokupectví, nevědomost a zvláště nezachovávání coelibátu.

Znaje dobře všeliké to zlo, jímž církev strádala, napial Řehoř VII. všechny síly, aby je z kořene vyhladil. Na synodách v Římě (1074 a 1075) vydal zákony proti kněžskému manželství, proti simonii i proti světské investituře; obnovil jimi dřívější zákony o coelibátu; nařídil, aby lid neobcoval mši sv., kterou slouží nezdrželivý, aby nepřijímal sv. svátostí z rukou jeho; nařídil, aby ten, kdo by se úplatkem domohl úřadu duchovního, byl z církve vyobcován, a že kořenem simonie byla světská investitura, zapověděl také tuto pod trestem vyobcování z církve.

Římské
synody.

Nařízení Řehořova vzbudila především bouři u nehodných kněží v Německu a Lombardsku; k nim přidal se i císař Jindřich IV., král německý (1056—1106). Ztrativ záhy otce, byl Jindřich špatně vychován; žil nepočestně; maje kolem sebe špatné rádce, sáhl i na statky a skvosty církevní, jichž užíval k neřestem. Marně ho papež napomínal, marně mu pohrozil klatbou; opovážil se Jindřich s několika odbojnými biskupy ve Vormsu (1076) Řehoře sesaditi a oznámil mu to urážlivým listem, v němž ho nazývá »falešným mnichem«. Za to stihla Jindřicha IV. klatba, jíž dle říšského zákona zbaven sice vykonávání moci královské, ale sesazen nebyl. Avšak nespokojená knížata říšská chystala se jej úplně sesaditi; jen na snažnou prosbu Řehořovu usnesla se téhož ještě roku 1076 na sněmě triburském, že si zvolí nového panovníka, nezbaví-li se Jindřich do dne a do roka oné klatby; papeže pak pozvali na sněm do Augsburku. Vida tedy nezbytí, spěchal Jindřich v tuhé zimě přes zasněžený Mont Cenis do Itálie k papeži, jenž dlel v Canosse, a postaviv se v rouše kajícím na dvoře hradním, stál tam tři dni, čímž papeže takoroka donutil, že s něho klatbu sňal a rozhrěšení mu udělil (1077).

Jindřich IV

Canossa
1077.

Sotva však byl Jindřich klatby zbaven, spojil se proti papeži zase s nehodnými biskupy lombardskými; i zvolila si knížata německá proti vůli Řehořově králem Rudolfa Svábského, čímž nastala v Německu válka občanská. Stěští se střídalo, ale celkem vítězil Jindřich. Tím zaslepen páchal opět dřívější nepravosti, až r. 1080 stižen novou klatbou. Tu již nepřišel prosit, nýbrž s mocí válečnou přitáhl

do Itálie a oblehl Řím. Papež povolal si na pomoc normanského knížete Roberta Guiscarda, jenž papeže sice osvobodil, ale zároveň Řím tak hrozně poplenil, že i Římané se od papeže odvraceli. I odešel Řehoř na Monte Cassino a pak do Salerna, kdež 25. května 1085 zemřel; poslední jeho slova byla: »Miloval jsem spravedlnost a nenáviděl nepravosti, proto umírám ve vyhnanství.« Řehoř VII. sice podlehl, ale myšlenka jeho zvítězila. Jeho nástupcové kráčeli v jeho šlepějích, zvláště činný Urban II. (1088—1099) a Paschal II. (1099—1118). Jindřich ztrácel v Německu víc a více přízeň, vlastní synové postavili se proti němu, až zcela opuštěn zemřel v Lutichu (1106) s církví nesmířen; teprve r. 1111 pochován v chrámě špýrském.

Jindřich V. (1106—1125) byl horší otce svého, povaha pokrytecká a násilná; vedl dále boj s papežem Paschalem II., jehož podvedl a věznil, sliby své ruše a ve slově nestoje. Druhý nástupce Paschalův, moudrý a rozhodný Kalixt II. (1119—1124) ukončil spor ve prospěch církve konkordátem vormským; císař vzdal se investitury prstenem a berlou a dovolil svobodnou volbu biskupův u přítomnosti svých zástupců; léno udělovalo se po vysvěcení podáním žezla. Tato úmluva potvrzena na prvním sněmě církevním v Lateráně (IX. obecném) r. 1123, kde byla také učiněna mnohá prospěšná usnesení na obnovu kázně. Též v jiných zemích, jako v Anglii, Francii a Polsku vybojován byl boj o investituru ve prospěch církve.

* Za bojů těch zmohly se v Římě šlechtické rody, zvláště Frangipani a Pierleoni, a chtěly podle neblahého vzoru X. století nabýti moci voliti si papeže. Při volbě Innocence II. (1130—1143) zvolili protipapeže Anakleta II. a po něm Viktora IV., čímž vznikl osmiletý rozkol, kterýž pak odstraněn na druhém sněmě církevním v Lateráně (X. obecném) r. 1139; jednáno také o nápravě církevní kázně.

3. Nedlouho těšila se církev míru a klidu dosaženému konkordátem vormským. Bedřich I. Barbarossa (1152—1190) uložil si ve své ctižádosti, povznést pokleslé císařství na panství světové, a to po způsobu pohanického absolutismu, kde by i církev byla jeho služkou (caesaropapismus). Naučil se tomu v Cařihradě. Od pochlebníků nechal si říkati: »Tvá vůle jest právo«. — »Co se knížeti líbí, má platnost zákona.« Konkordát vormský porušoval, církevní statky zabíral, nehodného Rainalda ustanovil arcibiskupem kolínským, bojovného Kristiana arcibiskupem mohučským, a papeže Alexandra III. uznati nechtěl, nýbrž na synodě v Pavii r. 1159 protipapeže Viktora IV. postavil. Proto dán

Konkordát
vormský
1122.

1. sněm la-
teránský
r. 1123
(IX. obecný).

2. sněm la-
teránský
r. 1139
(X. obecný).

Alex-
ander III.
(1159—1181).

jest do klatby. Bedřich mstil se velice. Papež spojil se na obranu s městy lombardskými. Jsou za to od císaře hrozně pronásledována. Nový protipapež, Paschal III., ustanoven. I do Říma přitáhl Bedřich, kdež dal protipapeže korunovati (1167), ale tu ho stihl trest Boží. Mor zničil jeho voje, nejlepší přátelé mu pomřeli, také pražský biskup Daniel. Tímto neštěstím pokořen spěchal císař do Němec, a papež Alexander III. vrátil se z Francie, kam se byl uchýlil. Lombardská města vystavěla jemu na počest nedobytnou pevnost Alexandrii. Když pak Bedřich znova vtrhl do Itálie, poražen jest u Legnana (pod Veronou) 1176. Tehdy teprv uznal Alexandra III., počal s ním jednati o mír, jenž konečně smluven v Benátkách (1177) za přítomnosti papeže i císaře, jenž od té chvíle zůstal papeži oddán, divě se jeho šlechtnosti; snažil se napravit všeliká příkoří. Mír benátský potvrzen na třetím sněmě církevním v Lateráně (XI. obecném) 1179, kde také usneseno, aby pro uvarování všech rozkolů k platné volbě papeže bylo potřeba hlasů dvou třetin přítomných kardinálů.

4. Bedřich I. Barbarossa utonul na třetí křížové výpravě v řece Kalykadnu (1190). Syn jeho Jindřich VI. byl ukrutný, nemravný, věrolomný; vedl si proti církvi hůře, než druhdy otec; avšak záhy zemřel (1197), a boj papežů s Hohenstaufy na čas ustal. Zatím dosedl na stolec Petrův Innocenc III. (1198—1216), za něhož moc papežská dostoupila vrcholu slávy. Byl rodem Lothar hrabě Conti, velmi vzdělaný, bystrý, přítel věd a umění, vážný a na sebe přísný; byl zvolen papežem proti své vůli u věku 38 let. Provedl nejprve opravy na dvoře papežském, pak se snažil povznést moc církve. Zdařilo se mu to. Jeho bezúhonnost mravů, nezištnost a spravedlnost učinily ho brzy rozhodčím ve sporech knížat po celém křesťanském světě. V Německu rozhodl spor o trůn ve prospěch Staufovce Bedřicha II., jelikož dříve uznáný Ota Brunšvický (Velf) stal se království nehodným. Proti Filipu II., králi francouzskému, hájil posvátnosti a nerozlučitelnosti stavu manželského; přinutil ho, že musil propustiti Anežku Meranskou, neprávě pojatou manželku, a zůstatí věrným první a pravé manželce své, Ingeburce Dánské. Proti Janu Bezzemkovi, králi anglickému, chránil právo církve i poddaných. O náš národ stal se zasloužilým, že roku 1204 prohlásil našeho milého opata Prokopa za svatého a Přemyslu Otakarovi I. potvrdil království na věčné časy. Rozhodoval též v Uhrách a Aragonii. Bojoval proti bludařům, hlásal výpravu křížovou do Svaté země, schválil řehole několika nových řádů, zvláště sv. Františka,

3. sněm la-
teránský
r. 1179
(XI. obecný).

Innocenc III.
(1198—1216).

4. sněm
lateránský
r. 1215.
(XII. obecný)

sv. Dominika, sv. Jana z Mathy (Trinitáři). Korunou jeho činností byl čtvrtý sněm církevní v Lateráně (XII. obecný) 1215. V tomto stkvělem shromáždění biskupů, opatů, králův i knížat jednáno o osvobození Jerusalema, o nápravě kázně církevní, vydáno 4. příkázání církevní: »Alespoň jednou za rok zřízenému knězi se zpovídáti a v čas velikonoční velebnou svátost oltářní přijímáti.« Zavrženy bludy v té době se vyskytnuvší (zvláště blud Albigenských) a nařízeno svolávati synody provinciální. Po sněmě bylo dnův Innocencových na mále; zemřel r. 1216 v Perugii. Řehoř VII., Alexander III. a Innocenc III. jsou největší papežové středověku.

Bedřich II.
1215—1250.

5. Po Innocencovi III. nadešly církvi opět trudné doby, a to zlobou císaře Bedřicha II. (1215—1250), v němž nezřízené světovládné ideje Staufovců dostoupily vrcholu. Znova jal se dobývati hořejší i střední Itálie, aby papeže i církev nadvládě své podrobil. Nešťítel se nižádného prostředku, ba spojil se i s nepřáteli všeho křesťanstva, se Saraceny; zařídil jim kolonii v jižní Itálii, v Luceře. Ve víře byl lhostejný, že právem pokládán za autora rouhavého spisu »De tribus impostoribus — O třech podvodnících«. A přes to zase vydal krutý zákon proti kacířům, aby byli upalováni. Devětkrát slíbil mírnému papeži Honoriovi III., že podnikne křížovou výpravu, ale ani jednou slibu svého nesplnil. Za Řehoře IX. (1227—1241) zmařiv opět svou liknavostí a neupřímností výpravu křížovou, dán jest do klatby (1227). Nyní teprve vypravil se s malým průvodem do Palaestiny (pátá křížová výprava 1228). Učinil tam bezvýznamnou smlouvu s nevěřícími, postavil si v Jerusalemě sám korunu královskou na hlavu a vrátil se do Itálie, aby znova bojoval proti církvi, ač hrozil říši jeho vpád Mongolů. Pobuřoval Římany proti papeži, schytl a věznil biskupy ubíraje se na sněm do Říma. I stižen znova klatbou. Po smrti Řehořově vyjednával s nástupcem jeho Innocencem IV. (1243—1254), aby byl sprostěn církevní klatby. Papež mu přislíbil, ospravedlní-li se před sněmem církevním, kterýž svolán do Lyona; musil se Innocenc pro jistotu utéci do Francie, boje se nových úkladů císařových. Na prvním tedy sněmě církevním v Lyoně (XIII. obecném) 1245 ospravedlňoval se Bedřich

Honorius III.

Řehoř IX.

Innocenc IV.

1. sněm lyonský r. 1245
XIII. obecný.

skrže obháje svého kancléře Tadeáše ze Suessy, avšak usvědčen z krivé přísahy, svatokrádeže, zrahy a kacířství; odsouzen; poddaní vyproštěni z poddanosti. Marně protestoval u knížat, marně se mstil. V Německu zvolili si proti němu po sobě dva krále, durynského lankrabí Jindřicha Raspe

a hraběte Viléma Hollandského. Bedřich skončil r. 1250 smřiv se na smrtelném loži s Bohem i s církví. Mocný druhdy rod Staufovců spěl zkáze vsťříc. Konrad IV., jenž vstoupil ve šlepeje otce, zemřel v mladém ještě věku v Itálii (1254), a mladičkový syn jeho, též Konrad, zvaný Conradino, skončil v Neapoli na popravišti jako oběť Karla z Anjou (1268), ač se papež Kliment IV. vroucně zaň přimlouval.

6. Po dlouhém interregnu (1254—1273) a neblahých bojích domácích zvolen v Německu králem šlechtetný Rudolf Habsburský (1273—1291), praotec našeho nejjasnějšího panovnického domu. Už od mlada slynul Rudolf vroucnou zbožností a roztomilou bodrostí. S pevného hradu Habsburku ve Švýcarech (v kantoně argavském) vyjel si jako hrabě na lov. Setkal se s knězem, který šel k nemocnému s Pánem Bohem; i seskočil s koně a pokorně se klaněl, a aby nemusil kněz potokem se břístí, jakož i aby spíše se dostal k nemocnému, nabídnul mu svého koně. S povděkem přijal kněz nabídku. Když pak se šťastně vrátil a koně vracel, pravil pokorný a štědrý hrabě: »Nejsem hoden jezdit na koni, jenž nesl Pána a Boha mého.« Daroval koně knězi. Kněz onen dostal se po čase na dvůr arcibiskupa a kurfirsta mohučského Wernera, nejmocnějšího z říšských knížat a volitelů německých, a když se jednalo o volbu nového krále, upozornil pána svého na zbožného a rozšafného hraběte Rudolfa Habsburského; arcibiskup dovedl na ostatní volitele působiti, že Rudolf skutečně zvolen. Při korunovaci ve velechrámu v Cáchách scházelo žezlo; i vzal král Rudolf kříž s oltáře a pravil: »Toť znamení, v němž my a celý svět jsme vykoupeni, toť poslouží za žezlo!« Políbili jej knížata a přisahalj věrnost. K církvi choval se velectivě i veleoddaně; sv. Řehoře X. (1271—1276) podporoval ze všech sil, aby se zhojily rány, církvi dlouholetým předchozím bojem zasažené. Za tím účelem svolán druhý sněm církevní do Lyona (XV. obecný) 1274. Na sněm ten povolání nejznamenitější mužové té doby (sv. Bonaventura, sv. Tomáš Aquinský a j.). Jednalo se zejména o nové výpravě křížové, o spojení církve východní s Římem, o utvrzení míru, o nápravě mravů; vydáno též nadmíru důležité nařízení o volbě papeže v konkla ve, že se totiž kardinálové sejdou v místa uzavřená a nesmějí se spíše rozejíti, dokud nevolí nového papeže.

Rudolf Habsburský.

2. sněm lyonský r. 1274
(XV. obecný)

5. Křížové výpravy.

Pouti do
Svaté země.

1. Svatá země, pozemská vlast Spasitelova a kolébka křesťanství, byla ode dávna předmětem vroucí úcty, která se jevila častými poutmi. Podnikány buď dobrovolně anebo z uložení jako pokání. Také z naší vlasti již dávno před křížovými výpravami putováno do Jerusalema. Znám o svatém Vojtěchu, kterak se tam chystal; r. 1090 putoval jeden kanovník pražský, r. 1151 župan Vznata, 1123 olomoucký biskup Jindřich Zdík s kolika jinými spolupoutníky. — Když Arabové r. 637 Palaestiny dobyli, nepřekázeli ještě mnoho poutníkům, zvláště ne od té doby, kdy moudrý chalíf Harun al Rašid místa posvátná svěřil dozor Karla Velikého. Hůře však bylo za panství Fatimovců a nejhůře za vlády Turků Seldžukovců (od r. 1073), kteří chrámy zneřvecovali, kněží mučili, poutníky odírali a olupovali i trýznili.

Kruté útisky tyto vzbudily rozruch na západě. Již učený papež Sylvester II. (999—1003) volal křesťany do zbraně na obranu krajů posvátných, podobně i veliký papež Řehoř VII.; teprve však druhý nástupce Řehořův, Urban II. docílil skutečně křížové výpravy. Bylť se tenkrát navrátil ze Svaté země francouzský poustevník Petr Amienský, jenž viděl zuboženost svatých míst a slyšel nárek tamějších křesťanů. Vypravoval papeži své bolestné a smutné zkušenosti a pověřen jest od něho úlohou povzbuditi knížata křesťanská k válečné výpravě do Svaté země proti Turkům. Věrně plnil Petr svěřený úkol. S křížem v ruce bral se ze země do země a nadšenými slovy nabádal křesťany k svatému boji. Však i sám papež přišel mu na pomoc. Svolal Urban II. roku 1095 synodu do Klermonta, kdež svou vzletnou řečí způsobil takové nadšení, že většina přítomných volajíc »Bůh tomu chce« přijala kříž jako odznak boje za svobodu Svaté země. Papež poskytl účastníkům nejenom četné milosti duchovní, nejenom hojně odpustky, nýbrž pomohl štědrě i z důchodů církevních; činili to i jeho nástupcové.

I. výprava
(1096—1099)

2. Z četných výprav těch jest pamětihodno sedm hlavních. První výprava konána v letech 1096—1099. Již na jaře 1096 táhly na východ nedočkávané a tudíž i nespořádané houfy lidu křesťanského vedením Petra Amienského. Nemajíce však ani peněz, ani kázně, loupily často a působily výtržností. Většina jich zahynula na cestě. Vlastní výpravu vedl vévoda dolnolotrinský Bohumír Bouillonský; mimo něj a bratry jeho zúčastnil se též Robert Normanský, Raymond Toulouský a Boemund Tarentský s udatným Tankredem. V květnu 1097 napočítáno u Nicaeje 100.000

jízdy a 600.000 pěchoty. Dobyto Nicaeje, Edessy, Antiochie a konečně 15. července 1099 i Jerusalema (Obr. str. 90). V slavném průvodu brali se křížáci na horu Kalvarii do chrámu Božího hrobu poděkovat Bohu za zdar výpravy, nejstatečnějšího pak a nejmoudřejšího ze sebe, Bohumíra Bouillonského, zvolili králem jerusalemským. Zdráhal se u své pokoře zlatou přijmouti korunu na místě, kde Pán nebes i země nesl druhdy trnovou, i nazýval se jenom »ochráncem Božího hrobu«. *)

* Toto nové království jerusalemské upevněno novým opět vítěstím u Askalona a rozšířeno od nástupců Bohumírových, králů Balduina I. a II., avšak trvale neodolalo přesile mohamedánské; roku 1187 ztraceno; pánem Jerusalema egyptský sultán Saladin. Ovšem po první výpravě veliké následovalo jich ještě šest. Druhá (1147—1149) podniknuta po pádu Edessy. Úchvatnou výmluvností sv. Bernarda dojeti, postavili se v čelo křížáků králové Ludvík VII. francouzský, Konrád III. německý a s nimi i náš kníže Vladislav II., bratr jeho Jindřich a kníže Spytihněv s velikým počtem předních velmožů českých i branného lidu. Pro věrolomnost Řekův a nesvornost vůdců nebylo úspěchu.

* Třetí výprava (1189—1192) podniknuta, když se Saladin zmocnil Jerusalema. Účastníky byli císař Bedřich I. Barbarossa, k němuž ve jménu našeho panujícího knížete Konráda Oty přidal se znamenitý počet branného lidu českého pod velením knížete Děpolda; dále Filip II. August, král francouzský, a Richard Lví srdce, král anglický. Císař utonul v řece Kalykadnu. Dobyto města Akkona (Ptolemais) a zabezpečena svoboda poutníkům. Bojovníci čeští vynikli nad ostatní udatností, smělostí i vycvičeností v boji, jak vysvítá z popisu výpravy té, jež podal účastník mnich Ansbertus, bezpochyby z premonstrátského kláštera v Milevsku.

* Čtvrtá výprava (1202—1204) konána na vyzvání papeže Innocence III. Účastnila se zvláště šlechta francouzská. Vůdci byli Balduin Flanderský a Bonifác Montferratský. Pletichami Benátčanův a Řeků svedení a výstřah papežových nedbajíce obrátili se křížáci proti

*) »Tak Bohumír byl vítěz, světlo denní
dost ještě mělo lesku, tak že hned
ve Krista město svaté v žalmů pěni
pluk vítězný sám zbožný vůdce ved.
Jak z boje šel v krvavém ve brnění
v chrám vstoupil, bohatýři jemu v sled,
zde zbraně zavěsil a k posvátnému
ku Hrobu klek — tak dostal slibu svému.«

Torquato Tasso-Vrchlický.

Druhá
výprava.
II.

III.

IV.

Cařihradu, místo aby chvátali do Svaté země. Pomohli Isáku Angelovi na trůn, ale jsouce pak věrolomností Řeků rozhořčeni, znovu oblehli Cařihrad, dobyli ho a zapálili, při čemž mnoho drahocenných památek zničeno. Zřídili pak t. zv. latinské císařství (1204—1261); Balduin Flanderský byl prvním jeho císařem. Stolice patriarchální v Cařihradě a druhé stolce biskupské v zemi osazeny latiníky a unie násilně uvedena. Zůstalo to tak až do r. 1261, kdy řecký císař z Nicaeje, Michal Palaeologus; vzal Cařihrad a císařství latinskému a všem novotám, skrze ně zavedeným, konec učinil.

Křižáci dobyli Jerusalema.

* Do této doby připadají též dvě výpravy dítek. Rozneslo se, že prý by Svatá země nejspíše mohla být získána nevinnými dětmi. Ve Francii byl toho původem hoch Štěpán roku 1212; za krátko měl shromážděno as 30.000 dítek. Z Marseillu mělo se dále plouti. Avšak mladí nadšenci jednak utonuli, jednak upadli do saracenského zajetí. Podobně událo se r. 1214 v Německu. Hoch Mikuláš z Kolína shromáždil as 20.000 spoludruhů. Putovali do Itálie, někteří dostali se až do Janova, mnozí až do Brindisi, avšak dále ne; byli posláni domů.

v. * Pátou výpravu (1228 - 1229) podnikl z rozmaru a papeži Řehoři IX. takřka na vzdor císař Bedřich II. (Viz obraz 4.) Úspěchu

neměla; vždyt císař nevěřícím přímo stranil. Učinil s egyptským sultánem Kamilem příměří na 10 let; Jerusalema, vyjmouc 2 mešity, postoupen křesťanům, jakož i okrsek betlemský a nazaretský a několik hradův a vesnic. Ale všechna ta úmluva byla více jen na oko.

* Šestou (1248—1254) a sedmou výpravu (1270) vedl francouzský král Ludvík IX. Svatý. Na první výpravě dobyl Damiettu (v Egyptě), ale potom přemožen a zajat (dne 6. dubna 1250). Saraceni chovali se k zajatému králi dosti šetrně. Smlouveny podmínky míru. Křižáci měli vykliditi Damiettu a odtáhnouti z Egypta; nad to měl král Ludvík propustiti všechny zajaté Saraceny a zaplatiti 800.000 byzantských dukátů válečné náhrady, začež ponechána křesťanům v Palaestíně místa, jež dosud měli ve své moci. Když Ludvík, ze zajetí propuštěný, sedl již na loď, aby odplul z Afriky do Palaestiny, oznámeno mu, že pokladník jeho vyplatil Saracenům z nedopatření o 10.000 méně, než bylo ujednáno. Ihned poručil král peníze ony doplatiti; chtěl věrně státi ve svém slově. V Palaestíně učinil pořádek, vykoupil mnoho zajatců, obrátil mnoho mohamedánů. Tam ho došla smutná zpráva, že mu ve Francii zemřela drahá matka Blanka (1252), kteráž sama jsouc sväticí, jej ve světe vychovala. Zalkal a pokorně pak řekl; »Bože, děkuji Ti, že's mi drahou matku tak dlouho zachoval. Bylať darem Tvého milosrdenství. Miloval jsem ji nejvroucnější láskou. Že pak se Ti nyní líbilo vzíti ji k sobě, budiž jméno Tvé pochváleno!« Roku 1254 vrátil se do Francie. Drahou památkou si přinesl část trnové koruny Kristovy a sv. kříže. Na počest těchto převzácných ostatků zbudoval vedle své residence v Paříži znamenitou svatyni, řečenou »svatou kaplí«, v níž pak přechoasto modlíval se za blaho svého lidu. Na křesťany palaestinské stále pamatoval. Hrozně se jim přitížilo, když egyptský sultán Bibar poraziv Armeny, zmocnil se Antiochie, Caesareje, Joppe. I vypravil se sv. Ludvík r. 1270 po druhé v čele francouzských křižáků, maje s sebou i tři syny své a dceru; avšak v Tunise zemřel morem (25. srpna 1270). Líbaje sv. kříž zašeptal na konec se Žalmistou Páně: »Vejdu, ó Pane, do domu Tvého, klaněti se budu Tobě v chrámě Tvém a vyznávatí budu jméno Tvé«. Roku 1291 padlo i město Akkon (Ptolemais), a tak byla Svatá země opět celá v rukou Turků.

3. Posledního cíle, trvalého totiž osvobození Svaté země z moci turecké, nebylo sice dosaženo, a to z různých příčin, jakými zvláště byly: neobvyklé Evropanům podnebí v zemích východních, zde onde nesvornost křesťanův a jejich panovníků, nekalé úmysly mnohých, věrolomnost a nespolehlivost Řeků. Avšak dosaženo výpravami těmi mnoha jiných nepodcenitelných úspěchů. Majíť křížové výpravy neobvyčejný význam náboženský; jsou důkazem podivuhodného vzpružení ducha křesťanského a zůstanou v dějinách velikolepým pomníkem ideálnosti a zbožnosti středověké; jimi oživila víra a účinná láska křesťanská, vzrostla

VI.

VII.

Následky křížových výprav.

moc a vážnost papežů, hlavních to podporovatelů jejich, oživeny missie na východě, zušlechtěno rytířství. Křížovými výpravami rozšířeno též a prohloubeno vzdělání, horlivěji pak pěstovány vědy a umění, ježto poznána literatura řecká a arabská; rozšířeny vědomosti přírodopisné a zeměpisné, poznány památky umělecké. I veřejné zřízení pozměněno; vzrostla moc knížecí, osady rozkvetly, města po způsobu měst na východě poznaných zvelebena, poddanství zmírněno. Zkušenostmi na výpravách těch nabytými zvelebena hospodářství, průmysl i obchod; poznalí křížáci a sebou domů přinesli nové druhy ovocných stromů, zelenin a koření; poznali, jak se tká hedvábí, jak se připravuje sklo, ocel, jak se brousí drahokamy a vzácné kovy; poznali větrné mlýny atd. Konečně zastaven křížovými výpravami na mnoho let vítězný postup islamu; nebýti jich, bylo by se o dobrých 200 let dříve stalo, co se událo teprv r. 1453, že totiž padl Caïhrad.

Rytířské
řády.

4. S výpravami křížovými jest nerozlučně spojen vznik rytířských řádů duchovních, v nichž život řeholní spojen s rytířstvím. Členové řádů těch vykonávali mimo tři sliby mnišské ještě slib čtvrtý, že budou bojovati proti nevěřícím, a dělili se na rytíře, jimž náleželo bojovati, kněze, kteří měli duchovní správu, a bratry, kteří ošetřovali nemocné poutníky a konali ostatní práce domácí. V čele řádu byl velmistr. Patří sem Johanité, Templáři, Německý řád a Křížovníci s červenou hvězdou.

Johanité.

* Řád Johanitů založili v Jerusalemě r. 1048 kupci z Amalfi (při zálivu Salernském), zřídivše tam při chrámě sv. Jana Křtitele hospital na ošetřování nemocných poutníků italských. Druhý představený řádu toho, Raymond z Puý, vykonal již slib rytířský, totiž bojovati proti nevěřícím (1118). Innocenc II. řád ten potvrdil (1130). Když Palaestina ztracena, odstěhovali se Johanité na ostrov Rhodus (1310), odtud pak r. 1530 na ostrov Maltu, darovaný od císaře Karla V.; proto slují též řád rhodský nebo maltézský. Roku 1531 učinili Turci útok na Maltu; i musil velmistr učiniti četná opevnění. Roku 1565 znova útočili Turci, ale ztratili 30.000 mužů; však i Johanité velmi utrpěli. I založil velmistr Jan de la Valetta 1566 město Valettu. Také později zakládány na ostrově pevnosti a hradby. R. 1798 vzal Maltu Napoleon Bonaparte, r. 1800 vzali ji Francouzům Angličané. Černý plášť s bílým osmihranným křížem jest odznakem Johanitů. — Do Čech přivedl Johanity Vladislav II., poznáv je na druhé křížové výpravě, a dal jim chrám Panny Marie pod řetězem na Malé Straně (1159). Mezi členy řádu v Praze a Jerusalemě bylo stálé spojení; rytíři čeští i osoby duchovní vstupovali do řádu toho a posílání pak do Svaté země.

* Řád Templářů založil Hugo de Payens s devíti francouzskými rytíři r. 1118. Jerusalemský král Balduin II. dal jim část svého paláce, sousedícího s chrámem Šalomounovým (templum), odtud jejich jméno. Sv. Bernard napsal Templářům řeholi, Honorius II. ji potvrdil. Záhy se velice rozšířili a nabyli velikých statků. R. 1260 bylo jich as 20.000. Po ztrátě Svaté země usadili se na ostrově Kypru (1291) a ještě více ve Francii, kdež se Paříž stala jejich hlavním sídlem. Král Filip IV. Krásný nenáviděl jich, že byli věrnými stoupenci papeže Bonifáce VIII., neohroženého zastánce práva proti choutkám a přehnatým královým; zachtělo se mu též jejich statků; a proto neustal, až donutil papeže Klimenta V., že na obecném sněmě viennském r. 1312 řád Templářů zrušil. Ještě před ukončením soudu dal Filip r. 1310 upáliti 54 rytířů, po zrušení pak řádu upálení na ostrově Sekvany v Paříži ještě velmistr Jakub z Molay, velkopřevor Quido Normanský a jiných několik (r. 1314). Zločiny, z nichž Filip Templáře vinil, byly většinou vymyšleny. Nosili bílý plášť s červeným křížem; heslem bylo: »Ne nám Pane, ale jménu svému dej slávu!« — Do Čech uvedeni Templáři od krále Václava I. r. 1232; zřídil jim převorství u sv. Vavřince v Praze. Za 11 let dostali se i na Moravu a nabyli zde velikých statků. Dědili po nich Johanité.

Templář.

* Za obléhání Akkona r. 1190 založen od několika kupců bremenských a lubeckých na obsluhu německých poutníků hospital u kostela Panny Marie v Jerusalemě. Za Jindřicha Walpota proměněno bratrstvo hospitalu v řád německých rytířů Panny Marie. Nosil bílý plášť s černým křížem. Od Turků z Palestiny vypuzení obrátili se Němečtí rytíři na čas do Benátek, až pak r. 1309 přeložili své hlavní sídlo do Kobylce (Marienburku) v Prusku. Neblaze proslul velmistr jejich Albrecht Braniborský; odpadl r. 1525, stal se protestantem, uchvátil řádové území pruské, proměnil je ve světské vévodství a ponechal si je. Část rytířů odpadla s ním, druzí věrní zvolili si sídlem Mergentheim (v severním Württembersku); zůstali tam až do r. 1809. Nyní jsou jenom v naší říši, a to v Opavě (hlavní sídlo), v Laně (v Tyrolech) a v Lublani. Jeden arcivévoda bývá velmistrem, druhý koadjutorem.

Německý
řád.

Z hospitalů, jež zřídila blah. Anežka Přemyslovna na ošetřování chudých (1234), vzešel řád Křížovníků s červenou hvězdou. Od papeže Řehoře IX. dostali privilegia Johanitů. Červená hvězda přidána jim s přívolením papeže Innocence IV. od biskupa pražského Mikuláše (1250). Hlavní sídlo řádu přeneseno do špitálu u Kamenného mostu pražského, kdež jest podnes. Blahodárné povždy působil a působí.

Křížovníci
s červenou
hvězdou.

6. Mnišstvo.

1. Na rozvoj duchovního života měli veliký vliv nové řádové duchovní, kteří za této doby povstali. Plni jsouce svatého nadšení pro čest a slávu Boží i pro spásu a blaho lidstva, byli noví řeholníci spolehlivou oporou církve; horlivě šířili zbožnost, obětavě pěstovali dobročinnost, zdárně pěstovali vědy a umění. Nové tyto řády lze rozdělit na několik skupin: 1. řády podle řehole sv. Benedikta a sv. Augustina, 2. řády k uctění Panny Marie, 3. řády dobročinné, 4. řády žebravé.

Řády dle řehole sv. Benedikta a sv. Augustina:

2. V benediktinském klášteře Clugny (poblíž Dijona) zavedeno začátkem X. století přísné zachování řehole sv. Benedikta, aby se tak přispělo ke kýžené nápravě v církvi, což se také podařilo. Vzorný a bohonaděšený převor tamější Hildebrand stal se papežem; byl to sv. Řehoř VII. Reforma clugnyšská přijata od přecetných klášterů benediktinských; tvořily dohromady kongregaci. R. 998 po prvé konána v Clugny památka všech věrných dušiček dne 2. listopadu.

Clugnyští.

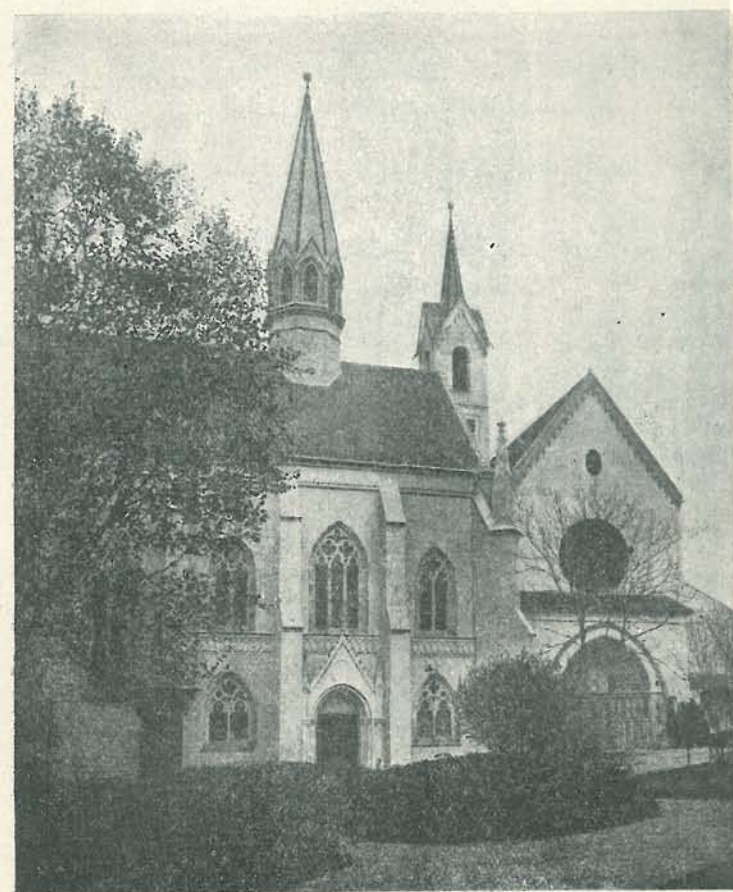
Cisterciáci.

V lesnatém údolí Citeaux (Cistercium) u Dijona vznikl přičiněním sv. Roberta řád cisterciácký (1098), jehož největší ozdobou stal se sv. Bernard (nar. 1091).

* Poděšen nebezpečnostmi světa uchýlil se Bernard v 22. roce věku svého do Citeauxa, kamž pak pobídka a příklad jeho přivábily i pět jeho bratří, strýce a třicet jiných urozených příbuzných a přátel; ba i sám vznešený otec přišel a stal se učedníkem syna svého. Všichni byli s velikou radostí přijati od nábožného opata Štěpána a jeho řeholních bratří. R. 1115 založil sv. Bernard klášter Clairveaux (Jasný údolí) v dolní Champagni, odkudž pak vycházely četné sbory do nových a nových klášterů; před svou smrtí (1153) spravoval 160 klášterů. Ačkoliv byl útlého těla a chatrného zdraví, nebylo pokání, jehož by se nebyl podjal. Trochu vody, něco zeleniny, spánek velmi krátký — to bývalo častým jeho údělem. Žil stejně, ať meškal na svých apoštolských cestách v paláci královském, či doma ve svém klášteře. Králové ho hledali, tři papežové jeho radami se spravovali, všude ho jako anděla Božího vítali, jako proroku mu naslouchali, kolik měst přálo si ho mítí biskupem, on však pohrdal sebou jako hříšníkem. »Chcete-li o mně věděti,« psal svým přátelům, »věřte mně a ne těm, kteří mne velebí, ač mne neznají, poněvadž vidí toliko zevnějšek«. Zvláště vroucně ctil Rodičku Boží; pochází od něho světoznámá modlitba »Vzpomeň, ó Královno milá, že nebylo slýcháno...«

* Do Čech přišli Cisterciáci za Vladislava II., kdy založen klášter v Sedlci u Kutné Hory (1143); později přibýly kláštery v Oseku (1203), Vyšším Brodě (1259), ve Zlaté Koruně (1263) a Zbraslavi (1297).

Dle starých svědectví vynikal klášter zbraslavský nade všechny kláštery české a byl jakožto pohřební místo královské nejpřednější; odpočívali tam Václav II., Václav III., královna Eliška, poslední Přemyslovna, Václav IV.; jeho výstavnost a skvostná úprava vyhlášovány za pravý div. Veliký Mariánský chrám, v jehož presbytáři byla královská

Klášter »Porta coeli« u Týšňova.

hrobka, byl stavěn do kříže; 45 gotických pilířův oddělovalo hlavní loď od pobočných. Kromě toho chrámu byly v ohradě klášterní ještě jiné kostely, z nichž dva, sv. Jakuba a sv. Jana Křtitele, podnes stojí. Dne 10. srpna 1420 Husité klášter i svatyně vydrancovali, zpusťovali a zapálili.

Na Moravě byl nejstarší a nejpamátnejší cisterciácký klášter na Velehradě, roku 1198 od knížete Vladislava Jindřicha založený; dále ve Žďáře; řeholní panny cisterciácké měly klášter v Předklášteří u Tišnova (Obr. str. 95), založený r. 1234 od královny Konstancie; vdovy po Přemyslu Otakaru I.*) a na Starém Brně, založený r. 1321 od královny Elišky.

Bývalý cisterciácký, nyní augustiniánský chrám Páně na Starém Brně.

Kartusiáni.

Sv. Bruno Kolínský, kanovník a slavný učitel na katedrální škole remešské, založil r. 1084 řád Kartusiánů,

*) R. 1901 klášter znova osazen.

zřídív první klášter Chartreuse v divoké, lesnaté a skalnaté krajině u Grenoble, a to dle řehole nejpřísnější (mlčení, drsný oblek, půst, stále zdržování se masa, pozdrav »Memento mori — Pomni, že zemřeš«).

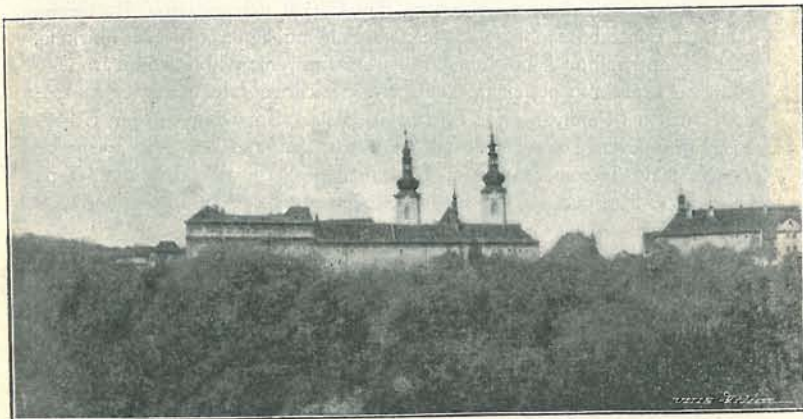
* Učený kardinál Bona z řádu cisterciáckého († 1674) napsal o Kartusiánech: »Tito řeholníci jsou divem světa; žijí, jako by těla neměli; jsou anděly, připomínají sv. Jana Křtitele na poušti; jako orlové vzhůru se povznášejí.« Zakládali Kartusiáni po příkladě Brunonově kláštery své nejraději v krajích neobydlených, v hlubokých lesích, v divokých horských úžlabinách, u bystřin a řek. Žijíce v přírodě, do níž všední ruch lidí nevnikal, cítili, že Bůh jest jim blízký a chápali tajemný svazek světa viditelného se světem neviditelným, nadpřirozeným. Šelest lesův a šum bystřin mluvily k nim o všemohoucím a všudypřítomném Hospodinu; nerozborné skály připomínaly jim nerozbornou skálu církve; křivá voda v divokých horských úžlabinách zobrazovala jim milost Boží, jež očišťuje duši od poskvrn hříchů. Do Čech uvedeni jsou Kartusiáni od Jana Lucemburského r. 1341; zemřelaf mu tenkrát dcera Marketa, právě před svatbou s polským králem Kazimírem; v hlubokém zármutku ulehčil si král tímto zbožným činem; na Smíchově založil klášter s krásným chrámem Panny Marie. Tyto první české »Kartouzy« zničeny r. 1419 od Husitů. Na Moravu dostali se Kartusiáni r. 1375, kdy markrabě Jan se syny Joštem, Janem a Prokopem založili jim klášter u Brna (Kartouzy, Královo Pole). Roku 1376 přibyl klášter u Litomyšle, 1379 v Olomouci, 1627 u Jičína.

Sv. Norbert, rozený hrabě z Gennepe u Xantena v Porýnsku, kanovník kolínský, založil dle řehole sv. Augustina řád praemonstrátský. Událo se mu, jako druhdy Savlovi u Damašku. Omračen bleskem vyburcován jest z dosavadního nevalného života a zasvětil se pak všecek Bohu ve svatém řádě, jež založil r. 1120 v Prémontré (u Remeše).

Praemonstráti 1120.

* Nová tato řehole měla spojovati život činný s rozjímavým; podle bílého roucha nazývána »bílým řádem«. Roku 1127 zvolen sv. Norbert, ač se zdráhal, arcibiskupem děvinským (magdeburským). Nepřestal žítí dle pravidel praemonstrátských; prostičký měl nábytek, spokojoval se s klášterní stravou, chodil v řeholním rouše. Svědomitě pečoval o pokřesťení polabských Slovanů, Luticů, Bodrců. Kde mohl uváděl Praemonstráty, zakládaje pro ně nové kláštery; s povolením papežským uvedl je i k svému metropolitnímu chrámu místo kanovníků světských. Skonal svatě 6. června 1134. Až do roku 1626 odpočíval v Děvíně; toho roku přenesl ostatky jeho strahovský opat Kašpar z Kvestenberka do kláštera doksanského v Čechách a za rok pak na Strahov, když světec prohlášen spolupatronem království českého. — Praemonstrátský řád došel ve světě veliké obliby; v době největšího rozkvětu měl 1000 opatství, 300 probostství, 500 panenských klášterů. Do Čech uvedeni přičiněním slav-
Obrazy z dějin církevních.

ného biskupa olomouckého Jindřicha Zdika, jenž na své druhé jerusalemské pouti řeholi praemonstrátskou poznal a tak si ji oblíbil, že i sám ji přijal, na Hod Boží velikonoční r. 1138 nad hrobem Páně v Jerusalemě. Vrátil se staral se tak snažně, že za krátko (1139) založen klášter na Strahově. Strahovská knihovna jest po universitní nejbohatší, co pak se týče vkusu a umělecké úpravy jest nejkrásnější v Čechách a náleží vůbec mezi nejzdobnější v Evropě. Po strahovském následovaly kláštery v Litomyšli (1145), v Želivě (1149), v Milevsku (1187) v Teplé (1193, bl. Hroznata). Na Moravě: V Hradišti u Olomouce (1151), v Louce u Znojma (1190), v Zábřovicích u Brna (1200). Pannenské kláštery založeny v Čechách v Doksaněch (1141), v Louňovicích (1149), v Chotěšově (1196); na Moravě v Dol. Kounicích (1181), v Nové Říši (1211), kdež pak od polovice XVII. století nastoupila řehole mužská. Podnes zachovala se opatství strahovské, želivské, tepelské a novoříšské.

Klášter na Strahově.

Řády k úctě Panny Marie:

Na II. křížové výpravě octl se Berthold z Kalabrie v nebezpečnosti života; prosil vroucně Boha za přispění a zavázal se slibem. Spomoženo mu. Plně učiněný slib odešel s několika společníky na horu Karmel (1156), usadil se poblíž jeskyně Eliášovy a položil tak základ novému řádu na počest Rodičky Boží, řádu karmelitánského. Z Palaestiny posunul se řád na západ, nejvíce proslul ve Španělsku, kdež v XVI. století žila největší ozdoba celého řádu, sv. Teresie; do naší vlasti dostal se za Karla IV. (1347),

Karmelitáni 1156.

Servité 1233.

Ve Florencii bylo od pradávna ctihodné bratrstvo »Laudesi — Chvalořečníci«; býlo jeho úlohou v jednom

chrámě nebes Královnu oslavovati zbožnými zpěvy. O slavnosti Nanebevzetí Panny Marie 1233 rozhodlo se 7 členů bratrstva toho, vznešených to měšťanů florenckých, že se ještě úžeji zaváží Bohu a Matce Boží, že budou zvláště uctívati bolesti Panny Marie. Spoluobčané volali pak po nich: »Ecco i servi della Madonna — Ejhle, služebníci Marie!« Odtud pochodí jméno tohoto nového řádu »Servité«.

* Usadili se na hoře Senarské. Šest zakladatelů posvěceno na kněze, jen Alexius Falconieri zůstal bratrem laikem; ve své pokoře nepokládal se hodným přijmouti důstojnost kněžskou; jeho přemilým zaměstnáním bylo sbíratí almužnu pro bratry kněze a konati práce ruční. Řád se rozšiřoval velice rychle; láska k sedmibolestné Panně Marii lákala přemnohé. Když Alexius Falconieri r. 1283 jako stařec 110letý umíral, bylo již s 10.000 Servitů. — Do Čech uvedl Servity Karel IV. darovav jim kostelík Panny Marie »Na Trávníčku« pod Vyšehradem (1360). — Na Moravě bývali v Jaroměřicích u Budějovic a ve Veselí u Uherského Hradiště.

Že mnoho křesťanův úpělo v zajetí a otroctví mohamedánském ve Španělsku a v Africe, kdež nevýslovné bylo jim trpěti muky na těle a u velikém tonuli nebezpečností, že ztratí víru, odhodlali se sv. Jan z Mathy a sv. Felix z Valois, že založí řád na vykupování těchto ubožáků (1198). Papež Innocenc III. řád ten schválil; nazýván »Řádem nejsvětější Trojice na osvobození zajatců« (Trinitáři). Do Čech dostali se teprve začátkem XVIII. století; uvedeni do Prahy přičiněním vlasteneckého spisovatele, Křižovníka Jana Beckovského a arcibiskupa Jana hraběte Breunera.

Řády dobrotinné:

Trinitáři 1198.

Podobnou obětí lásky přinesli tenkrát sv. Petr Nolascus, sv. Raymund de Pennaforte za přispění Jakuba I., mladistvého krále aragonského.

Mimo to založeny řehole na ošetřování nemocných (Antonité) na podporování chudých (Hospitalité) a j. Nade všechny tenkrát vynikly řády žebrařské, protože nejlépe vyhověly potřebám tehdejšího věku. Počalof se jevití záští proti řádům bohatým, a bludařské sekty Katharů, Albigenckých a Valdenských používali záští toho k rozšíření svých podvratných, nihilistických snah, nebezpečných nejen církvi, ale i státu. I vzbudil Bůh veliké světce, Dominika a Františka. Šli mezi lid, zavedli původní čistotu a apoštolskou prostotu; kázali nejen slovem, nýbrž i příkladem; shromáždili kolem sebe bratry, kteří neměli ani zlata, ani stříbra; žili jen z almužny; odtud jejich jméno mendicantes — řády žebrařské.

Řády žebrařské:

bravé. Výborně vystihl význam obou světcův a řádů jejich vrstevník Dante z Alighieri v Božské komedii:

»By věrna jemu*) byla,
dva bohatýry k ochraně jí dala,**)
již vedou ji a po stranách jí stojí.

Jak v serafu, tak v jednom láska plála,
a moudrost druhého na vaší zemi
se odlesk jasu cherubinů zdála.«

(Ráj XI. 34—40.)

Sv. Dominik

Sv. Dominik narodil se r. 1170 ze vznešeného rodu Guzmanů v Caralozu v Kastilii. Když studoval bohosloví v městě Palencii (v severních Španělech), nastaly z neúrody drahosta a nouze; i rozdal chudým, co měl: peníze, šaty, nábytek, ba prodal i své zamilované, tenkrát tak drahé knihy, a daroval stržené peníze hladovým lidem. Nalezl také ubohou stařenu, jejíž syn byl od Maurů zavlčen do otroctví; nemaje peněz nabídl se, že se zatím sám prodá do otroctví, aby mohl býti vykoupěn onen zajatec; avšak žena nedopustila toho. Jako kanovník provázející osmaského biskupa Diega spatřil ohavnosti Albigenských a zahořel touhou obětovati se jejich obrácení. Chud a beze vši podpory, ale pln lásky kázal jim s úspěchem slovo Boží. Zavedl pobožnost sv. růžence a roku 1215 založil v Toulouse řád kazatelů, kteří v naprosté chudobě, jenom od almužny živi jsou, měli nešťastné bludáře obracet. Vedle řádu mužského založen i ženský, jakož i třetí řád pro osoby ve světě žijící.

Řád kazatelský 1215

* Neustále pečovali o své vlastní zdokonalení a nabývali síly a schopnosti ke zdokonalování druhých, to dvoji cíl, jež sv. Dominik předkládal svým duchovním synům, a dvoji předmět, o němž často mluvil. Tázal-li se ho kdo, čeho především potřebí tomu, kdo se chce státi svatým, odpovídal: »Sebe míti v moci«. A opět-li tázán, kdo že duším nejvíce prospěje, odvětil: »Kdo je miluje«. Mezi prvními učedníky sv. Dominika byli i tři Slované: Poláci sv. Hyacint (Jacek) a blahosl. Česlav a Moravan bratr Jindřich. První tyto slovanské novice přijal světec sám v Římě do řádu, sám je vychoval, sliby jejich přijal a Slovanům kázat poslal. Život sv. Dominika byl řetězem zázraků, a největším z nich bylo obrácení Albigenských. Sv. Dominik zemřel 1221 v Bologni ve svém klášteře, kdež také přeslavným způsobem pochován a překrásným náhrobkem od Mikuláše z Pisy uctěn. V naší vlasti usadili se Dominikáni r. 1226, kdy jim zřízen klášter v Praze, a následovaly brzy další v Čechách: druhý v Praze, v Českých Budějovicích, v Hradci Králové, v Chebu, Chrudimi, Jablonném, Klatovech, Kolíně, Litoměřicích,

*) Církev Kristu.

**) Prozřetelnost.

Lounech, Mladé Boleslavi, Nymburku, Písku, Plzni, Stříbře, Turnově, Ústí nad Labem, Ústí u Tábora, ve Zvoli u Jaroměře; na Moravě: v Brně, Jihlavě, Olomouci, Šumberku, Uherském Brodě, a ve Znojmě; ve Slezsku v Opavě a Těšíně. Podnes se udrželi Dominikáni v Praze, Chebu, Litoměřicích, Ústí nad Labem, Olomouci, Uherském Brodě a ve Znojmě. Z nedávné doby pochází ženský klášter v Řepčíně u Olomouce, s nímž spojeno dívčí paedagogium, a ženský klášter ve Vyškově

Zakladatelem druhého žebravého řádu jest sv. František z Assisi (Serafinský). Narodil se v Assisi v Itálii r. 1182. Otec byl bohatý kupec. I dopřával si za mlada mnohého veselí, mnohých zábav, při tom však byl povždy štědrým k chudině a milosrdným k ubožákům. Upadnuv do zajetí a těžce onemocněv, zvázněl velice. Jal se opravovati některé sešlé chrámy assiské, zvláště za městem kostelíček Panny Marie Andělské (Porciunkula). Vyděděn od zatvřelého otce, žil jenom z milodarů, pečoval o chudé a nemocné. Jeho vroucí zbožnost, horoucí láska k Bohu, líbeznost a prostota v obcování přivábily k němu mnoho druhů. I umínil si František založiti řád, jenž by následoval sv. apoštolů v chudobě a kázal pokání; dal mu jméno »Fratres minores — Menší bratři«. Jsou potvrzeni od Innocence III. (1209), a znovu od Honoria III. (1219). Na prosby sv. Kláry složil sv. František i řeholi pro ženský řád (II. řád), a pro lidi ve světě žijící III. řád, jenž pak během času pojal do sebe na miliony lidí a vychoval na sta světcův i světic ze všech stavů. Z učencův a umělců náleželi III. řádu Rafael, Michel-Angelo, Petrarka, Dante, Tasso, Koperník, Kolumbus.

Sv. František z Assisi.

Menší bratři 1209.

* Touže po smrti mučednické odebral se sv. František na východ k Mohamedánům; kázal jim; místo smrti dostalo se mu tam uznání a cti. Svě řeholní bratry učinil strážci sv. míst v Palaestině. Roku 1224 vyznamenán ranami Kristovými (stigmaty), roku pak 1226 svatě skonal v Porciunkule. Za dvě léta prohlášen za svatého. Odpočívá v Assisi v převelebném gotickém chrámě, jemu na počest schválně zbudovaném. Sv. František byl zjev neobvyčejný, povaha poetická; lnul něžnou láskou nejenom k Bohu a lidem, nýbrž i k přírodě, kterouž jako tvora Božího něžně objímal, s ní hovořil, jí zpíval. Jemu podoben byl sv. Antonín Paduánský, jež sám do řádu přijal. Chudobu miloval sv. František nadšeností horoucí; nazýval ji svou královnou, matkou, nevěstou, a ustavičně Boha o ni prosil. Lakomec žárlil na toho, kdo jest bohatším. ale František žárlil na každého chudáka, jenž byl potřebnějším jeho. Lakomec nikdy nemá dosti; ale František říkával, že má příliš mnoho; čím byl chudobnější, tím byl spokojenější. Dobře pochopil slovo Kristovo: »Blahoslaveni chudí duchem; neboť jejich jest království nebeské«.

Jak časovým a bohumilým bylo dílo sv. Františka, vidno z toho, že již r. 1264 měl řád jeho ve 33 provinciích přes osm tisíc klášterů. Od roku 1226 byli Minorité v Praze, od r. 1231 v Brně a valně jich přibývalo

Panna Maria Svatotomská.

v naší vlasti. První klariský klášter založila v Praze blah. Anežka Přemyslovna, do něhož i sama vstoupila a tak se stala první českou dcerou svaté matky Kláry. Casem rozdělil se řád Menších bratří ve větev mírných Konventuálů (i nadále zvaných Minoritů) a přísných Observantů

(Bosáků, Františkánů), z nichž v XVI. století vzešla ještě přísnější větev Kapucínů.

V polovici XIII. století spojili papežové Innocenc IV. a Alexander IV. duchovní družiny sv. Augustina ve veliký řád Augustiniánů poustevníků. Ke konci téhož XIII. století vidíme je již v Praze u Sv. Tomáše, od r. 1353 pak v Brně štědrostí markraběte Jana a syna jeho Jošta. Klášter i velebný gotický chrám sv. Tomáše posvěcen r. 1356 od biskupa olomouckého Jana Očka u přítomnosti Karla IV., po němž zůstala pak ve chrámě převzácna památka, starobylý obraz Rodičky Boží (Černá Panna Maria — palladium Brna za obléhání švédského 1645) a veliký sedmiramenný svícen, napodobení svícnu jerusalemského; obé nyní v starobrněnském klášteře Augustiniánů.

7. Církevní věda.

1. Neurovnané poměry po stěhování národů nebyly vědě příznivy; bohaté květy křesťanské filosofie z první doby nemohly se zdárně rozvíjeti. Zvláště na východě způsobily úpadek spory náboženské, boje s islamem a bezmezný despotismus řeckého dvora, jenž nedovoloval vzniknouti žádné nové blahodárné myšlence. Přes to však zasluhují někteří mužové čestné zmínky.

* Sv. Jan Damašský, známý už jako zastánce uctívání sv. obrazů, veliké těšil se vážností ve svém rodišti Damašku; bylť z nejpřednějších státních úředníků na dvoře tamějšího chalífa. Stal se mnichem v klášteře sv. Sáby poblíž Jerusalema, posvěcen na kněze, utvrzoval lid v pravé víře, toužil po smrti mučednické, kteréž mu však nedopřáno. První z Řeků upravil soustavnou dogmatiku »O pravé víře«, podal tři obrany proti obrazoborcům, bludařům opřel se knihou »O bludech«, napsal »Zdroj vědomostí«, upravil služby Boží dle obřadu sv. Sáby, složil posvátné zpěvy. Dobře znal spisy Aristotelovy a znamenitě jich použil. Právem vyznamenala ho církev titulem »Učitele církevního«. Skonal r. 780 maje 104 léta.

Sv. Jan
Damašský.
(† 780.)

* Na západě byla většina spisovatelů v VIII. a IX. století výbornými učiteli: Beda Ctihodný, mnich anglický a světlo Anglie († 735), sv. Bonifác († 755), Alkuin († 804), Rabanus Maurus († 856), Walafried Strabo († 849). Viz obr. 12.

* Ve století X. proslul Gerbert, mnich kláštera auvernského ve Francii, potom kanovník remešský, až pak dosedl na stolec papežský jako Sylvester II. (999—1003.) Byl vzdělán ve všech oborech vědy, až ho

Gerbert
(† 1003.)

lidé za kouzelníka pokládali. Francouzský král Robert, císař Ota III., mnoho arcibiskupů, biskupů i opatů byli za mlada jeho žáky na katedrální škole remešské. Důležitými pro tehdejší dějiny jsou Gerbertovy listy; dochovalo se jich 230.

Sv. Petr
Damiani
(† 1072).

* V XI. století proslavil se nejenom svatostí, ale i učeností sv. Petr Damiani z Ravenny, mnich, pak kardinál; usiloval zvláště o odstranění zlořádů v církvi († 1072). Výklady Písma sv. vynikl Ital Lanfrank, jenž vzdělav se v normanském klášteře v Beku, odebral se do Anglie a stal se arcibiskupem v Canterbury († 1089).

Scholastika
a mystika.

2. Vědecká práce církevní neustávala, pracováno svědomitě dál a dále, až se dospělo vrcholu ve scholastice a mystice. Scholastika (věda, již se ve škole učí) snažila se logickými, správnými rozumovými soudy a filosofickým rozlišováním, podle metody Aristotelovy, pravdy zjevení Božího učiniti rozumu přístupnými; objasňovala je, obhajovala a nové z nich vyvozovala. Mystika (mystikos — tajemný) snažila se pohřížením duše v Boha, vroucným rozjímáním, pravdy Bohem zjevené a církví hlášané učiniti přístupnými srdci; toužila po spojení duše s Bohem. Nelze ovšem upříti, že oba ty směry někdy upřílišily; nejlépe bylo, když se navzájem doplňovaly, jak shledáváme u nejpřednějších theologů středověkých.

Scholastikové:
Sv. Anselm
(† 1109).

* 3. Otcem scholastiky byl sv. Anselm, arcibiskup v Canterbury. Narodil se v Aostě (v Piemontsku) 1033. Dobrá matka dobře si ho vychovala, kdežto otec v mnohé příčině ho zarmucoval a hořkostí zahrnoval. Když matka skonala a otec ve svém počínání neustával, zarmoucen a roztrpčen opustil Anselm otcinu, odebral se do Beku v Normansku, nejchudšího to kláštera francouzského, avšak slynoucího svou školou, na níž tenkrát učil slavný Lanfrank. Stal se jeho žákem, stal se tam i převorem a pak i opatem. Za dne býval zabrán správou kláštera, vyučováním mládeže a rozmanitými službami křesťanské lásky, většinu noci věnoval studiu, modlitbě a rozjímání. Slavná pověst o Anselmovi přiměla anglického krále Viléma Ryšavého, že jej roku 1093 zvolil arcibiskupem v Canterbury. Hájil neohroženě církevních práv podle zásad sv. Řehoře VII., až se i dvakrát octl ve vyhnanství. Důležitý jsou jeho spisy »O stvoření světa a nejsvětější Trojici« (Monologium), ontologický (bytoslovný) důkaz o jouscnosti Boží (Proslogium) a o potřebě vtělení Syna Božího. Zemřel v Canterbury 1109.

Petr Lombardus
(† 1164).

* Výtečnou učebnici, po dlouhá léta na universitách užívanou, zvanou »Libri IV. sententiarum — Čtyři knihy sentencí«, napsal slavný učitel theologie a biskup pařížský Petrus Lombardus, rodák novarský.

Alexander
z Halsu
(† 1245).

* Františkán Alexander z Halsu první užil filosofie Aristotelovy ve spise »Summa theologiae«; vynikal bystrostí ducha, nazýván »mon-

archou theologů«; působil v Paříži, byl učitelem sv. Bonaventury; zemřel 1245.

* Dominikán Albert Veliký ze Švábska, učil v Paříži, Strassburce, Kolíně, z rozkazu papežova stal se r. 1260 biskupem v Rezně, ale za dvě léta vrátil se do Kolína do kláštera, působil dále, až r. 1280 u věku 87 let blaženě skončil. Vydal komentáře ke knihám Petra Lombarda, napsal však i nová díla »Summa theologiae« a »Summa o tvorstvu«; mystickým dílem jest »Paradisus animae — Ráj duše«. Vynikal neobyčejnou všestranností; znal botaniku, chemii, učil filosofii i theologii. Nižádná síň nestačila návalu jeho žactva; žákem jeho nejslavnějším byl

Albert Veliký
(† 1280).

* sv. Tomáš Aquinský, andělský učitel, největší filosof středověký. Narodil se r. 1225 ze vznešené šlechtické rodiny v Roccasece u Neapole. Již z mládí jevil neobyčejnou náklonnost ke studiím. V 17. roce vstoupil do řádu sv. Dominika, ačkoli mu rodina činila hrozné překážky, ač bídých proti němu užito prostředků. Vystudovav a na kněze posvěcen učil zvláště v Kolíně a v Paříži. Bystrost jeho ducha, rozsáhlost vědění spojeny s čistotou podivuhodnou a vroucí zbožností, způsobily, že se stal hoden býti nazván andělským učitelem. Nepřekonatelné dílo jeho jest »Summa theologiae«, pravý zlatodol všeho učení náboženského. Napsal též komentář ke IV knihám Petra Lombarda, dílo »Summa contra gentiles« (Summa, apologie, proti pohanům a nevěřícím), Catena aurea (Zlatý řetěz, výklad to sv. evangelí). Na rozkaz papeže Urbana IV. sepsal církevní hodinky o slavnosti Božího Těla, kdež svůj zbožný cit vdechl zvláště do hymnů o nejsvětější svátosti oltářní (Pange lingua, Lauda Sion, Adoro Te) Když mu jednou pravil Pán Ježíš: »Dobře jsi o mně psal, Tomáši; jaké si přeješ odměny?« — odpověděl: »Žádné jiné kromě Tebe!« Odmítal ustavičně hodnosti duchovní, stolce biskupské, jež mu nabízeny. Ubíraje se na II. sněm lyonský umřel ve Fossanuově (v Neapolsku) v cisterciáckém klášteře 7. března 1274 v 49. roce věku svého. Sv. Otec Lev XIII. vřele doporučil studium filosofie sv. Tomáše a prohlásil jej patronem škol. Nejobširnější a nejdůkladnější potom dílo v jazyku českém podal sídelní kanovník a professor bohosloví v Brně, Dr. Josef Pospíšil, »Filosofie podle zásad sv. Tomáše Aquinského«. Stoupenci sv. Tomáše nazývání »Tomisté«, vedle nichž byli »Scotisté«, stoupenci to neméně slavného scholastika

Sv. Tomáš
Aquinský
(† 1274).

* Jana Dunse Scota, Františkán, učitel v Oxfordě, Paříži a Kolíně; pokládán za největšího učence z duchovních synů sv. Františka († 1308).

Jan Duns
Scotus
(† 1308).

4. Ve směru mystického vynikají:

Mystikové:

* Sv. Bernard z Clairveaux, zářná hvězda ve středověku, kateř, mravokárce, pravý apoštol († 1154). (Viz obr. 6.) Nejvýznačnějším mystickým dílem jeho jest traktát »De diligendo Deo« (O milování Boha)

Sv. Bernard
(† 1154).

a 86 řečí o Velepísni Šalomounově. Líbezné jsou i hymny jeho, zvláště »Jesu dulcis memoria« (Jezu, jak sladká paměť Tvá).

Sv. Bonaventura
(1274).

* Sv. Bonaventura, vrstevník sv. Tomáše Aquinského, chloubou řádu sv. Františka. Narodil se z chudých rodičů v Bagnareji v Toskánsku (1221). Nazýval se napřed Jan Fianza; jména »Bonaventura« dostalo se mu, když jako tříleté dítě zázračně uzdraven ze smrtelné nemoci od sv. Františka, jenž při tom zvolal: »O quanta bona ventura — Ó, jaká dobra vzejdou (tímto dítětem)! »Učil v Paříži, stal se generálem celého řádu, papež Řehoř X. jmenoval jej kardinálem a biskupem albánským. Skonal na II. sněmě lyonském; papež Řehoř X. a celý sněm provázeli ho ke hrobu. Nejznamenitější díla sv. Bonaventury jsou: *Kommentář ke IV knihám Petra Lombarda*, *Breviloquium* (malá dogmatika), pak zvláště líbezné mystické spisy *Itinerarium mentis in Deum* (Cesta duše k Bohu), *Soliloquium* (Samomluva, Strom života, Réva mystická. Sluje doctor seraficus.

Světiče.

* Mystiku pěstovaly i svaté ženy tohoto věku, na př. sv. Hildegarda, abatýše na Hoře sv. Ruperta poblíž Mohuče († 1179); rodné sestry sv. Gertruda, abatýše († 1334) a sv. Mechtilda, řeholní panna († 1298) v benediktinském klášteře Helftě (u Eislebena v Sasku); svatá Růžena Viterbská z III. řádu sv. Františka († 1252); sv. Klára († 1253).

XIV. a XV.
století:

5. Když rozkvetly university (viz obr. 12.), soustřeďoval se vědecký život hlavně na nich; jejich předními ochránci a dobrodinci byli papežové. Cílý vědecký styk mezi národy křesťanskými usnadněn společnou vědeckou řečí, latinou.

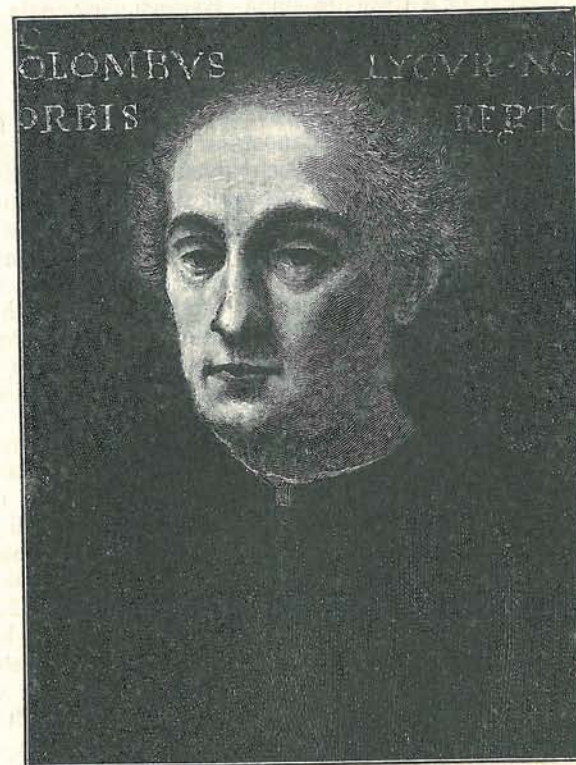
Spisovatelé
scholastičtí
a mystičtí.

* Scholastika a mystika byly i nyní pěstovány, ale již se neudržely na výši doby předchozí. Čestnou paměť si zůstavili Jan Gerson, kancléř university pařížské († 1429); všestranně vzdělaný kardinál Mikuláš z Kusy, jenž prvý ve středověku vyřkl pravdu, že se země otáčí kolem slunce († 1464); blah. Tomáš Kempenský (vlastně Hämerken), řeholní kanovník sv. Augustina na Hoře Anežčíně (u Zwolle v Holandsku); jeho spis »O následování Krista« jest knížka v pravdě zlatá, po Písmě sv. na světě nejvíc rozšířená; filosof Leibnitz řadí ji mezi nejvýtečnější spisy, co jich kdy bylo sepsáno; líbezným veršem v nejnovější době přeložil ji prof. Vladimír Štastný. — I z této doby uvést lze světiče, jež se obíraly mystikou: sv. Juliana Falconieri († 1341), sv. Brigitta Švédská († 1373), sv. Kateřina Sienská († 1380), sv. Kateřina Boloňská († 1463), řeholní sestra sv. Kláry; tělo její podnes neporušeno trní na pozlaceném trůně v kostele Klarisek v Boloni.

Studia
biblická.

* Také v jiných vědeckých oborech pilně pracováno; máme z té doby výborné spisy o právu církevním, o mravouce, díla dějepisná (Eneáš Sylvius) a j. Zvláště však rozkvetla studia biblická. Snaha po správ-

ném a důkladném výkladu Písma sv. vedla k pilnému studiu biblických řečí a pomocných věd; proto zřízeny na universitách z rozkazu církevního sněmu viennského (1311) zvláštní stolice. Znamenitý výklad podal Františkán Mikuláš z Lyr († 1341); znaje výborně jazyk hebrejský, dbal při výkladu smyslu doslovného. Kardinál Ximenes, arcibiskup v Toledě, shromáždil v letech 1514—1517 v Komplutu (pozdější Alkala) sbor učenců, jejichž prací vydána památná mnohojazyčná Komplu-

KRIŠTOF KOLUMBUS.

tenská bible (polyglotta); vedle textu hebrejského, chaldejského, řeckého jsou překlady; připojeny i grammatiky biblických řečí. — Písmo sv. též hojně překládáno do řečí lidových, do vlastiny (1471), francouzštiny (1473), španělštiny (1477), hollandštiny (1477), češtiny (1480), angličtiny, dánštiny . . .; v Německu bylo již před r. 1517 před vystoupením Luthrovým 15 úplných různých překladů

Ostatní vědy * Ani ostatním vědám neodpírala církev své pomoci. Jejím přičiněním pěstovány matematika, fyzika i astronomie. Jména Rogera Bacona, Františkána a učitele v Oxfordě v XIII. století, a Mikuláše z Kusy v XV. století stkvělé o tom podávají svědectví. Přímluvou a podporou církve provedl Krištof Kolumbus (obr. str. 107) velikolepý objev Ameriky; vedlat ho i sílila vroucí touha, aby i druzí lidé v neznámých dosud končinách světa poznali Krista a byli účastni jeho milosti.

Naše vlast. V Čechách byla to doba Karlova, jež dala vznik novému, čilému životu vědeckému; život ten vrcholil v Tomáši ze Štítného (1330—1401), jež zdobily ctnosti v pravdě křesťanské, vroucí zbožnost a láska k vlasti. Jeho vzdělání filosofické, živé vypravování, umělecká a pečlivá forma, a při tom dětinná oddanost k církvi, jeví se i v »Knížkách šesterých o obecných věcech křesťanských« i v »Rečech besedních«. Za doby Karlovy pěstován dějepis, jemuž sám Karel se oddával, zeměpis i cestopis; máme spisy opata Neplacha a kanovníka Beneše Krabice z Weitmile. Ani právo nebylo zanedbáváno; Karel vydal zákoník »Maiestas Carolina«. Doba pozdější, h usit-ská, vydala sice ve své první periodě, zvláště zásluhou Jana Husa, díla po stránce jazykové dokonalejší a stkvělejší, ale nemohla zamezití úpadku, kterýž připravován vědám vydáváním polemických traktátů ceny nevalné.

Humanis- mus. 6. Nikdy sice nezapomnělo se ve středověku na studium jazyků klassických, zvláště latiny, ale učenci středověcí majíce na zřeteli spíše obsah spisů, nedbali valně krásné, klassické formy. Obrat nastal ve věku XV. nejdříve v Itálii, kde hlavně čilým stykem s východem při pokusech o sjednocení církve východní a při výpravách křížových, zvláště pak pádem Cařihradu a odchodem učenců z končin tamějších do Itálie vznikena byla láska k jazykům klassickým, čímž nastala t. zv. renaissance, čili znovuzrození věd a umění na základě klassickém. Středem těchto snah byla Florencie, kdež slavný rod Medicejský, a potom Řím, kdež papežové horlivě podporovali tento vědecký směr, humanis- mem zvaný.

* Předchůdci humanismu v Itálii byli Dante Alighieri, Francesco Petrarca a Giovanni Boccaccio. Dante Alighieri, největší básník křesťanský, narodil se ve Florencii, zemřel a pochován jest v Ravenně (1321). Nesmrtelné dílo jeho, trojdílná »Božská Komedie«, jest poetický souhrn theologie a filosofie XIII. století, dílo přehlubokého bohatství myšlenek a okouzující krásy a souměrnosti; platí o něm slova básníka samého: že »jsou to sloky, o kterých Země i Nebe pracovaly«. K němu druží se Francesco Petrarca (1304—1374), proslavený svými znělkami, a Gio-

Dante Alighieri († 1321).

vanni Boccaccio († 1375), prosaik, pohanským směrem a frivolností špatně proslulý.

V humanismu lze pozorovati dvojí směr; starší Dvojí směr. dbal sice krásné formy, zlepšil latinský jazyk, rozšířil znalost klassické literatury, ale zůstal věren křesťanství; pozdější stavěl i obsah klassických děl výše než křesťanství, napodoboval nejen ctnosti, nýbrž také neřesti doby klassické; proto většina pozdějších humanistů nevyňikala ani poctivostí charakteru. Nejvíce vynikli Eneáš Sylvius, druhdy sekretář sněmu basilejského, později papež Pius II. († 1464), v Němcích Jan Reuchlin († 1522), Rudolf Acrigola († 1485) a Desiderius Erasmus Rotterdamský († 1536), jež byl sice muž všestranného vzdělání, ale neměl myšlenkové hloubky, ani mužného charakteru, ani oddanosti k církvi. V Čechách počal se humanismus pěstovati za krále Jiřího z Poděbrad; Rehoř Pražský totiž počal na vysokém učení pražském čísti o Vergiliově r. 1465; hojně se rozšířil zvláště za Vladislava II. a vrcholu dostoupil horlivým katolickým pánem, Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic († 1512).

K rozšíření děl klassických znamenitě přispěl vynález tisku (1440). Duchovenstvo uvítalo vynález ten s radostí a ihned zřizovalo tiskárny. Nastal brzo zápas ve všech odvětvích vědeckých. Nejprve tištěny bible. V Itálii byly mezi prvými knihami tištěnými i spisy klassické. U nás již v XV. století byly tiskárny v Praze, Plzni a Kutné Hoře, v Brně. Nejstarší tištěná bible pražská jest z r. 1480 (či 1484), kutnohorská s dřevořezbami z r. 1489.

Vynález tisku.

8. Řím a Francie.

1. Po záhubě Hohenstaufů nestarali se němečtí králové a císařové valně o Řím a Itálii, za to však nabyli tam vlivu králové francouzští. Nemělo-li nastati ještě větší ponížení církve, než jaké bylo odvráceno bojem s Hohenstaufy, bylo potřebí vzepřítí se vši silou. Bonifáci VIII. (1294—1303) bylo začítí. Snahou učeného, a bezúhonného papeže tohoto bylo, zjednatí všude pokoj a odstraniti nepořádky v církvi. Tím se střetl s Filipem IV. Krásným, králem francouzským (1285—1314). Filip byl panovník sličný, vzdělaný, ale povahy zvláštní; protivy nejpříkřejší se v něm spojovaly; hlavní jeho chyby byly bezměrná panovačnost a hrabivost; chtěl založiti monarchii jako Hohenstaufové, papeže si po-

Bonifác VIII. (1294—1303).

drobiti a církev oloupiti. Bojoval s Anglií. Papež chtěl zprostředkovati mír, ale marně. Konečně se obě strany podobily, ale za krátko nebyl Filip s výrokem papežovým spokojen, ba prohřešil se i proti papežskému legátovi. Tu papež ve zvláštní bulle vyložil králi poměr moci duchovní a světské, ale Filip dal bullu jeho zfalšovati a na sněmu osvědčení proti papeži odhlasovati. Papež svolal sněm do Říma; Filip zakázal francouzským biskupům se ho účastniti. Na sněmě tom (1302) vydána bulla »Unam sanctam — Jednu svatou...«, v níž se trefně vykládá poměr moci duchovní a světské. Filip však nedbal a nedbal slov papežových, a spoléhaje na francouzské biskupy, obvinil na zemském sněmu papeže z různých zločinův a žádal, aby byl sesazen. Papež s důstojnou rozhodností odmítl ve svém rodišti Anagni za přítomnosti kardinálů pomluvy ty a chtěl dáti Filipa do klatby. Ale kancléř Filipův, Vilém Nogaret, tomu předešel, papeže zajal a ztýral. Staříčkův, 86letý nástupce Petrův důstojně a trpělivě snesl toto pohanění, modle se za své nepřátele. Byl sice lidem osvobozen, ale záhy stáří i žalem zemřel. Filip a jeho strana jákala. Bonifácem klesl stolec papežský s výše, na kterou byl povznesen nadlidským úsilím Řehoře VII., Alexandra III. a Innocence III.

Kliment V.
(1305—1314).

2. Po krátkém panování mírumilovného bl. Benedikta XI. (1303—1304) dosáhl Filip toho, že dosedl na trůn papežský arcibiskup z Bordeaux, Bertrand de Got, jenž přijav jméno Klimenta V., usadil se r. 1309 trvale v Avignoně (1305—1314). Papežové sídlíce v Avignoně (1309—1378) pozbyli rozhodujícího vlivu ve světě křesťanském, a sami upadli v porobu sobecké politiky francouzské. Proto právem nazývá se 70letý pobyt ten v Avignoně »babylonským zajetím« papežů. Kliment V. jen stěží se ještě ubránil všeliké zvlí Filipově; vyhověl mu sice ve mnohých věcech, ale neukojitelnému záští jeho proti Bonifáci VIII., jenž měl ještě ve hrobě býti pohaněn, odsouzen a spálen, přece jen statečně odpíral. Papež svolal sněm církevní do Vienny (XV. obecný) 1311—1312, kde byla památka Bonifácova obhájena; za to zrušen na doléhání Filipovo řád templářský. Sněmu byl přítomen též pražský biskup Jan IV. z Dražic. Avignonských papežů bylo sedm (Kliment V., Jan XXII., Benedikt XII., Kliment VI., Innocenc VI., Urban V. a Řehoř XI.). Urban V. vrátil se konečně r. 1368 do Říma na čas, jeho nástupce Řehoř XI. (1370—1378) nadobro, nedbaje odporu dvora francouzského. Přiměly ho k tomu domluvy znamenitých osob tehdejších, jako byl Petrarca, sv. Brigita a hlavně výmluvná svatá Kateřina Sienská,

Viennský
sněm cír-
kevní
1311—1312
(XV. obecný)

Řehoř XI.
(1370—1378).

sestra III. řádu sv. Dominika. Neméně vedly papeže k návratu smutné a rozhárané poměry v Římě. Byltě Řím napolo v ssutinách, ve svatyních rostla před oltářem tráva, památky starověké byly zpustošeny; na všech stranách zuřil odboj a stálé půtky.

* »Babylonské zajetí« mělo velmi smutné následky: a) Důvěra v hlavu církevní byla otřesena; národům nejevili se již papežové jako neodvislí soudcové nade všemi, nýbrž jako nevolní stranníci králů francouzských. b) V Itálii rozpoutaly se boje strannické měrou nebyvalou. Dříve krotili papežové choutky šlechtické, ale za nepřítomnosti jejich pouštěla šlechta choutkám svým uzdu docela. c) Kázeň církevní poklesla. Papežové nemajíce ze svého území v Itálii žádných příjmů, vymýšleli si nové zdroje, jakož byly a n n a t y (příjmy prvního roku po obsazení beneficium, expektance (naděje na beneficium dosud neuprázdněné), reserve (výhrada jistých příjmů) a j. různé poplatky, což mělo v zápětí mnoho zlořádův a podkopalo vážnost papežů. Biskupové řídíce se příkladem papežů, dleli často mimo svou diecesi, čímž kázeň duchovenstva velmi hynula. d) Papežství opustivši půdu historickou, na níž zmohtnělo, klesalo. Nemajíce na očích vzorův a tradic svých velikých a svatých předchůdců, papežové stávali se vším svým počínáním podobnými knížatům světským. Tento neblahý stav nemohl ovšem nemíti zhojbného vlivu i na doby příští; přesmutným toho dokladem papežský rozkol.

Následky
»babylon-
ského za-
jetí«.

3. Řehoř XI. dobře předvídaje nebezpečí, jež hrozilo církvi, zapřisahal na smrtelném loži kardinály, aby nástupce jeho zvolili v Římě. Poslechli a zvolili tam Urbana VI. (1378—1389), muže přísných mravů, nepřítele simonie, dbalého kázně. Nemírnou však přísností rozhořčil kardinály tak, že prohlásivše, že nebyli při volbě jeho svobodni, zvolili ve Fondi protipapeže Klimenta VII., jenž se usadil v Avignoně. Zvěděv to Urban, hořce zaplakal. Chtěl své chyby napravit, ale bylo pozdě. Počal osudný rozkol, za něhož byli voleni papežové dva, pravý papež v Římě, protipapež v Avignoně. Celý katolický svět byl rozdělen. Knížata, většinou podle časných prospěchů, přidávala se na tu neb onu stranu. Poměry se tak horšily a zadržovaly, že bylo konečně vrstevníkům těžko rozsouditi, kdo je papežem pravým. Mnozí učení mužové, zvláště universita pařížská, chtějíce neblahý rozkol odstraniti, vyslovovali názory, jimiž nejen moc papežská, ale i jednota církevní, ba i učení Kristovo, byly vážně ohroženy.

Papežský
rozkol.

Smutný stav tento zhoršilo ještě ukvapené a nesprávné jednání kardinálův obou papežských dvorů, kteří za souhlasu některých knížat svolali r. 1409 sněm do Pisy, nazývající jej obecným, a tam tehdejší nástupce obou zmíněných papežů, totiž Řehoře XII., pravého papeže, a Benedikta XIII.,

Sněm v Pise
1409.

protipapeže, sesadivše, zvolili papeže nového, Alexandra V., a po brzké jeho smrti nezpůsobilého Jana XXIII., aniž se byli oba první vzdali své důstojnosti. Tak byli papežové tři a každý měl své přívržence.*) Sněm v Pise, jehož počínání bylo od samého počátku nezákonné, nedovedl zjednatí nápravy. Poměry se horšily. Značný náklad na vydržování tří dvorů papežských, simonie, nadužívání trestů církevních a ustavičné tvrdošíjné hádky rozpoutávaly na všech stranách nekázeň a uváděly církev ve hluboké ponížení.

Kostnický
sněm
XVI. obecný

Přičiněním císaře Zikmunda svolal konečně Jan XXIII. r. 1414 sněm církevní do Kostnice. Sešlo se skvělé shromáždění knížat a hodnostů církevních i světských. Mělo se tam jednání o odstranění rozkolu, o opravě v církvi a o zavržení bludů. S počátku sněmování sliboval sice Jan XXIII., že se vzdá, ale pak si to rozmyslil a pomocí Bedřicha Rakouského z Kostnice uprchl. Přiveden zpět, obžalován a sesazen. Benedikt XIII., v Avignoně meškající, taktéž sesazen; marně vzdoroval, nikdo si ho nevěšmal, žil zapomenut v jižní Francii. Řehoř XII. konečně, papež právoplatně zvolený, chtěje kýženou jednotu umožnit, obnovil svolání sněmu do Kostnice, svými posly jej zahájil, a pak se sám dobrovolně vzdal (1415). Tak bylo konečně možno přistoupiti k volbě nového (jednoho) papeže. Třetího dne konklave, 11. listopadu 1417 zvolen vážený, bezúhonný a horlivý kardinál Otto Colonna, jenž přijal jméno Martin V. (1417—1431). Sobecké zájmy jednotlivých národů byly bohužel tak různé, a hádky o tom, kdo stojí výše, zda sněm či papež, tak nechutné, že se sněm do nekonečna protahoval a o úkolu svém nepracoval. Proto ujednal papež s jednotlivými národy konkordáty a sněm ukončil. Teprv tedy ke konci jest sněm církevní v Kostnici (1415—1418) sněmem obecným, a to XVI.

*) Přehled rozkolu:

Avignon	Řím	Pisa
Kliment VII.	Urban VI. Bonifác IX.	
Benedikt XIII. (sesazen)	Innocenc VII. Řehoř XII. (resignoval 1415)	Alexander V. (zemřel) Jan XXIII. (sesazen)

Martin V. (1417—1431).

4. Martin V. staral se poctivě, aby provedl v církvi opravy, po nichž se všech stran voláno. R. 1431 svolal z té příčiny sněm do Basileje; zemřel však dříve, než se sněm sešel. Jeho nástupce Eugen IV. (1431—1447) byl muž učený, zbožný a šlechetný; také jemu šlo především o opravy v církvi. Sněm basilejský nesplnil však nadějí do něho skládaných; místo oprav a plodné práce snažil se jen vážnost a moc papežskou podkopati. Tak na př. stanovil bludnou zásadu, že sněm stojí nad papežem a že má moc svou od Krista, že tedy papež musí sněmu poslouchati a nesmí ho rozpustiti. Tím ovšem byla by zvrácena celá ústava církevní, Kristem samým založená. Sněmovníci zapomněli, že sněm bez papeže jest tělo bez hlavy, stádo bez pastýře, křesťané bez náměstka Kristova. Eugen počínal si s mírností obdivuhodnou, napomínal, legáty posílal, ale sněmovníci stále jen opakovali své názory o omezení moci papežské. Když pak nejznamenitější členové sněm ten opustili a Řekové, s nimiž jednáno o unii, bližšího místa se dožadovali, byl přeložen r. 1438 do Ferrary. V Basileji zůstalo pouze několik prelátů, kteří dále sněmujíce, chtěli způsobiti i rozkol; nikdo však jich nedbal. V poradách v Basileji přerušovaných pokračováno tedy ve Ferrare a pak ve Florencii. Usnesení tato a pak papežem schválená usnesení basilejská tvoří XVII. obecný sněm církevní basilejsko-ferrarsko-florencký (1431—1439).

Poměry církevní po sněmu kostnickém.

Sněm basilejský 1431.

XVII. obecný sněm církevní, basilejsko-ferrarsko-florencký (1431—1439).

* Neutěšené ony poměry přivodily do církve mnoho světského. Nástupce Eugenův Mikuláš V. (1448—1455) byl muž šlechetný a veliký přítel věd a umění; v Římě opravil a vystavěl 40 kostelův a založil vatikánskou knihovnu. Mnozí však z jeho nástupců byli spíše světskými knížaty, než duchovní hlavou církevní a dopouštěli se chyb tím, že hleděli zaopatřiti své příbuzné duchovními úřady (nepotismus), a že u některých byly s tím spojeny i poklesky mravní; zvláště často bývá uváděno jméno Alexandra VI. (1492—1503). Byl Španěl z rodu Borgia. Jako panovník měl mnohé znamenité vlastnosti; postaral se o missie v Americe, opřel se otrokářství, zotřil censuru knih, utišil bouřlivou šlechtu v církevním státě, zdokonalil právnictví, dbal míru a pokoje, staral se o zvelebení obchodu; ale v příčině mravní přičítá se mu mnoho chyb; že tu ovšem upřilisořováno, doznávají i nekatolíci. Alexander umřel náhle zimnicí, nikoli však otrávením, jak pomluvači roztrušovali.

Alexander VI. (1492—1503)

* Za Alexandra VI. kázal proti mravní zkáze ve Florencii přísný Dominikán, Jeronym Savonarola. Když měl kázati, býval dóm již o půl noci přeplněn. Neznal však pravé míry, zabíhal i do věcí politických a proto byl od světské moci jat a popraven (1498). Savonarola zůstal církvi katolické věren až do posledního vzdechnutí, skončil ka-

Savonarola

Obrázky z dějin církevních.

jičně; proto neprávem dovolávají se ho pozdější t. zv. reformátoři, kteří církví pohrdli.

* Všichni papežové této doby starali se sice o záležitosti vnější, podporovali vědy a umění, ale málo dbali církevních oprav vnitřních, jichž se vždy usilovněji domáháno. Konečně jali se církev a život její opravovatí mužové nepovolání. Sám Bůh dopustil tyto smutné poměry v církvi, aby ji očistil od kvasu špatného. Jako bolestnou operací zbavuje se tělo nebezpečného vředu, tak měla církev, tělo Kristovo, býti zbavena a očistěna všeho, co překáželo jejímu působení. V tom právě zase jeví se prozřetelnost Boží, která sice dopouští, aby církev trpěla, ale nenechá ji zahynouti; církev z ran krvácí, ale neumírá. I v tom jeví se zvláštní pomoc Kristova, jež slíbena sv. Petrovi a jeho nástupcům, že ani jeden z papežů těch nedosti důstojných nevydal nařízení, jež by obsahovalo nějaký blud. Posledním papežem před reformací byl Julius II. (1503—1513), muž bojovný a nádhery milovný. Když všude volali po opravách a chtěli je i násilím vynutiti, svolal papež pátý sněm církevní do Lateránu (XVIII. obecný) 1512—1517, kde bylo sice mnoho oprav počato, ale ne provedeno. Mračna stahovala se k veliké bouři, jež měla církev očistiti.

Potřeba
nápravy.

5. sněm
lateránský
1512—1517
(XVIII.
obecný).

9. Církev v naší vlasti.

1. Na základě položeném sv. apoštoly našimi, Cyrilem a Metodějem, stavělo se dále, budova upřímného života křesťanského zdvihala se výše a výše. Než pojednou rozbroje, kteréž povstaly mezi členy knížecího rodu, počaly zhoubně působiti na lid i duchovenstvo. Také u nás objevila simonie a porušování coelibátu, také u nás lze pozorovati boj o investituru a o svobodnou správu církevní. Zprvu volil biskupa kníže s duchovenstvem a lidem na sněmě, a investoval císař, později sám kníže. Když však svoboda volby často omezována, domáhala se kapitola svato-vítská nápravy; doléhal potom i biskup Ondřej, vrátiv se ze IV. sněmu lateránského (1215), by se staly potřebné opravy. I stalo se r. 1221 za Přemysla Otakara I. narovnání; světská investitura a jiné nepořádky odstraněny.

Boj o investituru.

Václav I.
(1230—1253).

Přemysl
Otakar II.
(1253—1278).

Václav I. (1230—1253) stál v boji Bedřicha II. s církví věrně při straně papeže Řehoře IX.; hlavní zásluhu o to měla jeho sestra blahosl. Anežka, první česká Klariska. Také Přemysl Otakar II. (1253—1278) byl stolicí papežské oddán. Na žádost Alexandra IV. podnikl křížovou výpravu proti Prusům (1255). Na památku svých vítězství založil klášter »Zlatou Korunu« a město Královec. Také Otakar II., jako

předchůdcově, žádal, aby byla v Praze zřízena metropole, ale ani jeho žádosti nemohl papež Kliment IV. vyhověti. Po nešťastném skonu Otakarově na Moravském poli (1278) řádil v Čechách lakotný Ota Braniborský; jeho žoldněři nešetřili ani svatyň. Ve smutné době té neohroženě hájil práv církve i vlastní biskup Tobiáš z Bechyně.

Václav II. (1278—1305) byl panovník mírný, dobrotivý a spravedlivý; největší radostí bylo mu konati skutky křesťanské lásky a zvelebovatí ústavy církevní. Založil klášter zbraslavský (1292). První z králů českých zanášel se úmyslem, založiti v Praze universitu dle příkladu slavných škol toho druhu ve Vlaších a Francii. Syn jeho Václav III. byl již r. 1306 v Olomouci úkladně zavražděn; jím vymřel slavný rod Přemyslovců po meči.

Václav II.
(1278—1305).

Václav III.
(1306).

2. Po krátkém panování Rudolfa Habsburského († 1307) a krátkém Jindřicha Korutanského (1307—1310) dosedl na trůn český Jan Lucemburský, manžel Elišky, dcery Václava II. (1310—1346). Ačkoliv se o zemskou správu hrubě nestaral, přece nezanedbával duchovních potřeb svého království. Znamenitého měla Praha tenkrát biskupa, Jana IV. z Dražic, jenž zakládal duchovní ústavy výhradně pro národ český, podnikal stavby umělecké i obecně prospěšné, jako na př. nákladný most přes Labe v Roudnici. Protivníci krůvě ho obžalovali v Avignoně u papeže. Dostavil se tam, dlouho sice tam držán, ale nevinnost svou jasně dokázal. Mnohem pak lépe dařilo se církvi v naší vlasti, když vedle otce krále stal se správcem země české nadaný, učený a zbožný syn jeho Karel (1333). Vychovatelem jeho ve Francii byl opat Petr Roger (pozdější papež Kliment VI.).

Jan Lucemburský
(1310—1346).

První snahou Karlovou bylo, učiniti Čechy v příčině církevní nezávislými na Německu. Jemu konečně se podařilo, oč marně usilovali Břetislav I. a oba Otakarové. Vylíčov papeži Klimentu VI. potřeby království Českého, jeho vzdálenost od Mohuč, rozdílnost jazyka a jiné obtíže, dosáhl toho, zvláště když rozervané práve Německo nemohlo činiti odporu, že papež slavnou bullou dne 30. dubna 1344 povýšil pražské biskupství na arcibiskupství a podřídil mu biskupství olomoucké a litomyšlské, jež se mělo teprv zříditi. Prvým arcibiskupem stal se Arnošt z Pardubic, jemuž papež poslal pallium a jmenovav ho primasem království Českého, přenesl naň právo korunovati české krále.

Karel IV.
(1333—1346),
(1346—1378).

Arcibiskupství
pražské
1344.

Arnošt
z Pardubic.

* Arnošt z Pardubic, syn rytíře Arnošta z Malovců, narodil se na hradě Hostinném u Ouval (1297). Léta dětská strávil v Kladsku, po 14 let studoval pak na universitách v Bologni a Padově. Vrátil se, stal se kanovníkem u sv. Víta a proslul moudrostí, vlídností, učeností i výmluvností. Dosednul roku 1343 na stolec sv. Vojtěcha, stal se hodným jeho nástupcem. Staral se o kázeň duchovenstva, svolával četné synody, vydal zvláštní předpisy kázeňské (statuta Arnesti, zřídil »correctores cleri«, kteří bděli nad životem kněžstva, zavedl knihy nadační (libri erectionum) a knihy stvrzovací (libri confirmationum). Jsa obratným diplomatem, byl upřímným přítelem a rádcem Karlovým a horlivě se účastnil všech jeho velikých činů. Jaké vážnosti se těšil, vidno z toho, že kardinálové po smrti Innocence VI. (1362) vážně pomýšleli na to, aby ho zvolili papežem. Arnošt však po tom netoužil, dosti maje, aby jako horlivý sluha Páně pracoval o cti a slávě Boží a podporoval účinně vědy i umění ve své drahé vlasti. Zemřel v Roudnici (1364) a pochován v Kladsku u Matky Boží, kterou tak vroucně ctíl po celý život; dojemný tam pohled na sochu jeho, klečící na sarkofagu před Rodičkou Boží Kladskou. Slavný básník Petrarca poznáv v Praze arcibiskupa Arnošta a biskupa olomouckého Jana Očka z Vlašimě, napsal o nich: »Mají ducha jemného, mravy slušné, jsou vlídní, hovorní a tak zdvořilí, jakoby se byli narodili v Athenách a tam byli vychováni.«

Pražská
universita.

Kliment VI. osvědčil přízeň svou Čechům i v jiné věci. Jeho přičiněním zvolen Karel králem německým a císařem římským (1346), a s jeho dovolením a pomocí zřízeno i vysoké učení pražské (1348) podle vzoru university pařížské. Příslušnou bullu vydal papež již r. 1347, Karel pak svou zlatou bullu 7. dubna 1348;

* čteme v ní krásná slova otce vlasti, »že mezi žádoucími věcmi srdce jeho, mezi věcmi, které v myšlení královské slušně přicházejí, jest obzvláštní jeho péče a starostlivost mysli, kterak by království jeho české, jež přede všemi jinými dědičnými i jinak šťastně nabytými zeměmi objímá s obzvláštní náklonností duše, tak jako přirozenou povahou svou oplývá hojností potrav tělesných, rovněž velikým počtem moudrých mužů jeho působením bylo ozdobeno, aby věrní obyvatelé téhož království, kteří bez přestání lačnější po ovoci dobrých umění, nemusili o cizí almužny žebrati, nýbrž v království svém aby měli připravený stůl...« Karel i Arnošt a s ním i duchovenstvo české byli největšími dobrodinci nového učení. Kancléřství nové university uděleno pražským arcibiskupům.

Emauzy.

Karel IV. byl upřímným katolíkem i vlastencem. Staraje se o rozšíření cti a slávy Boží, zřídil na Hradčanech kapitolu Všech Svatých, přivedl do Čech četné řády, zvláště pak založil v Praze r. 1347 klášter emauzský, v němž se měla bohoslužba konati jazykem slovanským;

chtěl tím povznést lásku k rodnému jazyku a přispět k sjednocení církve východní se západem. Osadil klášter kněžstvem slovanským z Bosny, Dalmacie a Charvátska, odtud jméno »Na Slovanech«. Pomocí kláštera tohoto a university chtěl Karel dosáti, aby Praha znenáhla stala se hlavním městem všeho Slovanstva, aby podala Praha všem Slovanům jeden spisovný jazyk, češtinu. Jako císař ustanovil poměr české říše k říši římsko-německé, prohlásil neodvislost české koruny; dal i zhotoviti nové drahocenné korunovační klenoty, zvláště korunu svatováclavskou, o níž ustanovil, že musí stále spočívat na hlavě sv. Václava, jako že on jest ustavičným, ideálním panovníkem naší vlasti. — Podporoval

Ostatní činy
Karlový.

CÍSAŘ KAREL IV., OTEC VLASTI.

snahy arcibiskupovy o povznesení kázně mezi duchovenstvem i lidem; přízni jeho i arcibiskupově těšili se přísní kazatelé a mravokárci, jako Konrád Waldhauser a Milič z Kroměříže. Podporoval vědy a umění; položil základ k nádhernému chrámu svatovítskému; vyzdobil s nevidaným přepychem kapli sv. Václava; vystavěl kamenný most přes Vltavu a hrad Karlštejn, v němž Bohu zasvětil tři svatyně: Sv. Kříže, Nanebevzetí Panny Marie a Sv. Kateřiny; tam konával svoje duchovní cvičení, tam se uzavíral, aby pak milostí osvěžen, znovu stanul mezi svým drahým lidem a s novou chutí pracoval o jeho blahu. Rozšířil Prahu o Nové Město, kde dal zbudovati několik nádherných chrámů, jakož i stavěl Hladovou zeď na Petříně. Dbal o povznesení řemesel, zabezpečení pokoje i pořádku a rozmnožení blahobytu. Karel IV. vším právem sluje »otcem vlasti«

a doba jeho »zlatoú dobou«. Všecky jeho práce měly základ náboženský; všecek prospěch milovaného národa svého viděl jen v utvrzení ducha náboženského; podle jeho správného názoru měly církve i národ kráčet vpřed pevně semčeny.

Jan Očko
z Vlašimě
(1364—1379).

Po smrti Arnoštově dosedl na stolec arcibiskupský neméně šlechtitný přítel a rádce Karlův, Jan Očko z Vlašimě (1364—1379). Za něho udělena pražským arcibiskupům hodnost papežských legátů nejenom v království Českém, nýbrž i v sousedních diecesích, rezenské, bamberské a míšenské. Jan Očko zvolen i kardinálem (1378).

Václav IV.
(1378—1419).

3. Otec vlasti zemřel nám záhy — dne 29. listopadu 1378. Lid zprávou o jeho smrti zdrcen, v hlasitý propukl nářek a pláč. V křižovnickém špitále v Praze vznikl požár. Plameny děsně osvěcovaly zachmuřenou oblohu nad mrtvolou Karlovou; lid za hořkého štkání pokládal to za zvláštní znamení. A věru, opovídaly se plameny zhoubných vášní, jež měly zachvátiti drahou naši vlast. — Syn a nástupce Karla IV., Václav IV. (1378—1419), byl otci svému nevalně podoben. Scházela mu i střizlivá opatrnost i rázná důslednost; byl dobromyslný pokud ho nic nedráždilo, ale ve zlosti prchlý; v pracích nevytrvalý; náruživý milovník honby a jiné zábavy; hověl sobě rád i ve hrubších smyslných rozkoších, zvláště nestřídmosti. Brzy povstaly rozepře mezi králem a arcibiskupem Janem z Jenštejna (1379—1396). Jan z Jenštejna byl muž učený, na sebe přísný, kázně dbalý. Bylo mu hájiti církevních práv proti zvůli králově, jež nešetřil statků, ani osoby jeho. Generální vikář arcibiskupův, Jan z Pomuka, neohrožený obhájce církve a zpovědního tajemství, byl umučen. (Viz obr. 14.)

10. Bludy.

1. Život církevní došel ve středověku velikolepého rozvoje, ale přece právě za té doby povstaly nepochopením života toho četné sekty, jichž pramenem bylo zvrácené hloubání, vedoucí k pantheismu a rationalismu, přepjaté citové blouznění a ozvěna starých bludů gnosticko-manichejských.

* Blouznivci chtěli jenom »duchovní církve«, která prý nepotřebuje žádného kněžstva, žádných posvátných míst, žádné oběti. Proto bořili kláštery, kostely, týrali kněze, páchající při tom hanebné mrzkosti

tělesné. Nejznámější z blouznivců jsou Valdenští. Původcem jejich byl Petr Valdus, bohatý kupec lyonský (1170); rozdal jmění své, kázal chudobu, apoštolskou prostotu, tvrdil, že i laikové mohou kázati. Innocenc III. staral se poctivě o jejich obrácení, ale marně; později přijali bludy Katharů. Valdus zemřel někde v Čechách. Valdenští.

* Bludařství gnosticko-manichejské přineseno na západ z Bulharska (Bogomilové). Stoupenci jeho vyskytují se tu pod souborným názvem Katharů (čistých), v jižní Francii nazývání Albigenští (od města Albi). Učení jejich jest dualismus (vedle věčného Boha dobrého jest věčná hmota zlá.) Zavrhovali základní pravdy křesťanské, sv. svátosti a j. Místo svátosti křtu udělovali jakýsi křest duchovní (consolamentum), s nímž odkládali až do smrti, anebo aby po něm člověk již nehrěšil, užívali endury, t. j. sebevraždy hladem, jedem a j. Mravouka byla jako u starých Manichevců na oko přísná. Kathari a Albigenští.

Nebezpečné tyto sekty podvracovaly všechen křesťanský řád, ničily manželství, rodinu i majetek, tak že vším právem jmenu jsou »horšími Saracenů«. Dopouštěly se proti katolíkům hrozných ukrutností, jsouce chráněny mocnými. — Papežové marně jich napomínali, marně k nim missionáře posílali; jeden z nich, ctnostný Petr z Kastelnau, byl zavražděn. Proto vyhlásil Innocenc III. r. 1209 proti nim křižovou výpravu. Válčeno 20 let, mnohdy na obou stranách bezohledně, až ukrutně, čehož papež nemohl zameziti, ač to přísně káral. Když pak Albigenští konečně přemoženi, stali se mnozí z nich jen na oko katolíky; i mohlo se učení jejich opět snadno mezi lidem rozšířiti. Aby se to nestalo, aby tajní bludaři byli vypátráni, zavedena od papeže Řehoře IX. r. 1229 inkvisice čili vyšetřování, je-li kdo bludařem čili nic.

* 2. Soud nad bludaři náležel biskupům; proto sněmy III. a IV. lateránský ustanovily, aby biskupové bludaře vyšetřovali. Když však biskupové nemohli své povinnosti dostáti, svěřil Řehoř IX. roku 1232 inkvisici řádu sv. Dominika. Zkoumali tedy a rozhodovali Dominikáni, zdaž kdo z kacířství podezřelý skutečně jest kacířem; byl-li, snažili se ho poučiti a obrátiti; přijal-li poučení, obrátil-li se, přijat laskavě, jako v evangeliu marnotratný syn; pakli nepřijal poučení, pakli se neobrátil, odevzdali Dominikáni akta světskému úřadu. A světské právo středověké ovšem přísně trestalo tvrdošíjně bludaře (klatba, vyhnanství, smrt). Stát, zřízený na základě křesťanské jednoty, viděl v bludařích osoby jemu nebezpečné, trestal je jako vlastizrádce; trest smrti upálením ustanovil na ně Bedřich II., kterýž na druhé straně dovedl církve tak soužití a papeže pronásledovati. Církev přísných těchto opatření neschvalovala, nýbrž pokud možno je mírnila a za bludaře zatvrzelé se přimlouvala. Nad to třeba připomenouti, že obětí inkvisice nikterak nebylo tolik, kolik jich napočítali nepřátelé církve svaté; nadsazovali. Tak na př.

v původních protestantských pramenech praví se, že v Nizozemí bylo obětí inkvisice 430 osob; avšak Bor má už »kolik tisíc«, Meteren »50.000« a Hugo Grotius »100.000«. Ve Francii bylo za 6 let revoluce více lidí popraveno, než skrze všecku inkvisici za 600 let po všem světě. Španělská a benátská inkvisice byly soudy čistě světské. Španělská zavedena 1481 za Ferdinanda a Isabelly; jednak měla zlomiti moc vyšší šlechty, jinak měla vyslíditi tajné Židy a Mohamedány, kteří pod rouškou křesťanství usilovali o zkázu národa španělského. Biskupové a papežové neschvalovali jednání španělských králů.

3. Prvý, jenž mezi středověkými bludáři přešel od jednotlivých bludných článků k jakési všeobecné bludné soustavě, která celé zřízení církevní podvracela a tím půdu připravovala násilným převratům století XVI., byl Jan Wycliff.

Jan Wycliff
(† 1384).

* Narodil se r. 1324 ve Wycliffu poblíž Yorka, studoval v Oxfordu a stal se tam později i profesorem. Z rozkazu arcibiskupa canterburského musil ustoupiti ze správy jedné universitní koleje, a to mnichu žebravému. I mstil se. Přirovnával mnichy žebravé zákoníkům a fari-seům, jimž volal Kristus: »Běda vám!« Neostýchal se říci, že jedno a totéž jest, státi se mnichem žebravým a přijíti o spásu duše. Mstil se i arcibiskupovi a konečně i Stolicí římské, přemlouvaje krále Eduarda III., aby zabránil statky církevní a nedovolil posílati do Říma obvyklých poplatků. S počátku těšil se přízni králově; když však lid počal bludy jeho prakticky provozovati, když se venkované vzbouřili proti vrchnosti a chtěli převrátiti všecek dosavadní řád, zbaven jest úřadu učitelského a musil odejti na svou faru v Lutterworthě. Bludy jeho na synodách anglických zavrženy. V Lutterworthě nepřestal pracovati vášnivě proti církvi. Tam sepsal i některé spisy, zvláště »Trialogus« (trojmluva rozumu, víry a lži). Ač mši sv. zavrhoval, přece ji sloužil, až jednou při pozdvihování náhle raněn mrtvicí skonal r. 1384. — Bludy Wycliffovy týkaly se a) úřadu učitelského sv. církve; učil pantheismu, fanatismu (i zlo děje se nutně), absolutní praedestinaci předurčenému neuškodí ani hřích, vždyt prý ho Bůh k němu nutká) a libovolnému výkladu Písma sv., jež mu bylo jediným pramenem víry; tradice neuznával, b) úřadu kněžského; zavrhl mši sv., zavrhl skutečnou přítomnost Páně ve velebné svátosti, zpověď, poslední pomazání, odpustky, c) úřadu pastýřského; papeže nazýval antikristem, úřad biskupský není prý Kristem zřízen, kněží prý nesmějí míti světských statků; kněží a knížata ztrácejí prý moc, jsou-li v těžkém hříchu. I vidno z toho, kterak Wycliff do tohoto bludného učení vložil všecek svůj vášnivý odpor proti církvi a hlásal nebezpečné zásady, podobné názorům starých donatistů (ze IV. století), které znamenaly nejen náboženskou, nýbrž i sociální revoluci. Že však včas ještě parlament i král zakročili, a že bludné ono učení bylo napřesáno latinsky, nedostaly se podvrátit ty zásady celkem mnoho na veřejnost mezi obecný lid a neuškodily tudíž tak Anglii, jako naši

vlasti, když přineseny do Prahy na universitu a odtud pak puštěny do lidu. Odsouzeny na sněmě kostnickém.

4. Jako všude, touženo i v Čechách po opravách v církvi. A právě u nás byla půda pro podobné tužby zvláště připravena. Zlatá doba Karlova povznesla vzdělanost i kázeň na vysoký stupeň; když pak nekázeň duchovenstva i lidu i do Cech vrhala temné stíny, tím nemileji se to u nás neslo, čím spořádanější byly tu poměry.

Jan Hus
(† 1415).

Zprávy o nekázni duchovenstva v Čechách bývají často upřílišeny, u nás nebylo tak zle jako jinde. O tom svědčí znamenití arcibiskupové této doby, o nichž nelze tvrditi, že by byli nedbali kázně církevní. Ve stopách znamenitého Arnošta z Pardubic kráčeli jeho nástupci. Jan z Jenštejna řídil se zásadou: »Raději ztratím úřad svůj, než abych špatně řídil církev vlastní své, nebo ji dokonce zahubil.« Kněžstvo tehdejší, jak svědčí historie, bylo pilno studií, věd a umění. Kněží opisovali, kupovali a sbírali knihy a konali skutky účinné lásky k bližnímu, starajíce se o chudé i nemocné v četných hospitálech. To vše nesevědí o naprosté nekázni. Jednotlivých případů nepatřičných a pohoršlivých nelze zevšeobecňovati. Mimo to vyskytli se právě v Čechách, kde celkem vroucí, neotřesená zbožnost rozkvétala, přísní a neohrožení karatelé nahodilých zlořádu, kteří se těšili podpoře samého krále. Byl to Rakušan Konrád Waldhauser, jenž způsobil svými řečmi, že se hříšníci káli, přepych přestával a mravnost se upevňovala; dále citlivý Jan Milič z Kroměříže († 1374), jenž se vzdal kanovnictví a neúnavně kázal; nadaný žák Miličův, Matěj z Janova, působil týmž směrem svými spisy. K těmto mužům sluší všim právem přičísti i filosofa laika, zbožného zemana Tómu ze Štítného.

Poměr
v Čechách.

Ačkoliv přisnost Waldhauserova, vroucnost Miličova i horlivé působení ostatních jasně ukazovalo cestu, jak jediné na půdě katolické provésti lze žádoucí opravy, vybočilo se přece podle vzoru Jana Wycliffa, jehož spisy do Cech přineseny, s pravé cesty a tak nastal církevní rozvrat v naší vlasti, jenž jí způsobil škody nenahraditelné. Muž, který vyrostl v tomto ovzduší, naplněném rozechvělostí myslí a touhou po nápravě, byl Jan Hus.

Narodil se v Husinci 1369, studoval v Praze, kde se stal bakalářem theologie (1394) a mistrem svobodných umění (1396). Již roku 1393 učil na universitě a roku 1402 zvolen rektorem. Na kněze posvěcen roku 1401; stal se

Činnost
Husova.

kazatelem v kapli Betlemské. Byl mužem, jež sama povaha jeho stavěla v čelo tehdejšího opravného hnutí. Povahu tu líčí Fr. Palacký: »Prísna opravdovost v jednání, mysl nábožná, obcování i dle soudu nepřátel bezúhonné, cit něžný k přátelům, horlivá snaha o ušlechtnění národa a opravení všeho, co v církvi porušeného bylo, ale spolu také neobyčejná smělost, neústupnost k nepřátelům, do oka padající chtivost po lásce u lidu a po cti a slávě.«*) — Toť byly světlé i stinné stránky jeho povahy. Jeho horlivost získala mu přízeň arcibiskupovu, dvora královského i lidu. Arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hasenburka (1403—1411) dbal jeho rady a opětovně ustanovil jej kazatelem synodálním, kde Hus bezohledně káral zlořády. Na universitě dorážely na sebe prudce protivy národnostní, jež ve sporech náboženských nalézaly vždy nové podpory. Mistři národa českého, jsouce proti hlasům mistrů tří národů cizích (převahou německých) v menšině, přijímali s velikou pochvalou spisy Wycliffovy. I vyšel r. 1403 snahou mistrů národů cizích zákaz universitní, že 45 článkům Wycliffovým žádný člen vysokého učení »nemá učiti ani veřejně, ani potají, ani rozšiřovati, chtěl-li by zachovati universitě přísahané poslušenství a neupadnouti v pokutu na křivopřísežníka příslušící.«**) Zákazu toho však nebylo dbáno, ba čtení spisů Wycliffových se ještě rozšířilo, když Jeronym Pražský přinesl do Prahy, do té doby neznámé ještě spisy jeho theologické. Hus jim nejen učil, ale podle nich i kázal v kapli Betlemské, tak že stížností do výstředních názorů jeho přibývalo. Universitní zákaz proti článkům Wycliffovým obnoven, ale marně. Spor se přirostřoval vlivem cizích mistrů na universitě. — I podařilo se Husovi dosíci toho, že dekretem k u t n o h o r s k ý m (r. 1409) přiděleny Čechům na vysokém učení tři hlasy, kdežto národům ostatním jenom jeden. Mistři a studenti cizí, počtem několika tisíc, opustili Prahu a obrátili se na jiná učení, kteráž zatím byla povstala v zemích okolních (ve Vídni, Krakově, Erfurtě, Heidelberce) a zavdali také podnět k založení nové university v Lipsku Hus zvolen po druhé rektorem; pravý papež Řehoř XII. opuštěn; z rozkazu králova přidali se Čechové k Alexandru V. a po brzké smrti jeho k Janu XXIII. (1410). Marný byl odpor arcibiskupův; i on musil s duchovenstvem podrobiti se vůli králově. Po opětovných stížnostech ke dvoru

*) Fr. Palacký: Dějiny národa česk. Díl. III., str. 45 (vydání IV.).

**) Palacký I. c. str. 35.

papežskému dal arcibiskup spáliti spisy Wycliffovy. Hus však toho nedbal a kázal v kapli Betlemské stále bouřlivěji, uče i tam bludům Wycliffovým o církvi, o jejím majetku a j. I zapověděl mu arcibiskup kázati, a když neposlechl, vyřkl proti němu klatbu. — Hus se octl v přímém rozporu s církví. »Učení jeho podkopalo samy základy církevní ústavy vůbec. Nepřestáváje zajisté kárati veřejně vady a poklesky představených církve, zapomínal lehce, že také pokora a poslušenství jsou ctnosti křesťanské.«*) Nejznamenitější mistři, do té doby obránci a přátelé Husovi, pozorující kam se řítí, odstoupili od něho: Štěpán z Pálče, děkan fakulty theologické; Stanislav ze Znojma, druhdy Husův učitel; Ondřej z Brodu a j.

Ani Husovo odvolání, ani králova přimluva u papeže nepomohly; opatření Zbyňkova schválena od Jana XXIII. Když Hus stále vedl svou, vyřknut nad Prahou interdikt. Vzepřel se král. Arcibiskup odešel do Uher žádat pomoci u Zikmunda, bratra Václavova. Tam zemřel r. 1411. Jeho nástupcem stal se Albík z Uničova, dvorní lékař. V Praze nastaly nové bouře pro odpustky, jež Jan XXIII. uděloval těm, kdož přijmouce sv. svátosti přispějí nějakou almužnou na šťastné ukončení jeho boje s Ladislavem, králem neapolským. Hus proti odpustkům kázal a na universitě o nich disputováno, ač i s královým i s arcibiskupovým povolením odpustky ony v Praze ohlašovány. Královský milec Vok Voksa z Waldštejna vystrojil hanlivý průvod, při němž papežské odpustkové bully spáleny. Tím byl lid rozeštván tak, že i posvátný klid chrámový porušen; rozvášněná mládež, zvláště tři mladíci stavu řemeslnického, tupili kazatele i v kostele, ač král pod trestem smrti zapověděl, aby se nikdo veřejně neprotivil vůli papežově. Konšelé staroměstští dali je zajmouti a druhý den sftiti na Staroměstském náměstí. Ale obecný lid shlukl se, vzal těla mladíků, vložil je do bílých prostěradel a nesl je do Betlemské kaple, zpívaje jim chvalozpěvy jako mučedníkům. Hus byl dán znovu do klatby, nad Prahou znova vyřknut interdikt (1412). Nedbal toho Hus, ba odvolal se od papeže ke Kristu. Když však interdikt v Praze přísně zachovávan, poručil sám král Husovi, aby z Prahy odešel. Arcibiskup Albík, jsa věčnými spory unaven, vzdal se své hodnosti ve prospěch solnohradského biskupa Konráda z Večty (1413—1421). Hus odešel na Kozí Hrádek. zboží to pana Jana Staršího z Oustí, a po jeho smrti k příznivci svému, Jindřichu z Lažan, na hrad Kra-

1412.

*) Fr. Palacký I. c. III. 106.

kovec. Tam kázal lidu, zvláště o poutích, a psal své spisy. Když byl svolán sněm kostnický, byl na něj od císaře Zikmunda pozván, jelikož se častěji sněmu dovolával. Slíbil svou účast beze vsí výhrady. Obdržev od Zikmunda průvodní list, přišel pod ochranou tří českých pánů do Kostnice (1414).

▼ Kostnici.

V Kostnici zbaven Hus klatby, ale zakázáno mu konati služby Boží a kázati. Bydlel v domě soukromém, pak na popud svých osobních nepřátel krajanů jat a uvězněn, napřed v Kostnici, kde těžce onemocněl, po té na hradě Götlioben. Komise sněmovní zavedla ve při Husově řádné vyšetřování, vyslyšajíc svědky a zkoumajíc bludné články ze spisů jeho vyňaté. Soukromě několikrát vyslyšán a třikrát před celým sněmem. Snažil se vyvrátiti obžaloby, vždy se vracel k utkvělé myšlence, aby sněmem byl z Písma sv. lépe poučen, žádné jiné autority mimo Písmo sv. neuznáváje, ani tradice, ani učitelského úřadu církve. I po třetím veřejném výsledku před celým sněmem, když neoblomná mysl Husova dostatečně byla známa, neobmeškal sbor ničeho, cokoli naň jen slušelo, aby vrchu přísnosti vyhnouti se mohl. Usilováno znova dobrotou i přísností, přemlouváním i hrozbami navésti Husa, aby se vrátil opět do lůna církve. S přátelskou laskavostí a péčí snažil se především nejmenovaný prelát, jenž nad jiné všecky byl sobě získal Husovu důvěru, aby ho zase obrátil na cestu spasení a odvolání. Také Štěpán Pálec, někdy důvěrný jeho přítel, nyní krutý odpůrce, přišel do žaláře, pokoušel se dotýkati strun dávno zalehlých; vážnost okamžení, pohledy na minulost i na budoucnost obměkčily je oba; zaplakavše spolu odprošovali se vespolek, aniž pak co do sporu srovnati se mohli. Opětované deputace od sboru, jichž i nejvýznamnější údové, jako Petr Alliacký a Zabarella (kardinálové, kteří Husa byli vyslyšali) se účastnili, způsobily konečně, že se zdálo, jako by oni a ne Hus ku prosbám se utíkali. . . . Hus trval na svém, »tak že sbor, neměl-li jemu přisvědčiti a dáti se od něho posléze i mistrovati, musil konečně přistoupiti k odsouzení jeho, jak toho žádali zákonové církve.*)

1415.

V XV. sezení, dne 6. července 1415, prohlášen byl Hus po posledních marných pokusech aby odvolal, za kacíře. Následoval smutný obřad degradace s úřadu kněžského, a nešťastný mistr vydán rameni světskému s prosbou, aby nebyl odpraven, nýbrž držán v žaláři. Vyjádřeno tím jasně, že si církev nepřeje smrti hříšnickovy a nikdy jí neschvaluje. Ale císařem Zikmundem vydán Hus purkrabímu města Kostnice a za městem upálen; popel jeho vmeten do Rýna. Rok po tom (1416) touže smrtí pro tytéž bludy sešel přítel Husův

*) Fr. Palacký I. c. 116.

Jeronym Pražský. Stálost Husova i neohroženost, s jakou šel na smrt, vzbudila obdiv i u odpůrců. Sám Eneáš Sylvius, později papež Pius II., dí: »Nižádný z mudrců nešel tak srdnatě na smrt, jako tento na hranici«. Žel, že se netýkala srdnatost ta věci lepší.

Zásluh, jež si získal Hus zvláště o písemnictví a jazyk český — jeť i původcem pravopisu diakritického — nikdo neupře, a proto tím více sluší litovati, že sveden bludným učením Wycliffovým octl se při své neústupné povaze v tuhém odporu proti církvi. Hlavní bludy Husovy, obsažené v nejpřednějším díle jeho »Pojednání o církvi« a v podstatě totožné s bludy Wycliffovými, jsou tyto: a) Bůh jistě lidi předem, beze vzhledu na jejich příští život, ustanovil k spáse, jiné k zavržení; takovým nepomáhají ani svátosti, ani ctnosti. b) Církev se skládá jenom z předzřízených k věčné blaženosti. c) Hlavou církve jest pouze Kristus; důstojnost papežská jest jenom z moci císařské, papež není nástupcem Petrovým. d) Kněz musí kázati, i kdyby byl vyobcován. e) Nikdo není světským pánem, nikdo prelátem, nikdo biskupem, kdo jest ve smrtelném hříchu. f) Pramenem víry jest jenom Písmo sv. Články tyto byly nebezpečny, protože ve svých důsledcích vedly k revoluci na poli duchovním i světském. —

Bludy Husovy.

* Co se týče Zikmundova průvodního listu (glejtu), nebyl porušen Husovým odsouzením; neboť 1. týkal se jen cesty Husovy; svědčil všem možným vrchnostem, ba i celníkům, ne však sněmu; měl urychlit cestu a bezpečnost cestou dáti, avšak nikoliv uchrániti od rozsudku sněmu. 2. Ani Hus sám nemínil a nepředstavoval si, že bude na základě průvodního listu uznán nevinným. 3. Ani císař nemínil glejtem uchrániti Husa od rozsudku a pokuty. — Církev jednala správně, obhajujíc podle rozkazu Kristova neporušenost svého učení. Smutné zmatky za doby Husovy počínání jeho poněkud sice vysvětlují, ale nikterak neospravedlňují. Kéž mu byl Bůh milostiv!

Zikmundův průvodní list

5. Zpráva o smrti mistra Jana Husa způsobila v Čechách veliké bouře, jichž prvou obětí byli pražští faráři, protivníci Husovi. Sněm panský poslal vášnivý list do Kostnice. Odpor na všech stranách se vzámhal. — Kusá celkem soustava učení Husova neposkytovala viditelné pásky svým vyznavačům. Proto chopili se přívrženci Husovi učení, které po odchodě Husově do Kostnice hlásati počal v Praze mistr Jakoubek ze Stříbra, totiž o potřebě přijímání pod obojí způsobou, a jež Hus z Kostnice zchválil. Kalich stal se viditelným znakem odboje (kalíšníci), jenž se stále víc a více šířil, nalézaje hojně přívržence i mezi panstvem, lačným církevních statků.

Bouře a války husitské.

Kalíšníci.

Král Václav IV. choval se ke všem bouřím netečně, také arcibiskup Konrád z Vechty byl lhostejný. Za to kapitola svatovítská hájila neohroženě pravdy katolické. Když pak Václav konečně útoky na katolické kněze přece zakázal, bylo již pozdě. Vášnivý, odpadlý mnich Jan ze Želiva způsobil při procesí před novoměstskou radnicí bouři, jíž padli za obět konšelé. Jan Žižka z Trocnova vedl lid. Václav uslyšev o tom, byl raněn mrtvicí a zemřel (1419). Smrt Václavova byla heslem k novým, hroznějším bouřím proti klášterům a duchovním. Kláštery i kostely drancovány a páleny, a mnoho vzácných památek zničeno.

Smrt krále
Václava
(1419).

Když se chtěl Zikmund ujati vlády v Čechách, nastal proti němu všeobecný odboj. Husité, vedeni Žižkou, chopili se zbraně. Počináním Zikmundovým, jenž na Čechy svolával voje křížácké, byl odboj jen posilován. Mimo to vzpružil odpor i neslýchaný čin arcibiskupa Konráda z Vechty, jenž r. 1421 k Husitům odpadl; statky arcibiskupské rozprodal a stržené peníze poslal svým příbuzným do Westfálska. Byv dán do klatby, zemřel jsa v opovržení u katolíkův i Husitů.

Nesvornost
mezi Husity

Mezi Husity nebylo však svornosti. Záhy rozdělili se ve stranu mírnou a výstřední. Straně mírné stála v čele universita a Pražané (utrakvisté); klonila se čím dále, tím víc a více k církvi katolické a stanovila již za této doby čtyři články, jež později byly základem kompakťát. Strana výstřední naproti tomu, jejímž středem stal se Tábor (Táborité), zabředala stále hlouběji v bludy náboženské i sociální. V Čechách zatím zuřil pravidelný boj (1421—1430). Patero vojsk křížáckých bylo poraženo, ba někdy ani nevyčkalo příchodu Čechů. Vůdcem Táborů byl Jan Žižka z Trocnova a po jeho smrti (1424) Prokop Holý.

Katolická církev v Čechách neměla v době té vrchního pastýře (1421—1560). Rozptýlené ovce spravovala kapitola svatovítská, která se svolením papežovým ustanovovala ze svého středu administrátory a sama tvořila radu administrátorů těch, t. zv. konsistoř horní, na rozdíl od rady farářův a mistrů pod obojí na Starém Městě, kteří tvořili konsistoř dolní (kališnickou). — Kališníci mírnější toužili, jak řečeno, čím dále, tím více po spojení s církvi katolickou, ale strana tábořská štěpila se neustále v nové sekty; povstali Orebité, Siroťci a dokonce i Adamité, proti nimž i sám Žižka přísně vystoupil a značný počet jich upáliti dal.

Konsistoř
horní a dolní

Válkami husitskými, ač Čechům získaly slávu vojenskou, přivedena země k velikému úpadku. Mnoho vzácných plodů českého ducha českou rukou zase zničeno, díla umělecká zkažena a zbořena, knihovny spáleny. Role zůstávala neoseta, řemesla hynula, obchody se zastavily, blahobyt zmizel. Co tu bylo srdcí zděšeno, co tu teklo slz i krve, co tu spácháno hříchů! Ucta a vážnost, které požíval národ náš mezi Slovaný i cizinci, ztracena a za to vše nebylo ani svornosti v národě našem. Roztržka ve víře stala se základem poněmčení celých krajů, vzešlo i nevolnictví lidu selského a maloměstského. Před vypuknutím válek husitských byl převeliký počet zemanův a dědinníků, t. j. statkářů prostředních, svobodných, jenom samému králi poddaných; téměř dvě třetiny veškerého povrchu země české byly v držení jejich. Válkami jednak vymřeli a jinak zmožla se nad ně šlechta vyšší, jež pak soustředila jmění národní v rukách svých.

Následky
válek
husitských.

6. Smutné, rozervané poměry v Čechách přispěly značnou měrou k tomu, že zvláště panstvo, tvořící stranu mírnější, radostně uvítalo vyzvání sněmu církevního v Basileji k želanému smíru (1431). I vypraveno do Basileje poselstvo, v němž byli mimo jiné Prokop Holý a Jan Rokycana. Ale vyjednávání, jehož základem byly čtyři články, mistry pražské university sestavené, nebralo konce. Byla tím vinna výstřední strana, tábořská, která i svými politickými názory stávala se panstvu nepohodlnou. Vše chystalo se k bratrovražednému boji, k němuž došlo u Lipan (30. května 1434), kde strana Táboritův a Sirotků potřena spojenými utrakvisty a katolíky. Po tomto vítězství bylo jednání se sněmem snadnější. Po mnohých poradách v Basileji, v Praze, v Brně i Bělehradě Uherském docíleno obecného smíření na slavném sněmu v Jihlavě (5. července 1436). Přijaty čtyři články pražské, ovšem s náležitým výkladem katolickým: 1. Přijímání pod obojí způsobou se povoluje, ale spolu jest věřiti, že pod každou způsobou jest Kristus celý přítomen 2. Svobodné hlásání slova Božího se dovoluje za dozoru biskupova kněží, od něho poslaným. 3. Hřích smrtelné buďtež stavovány a trestány skrze ty, na které to sluší, t. j. skrze úřady duchovní a světské. 4. Co do světského panování duchovních nad zbožím časným vyřčeno, že i kněží i chrámové mohou míti statky, že však duchovní jsouce jen správci zboží církevního, mají je věrně podle nařízení sv. Otců spravovati. Toť kompakťátá. Císař Zikmund uznán králem českým. Morava byla a zůstala tehdaž v držení Albrechtově, zetě Zikmundova; byla mu dána již r. 1423 v manství. Mír tedy sice zjednan, ale obtížnější bylo v život jej uvést. Straně

Kompakťátá

Lipany
1434.

Sněm
v Jihlavě
1436.

Jan Rokycana.

příkřejší totiž, kterou vedl Jan Rokycana, kompaktáta nedostačovala; jednala tedy proti nim i za nástupce Zikmundova, Albrechta (1437—1439), i za Ladislava Pohrobka. Jiří z Poděbrad, jenž za nezletilosti Ladislavovy (1439—1453) zemi českou moudře spravoval, zavedl sice pořádek a pokoj, ale o potvrzení kompaktát a ustanovení Rokycany arcibiskupem marně usiloval. Řím se zdráhal; věděli, že kompaktát nebylo šetřeno; i přičiňoval se, aby Čechové raději bezvýmínečně všichni drželi se jednoho řádu, jako druzí národové. Za tou příčinou schválně přišli do Čech kardinál Karvayal, Eneáš Sylvius (pozdější papež Pius II.), zbožný a výmluvný sv. Jan Kapistrán i učený Mikuláš z Kusy; avšak snahy jejich se nezdařily; vše zůstávalo jak bylo. A nebylo lépe, ani když Jiří z Poděbrad stal se králem (1458—1471), ba protivy se ještě přiosťřily. Papež Pius II. zrušil kompaktáta (1462), a tak mezi stolicí papežskou a českým králem povstal spor ještě tužší. Ani Vladislav II. Jagajlovec (1471—1516) nevymohl stvrzení kompaktát. Nesnáze strany podobojí se množily, a nedostatek kněžstva ničil vnitřní kázeň, připravuje rozklad celé strany, jenž pak nadešel v době reformace.

Čeští bratři.

7. V Čechách tvořily se již od dob Husových sbory, které usilovaly o to, aby uvedly v život přísné mravoučné názory svých kazatelů. K nim přidružily se zbytky výstředních Táboritů. Příčiněním Rokycanovým a hlavně synovce jeho Rehoře utvořena z nich t. zv. jednota Českých bratří. Duchovním otcem jednoty té jest vlastně Petr Chelčický, který položil k ní základ svými spisy, v nichž bludné učení snoubí se s nepravým mysticismem. Rehoř spojil sbor ten spíše mravoučnými pravidly než důslednou věroukou. Na přímluvu Rokycanovu dovolil král Jiří z Poděbrad, aby si Bratři zřídili osadu v Kunvaldě u Žamberka na panství litickém (1457); avšak některé výstřední jejich názory způsobily jim brzy pronásledování, které se opakovalo i za krále Vladislava II.

Věřoukou blížili se Bratři k Táboritům, ač byly tu podstatné rozdíly; mravouka jejich byla přísná; snažili se dosáhnouti prostoty života apoštolského; své zřízení vzali z církve katolické. K rozšíření jejich přispělo, že se k nim přidaly i některé rody panské. Vynikali vroucí zbožností a důkladnou znalostí Písma sv., jež učenci jejich lahodně přeložili (Bible králická). Z nich vzešel a posledním biskupem byl i veliký Jan Amos Komenský († 1670).

11. Ústava a bohoslužba.

1. Církev starala se velmi bedlivě o vzdělání duchovenstva, o jeho mravní čistotu a horlivost v úřadě. Biskupové snažili se kněžstvo udržeti v kázni pilným dozorem a neúnavným povzbuzováním. Zvláště zavedli horliví biskupové dle příkladu sv. Augustina pospolitý život duchovenstva. Počátek učinil sv. Chrodegang, biskup v Metách (760), jenž s kněžstvem své katedrály žil dle zvláštních pravidel (kánon, regula), a proto se členové svazků takových nazývali *canonici* (kanovníci). Celý sbor kanovníků tvořil kapitolu (protože se v jejich shromážděních předčítala každodenně kapitola pravidel kanovnických, jakož i staf z Písma sv. a ze sv. otců) a kapitola ta byla poradním sborem biskupovým. Těmto snahám horlivých biskupů překážely však poměry, které způsobila světská investitura (viz obr. 4.). Zřízení metropolitní změnou poměrů v jednotlivých zemích pokleslo. Práva metropolitů přešla většinou na stolicí papežskou. Říditi diecesi pomáhal biskupovi arcijáhen.

Kněží a biskupové.

2. Největšího významu nabylo v církvi duchovenstvo farních chrámů římských, které s okolními biskupy stalo se brzo senátem papeže římského; od století X. udělován výhradně jim název kardinálů. Sbor kardinálů skládal se ze 7 biskupů z okolí Říma (*episcopi suburbicarii*), z 28 představených římských chrámů a ze 7—18 jáhnů. Když byla svobodná volba papeže přehmaty římské šlechty ohrožena, ustanovil papež Mikuláš II., že voliti bude výhradně jenom sbor kardinálů (1059).

Kardinálové

3. Primát (popřednictví) římského biskupa všeobecně uznáván. Jasně dokazuje to počínání papežů. Oni stali se o rozšíření křesťanství, bděli nad čistotou učení Kristova, zavrhovali bludy, hájili církevních práv a odráželi a v niveč obraceli přehmaty světských knížat ve věcech duchovních. Papežové zřizovali biskupství, potvrzovali biskupy a metropolitly, posílali jim *pallium*, schvalovali usnesení synodální, přijímali odvolání. Oni vykonávali i nejvyšší moc soudní, zejména hájili svatosti a nerozlučitelnosti stavu manželského proti nízkým i vysokým. Papežům příslušelo dále právo korunovati císaře římské; proto hájili svobodu a výsad církevních i proti císařům (viz obr. 4.). Vážnosti stolice papežské bylo na újmu zajetí avignonské, rozkol papežský a spory o svrchovanosti obecných sněmů (viz obr. 8.).

Primát římského biskupa.

4. Svaté svátosti udělovány týmž řádem, jako za časů dřívějších. Mše svatá konala se na západě skoro

Bohoslužba.

Obrazy z dějin církevních.

všude podle liturgie latinské. Velebnost obřadů mešních zvýšena všeobecným zavedením zpěvů a průvodu varhan. Se mší sv. spojeno i kázání. Svátí všude ctěni. Proti dřívějšímu zvyku, že i biskupové měli právo osoby toho hodné prohlašovati za svaté, stala se kanonisace od X. století výhradním právem papežů. Zvláště se rozšířila a prohloubila úcta Panny Marie; jí na počest složeno mnoho modliteb a hymnů, zavedeny hodinky mariánské, zasvěcena sobota, zavedeno zvonění klekání, zvláštní obliby došel sv. růženec. Křížové výpravy byly podnětem pobožnosti křížové cesty. Rok církevní doplněn některými významnými slavnostmi. Tak zavedena slavnost Božího Těla (1246), Nejsvětější Trojice, svátek Navštívení Panny Marie, sv. apoštolů. Odпустky udělovaly se často a hojně. Jubileum zavedl papež Bonifác VIII. r. 1300.

Kázeň
církevní.

5. Bylo-li potřeba, užila církev i kázeňských prostředků. Vedle vyobcování z církve (excommunicatio), kterého již dříve bylo užíváno, zaveden též interdikt, jenž býval uvalován na města, kraje nebo země, jichž představení neb obyvatelé velikých zločinů se dopustili a káti se nechťeli. Na místě interdiktém stíženém nesměla se mše sv. sloužiti a sv. svátosti (mimo nevyhnutelné) nesměly se veřejně udělovati. Místo bývalého veřejného pokání ukládány posty, pouťi a j.

12. Školství.

Karel Veliký

1. O školy již z I. období známé získal si veliké zásluhy Karel Veliký (768—814). Chtěl své poddané přivést k jednotě života jednotou u víře; proto směřovala činnost jeho nejenom k zevnější ústavě zevnějšími zákony, nýbrž zejména k vnitřnímu obrodu vyučováním a vychováním. Ve šlechtných těchto snahách ochotně pomáhal Karlu Velikému řád sv. Benedikta, pomáhali četní biskupové; rok co rok musili tito navštěvovati své okrsky a přidržovati kněžstvo, by věrně plnilo své povinnosti, i co se týče vyučování a vychovávání lidu. O velikonocích r. 787 byl Karel po čtvrté návštěvou u svého přítele papeže Hadriana I. Povzbuzen od něho k větší ještě horlivosti o vědu, vzdělanost a vyučování, jak vidno z cirkuláře, jež vrátiv se z Říma poslal všemu světskému i klášternímu duchovenstvu; v zachovaném exempláři, poslaném fuldskému opatu Baugulfovi, čteme:

* »Budiž známo, že jsme se svými věrnými shledali užitek i prospěch toho, aby v biskupstvích a kláštorech naší, od Boha nám svěřené říše vedle úkonů zbožnosti a zachovávání řehole bylo dopřáno místa i vědeckému zaměstnání, a aby ti, kterýmž Bůh propůjčil schopnosti, se vši horlivostí druhé vyučovali . . . Ačkoliv dobrým skutkům jest dáti přednost před vědomostmi, přece předcházejí vědomosti a následují dobré skutky . . . Za učitele buďtež voleni mužové, kteří mají k tomu netoliko vůli a schopnost, nýbrž i radost a zálibu. Kéž své povinnosti plní s touž ochotností a obětavostí, s jakouž upřímností a vážností my jim je doporujeme . . . «

Nepovzbuzoval Karel opatů nadarmo; klášterní školy za jeho doby slyuly a vedle nich katedrální. Forma vyučovací byla většinou náslušná (akroamatická). Již tenkrát užíváno katechismu, jež napsal Kero, mnich svatohavelský. Na svém dvoře založil Karel Veliký vědeckou společnost i školu palatinskou (dvorní) pro děti své i svých dvořanů, však i pro druhé. Stěhovala se s královským dvorem. Působili na ní mužové věhlasní, jako Petr z Pisy, Eginhard, zvláště pak Alkuin, věrný přítel a spolupracovník Karlův; dochovalo se nás po něm kolik učebnic, napsaných ve způsobě dialogu.

2. Ke školám klášterním, katedrálním a parochiálním přibýly ve středověku v městech školy listovní, jež vzdělávaly žáky pro praktické povolání v životě občanském, zvláště pak učily zhotovovati dopisy a jiné potřebné písemnosti. Vedle těchto škol měla města i školy latinské, v nichž se učilo řemeslům, čemu v nižších odděleních škol klášterních a katedrálních. Kde byla katedrála, konal dozor nad školou městskou a dával učitelům potřebné instrukce kanovník scholasticus; kde katedrály nebylo, dohlížel farář.

Školy listovní a latinské

3. Jako jinde, tak i naší vlasti spatřujeme první školy při klášteřích a kapitolách. Ze škol klášterních slyula praemonstrátská na Strahově, kdež se učil Vojtěch, syn krále Vladislava II. (1140—1173). Z XI. století se připomíná slovanská škola na Vyšehradě. Farní školy byly i nás u farních chrámů Páně. Legenda připomíná latinskou školu v Budči, kdež se učil i sv. Václav.

Školy v naší vlasti.

Na IV. lateránském sněmě roku 1215 nařízeno, aby u každého metropolitního chrámu byl ustanoven učitel (doktor) theologie, u každého pak biskupského chrámu alespoň jeden učitel (mistr) svobodných umění. Školy takové nazývány studium particulare, učení částečné, na rozdíl od studia generálního či obecného (universitas).

sitního), na němž se vyučovalo veškerým vědám tehdy obyčejným a udělovala se důstojenství mistrův a doktorů, platná pro všechny země křesťanské.

Takovéto znamenité studium *particulare* spatřujeme na začátku XIII. století u sv. Víta v Praze. Za Přemysla Otakara II. zastkvělo se tak, že i z německých zemí, z Rakous, Štýrska, Bavor přicházeli žáci, mužové již dospělí a hodnostáři, na př. Engelbert, opat kláštera admontského ve Štýrsku, Volkmar, opat kláštera fürstenfeldského v Bavorsku. Podobná vyšší škola byla u kollegiálního chrámu na Vyšehradě. U katedrálního chrámu v Olomouci bylo studium *particulare* od první polovice XII. století. O založení učení obecného či university usiloval již král Václav II. (1283—1305), založil pak ji císař a král Karel IV. za ochotné blahovůle papeže Klimenta VI. r. 1348.

University.

4. University u rozumělo se společenstvo učitelů i žáků, kteří se spojili za účely vědeckými. University byly zářnými ohnisky duševního života. Libá zář poctivé vědy šířila se z nich daleko široko, a to přičiněním a zásluhou církve; bez bully papežské nebylo university. Většinu jich založili papežové, dávající jim statky, aby se mohli platit učitelé. Papežové schvalovali zákony universitní, žákům i učitelům udělovali výsady a universitám poskytovali samosprávu a vlastní soudnictví. Zástupcem papežovým byl kancléř. Nejstarší university byly: lékařská v Salernu z XI. století, právnická v Bologni a theologická v Paříži z XII. století. Teprve ve století XIII., a to nejprve v Paříži, pěstováno na jedné a téže universitě několik vědeckých odvětví, tak že měli zvláštní své učitele theologové, dekretisté (právníci), artisté (filosofové) a medikové. — Zřízení universitní bylo: Žáci a učitelé dělili se na národnosti, jež spravoval prokurátor, maje na pomoc děkana. Všichni prokurátoři volili rektora. Vrchní dozor měl kancléř, jímž byl biskup a jenž dával také povolení vyučovati. Stupně hodnostní byly tři: bakalář, licenciát a mistr (magister, doctor). Aby žáci nebyli vydáni mravní nauce, zřizovány kolleje (collegia), v nichž dobrodinci zakládali bezplatná místa (bursy). Tak na př. kaplan Ludvík IX. Robert ze Sorbonny, bohatě nadal kollej pařížskou; proto nazývá se tamější theologická fakulta Sorbonna.

Jak i nynější jinověrci dovedou oceniti zásluhu církve římské o university, vidno z holdovacího listu, jež dne 15. května 1901 u příležitosti svého 450letého jubilea poslala universita v Glasgowě ve Skotsku náměstkovi Kristovu, svatému Otci Lvu XIII. — celá universita: kancléř, rektor, professoři a studenti.

* Píší:

»Nejvyššímu Pastýři, Jeho Svatosti, veleučenímu Lvu XIII.!

Chystajíce se slaviti jubileum, vzpomínáme v radostnou tuto chvíli s myslí povděčnou, že naše vážená universita, která dnes opatřena všemi duševními i hmotnými prostředky, děkuje ze svého vzniku Stolci apoštolskému za láskyplné ochrany římského papeže. Tak zní zpráva našich předků. Ano, učený papež Mikuláš V., pln jsa lásky k lidu skotskému a ke krásným uměním — slynuť svými vědomostmi v oboru umění a věd — založil roku 1451 naši universitu a propůjčil doktorům, učitelům a studentům privileji university boloňské. Toto veliké dobrodiní připisujeme jakožto věrná dcera veledrahé matce a pokládáme za svou čestnou povinnost, bychom učinili Vaši Svatost účastnu naší jubilejní radosti, jakož i abychom apoštolskému Stolci vyslovili vroucí díky za velikou tu službu . . . I prosíme, Vaše Svatost račiž naše jubileum svou autoritou zvýšiti . . . «

* V odpovědi svatého Otce ze dne 9. června téhož roku čteme: »Že slavná universita glasgovská děkuje ze svého vzniku apoštolskému Stolci, obrátila se v nastávajícím jubileu Vaše vděčná srdce k papeži a pozvali jste Nás samovolně, bychom se zúčastnili Vaší jubilejní radosti, zrovna jako by Vám něco chybělo, kdybyste u této příležitosti neznamenali účastenství Našeho. I zaletíme tyto dny v duchu k Vám. Naše myšlenky budou s radostí prodlévati u university, která založena od papeže Mikuláše V. Zajisté prokázal Náš předchůdce na papežském trůně tímto založením národu skotskému službu neocenitelnou a jasně dokázal, že papežství dle své podstaty slouží pokroku věd a umění, dvou to činitelů, na nichž hlavně založena civilisace národů . . . «

5. Za rozkvětu universit pěstovány též scholastika a Jan Gerson. mystika (viz obr. 7.); elementární vyučování jaksi opomíjeno; avšak i tehdy byly čestné výjimky. Horlivým učitelem byl Jan Gerson, kancléř Sorbonny pařížské, účastník sněmu kostnického. Po sněmě onom žil v Lyoně, vyučoval dítky katechismu a umřel uprostřed nich v kostele při mši svaté (1429). Napsal spis »Jak vésti dítky ke Kristu«. — Jako pomůcky katechismu vyvěšovány v kostelích tabulky s Otčenášem, desaterem. Provozovány biblické a jiné posvátné hry divadelní, vydávány bible chudých (biblia pauperum), biblické to obrazy staro- i novozákonní beze slov.

Pomůcky.

Žebravé řády sv. Františka a sv. Dominika horlivě a obětavě obíraly se vyučováním mládeže. Členové obou řádů vyučovali v rodinách, hlásili se za rektory a kantory u škol katedrálních, prosluli i na universitách. Ženské řády týchž světcův obíraly se vyučováním a výchovou mládeže ženské.

Žebravé řády.

Vincenc
Beauvais.

Dominikán Vincenc Beauvais, vychovatel dítek francouzského krále Ludvíka IX. Svatého (1226—1270), napsal spis »O výchově královských dítek«.

* jenž svědčí o zdatnosti autorově a obsahuje výborné pokyny vychovatelské i vyučovatelské. Poslušnost prohlašuje kardinální ctností, tak nezbytnou vlastností lidskou, že jí Bůh žádal, jak na prvním člověku, Adamovi, přirozené hlavě všeho lidstva, tak na druhém člověku, Kristu, nadpřirozené hlavě všeho křesťanstva; vímef, že učiněn jest poslušným až k smrti, a to k smrti kříže. Poslušnost činí nás bratry Kristovými, krotí sobeckost, zjednává pokoj vnitřní i zevnější, činí nás schopnými rozjímatí o věcech nebeských a vede do života věčného.

Jeronymovci

Z druhé polovice XIV. století pochází řád Jeronymovců, založený v Deventru (v Nizozemí) od kanovníka Gerharda Grootea a nazvaný tak proto, že lnul zvláštní úctou a láskou k sv. Jeronymovi, že opisoval a šířil jeho spisy a vyučoval mládež. Jmenovali se též »Bratří společného života«. Po příkladě jich povstaly i »Sestry společného života«, obírající se výchovou dívcí. Laskavě šetřeno při vyučování řeči mateřské.

Humanis-
mus.

6. Humanismem (viz obr. 7.) znovu oceněny paedagogické a filosofické zásady Platonovy, Aristotelovy, Quintilianovy, Plutarchovy (oba z I. století po Kristu). Zásady ty, sloučeny s vychovávacími zásadami křesťanskými, přivedly podstatně změny u výchově i vyučování. Působili humanisté jako učitelé na mnohých školách. Pamětihodný z té doby jest Viktorin z Feltre (nar. 1378, zemř. 1446), vychovatel synů knížete Františka Gonzagy; měl také vychovávací ústav a osvědčil se dovedným paedagogem a methodikem.

Viktorin
z Feltre.

* V lásce vidí radostivost i božskost působení učitelského. Vedle duševní výchovy dbá i tělesné a zavedl pro ni tělocvik a hry. Řeči, chůzi, vzornému zevnějšímu zjevu velikou věnuje pozornost.

Mapheus
Vegius.

Neméně proslul Mapheus Vegius (1406—1458), miláček papeže Eugena IV., jenž si ho schválně do Říma povolal a služeb jeho v různých úřadech církevních užíval; i biskupská důstojnost mu nabízena, které však ze skromnosti nepřijal. Z různých spisů jeho jest zvláště jmenovati latinskou knihu »O výchově dítek a jejich čistých mravech«.

* Poukazuje na veliký vliv matčin při výchově, nabádá šetřiti individuality chovancovy, varuje od zkomolování slov; ukazuje, jak hned pro začátek vědění žádoucné jest, míti důkladné učitele; nejlepší methodou jest mu ta, která dbá spolučinnosti žákovy. Končí touto apostrofou na mládež: »Čas jest proudem, družkou smrti, ustavičným umíráním. Jenom

jedna věc odolá času — ctnost; jenom jedna věc dodá času ceny — studium věd. Pracuj tedy, mládeži, dokud krev jest teplá. Starej se o budoucnost, opatři se vědomostmi, jež tvé mládí naplní rozkoší, v stáří pak budou ti útěchou!«

U nás prosluli z humanistů zvláště Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (v druhé polovici XV. století); jeho latinské spisy, duchem českým prodchnuté, ve školách vykládány; jeho knihovna patřila k nejbohatším; Viktorin Kornel ze Všehrd († 1520).

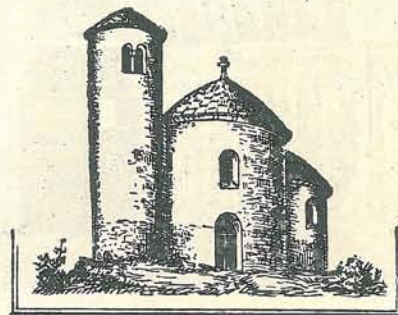
Bohuslav
Hasištejn-
ský.

13. Umění.

1. Hloubku náboženského citu doby této hlásají nám umělecké památky církevní. — Na sever od Itálie vyvinul se z prvků, které poznaali stavitelé na starokřesťanské basilice, sloh nový, románský, jenž nejvyššího květu dosáhl ve století XII. Vyniká vážností a velebností, dobře se hodící ke vznešenému účelu katolického chrámu.

Chrám
románský.

* Půdorys zůstal též jako v basilice, jen presbyterium s hlavním oltářem bylo prodlouženo a často i povýšeno; tím vznikla pod ním krypta. Místo atria stavěla se malá předsiň. Plochý strop nahrazen klenbou křížovou. Chrám zdoben věžemi, jež byly součástí stavby. Sloh románský užívá sloupův i pilířů. Hlavice sloupů mívají často ozdoby z říše rostlinné a živočišné. Portál bývá bohatě rozčleněn a ozdoben.

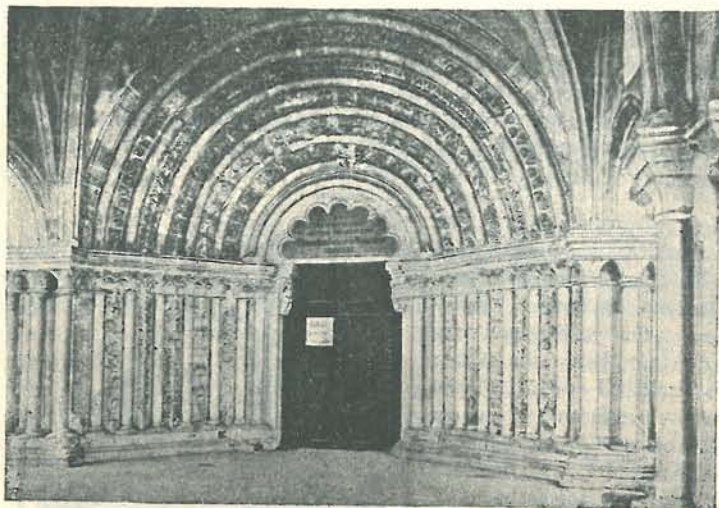

Kaple sv. Jiří na Řípě.

Památky slohu románského: V Německu dóm v Hildesheimu, Trevíru, Mohuči, Wormsu a Špýru (z XII. století); ve Francii chrám toulouský, v Itálii dóm v Pise. — V Čechách vyvinul se sloh románský nejspíše vlivem římských staveb kulatých. Proto jsou prvými chrámy českými zajímavé rotundy (již v X. století), na př. kaple sv. kříže a sv. Martina v Praze a sv. Jiří na Řípě. Později se sloh románský vždy víc a více u nás zdokonaloval. Památky jeho jsou: chrám sv. Jiří na Hradčanech, sv. Václava ve St. Boleslavi (za Břetislava) a chrám Praemonstrátek v Doksanech s proslulou kryptou; na Moravě v Řeznovicích a v Třebíči.

Sloh chrámu třebského, bývalého benediktinského, nyní zámeckého, jest vlastně již přechodní z románského do gotického. Sloh gotický seřádl těžké součásti stavby románské, rozlomil mohutný pás zdiva a uživ lomeného oblouku, jímž přenesen tlak klenby na pilíře, špl do výše a sestrojil vzdušné prostory, myšlenky o Boží ne-smírnosti, vznešenosti a velebnosti zcela přiměřené.

* Gotický chrám jest podivuhodným výtvozem náboženského ducha ve středověku; křesťanský středověk postavil si jím kamenný pomník svého smýšlení. Znakem gotiky mimo důmyslnou konstrukci jest bohaté rozčlenění jednotlivých částí pilířů, konsol a římsových uvnitř, fial, krabův

Portál zámeckého chrámu v Třebíči.

a růžic zevnitř. Zdivo ustupuje nádherným, bohatou kamennou kružbou zdobeným a barevným sklem zaskleným oknům. Do chrámu vede bohatě zdobený portál a nad chrámem pne se do výše šíhlá věž.

* Sloh gotický vznikl ve Francii ve XII. století a dospěl tam k nejkrásnějšímu rozkvětu ve století XIII., jak viděti na katedrálách v Paříži a v Remeši. V Německu dospěla gotika vrcholu pětilodní katedrálou v Kolíně nad R. (začata roku 1248 a dokončena roku 1898). V Anglii jest památná katedrála v Yorku. V Itálii v Assisi, Orvieto, Florencii, Miláně. V Rakousku jest vzorem gotiky svatoštěpánský dóm ve Vídni. V Čechách a na Moravě našel sloh gotický brzo hojně pěstitele. Již ve XII. století vzniká sloh přechodní

(jak zmíněno chrám v Třebíči, nad to v Milevsku a Kolíně), a rozkvétá za Václava I. (klášter bl. Anežky v Praze, cisterciácký chrám u Tišnova). Přesná gotika kvetla od dob Přemysla Otakara II.

Vnitřek zámeckého chrámu v Třebíči.

Nejvzácnější památky byly bohužel zničeny ve válkách husitských. Karel IV. rozvinul i v této příčině činnost velikolepou. Položil základ ke katedrále svatovítské, jejímž prvním stavitelem byl Matěj z Arrasu a jeho nástupcem

Petr Parléř. Neobyčejně zajímavý jest chram karlovský v Praze, centrální to stavba gotická. Velebné svatyně gotické zbudovány v Olomouci, v Brně, v Telči a j. Pozdní gotika, libující si v přepínání výzdoby, dospěla k rozkvětu za Vladislava II. (slohu vladislavského). Slavní mistři jsou Matouš Rejsek († 1506) a Benedikt Rejt († 1554). Stavby významné jsou: Sv. Barbora v Kutné Hoře a chrámy v Lounech, Mostě, Táboře a j.

Plastika.

2. Plastika sloužila skoro výhradně jen oslavě Boží. Vyšla z umění starokřesťanského a má všechny jeho známky, vážnost, ba přísnost, ale i sílu a původnost. Zhotoveno mnoho kamenných ozdob portálů, kazatelen, mnoho soch. Z kovu

Krypta pod zámeckým chrámem v Třebíči.

lity dveře, křtitelnice, náhrobky: z drahých kovů hotoveny reliquiáře, kadidelnice, kříže, biskupské berly; ze slonoviny zachovaly se zajímavé řezby. V Čechách byl sídlem umění klášter sázavský, jehož opat Božetěch byl dovedným sochařem. — Za slohu gotického vyvinula se plastika ještě více. Nádherné chrámy zdobeny sochami, bohatými oltáři a stkvělými náhrobky. U nás pěstovali tenkrát plastiku hlavně stavitelé. Výtečným sochařem byl Petr Parléř. Znamenitou památkou této doby jest bronzová socha sv. Jiří v nádvoří hradu pražského od bratří Klussenbachů.

Malířství.

3. Malířství mělo v době románské s dostatek příležitosti rozvinouti se v celé nádheře. Veliké plochy na stě-

nách chrámových, rozsáhlá klenutí byla vhodným místem pro velebné postavy biblické. Ani miniatur nezanedbávali pilní mniši. Také mnoho krásných památek smaltových se nám zachovalo. I malba na skle se zvelebila. U nás zachovaly se nám z této doby zbytky maleb chrámových, z miniatur malby kodexu vyšehradského a legendy o sv. Václavu v knihovně wölfenbüttelské. — Také vzácné tkaniny zhotovovaly u nás pilné jeptišky.

V druhém občasí doby této malováno ještě více a ještě důkladněji. Malovány chrámové stěny, sloupy i pilíře (polychromie). Malba byla buď temperová (barvy zemité se rozíraly) nebo al fresco (barvy minerální pokládaly se na čerstvou omítku). Vedle toho však prováděla se malba obrazů také na dřevěných deskách (tabulová). V Itálii slyšely zvláště školy florencká a sienská; výkvetem obou jest zbožný mnich Fra Angelico da Fiesole († 1455). Jeho obrazy jsou v pravdě vrcholem církevní malby; jsou to malované modlitby, zobrazená rozjímání. Fiesole maloval modle se a rozjímaje, proto vyznačuje z jeho obrazů život nadpřirozený. Svými malbami ozdobil zvláště klášter sv. Marka ve Florencii. V Německu vytvořily se školy kolínská (štíhlé postavy, plné vroucnosti a něžnosti) a norimberská. V Nizozemí škola flanderská počíná po prvé malovati dle skutečnosti; bratři

Fra Ang. Fiesole: Korunování P. Marie.

van Eykové užívali první barev olejových. — U nás povznášelo se umění malířské ve století XIV.; svědčí o tom četné miniatury, na nichž znamenatí vliv půvabného vkusu francouzského. Za štědrého a umění milovného Karla povstala i vlastní pražská škola malířská. Malíři sestoupili se totiž r. 1348 v bratrstvo malířské, jehož mistrem byl Dětřich, proslulý obrazy v kapli sv. kříže na Karlštejně. Česká malba udržuje se až do doby Vladislavovy. Z doby té jsou také četné Madonny vynikající milostí.

Také malba na skle dosáhla znamenitého rozvoje za rozkvětu slohu gotického. Pěstování dřevoryt a umělé vyšívání. Rovněž se povzneslo umělecké řemeslo ke znamenité dokonalosti. Stkvostné monstrance, ozdobné křtitelnice, krásné mříže a kování, umělé vazby knih, vše povstává pod dojmem nádherných staveb gotických a spojuje se k oslavení Spasitele.

Hudba.

4. Hudba sloužila doposud skoro výhradně oslavě Boží, jsouc pěstována v klášteřích. Velice jí prospěl mnich Guido z Arezza (1024), jenž zavedl snazší system notový; po něm zvláštní zásluhy o vícehlasý zpěv a hudbu mensurální dle taktu získal si Franko z Kolína. I troubadouři a němečtí minnesängři pěli písně ke cti Panny Marie a svatých.

V druhém občasi této doby vynikla škola nizozemská, jejíž mistři bývali voláni i do Itálie ke dvoru papežskému. U nás byl to opět Karel IV., jenž se stal o rozkvět církevní hudby. Žáci učili se zpěvu církevnímu ve školách. Nejlepší památkou církevní hudby české jsou rorátní zpěvy. Mimo to složen byl za této doby veliký počet jiných písní duchovních (Narodil se Kristus Pán, Vstal jest této chvíle).

Básnictví a literatura.

5. Básnictví a literatura měly stánek svůj opět v klášteřích. Svátky a slavnosti církevní skýtalý básníkům látku stále novou a vděčnou. Velebné hymny skládali Innocenc III., sv. Tomáš Aquinský, Tomáš z Celana († 1260, Dies irae), Jacopone da Todi († 1306, Stabat Mater). Skládány též četné lidové písně, duchovní i světské, dramata, satyry, pašijové hry a pod. Sám sv. František z Assisi byl nadaný básník a miloval poesii i zpěv. Prosu pěstovali četní kronikáři a kazatelé. Četné jsou překlady Písma sv. Také v Čechách jeví se dosti horlivá činnost literární. Děkan Kosmas († 1125) píše svou kroniku, již rozšiřují jeho pokračovatelé. Mniši pěstují české básnictví. Památky

nás dochované svědčí o ušlechtilém jazyku i hlubokých myšlenkách, ač nás došly jen chudé zbytky písní. Jsou to zvláště píseň svatováclavská, velebný to hymnus českého národa; píseň ostrovská (Slovo do světa stvorení) a Kunhutina (Vítaj, kralju všemohúci). Výpravné epos o umučení Páně nás nedošlo.

14. Život církevní.

Církev snažila se život jednotlivců i celých národů prochnouti duchem křesťanským, naplniti všechny stavy vědomím křesťanských povinností, omezovati vášně a potírati názory, choutky a zvyky pohanské. Každý měl nabýti přesvědčení, že jest služebníkem Pána nebes i země, pro jehož čest a slávu má pracovati, a že bude jednou počet vydávati ze svých skutků před soudem Božím. — Církev snažila se dále přemoci hrubé násilí a upevniti úctu k autoritě. Proto zavedla královskou korunovaci, proto přijímal rytíř z ruky její meč, jímž měl hájiti jejich zájmů; proto nařízeno přísné svěcení neděle a svátků, a zákony církevní prohlášeny i za zákony světské. Za tím účelem zaveden také mír Boží (treuga Dei), zákon to, kterým byl zapověděn všecken boj od středy až do pondělí. Církev snažila se obmeziti i ordalie, jež byly zbytkem zvyků pohanských a Boha opovážlivě vyzývaly, aby zázrakem dokázal nevinu obžalovaného.

Duch křesťanský.

Autorita.

Život rodinný rovněž povznesen blahodárným vlivem církevním. Církev usilovala ve všech zemích zjednati úctu stavu manželskému a pomoci ženě k důstojnosti a rovnosti s mužem. Ač doba nebyla přízniva, shledáváme se se vzory křesťanských ctností a to nejen v zátíší rodinném, ale i na trůně královském. Byla to zejména sv. Matilda, choť Jindřicha I. Ptáčníka, přeštedrá matka chudiny († 968); císařovna sv. Adéla, choť Oty I. († 999), sv. Kunhuta, choť Jindřicha II. († 1040), však i manžel její byl světec; naše sv. Ludmila, sv. Václav, sv. Štěpán; sv. Ludvík IX., král francouzský († 1270), matka jeho Blanka; sv. Alžběta, markraběnka durynská († 1231), blahosl. Anežka Přemyslovna (1282) a j.

Život rodinný.

2. Církev pomáhala pronásledovaným lidem právem asyly a bojovala proti pověře. Styk s východem za výprav křížových způsobil bohužel nové pověry, jako astrologii, nekromantii, kouzelnictví. Církev všeliké pověry ty zapovídala a stát stíhal je jako zločiny. Známé jsou soudy čarodějnic,

Boj proti pověře.

zvláště v Německu. Církev, především papežové, proti nesmyslným často způsobům útrpného řízení s čarodějnicemi a proti usmrcování jich přísně vystupovala (sv. Řehoř VII., Alexander IV.). V novější době byli to opět duchovní, kteří proti ukrutnostem těm brojili (Adam Tanner a Bedřich Spee, Jesuita).

Milosrden-
stvi.

Poněvadž byly právní poměry často nedokonalé, ujímala se církev i za této doby všech u t i s k o v a n ý c h, horlíc pro svobodu všech příslušníků svých. Zvláště starala se o c h u d é. I v této době, nehledě k hojným almužnám a universitním dotacím, zakládala církev chudobince a nemocnice. Za hrozného moru, černé smrti (1348), osvědčila církev vzornou, hrdinnou lásku k bližnímu.

Světi.

3. I možno říci, že středověk i přes vady a nedostatky, které z lidské křehkosti lze vysvětliti, jest dobou pevné, živé víry, vroucí zbožnosti, věkem příkladných ctností křesťanských jimiž stkví se všechny stavy bez rozdílu.

* Z druhého období středověkého zasluhují zvláštní zmínky biskupové: sv. Ondřej Corsini, biskup fiesolský († 1373), otec chudých a hříšníků, vzor pokory; sv. Vavřinec Giustiniani, patriarcha benátský († 1455), jenž říkal, že arcipastýř nemá jiné rodiny, leč chudinu; řeholníci: sv. Vincenc Ferrerský († 1419), jenž mocí a silou Eliášovou kázal pokání; sv. Bernardin Sienský († 1444), mocný kazatel, »druhý Pavel«, jak ho nazval Pius II.; laikové: bl. Mikuláš z Flüe († 1487), zbožný rolník švýcarský, vzor křesťana, vlastence a poustevníka; sv. Rochus († 1327), v čas moru pravý anděl lásky k bližnímu; sv. Kazimír († 1484), princ polský, vzor panické čistoty a něžné úcty k Panně Marii (od něho pochází hymnus: *Omni die dic Mariae — Každého dne dík Marii...*), patron mládeže; ženy: Johanna d'Arc, panna Orleánská, kterou Angličané jako čarodějnicí upálili (1431), ale Kalixt III. ospravedlnil a Pius X. r. 1909 blahoslavenou prohlásil; sv. Kateřina Sienská († 1380), sv. Františka Římská († 1440) a j.

Sv. Jan Ne-
pomucký.

4. Naše vlast oslavena byla mučednictvím sv. Jana Nepomuckého. Byl synem Velflína z Pomuka (Nepomuka). Narodil se v polovici XIV. století, studoval v Praze a Padově, kde byl povýšen na doktora práv. Po té stal se r. 1372 veřejným notářem. Posvěcen byv na kněze, byl oltářníkem u sv. Víta a farářem u sv. Havla, jsa při tom sekretářem a notářem arcibiskupa Jana z Jenštejna. Poctěn byv několika hodnostmi církevními ustanoven jest generálním vikářem arcibiskupovým a konečně k a n o v n í k e m u sv. Víta. Král Václav IV. na něj zanevřel, protože mu nechtěl pro-

zraditi zpovědi manželky jeho. Vhodná příležitost k pomstě nahodila se králi, když arcibiskup potvrdil nového opata kláštera kladrubského. Král dal přední rádce arcibiskupovy mučiti a sám při tom pomáhal. Jan z Pomuka utrpěv smrtelná poranění v mučírně, byl na rozkaz králův s h o z e n s m o s t u do Vltavy (20. března 1393).

* Mučednická tato smrt jest dokázána četnými svědectvími: 1. V žalobě své k papeži praví arcibiskup Jan z Jenštejna: »Ctihodný doktor Johannes, můj vikář, byl po ukrutném mučednictví utopen.« 2. Souvěké kroniky, jako životopisec Jana z Jenštejna, Palackým nalezená kronika v knihovně sv. Marka v Benátkách, kronika lipská, falcká, pražská a j. svědčí o násilné smrti sv. Jana. 3. Totéž potvrzuje rektor vídeňské university, Tomáš Eberdorfer z Haselbachu, jenž byl r. 1433 v Praze, a píše, že Václav IV. »dal Jana, zpovědníka své manželky a magistra theologie, do Vltavy shoditi, protože řekl, že jen ten jest královského jména hoden, kdo dobře vládne, a pak že tajemství zpovědního, jak se vypravuje, nechtěl porušiti«. 4. Podobně vypravuje i Pavel Židek, kanovník u Sv. Víta, ve Správně, podané králi Jiřímu (1470).

* Za bouří, jimiž byly potom Čechy zmítány, přišel rok smrti sv. Jana, jenž byl již tehdy ctěn jako mučedník, v zapomenutí a na hrobě jeho označen rok 1383 jako rok úmrtí.

* Hájek z Libočan, kronikář nespolehlivý a nekritický v XVI. století, neuměje si obou dat vysvětliti, bez dlouhých rozpaků udělal osoby dvě stejného jména, kanovníka († 1383) a suffragána († 1393). Zpráva Hájkovy při nedostatku jiných pomůcek drželi se i jiní dějepisci. Proto i při kanonisaci byl v bulle mylný rok úmrtí (1383) uveden. O osobě však nebylo nikdy pochyby; byl za svatého prohlášen jediný Jan mučedník, jehož tělo odpočívalo v hrobě bez přerušení od roku 1393 v chrámě svatovítském a bylo předmětem všeobecné úcty.

* Dne 15. dubna 1719 z rozkazu papežského hrob otevřen za přítomnosti arcibiskupa, kanovníků, znalců starožitností, lékařů, ranhojičů, právníků a řemeslníků. Kostra sv. Jana nalezena neporušena, na důkaz, že jí nebylo nikdy hnuto. V lebce nalezen jazyk čerstvý a neporušený, jež lékařové prozkoumali a pod přísahou zářak ten stvrdili. Proto roku 1721 mučedník zpovědního tajemství blahořečen a r. 1729 svatořečen. Zázračný jazyk jest uzavřen ve zlatém relikviiři a jest podnes neporušený. Vděčný národ oslavil světce drahocenným stříbrným hrobem a oltářem. Sv. Jan Nepomucký, přední světec náš, náleží celému světu katolickému, s ním se všude setkáváme. Jeho neporušený jazyk mluví nám stále, bychom si vážili sv. víry a svátosti pokání, pro niž on smrt podstoupil.

5. Středověk nese na sobě jasně pečeť věku křesťanského. Církev učinila křesťanským stát a všechny národy spojila v jedinou rodinu, jejíž hlavou byl Kristus. Ze křesťanství lidstvo skutečně povzneslo, poznati lze z mohutného vzletu všech lidských sil, z ladného rozvoje všelikých vloh, z neobyčejné výše, které dostupovali jednotlivci ve všech oborech věd a umění. Všichni spravedliví lidé uznávají zásluhy církve o duchovní život ve středověku.

III.

Novověk.

(r. 1500—).

Těsné pouto, které pojilo ve středověku církev a stát, láme se, byvši zvíkláno bojem, který se rozpoutal na konci středověku. Snahy panovníků po sestátnění a úplném podrobení církve se množí, zvláště když je protestantismus k tomu přímo nabádá. Také jednotá víry se rozštěpuje; nastává veliký rozkol ve víře, jenž ovšem způsobuje převraty nejen v církvi, ale i ve státě, nejen u víře, ale i v kultuře národů. Ducha náboženského ubývá, lhostejnost, nevěra, ba zřejmě nepřátelství proti víře se množí.

Církev, která přijala na počátku středověku ve své lůno národy nevzdělané, jež svou moudrou výchovou měrou netušenou vzdělala, ušlechtila a v jedinou velikou rodinu Kristovu spojila, vidí s bolestí, jak jest otřesen princip autority a jak povstává vzpoura proti světovému názoru křesťanskému. Toť jest také hlavní ráz doby nové, jímž zároveň položen i zárodek k pozdějším převratům politickým a sociálním. Ale nepřátelství to a vzpoura proti církvi jest zároveň i jejím obrozením a povznesením; i za těchto svízelů osvědčilo se slovo Páně: »Brány pekelné jí nepřemohou«.

1. Protestantismus.

a) Luther. Zwingli. Kalvín.

1. Dr. Martin Luther byl syn horníka z Eislebenu (nar. 1483). Byl vychován v nerozumné přísnosti, což na ducha jeho zhoubně působilo. Náhlá smrt jeho přítele, jenž

Dr. Martin Luther:
(† 1546).
Život a působení.

Obrazy z dějin církevních.

vedle něho zabit bleskem, přiměla ho, že nechal studii právnických a proti vůli otcově vstoupil do kláštera Augustiniánů bosáků v Erfurtě. Roku 1507 stal se knězem a roku 1508 profesorem filosofie na nové universitě ve Vittenberce. Byl povahy melancholické, veselost střídala se u něho se zasmušilostí. Všude viděl hřích a Boží hněv, zapomínaje na dobrotu a milosrdenství Páně a zoufaje nad mocí modlitby. Maje svědomí vrtošivé, zmítán byl z opaku do opaku: brzo se modlil, brzo zase povinností svých nedbal. Mimo to bouřily v nitru jeho nebezpečné vášně, pýcha a smyslnost. Celý jeho duševní stav způsobil, že dávno před svým veřejným

Chrám sv. Petra v Římě.

vystoupením odstoupil od katolické nauky o ospravedlnění, jež rozhoduje o náboženském životě člověka. Mučivá a beznadějná nejistota srdce jeho hledala úlevy; i zdálo se mu, že ji vyčetl z bible, usuzuje z ní bludně, že Bůh člověka hříchem zcela pokazeného ospravedlňuje jen skrze zásluhu Ježíše Krista, přikrýváje jimi hříchy lidské; člověku netřeba jinak spolupůsobiti, leč jen aby věřil; odtud známé úsloví: »Hřeš, jak chceš, jenom věř!« Příčinu k veřejnému vystoupení svému nalezl Luther v bulle papeže Lva X. (1513—1521), kterouž vyhlásil odpustky na dostavění velikolepého chrámu sv. Petra v Římě.

2. Dominikán Dr. Jan Tetzel, kněz bezúhonný a učený, kázal o odpustcích oněch v Německu, také v okolí Vittenberka. To se Luthrovi nelíbilo; pokládal za neprospěšný a nicotný všeliké dobré skutky, tedy i pokání a almužnu, za niž po přijetí sv. svátostí odpustky ony udělovány. Proto o vigilii svátku Všech Svatých přibil Luther na dveře universitního chrámu ve Vittenberce 95 thesí o odpustcích. Tetzel důstojně hájil učení církevního proti Luthrovi (106 thesí). Na obou stranách vydáno několik obranných spisů, od útočníků spisů potupných zvláště proti Tetzlovi. Luther vystupoval s novými a novými bludnými názory. Měl přijíti do Říma se zodpovídat, avšak na přímluvu příznivce jeho, kurfirsta Jana Bedřicha Saského, jednáno s ním skrze kardinála Kajetána v Augsburgu (1518). Nedosaženo ničeho. Luther se nezřekl svých bludů, ale ušed tajně z Augsburgu odvolal se na příští církevní sněm, později pak slíbil, že bude mlčeti, budou-li mlčeti i protivníci jeho. Mlčení porušeno disputací, konanou v Lipsku (1519) mezi učeným dr. Janem Eckem z Ingolstadt a vittenberským profesorem Ondřejem Karlstadem, stoupencem Luthrovým; také Luther se účastnil, ale byl poražen, jak sám doznal. Pohroženo mu klatbou, neodvolá-li do 60 dnů svých bludů (1520). Luther však vydal spis »Proti bulle antikristově«, v němž nazývá papeže zatvrzelým kacířem, a spálil bullu i zákoník církevní ve Vittenberce. Ani na říšském sněmu ve Wormsu (1521), jež svolal císař Karel V., Luther neodvolal, začež byl dán do klatby říšské. Kurfirst saský však dal jej odvézti na hrad Wartburk, kde Luther sepsal některé spisy a překládal Písmo sv., upravuje si překlad sám dle svých bludů. Zatím stoupenci Luthrovi ve Vittenberce, zvláště Karlstadt, hrozné způsobili převraty; mše sv. od nich zavržena; kostely, oltáře, obrazy pustošeny a ničeny. Přichvátal Luther s Wartburku a podařilo se mu ještě klid zjednatí.

3. Jiné neblahé ovoce počínání Luthrova byla »selská válka« (1525). Utiskovaní sedláci vykládali si Luthrovi »evangelickou svobodu« dle svého přání; chtěli býti prosti všelikých poplatků, daní, robot, a když jim nepovoleno, vzbouřili se. Ve Svábích, Francích a v Porýnsku zdvihli se proti šlechticům, dobyli jejich hradů, ničili a pálii kláštery a kostely. Šlechta spojila se proti vzbouřencům, však i Luther je vybidl k neúprosné přísnosti »proti loupežným a vražedným sedlákům«, jež dříve nazýval »milými přáteli«. V krvavých bojích pobito jich 50.000. Tehdy překvapil Luther své přívržence, oženiv se s bývalou jeptiškou Cisterciačkou, Kateřinou z Bory. Příkladu jeho valně následováno. Dílo

Odpustky a
disputace.

1517.

1518.

1519.

1520.

Sněm vorm-
ský r. 1521.

Selská válka
r. 1525.

Torgavský spolek 1526.
Luthrovo pokračovalo. Některá knížata zavedla ve svém území nový pořádek církevní a učinila torgavský spolek (1526) na ochranu učení Luthrova.

Ríšské sněmy: 1529.
1530.
1532.
Na sněmu ve Špýru (1529) nařídil císař, se všech stran ohrožený, že až do příštího církevního sněmu nesmí být zaváděna žádná novota. Tomu stoupenci Luthrovi odporovali (protestovali), proto nazývání jsou protestanty. Na sněmu v Augsburgu (1530) podali své vyznání, zpracované od Melancthona, profesora ve Vittenberce, nejhorlivějšího přívržence Luthrova, t. zv. »k on f e s s i a u g s b u r s k o u«; všechny porady a všechno vyjednávání o ní bylo marné. Znova poručil císař, aby vše zůstalo při starém, aby se všichni vrátili k jednotě církve. Ale toho strana Luthrova nechtěla. Knížata protestantská novy učinila spolek, š m a l k a l d s k ý, na obranu svých domnělých práv (1531) a spojili se s Dánskem, Anglií a Francií proti císaři. Karel V. sevrěn těmito domácími nepřáteli a od východu tísněn Solimanem, uznal r. 1532 náboženským mírem norimberským protestantismus.

Roku 1545 sešel se církevní sněm tridentský. Protestanté jím pohrdli, Luther mu spílal, ač se byl tolikrát sněmu církevního dovolával. Konec života jeho byl neblahý. Pobloudiv, jak už zmíněno, v nauce o ospravedlnění, zamítl úctu svatých, očištěc, ba i většinu svátostí. Křest a pokání jsou mu jenom znamením, nikoli však prostředkem a příčinou ospravedlnění. Zavrhoval mši sv. Ve velebné Svátosti jest podle něho Tělo Páně spolu s chlebem přítomno jenom v okamžiku přijímání. Zavrhoval hierarchii a kněžství. Písmo svaté bylo mu jediným pramenem víry. Neměl pokory ani důsledností, necháváje se unášeti vášní, a to i ve svých spisích. Neměl tedy Luther vlastností, jež by mu dodávaly síly a oprávnění býti reformátorem církve. Zemřel náhle v Eisleben 1546.

Válka šmalkaldská 1547.
Míraugsburský r. 1555.
4. Novotáři vedli si proti císaři stále odbojněji, až proti němu zdvihli t. zv. válku šmalkaldskou. Jsou však poraženi bitvou u Mühlberka (1547). Hlavní strůjcové odboje, kurfirst Jan Bedřich a Filip Hessenský, jsou zajati. Přes to vyjednával císař znova mírně o pokoj náboženský na sněmu augsburském (1548), ale marně. Mořic Saský, jenž byl dosud císaři věren, spojil se s Francouzi a z nenadání císaře přepadl. — Konečně po dlouhém jednání učiněn náboženský mír augsburský (1555), jímž dána protestantům nejen úplná svoboda, ale knížatům přiznáno i reformační právo, to jest právo

nutiti poddané k vyznání, k němuž se hlásil kníže (cuius regio, illius religio), a ponechány jim zabrané statky církevní. Od dalšího odpadlictví a nových ztrát církevních statků mělo katolíky chrániti t. zv. reservatum ecclesiasticum.

5. Mír byl sice učiněn, ale reformace postupovala odbojně a vítězně dále. Nástupce Karlův, císař Ferdinand I. (1556—1564) marně se snažil nové opět spory urovnati. Vidouce tyto zmatky v Německu, chtěli hlavně Francouzové zeslabiti moc rodu Habsburského, jenž zůstal věrně katolickým, a ponoukali stavy protestantské k novému zjevnému odboji. Tak stalo se náboženství pláštěm zájmů politických. Protestanté spojili se v unii, proti níž postavili katolíci ligu. Nahromaděné tyto vášně vybuchly konečně v Čechách r. 1618, kde vzplanul boj proti císaři, a tak počátek svůj vzala hrozná válka třicetiletá (1618—1648). Mimo válku českou lze válku třicetiletou rozdělit na válku dánskou, švédskou a švédsko-francouzskou. Ve válce dánské zvítězil císař Ferdinand II. (1619—1637) a vydal restituční edikt (1629), jímž nařizoval, aby se všechny statky církevní, po míru augsburském zabrané, vrátily. Ve válce švédské bojoval Gustav Adolf proti poutivému a zbožnému vojevůdci Tillymu. Konečně byla válka švédsko-francouzská, kterou se hrozná válka třicetiletá skončila. Podle zápisu, chovaného ve štokholmském říšském archivu, zničeno 1977 hradů a zámků, 1629 měst, 18.300 vesnic. Mírem vestfálským (1648) rozšířena náboženská svoboda augsburská i na kalvince. Stavům přičteno právo reformační, stran zabraných statků církevních přijat status quo z r. 1624; kdo co toho roku držel, směl si ponechati. Mírem tím značně zkrácena náboženská i politická práva církve katolické; proto se proti němu papež Innocenc X. ohradil; ovšem marně.

6. Co konal Luther v Němcích, konali ve Švýcařích Oldřich Zwingli a Jan Kalvín. Utkvěli v týchž bludech, jen že Zwinglimu byla velebná Svátost pouhým znamením Krista Pána, a moc církevní přírknuta od něho magistrátu, a to prvně v Curychu, kdež on byl knězem nehodným. Oženiv se, vedl si ještě hůře. Vzplanula občanská válka. Poctivé kantony Uri, Švec, Unterwalden, Lucern, Zug, Freiburg, kteréž byly druhdy vybojovaly politickou svobodu, zůstaly věrný pravé víře. I válčeno proti nim z popudu a za vůdcovství Zwingliho. U Kappelu byli Curyšští poraženi a Zwingli padl (1531).

Ve francouzské části Švýcarska zvláště v Ženevě, pro-
vozoval reformaci Jan Kalvín. Pro novotářské snahy musil

Nový odboj.

Válka třicetiletá.

Restituční edikt. 1629.

Mír vestfálský 1648.

Oldřich Zwingli († 1531).

Jan Kalvín († 1564).

odejít ze své vlasti Francie. Po dlouhém putování stanul v Zenevě. Složil tam nové vyznání víry, podstatně totéž, jako Zwingliho či Lutherovo, jenže podle něho jest ve velebné Svátosti pouhá síla Kristova, a pak že důsledně provedl nauku o naprosté praedestinati, podle níž stvořil Bůh i lidi, kteří musejí hřešiti, aby se na nich v pekle ukázala spravedlnost Boží. Katolická bohoslužba odstraněna. Všechna moc svěřena konsistoři, která bděla nad životem měšťanů tak přísně, jako nějaký soud inkvisiční; vnikala i do rodin; kdo se nepodrobil, na hrdle ztrestán, jako na př. odpadlý biskup Epifanes, měšťan Gruet a španělský lékař Servede, jenž upálen proto, že o nejsvětější Trojici jinak soudil než Kalvín. Po smrti Kalvínové († 1564) pokračoval v díle jeho Beza. Švýcarští protestanté slují »reformovaní«, a konfesse jejich helvetská.

Na ostrovech britských:

b) Protestantismus na ostrovech britských ve Francii, v Nizozemí a příčiny jeho rychlého rozšíření.

Jindřich VIII

1. Anglický král Jindřich VIII. (1509—1547) byl původně horlivým zastáncem pravé víry proti bludům Luthovým; napsal proti němu obhajobu sedmera svátostí, začal od papeže Klimenta VII. vyznamenán čestným titulem »defensor fidei« (obhájce víry), kterýž titul králové angličtí podnes mají na svých zlatých a stříbrných mincích. Než pojednou, po 17letém pravém manželství, žádal v Římě, aby jeho dosavadní manželský svazek s Kateřinou Aragonskou byl zrušen a nové manželství s dvorní dámou Annou Boleynovou aby mu bylo dovoleno. — Papež, iako věrný strážce nerozlučitelnosti stavu manželského, rozhodně odmítl hříšnou žádost královu. Jindřich se pomstil. Anglii od Říma odtrhl, sebe za hlavu církve anglické prohlásil, rozvod s Kateřinou provedl, Boleynovou za manželku pojal (r. 1533). Jemu jako duchovní hlavě Anglicka musila se skládati supremátní přísaha. Kdo mu nepřisahal, anebo oprávněnosti druhého jeho sňatku neuznával, jest popraven. Jinak zatím ve víře neměnil ničeho. Měl po sobě šest manželek: dvě zapudil, dvě popravil, dvě umřely smrtí přirozenou. Dal usmrtiti 12 vévodů a hrabat, 164 šlechticů, 2 kardinály, 2 arcibiskupy, 18 biskupů, 500 kněží a mnichů a asi 70.000 poddaných.

1533.

Tomáš Moorus.

* Nejpatrnějším mučedníkem byl Tomáš Moorus, kancléř králův, slavný právník a učenec, pro své výtečné spisy zvaný »ozdobou Anglie«. Když se Jindřich VIII. prohlásil hlavou církve anglické a s Annou Boleynovou se oženil, poděkoval se Moorus z úřadu kancléřského a odebral se do svého zátiší v Chelseji poblíž Londýna, ne aby si odpočal

nýbrž aby se připravil na hořký kalich utrpení a smrti mučednické, kterou mu král odpadlík chystal. Když na něm za nějaký čas žádáno přísahy, nepřisahal. Odveden do žaláře, do Toweru. Tam se modlil, četl, psal. Myslel, že se dá obměkčiti prosbami své nejmilejší dcery Markety; dovoleno jí, aby otce v žaláři navštěvovala. Modlivali se spolu jako andělé, rozmlouvali vážně. Řekl jí otec: »Moje svědomí jest pevné a pokojné. Jsem si jist svého spasení, jako že jest Bůh nad námi. At si mne potká jakékoliv utrpení, budu se těšiti, že nebudu musiti později v očistci dlouho strádati. Modlím se za vás za všechny, drahé dítě, abyste Pánu Bohu horlivě sloužili, abyste ve službě té, jako já, radost a pravé šťastné spatřovali. Modlete se však i vy za mne, abychom se jednou shledali v nebesích.« O čem nebylo možno ústně pojednati, bylo napsáno. Odpovídajíc dcera na list otcův, píše: »Kolikrát jsem přečetla ten drahý a útěchuplný list! Onť věrně hlásá hrdinnou a ctnostnou mysl mého otce, onť dokazuje, jak povzneseno srdce Tvé nad nízkou slávu tohoto světa, jak pevně a nerozlučitelně spojeno s Bohem . . . Čím, myslíš, se těšíme, jsouce tak násilně od Tebe odloučení? Tvým minulým ctnostným a bohumilým životem; přesvědčením, že Tvé srdce, prázdno vši nízkosti pozemské, stkví se a září milostí Ducha svatého a jest milým stánkem Božím.« Marně přicházely za Moorem do žaláře komise královské, aby ho přiměly k povolnosti a k souhlasu s počínáním královým. Nepovolil. Proto odsouzen. Tento byl rozsudek: »Pan Tomáš Moorus budiž z Toweru na provaze vlečen do Tyburna, tam oběšen, zpola živ sňat, rozčtvrcen, hlava pak na londýnském mostě budiž vystavena.« Rozčtvrcení změněno pak ve stětí. Poprava vykonána 6. července 1535. Císař Karel V. zvěděv, že Moorus popraven, zvolal: »Nejlepší město své říše byl bych obětoval, abych byl získal tohoto muže svým službám!« Církev svatá uctila ho slávou blahoslavenců.

2. Teprve za nezletilého a nesamostatného Eduarda VI. (1547—1553) zaveden protestantismus, a to kalvinismus, do Anglie. Vydán nový zákon: smrt všem katolíkům! Ulehčilo se ubohým za Marie Katolické (1553—1558), pravé to dcery Jindřicha VIII. z prvního manželství. Víra katolická opět zavedena a všemi právy obdařena. Kalvínci netrestáni pro víru, nýbrž teprve když do bojů způsobili, přísněji s nimi naloženo. Popraveno celkem 279 spiklenců. Jen na krátko oddechli si katolíci; hrozná nadešly jim časy za královnou Alžběty (1558—1603), dcery Jindřichovy z Anny Boleynovy. Pokrytecky dělala se ze začátku katoličkou, po katolicku byla korunována; avšak brzy obnovila supremátní přísahu Jindřichovu. Sestaveno 39 článků, jež každému bylo přijmouti (1571). Hierarchické zřízení církve bylo zachováno; proto sluje anglická státní církev episkopální. Některým se to nelíbilo, zvláště ve Skotsku; slují presbyteriáni, puritáni. Alžběta, zvláště od popravě Marie Stuartovny,

Marie Katolická.

Alžběta.

královny skotské (1587), řádila krutě proti katolíkům; všechny úkony kněžské přísně zakázány; přísnými tresty stíhán, kdo katolické kněze přechovával. Kardinál Allen založil pro Angličany seminář v městě Douay v Belgii a papež Řehoř XIV. v Římě. Kdo tam vystudovali a na kněze posvěceni byli, vraceli se do své otčiny, aby pronásledovaným bratřím i sestřím svatou službou kněžskou sloužili. Většina jich skonala smrtí mučednickou, zvláště mnoho kněží z Tovarýšstva Ježíšova, mezi nimi i b l a h. E d m u n d K a m p i a n, rodák londýnský, jenž studoval v Brně i v Praze a tamtéž i po nějaký čas působil.

Elah. Ed-
mund
Kampian.

* R. 1576 zahájil jako učitel nejvyšší třídy gymnasijní (rhetoriky) v koleji svatoklimentské v Praze nový školní běh před četným shromážděním znamenitou latinskou chvalořečí o sv. Václavu, ve které zvolal: »Ó požehnaná země česká, v níž věřící takovým knížetem se honosí! Šťastné město, jež takový světec obýval! Jak, ty Praho, měla bys odříci se jeho šlepejí, odříci se jeho svaté víry? Zajisté buď Hospodin slituje se nad královstvím tímto na přimluvu jeho svatých patronů, anebo dopustí ve hněvu svém vítěziti satanovi a zavlče je do zhoubných temností sekt nových a ještě horších, ve kterých je nechá zahynouti. Avšak tušíme a doufáme tomuto požehnanému království doby lepší, že zejména na přimluvu svatého krajana Václava, jenž jest otcem a knížetem, paníkem a mučedníkem, nové uštědří požehnání Bůh všemohoucí...« Vrátil se do své vlasti, působil slovem i písmem i všelikou svatou službou kněžskou, až zrazen a dne 1. prosince 1581 v Londýně oběšen.

Další
králové.

* Pronásledování katolíků trvalo i za Jakuba I. (1603—1625), syna nešťastné Marie Stuartovny. Zosnováno proti němu spiknutí (1605), ale kněžími překaženo. P. Garnet, kněz Tovarýšstva Ježíšova, umřel smrtí mučednickou za zpovědní tajemství. Ne lépe měli se katolíci angličtí za Karla I., jenž však od samých puritánů svržen a od Olivera Cromwella popraven (1649). Zpronevěra církvi přivedla revoluci státní. Také Karel II. (1660—1685) utiskoval katolíky, až pak se tajně vrátil do lůna církve naší a umřel jako katolík. Jakub II., katolík, prohlásil r. 1687 náboženskou svobodu; puritánům se to nelíbilo, vypudili ho ze země, a Vilém Oranský stal se králem.

Irsko.

3. Hroznější ještě mučednictví pro víru katolickou vtrpělo Irsko. Jako v Anglii, prohlásil se Jindřich VIII. i v Irsku hlavou církve; avšak duchovenstvo i věřící lid zůstali věrni římskému papeži. Jindřich spokojil se zatím rušením klášterů a poutních míst. Za kalvínské Alžběty zahrnutí krutou válkou. Anglický vojevůdce liče královně poražené Irsko, pravil: »Mimo mrtvolý a popel zůstalo v Irsku málo toho, čemu Vaše Veličenstvo bude moci panovati.« V polovici XVII. století připnul Oliver Cromwell

s 50.000 vojínů, většinou fanatických puritánů; heslem byl jim rozkaz anglického parlamentu: »Všecko zahubiti, spáliti, zničiti!« Anglický dějepisec Hallam vyznává, že strasti národa irského za hrůzovlády Cromwellovy byly převyšeny jenom strastmi národa israelského při zkáze Jerusalema r. 70. po Kr. Ještě dnes slýchají slova: »Kletba Cromwellova přijdiz na tebe!« Vilém Oranský III. dovolil roku 1691 smlouvou limerickou zbylým Irčanům svobodně víru katolickou vyznávat, ale nestál v slově. A tak mučednictví tamější trvalo až do roku 1775, kdy vzplanul boj za svobodu v Americe. Úplně zrušeny kruté ty zákony teprve r. 1829 přičiněním slavného vlastence a katolíka, Irčana Daniela O'Connella, jenž právem nazýván osvoboditelem Irska. Skonal v Janově, ubíraje se do Říma (1847). Jeho závěť byla: »Tělo do Irska, srdce do Říma, duši do nebe!«

4. Také Francie doznala neblahého vlivu kalvinismu, jenž z blízké Ženevy brzy tam vnikl. Francouzští kalvínci nazýváni hugenoti. Přidala se k nim i jedna větev královské rodiny, bourbonská, doufajíc, že jejich pomocí zmocní se vlády. Vzmáhající se rozhořčení a nenávisť způsobily trojí občanskou válku (války hugenotské). Dály se veliké ukrutnosti. — Někteří náčelníci hugenotů nosili vyzývavě nákrčníky z uší pobitých mnichů. Za prvních 12 let válčení napočteno bezmála 4000 světských kněží a řeholníků, od hugenotů povražděných. Ač vlastně ve všech těch válkách byli kalvínci poraženi, přece mírem st-germainským 1570 dosáhli náboženské svobody a přístupu ke všem státním úřadům. Hugenoti nabyli nyní mocného vlivu na dvoře královském, zvláště admirál Coligny, a poštvali krále Karla IX. (z rodu Valcis) proti vlastní matce, Kateřině Medicejské, ženě vládychtivé a úskočné. Tato bojíc se o svůj dosavadní vliv, namluvila synu svému, že mu hugenoti ukládají o život, a přiměla ho, že dal v noci ze 23. na 24. srpna 1572, po svatbě Jindřicha Navarského, pohlavára kalvínského, se sestrou královnou Marketou, hugenoty povraždit. Pověstná to noc bartolomějská. Byl to zločin, spáchaný jen z politických příčin. Zahraničním dvorům oznámeno, že úklady proti životu královně šťastně odvráceny, a proto papež Řehoř XIII. konal »Te Deum« a blahopřál králi. Z toho povstala pomluva, že papež slavil »Te Deum« pro zavraždění kacířů. Také počet obětí se zveličuje, nebyloť jich 20.000 až 30.000, nýbrž dle kalvínského martyrologia ženevského v Paříži 786, v celé pak Francii asi 4000.

Ve Francii:

Války hugenotské.

Mír st-germainský 1570.

Noc bartolomějská 1572.

Následovaly čtyři další války katolické ligy a hugenotů, a nebylo lépe, až Jindřich Navarský stav se zatím králem — Jindřich IV. (1589—1610) — však i katolíkem, ediktem nantským 1598 dal hugenotům, svým bývalým souvěrcům, úplnou svobodu. Když později nové strojili vzpoury a s Anglií se spojili, byla moc jejich energickým ministrem Ludvíka XIII. kardinálem Richelieu zlomena; byla jim vzata pevnost La Rochelle, ohnisko všech jejich snah (1628). Richelieu hugenoty jako stranu politickou potlačil, ale jinak si mírně vůči nim počínal. Za Ludvíka XIV. r. 1685 edikt nantský zrušen; i vystěhovalo se bezmála 70.000 hugenotů do severních sousedních zemí. Ludvík XVI. r. 1787 dal jim opět svobodu.

Edikt nantský 1598.

V Nizozemí.

5. Do Nizozemí bral se kalvinismus z Francie i Anglie. Filip II., král španělský (1556—1598), jemuž Karel V. Nizozemí již r. 1555 odevzdal, chtěl násilím zlomit náboženské novotářství. Povstala veliká nespokojenost. V čelo nespokojenců postavil se ctízádný Vilém Nassavský, princ Oranský, a dobyl značných úspěchů. Provincie severní (Hollandsko) přijaly kalvinství; vládl tam Vilém. Jih (Belgie) zůstal katolickým. Po dlouhých bojích se Španělskem byla r. 1648 uznána neodvislost Hollandska. — V XVI. stol. uveden násilím protestantismus též do Dánska, Švédska a Norska; na katolíky vydány kruté zákony a tresty; četní kněží i biskupové popraveni.

Příčiny rychlého rozšíření protestantismu.

6. Rychlé rozšíření protestantismu nemá svého základu ve všemohoucnosti Boží, nýbrž ve slabosti lidské, a snadno dá se vysvětliti dílem z okolností časových, dílem z učení samého, dílem ze způsobu, jak si reformátoři počínali. Nelze upříti na straně katolické nedbalosti a nezpusobivosti některých biskupů, nekázně v klášteřích, poblouzení vědy. Voláno po opravě; ale s opravou váháno. Uvěřeno tedy slibům nepovolaných oprávců, jejichž učení poskytovalo nerozváznému lidu veliké výhody časné. Odstranili reformátoři vše, co se přiči pýše, rozmarilosti a smyslnosti lidské, jako zpověď, půst, sliby, nerozlučitelnost manželství, coelibát. Slechtě dány na pospas statky církevní a lidem všem dávala »evangelická svoboda« právo volného zkoumání. Učení šířeno slovem (kázáním), písmem (spisy), obrazy. Často byl převrat náboženský spojen s převratem politickým. Většinou užito hrubého násilí, jež v mnohé příčině bylo nespravedlivější a křiklavější než druhy počínání pohanských císařův a jejich vládařů (Anglie, Irsko a j.).

Avšak tento rychlý vzrůst protestantismu zavalil také příčinu k účinku surchovaně blahodárnému, v němž zřejmý jest prst Prozřetelnosti Boží; protestantismus totiž zavalil podnět k dávno želané nápravě v církvi. Sněmem tridentským učení církevní přesně stanoveno, moudré zákony vydány, horliví pastýři vedou stádce sobě svěřené k svatosti, zástupy světců, věrozvěstů, učenců i umělců krásí církev, nové ústavy a řády oživují církevního ducha, v novém jasném lesku stkví se stolec sv. Petra. Kdežto protestantismus vnitřními spory a novými sektami slábne a se rozpadá, pevná skála církve katolické mohutní a tvrdne v jednotě učení i zřízení.

c) Protestantismus v naší vlasti.

1. Nauka Luthrova našla brzo cestu do Čech, majíc tu půdu dobře připravenou. Strana katolická byla oslabena, nemajíc velepastýře; strana pod obojí vydána jsouc panstvu na milost a nemilost a mimo to ustavičnými spory rozrývána, stále víc a více klesala; zle bylo i s Českými bratry, kteří vyšedše z mravoučného blouznění, neměli pevné a důsledné soustavy věroučné, jež jedině mohla jich chrániti od rozkladu. Poněvadž pak od dob Vladislava II. (1471—1516) nebylo v zemi trpěno žádných sekt, skrývaly se ve straně pod obojí. Nedivno tedy, že brzy navázány styky s Vittenberkem. Vlivem Luthrovým zvolen administrátorem konsistoře dolní (pod obojí) Havel Cahera, jeho stoupenec. Podobně dalo se na Moravě. V Jihlavě kázal Pavel Separatus, v Mikulově novokřtěnec Balt. Hubmayer. Domáci šlechta novotám těm přála.

Zečtl.y.

2. Ferdinand I. (1526—1564) byl horlivý katolík; věděl, že počínání novotářů jest nebezpečno, a proto hleděl zavádění protestantismu u nás překaziti. Roku 1556 uvedl do Prahy řád jesuitský, kterýž u sv. Klimenta otevřel školy bohoslovné, filosofii a gymnasium. R. 1561 obsazen po 140 letech osiřelý stolec arcibiskupský v Praze; dosedl naň výborný muž, velmistr řádu křižovnického, Antonín Brus z Mohelnice, účastník sněmu tridentského; spolu s Ferdinandem vymohl na papeži Piu IV. stvrzení kompaktát (1564), jen že jich strana pod obojí již nedbala. Zaneprázdněn válkami s Turky, nemohl Ferdinand I. nařízení svých s důrazem prováděti, a tak se protestantismus u nás šířil dále. Čeští bratři vystěhovali se tenkrát na Moravu, přijavše za svého starosty Jana Augusty částečně nauku Luthrova. Jsouce chráněni mocným pánem Karlem ze Žerotína

Ferdinand I. (1526-1564).

založili si obce, v nichž zřídili tiskárny. V ruchu literárním vynikli zvláště starší jejich, Jan Blahoslav († 1571). — **Konfesse česká 1576.** Maximilian II. (1564—1576) nepovolil stavům konfesse augsburské, ale když se s jednotou bratrskou shodli na t. zv. »konfessi české« o 25 artikulích, ústně ji připustil. — Rudolf II. (1576—1612) byl upřímným katolíkem, ale všiml si spíše věd a umění než bojů náboženských. Proto odvaha strany protestantské rostla, až si vynutila na králi pověstný »majestát« (9. července 1609), jímž nabyla úplné svobody a dovoleno jí i na statcích královských zřizovati chrámy a školy; spolu vydána protestantům i konsistoř pod obojí a universita Karlova.

Majestát
1609.

3. Pro katolíky byly to ovšem těžké chvíle, ale i oni sílili, jsouce horliví u víře, zvláště od těch dob, co nejprve mezi studenty a potom i mezi ostatními stavy zřízeny byly »Mariánské družiny«, jichž původcem byl bl. Edmund Kampian. Také výborní velepastýři podporovali stálost katolíků. Za Maximiliana vynikl na Moravě biskup olomoucký, Vilém Prusinovský, jenž konal synody, uvedl do Olomouce řád jezuitský a založil tam universitu (1567). Ve šlepičích jeho kráčeli nástupcové Stanislav II. Pavlovský a kardinál František kníže Dietrichstein. V Čechách proslul nábožný a vzdělaný nástupce Brusův Martin Medek z Mohelnice, a jeho opět nástupce, šlechtyn, věd i umění milovný Zbyněk II. Berka z Dubé. Za Matyáše (1611—1619), kdy těžké mraky zvěstovaly blížící se již bouři, působil obětovný a neohrožený arcipastýř Praemonstrát, zakladatel knihovny strahovské, Jan Lohel.

Mariánské
družiny.

Velepastýři.

Následky
protestan-
tismu.

4. Neblahé ovoce přinesl u nás protestantismus. S německým bludem přinášený i německé protestantské knihy na hrady a do měst, a páni usazovali na svých panstvích kazatele a učitele jenom německé, za nimiž se pak jejich známí stěhovali, na úkor naší národnosti. Hynul nejen jazyk, hynula i mravnost. Duchovenstvo protestantské bylo jenom »najatým sluhou« svého pána, většinou nemělo ani přiměřeného vzdělání, ani přiměřených mravů. »Nezřízenost církevního života strany evangelické byla největším pramenem mravního hynutí národa českého, ve kterém pořád dále zacházel. Vyšší stavové, vyzutí ze všeho církevního podřízení, předcházeli v lehkosti mravů ostatní národ svým příkladem; hody a radovánky hlučné, při kterých jeden druhého hleděl předčítí prohýřováním statku svého, byly obyčejné jejich zábavy. Poněvadž pak duchovní vzdělání bez podnětů mravných zdárně pokračovati nemůže, klesali v něm Čechové rovněž hloub

nežli v časích předešlých.« (Tomek.) Třetím pak následkem zavádění protestantismu v Čechách byla záhubná revoluce protestantské šlechty proti zákonnému králi Ferdinandu II. (1619—1637).

5. Ještě za života Matyášova zvolen a korunován byl Ferdinand Štyrský za krále českého, a stavové jemu přísahali. Ale cizozemské vlivy, usilující o pokoreni rodu Habsburského, neustávaly připravovati i v Čechách půdu svým záměrům. Šlechta cizí, již se s protestantismem do Čech mnoho nastěhovalo, lásky k zemi české nemajíc a jen po požitcích a statcích bažíc, podporovala ovšem tyto vlastizrádné proudy, od nichž i někteří rozvázní nekatolíci, jako šlechtyn Karel z Žerotína, varovali. Marň. Bylo potřeba jen nepatrné jiskry, aby zhoubný požár se zanítil. Příčina ta našla se brzy. Protestanté nedbajíce majestátu, stavěli chrámy též na statcích církevních. Když se tak stalo v Broumově na statku tamějšího benediktinského opata Wolfganga Selendra a v Hrobech (u Teplic) na panství arcibiskupa Jana Lohela, byly kostely ty nejprve zavřeny a pak na rozkaz císaře Matyáše kostel v Hrobech rozbořen (1618). Této události užili protestantští stavové ke vzpouře. Přišedše na hrad pražský, vyhodili císařské místodržící, horlivé katolíky Jaroslava z Martinic a Viléma Slavatu i s písařem Fabriciem z oken. Všichni tři byli však zachráněni. Stavové zvolili 30 direktorů, vyhnali arcibiskupa, Jesuity i katolické pány, začali sbíratí vojsko, jehož vůdcem jmenovali Němce Thurna, který česky ani neuměl; psali také do Němce, že vzpoura je hotova, aby tedy přišli na pomoc; a unie protestantská skutečně pomoc poslala. Jsouce tedy takto z Němce podporováni, strhli k odboji i Moravu a Slezsko. Když za této bouře Matyáš zemřel (1619), odepřeli poslušnost korunovanému králi Ferdinandovi II., znajíce ho jako horlivého katolíka, a způsobem nezákonným prohlásili za krále Němce, kalvínce Bedřicha Falckého, mladíka nezkušeného, který ani slůvka českého neznal; nebželoť protestantským stavům o národnost; lid sám při tom všem zůstal v celku nečinným; věděl, že se tu jedná hlavně o panské výhody a prospěchy.

Bitva na
Bílé Hoře:

Broumov a
Hroby.

Vzpouře.

Bedřich
Falcký.

Ferdinand II. marně napomínal k poslušnosti; Thurn přitřhl s vojskem až k Vídni a Mansfeld, vůdce pomocného vojska z Němce vypraveného, řádl v Čechách. »Zimní král« Bedřich přišel do Prahy a byv korunován, dal kazatelem Skultétem popleniti chrám svatovítský a zavéstí bohoslužbu kalvínskou. Šlechtici, kteří zůstali Ferdinandovi věrní, byli odstraněni neb uvězněni, statky církevní pobrány, kardinál Die-

trichstein na Moravě musil do vyhnanství, farář holešovský, b. l. Jan Sarkan der, byl umučen, nechťeje vyzraditi zpo- vědi pána z Lobkovic (1620).

Měla tedy naše vlast dva krále; bylo patrné, že se mezi nimi rozhodne bojem. Bedřich hledal pomoci. Ze jí neměl dostatečné od německých knížat, kterýmž samým chtělo se koruny české, vyjednávalo s úhlavním nepřítelem křesťanstva, s Turkem. Turecký sultán Osman II. poslal poselství ke vzdorokráli Bedřichovi a slíbil mu pomoc (5. července 1620); za to však slíbil mu Bedřich dary a poplatek 700.000 tolarů a že bude s královstvím českým a s provinciemi státi sultánovi ve věrnosti a oddanosti. (Paměti Slavatovy. Sv. II. str. 250.) Konečně sebral Ferdinand vojsko, jež vedeno Maxmilianem Bavorským, vůdcem katolické ligy, porazilo vojsko stavovské na Bílé Hoře (8. list. 1620). Bedřich spasil se hanebným útekem z Čech. Ferdinand vida, že i po útěku Bedřichově protestantský vojevůdce Mansfeld stále ještě se znamenitou silou válečnou v Čechách zůstává a s evangelickou unií v Němcích vyjednává o novém boji, rozhodl se pro přísné potrestání odbojných stavů na hrdle i statcích. Sedmadvacet mužů stavu panského, rytířského i městského popraveno dne 21. června 1621.

Neprávem viněna církev katolická z porážky na Bílé Hoře a z pohromy odtud pro národ náš vzešlé. Odboj stavů byl dílem vzpoury z ciziny živené a náboženským pláštěm jenom přikrytý. V čele odboje byli většinou cizinci (Thurn, Mansfeld, Anhalt, Hohenlohe), upřímní Čechové i nekatolíci (Karel z Žerotína) od vzpoury zrazovali. Stavové čeští nevázaností, vládychtivostí a zaslepeností svěstí se davše, v záhubu střemhlav se řítili. Pravda jest, pravda smutná, že národ český po bitvě bělohorské děsnými pohromami války 30leté ozebračen a uštván v tuhý upadal spánek, když byla před tím víra i národnost lehkomyšlně uvedena v nebezpečí svrchované. Prozřetelnost Boží dopustila spánek ten, aby se posilnil národ k životu novému. Dobře praví rozvážní historikové (Tomek, Brandl), že porážkou na Bílé Hoře zničeno nepřirozené těžiště Cechů, jež kladli do Němec, a Čechové obdrželi své těžiště tam, kde jediné jest nevývratné — v sobě samých.

Reformace
katolická.

6. Ferdinand II. jsa přesvědčen, že nebude u nás dříve pokoje, dokud tu nebude pouze jediné vyznání náboženské, počal tak zvanou reformaci katolickou v Čechách i na Moravě, užívaje, jako jiná knížata, všeobecně uznávaného a samými protestanty nadiktovaného práva reformač-

ního (cuius regio, illius religio). R. 1622 odňata universita protestantům a dána Jesuitům; ohlášen také generální pardon, že totiž všichni, kdo se účastnili vzpoury proti králi, propadli svými statky, cti a hrdlem; kdo se však sami přiznají, těm že trest smrti bude odpuštěn. I přihlásilo se 728 osob stavu panského a rytířského. R. 1624 vydán mandát, jímž všichni nekatolíci kazatelé vypověděni. Roku 1627 poručeno: Kdo se do šesti měsíců nevrátí do církve katolické, ať se vystěhuje. Vrátili se mnozí, mnozí však také se vystěhovali, zvláště do Saska (Perna) a Polska (Lešno), mezi nimi i bratrský starosta, Jan Amos Komenský.

Byly zřízeny zvláštní komise královské, jež měly katolickou reformaci vésti. Pravda jest, že komise ty užily nejednou i násilných prostředků, jichž nelze schvalovati a jichž ani sám Ferdinand ve svých rozkazech nemínil; užilf přísnějších prostředků jen tehdy, když nekatolíci udržovali vlastizrádné spojení s cizinou. V době této zvláště horlivě působil arcibiskup pražský, kardinál Arnošt hrabě z Harrachů (1623—1667) a řád jesuitský.

* »Veliký převrat, jež způsobil Ferdinand II. v našem národě, byl přes nepříznivé okolnosti jeho času pro vzdálenější budoucnost blahodárný. Vítězství monarchie, jím dosažené, vedlo po zotavení střední Evropy od záhub třicetileté války k moudřejší a spořádanější správě státní v mocnářství rakouském... Vítězství pak katolické církve navrátilo národu našemu pravou zbožnost, pevnější základy mravnosti, tudíž způsobilost pokračovati ve vzdělání svém duchovním na cestách, po kterých za starodávna kráčel zdařile. Dobrodiní tato, tak velikými obětmi dosažená, po dlouhé strastné době přechodu teprve za novějších dob činně se objevující, neměla by býti zakalována ustavičným ohlazením se po hrncích egyptských, po časích ze zdáli zevnitř se třpytících, které přece zárodek zla potomného chovaly v sobě, nýbrž měla by býti uznávána, aby takto působila ještě blahodárněji...« (Tomek: O nepokojích stavovských v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matyáše.)

2. Sněm tridentský a praví reformátoři.

1. Těžké rány, jež církvi zasadil protestantismus, byly zároveň lékem, jež Prozřetelnost Boží připravila k ozdravení církve a k úplnému provedení oprav v hlavě i údech. Svolal za tím účelem papež Pavel III. dávno žádaný sněm církevní do Tridentu (XIX. obecný) 1545—1563.

Tridentský
sněm.
(XIX.)
obecný
1545—1563.

Sněm ten zasedal 18 let s dvěma přestávkami, z nichž jedna trvala 2, druhá 10 let. Protestanté, kteří se stále sněmu dovolávali, byli několikrát vybidnuti k účasti, ale marně; dokázali tím, že jim neběželo o pravé učení Páně, ani o pravou opravu, nýbrž jen o náboženské rozbroje, v nichž by statky církevní zabrali a z poslušnosti církve katolické se vymaniti mohli. Na sněmu jednalo se o rozkvětu víry a náboženství katolického, o odklizení bludů, o sjednocení církve a nápravě duchovenstva i lidu. Toho dosaženo po dlouhých, namáhavých poradách, jichž se zúčastnili nejvýtečnější tehdejší bohoslovci (mezi nimi i sv. Karel Borromejský, arcibiskup milánský; Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský). Výsledek porad těch ohlášen v 25 veřejných sezeních.

* Usnesení sněmovní obsahují 1. nálezy o víře (decreta fidei), v nichž katolické pravdy náboženské, zvláště od novotářů popírané, slohem jasným, vznešeným a uhlazeným byly vyjádřeny, a bludy protivné stručně zavrženy (canones). Zvláště památno jest sezení IV. o Písmě sv. a tradici, V. o hříchu prvotném, VI. o ospravedlnění, XIII. o nejsvětější Svátosti, XXII. o mši sv. 2. nálezy o kázni církevní (decreta de reformatione), jimiž se nařizuje důkladné vzdělání duchovenstva v seminářích, residence (bydlení na místě svého působení) biskupům a farářům, a konání diecesních synod. Opraveno právo manželské (forma tridentina), pořízen seznam závadných knih (index), sestaveno katolické vyznání víry (professio tridentina), nařízeno nově vydání Písmo sv., katechismus, obřadné knihy a opraven kalendář. Usnesení podepsána od 255 otců církevních skoro ze všech katolických národů a schválena od papeže Pia IV.; po té v zemích katolických prohlášena a opravy v nich nařízené biskupy provedeny. — Slovný dějepisec sněmu tridentského, Pallavicini, právem tvrdí, že na celém oboru zemském posud nebylo se k úradám sešlo takové množství lidí proslavených svatostí, důvtipem, učeností, při nichž shledána by byla taková počestnost mravů, taková zbožnost, taková péče o bližního, taková zdržlivost smyslů a snaha po věcech nebeských, jako při sněmovnících tridentských; a že dle vzoru jejich sta a sta tisíců věrných katolíků obého pohlaví od té doby dávali na jevo obzvláštní oddanost římskému papeži, jako náhradou za hrozné potupy, jichž se mu od Luthra a stoupenců jeho po dlouhou řadu let bylo dostávalo.

Praví reformátoři:

2. Spásonosná usnesení sněmu tridentského soustavně uváděna v život. O to starali se papežové, biskupové a kněží.

Sv. Pius V. (1566—1572).

* Z papežů zvláště zasluhují zmínky: Sv. Pius V. (1566 až 1572), muž to dobrotivý a nábožný; vzpružil v Římě a Itálii zbožnost, podporován zvláště od sv. Karla Borromejského a sv. Filipa Nerijského; za něho vydán sněmem žádaný katechismus, opraven breviář i missál, provedeny opravy v klášterech. Jeho vláda jest vrcholem reformace ka-

tolické. Jemu se podařilo sjednotiti knížata křesťanská k boji proti Turkům, kteří znova ohrožovali národy křesťanské. Slavného dobyto vítězství v námořské bitvě u Lepanta (1571); na vděčnou památku přidán za to Rodičce Boží v litanii titul »Pomocnice křesťanů«, jakož také zaveden svátek Panny Marie Vítězné.

* Řehoř XIII. (1572—1585), nejlepší právník této doby, pečoval zvláště o povznesení školství, na něž vydal ohromné sumy. Založil Collegium Romanum, velikolepý to ústav vzdělávací, zvelebil a bohatě nadal Collegium Germanicum, jež bylo založeno pro vzdělání kněží z Německa a Rakouska. Chudým studujícím vydal dva miliony scudů. Opravil kalendář juliánský, poručiv v říjnu 1582 vypustiti deset dní. Vydal zákoník církevní (corpus juris canonici). Zřídil nunciatury.

* Sixtus V. (1585—1590) jako hoch pásal stádo; od mimojoudcího Františkána přiveden do kláštera, kdež výtečným vlohám jeho dostalo se vzdělání. Zářil svědomitostí. Zvelebil církevní stát, podporoval štědrě vědy a umění. Rozšířil vatikánskou knihovnu, zařídil dokonalé tiskárny na vydávání děl církevních, vystavěl hospitál pro 2000 osob, dokončil stavbu obrovské kupole svatopetrské, nesmrtelného to díla Michelangelova, a před chrámem tím postavil obelisk Caligulův.

* Řehoř XV. (1621—1623) vydal podrobná nařízení o volbě papežské, zřídil sbor pro šíření víry (congregatio de propaganda fide), zkrátka »propagandou« zvaný, jejímž účelem obrácení nevěřících a spojení rozkolníků.

* Papeže podporovali biskupové, z nichž chvály největší zasluhují: Sv. Karel Borromejský, kardinál, arcibiskup milánský († 1564). Vynikaje již v mládí zbožností, stal se již v 23. roce věku svého kardinálem. Horle o čest a slávu Boží, pracoval neúnavně o zdar sněmu tridentského. Kněžstvu byl vzorem čistoty, zbožnosti (denně se zpovídal), obětovnosti a dobročinnosti, zvláště za hrozného moru (1576), kdy rozdal vše, co měl, i roucho, i lůžko, sám pak umírající těšil, zopatřoval, za ně dnem i nocí se modlil. Papež Pavel V. charakterisoval činnost jeho slovy: »Byl mučedníkem lásky, jasným příkladem pastýřů i ovcí, vtěleným andělem.« Z jeho rukou přijal sv. Alois po prvé tělo Páně. Na břehu malebného jezera Lago Maggiore, u městyse Arony, ční na pahorku obrovská kovová socha sv. Karla Borromejského, jak žehná pravici široším krajům lombardským — velebný to pomník vděčného potomstva.

* Sv. František Saleský, biskup ženevský († 1622). Záhy cíť se povolána k stavu duchovnímu, pilně pečoval o to, aby se posvětil, by pak mohl posvěcovati druhé. Svou apoštolskou horlivostí, tichostí a laskavostí vrátil do lůna církve 72.000 bludařů, kalvínů. Působí podnes svými líbeznými spisy, zvláště »Filoteou«, návodem to k životu bohumilému, a ženským řádem »Naštivení Panny Marie« (Salesiánky), jenž se zejména obírá dívčí výchovou.

Obrazy z dějin církevních.

Papeže a biskupy podporovali horliví kněží; mnohé po-
známe mezi zakladateli duchovních řádů (viz obr. 3.). V Če-
chách provedena nařízení tridentská péčí arcibiskupa
Zbyňka II. z Dubé, jenž za tím účelem konal synodu (1605);
na Moravě prohlásil je taktéž na synodě výborný biskup
olomoucký, Stanislav Pavlovský, již r. 1591.

3. Mnišstvo.

1. Vedle sněmu tridentského, papežův i biskupů, ve
smyslu sněmu toho pracujících, získal si největší zásluhy o za-
stavení proudu protestantského, jakož i o náhradu za odpadlé
země evropské v končinách pohanských, nově založený řád
jesuitský. Založil jej sv. Ignác z Loyoly.

Jesuité :

Sv. Ignác
z Loyoly
(† 1556).

* Narodil se r. 1491 ze slavné rodiny španělské na zámku Loy-
ola. Mladý věk strávil na dvoře královském a u vojska. Háje města
Pampeluny proti Francouzům, byl raněn. Bylo mu života již na
mále. Zopatřena sv. svátostmi. Zachráněn, ale dlouho, dlouho ležel. Četl
si životy svatých, jimiž tak nadšen, že si umínil státi se vojínem Kristo-
vým. Ozdravěn vybral se do samoty Manresy, kdež složil nepřeko-
nanou dosud knihu »Duchovních cvičení«. Vybral se do Jerusalema
obraceti Saraceny na víru Kristovu. Ale poznáv tam, že nemá ještě do-
statečného vzdělání, vrátil se do vlasti své a studoval v Barceloně,
ač mu bylo již 33 let. Posvěcen na kněze odešel do Paříže, kde se
spojil se svými krajany J. Lainezem, Frant. Xaverským, Fabrem, Rodri-
guezem a j. Všichni vykonali slib, že své služby nabídnou papeži a
půjdou tam, kam je pošle. Papež Pavel III. jejich slib přijal a řád po-
tvrtil (1540); sluje »Tovaryšstvo Ježíšovo«. Má pracovati pro čest a
slávu Boží a spásu duší. Jeho zřízení směřuje k úplnému a pevnému
vychování celých, Bohu oddaných mužů. Kdyby se byl kdo sv. Ignáce
tázal, proč od svého obrácení až do smrti přísně činil pokání, slzy pro-
léval, neúnavně pracoval, byl by mohl odpověděti s prorokem Eliášem:
»Horlivostí horlil jsem pro Hospodina, Boha zástupů.« Totéž možno
řici o celém řádě. Rychle se šířil; při smrti zakladatelově (1556) měl již
tisíc členů.

Jesuité u nás

V naší vlasti, kam byli Ferdinandem I. povoláni,
osadili Jesuité nejprve kolleje u sv. Klimenta v Praze
(1556). Předním úkolem jejich bylo vyučovati mládež,
kterou vedli s takovým úspěchem, že i nekatolíci do škol
jejich chodili; před r. 1620 byla na školách jesuitských skoro
polovice žactva nekatolického a mnozí z nich stali se kato-
líky. Zdar učení klementinského povzbudil české pány, že
založili na svých panstvích jesuitské kolleje v Krumlově,

Chomutově, Jindřichově Hradci. Na čas svěřena Jesuitům
i universita Karlova. Stejně zdárně prospívaly jesuitské kol-
leje na Moravě v Brně, Olomouci, Telči, Jihlavě, ve Znojme,
v Uherském Hradišti. O dospělé věřící starali se Je-
suité kázáním, horlíce pro úctu nejsvětější Svátosti a Panny
Marie a podporující pouti. Nekatolíkům konali časté missie.
Z almužen, jichž se jim hojnou měrou dostávalo, pomáhali
chudým, vdovám, sirotkům, vykupovali dlužníky z vazby, sta-
rali se o nemocné a vězně. Tím jim ovšem přibývalo přízně.
Po bitvě bělohorské pracovali Jesuité horlivě pro katoli-
ckou reformaci konajíce missie, kázání, katechese, a spisy
katolické rozšiřující. Násilí neschvalovali, naopak radili k mír-
nosti; a proto dařilo se jim dílo obrácení nejlépe tam, kde
nebylo reformačních komisí. Ze šlo Jesuitům o povznesení
vědomí katolického, při čemž jim překáželi závažné knihy,
sbírali je a ničili, ale za to rozdávali na tisíce knih katoli-
ckých.

* Nejčastěji uvádí se v té příčině jméno Antonína Koniáše
(† 1760), jenž jsa prý zarputilým nepřítelem českých knih, zničil jich
na tisíce. To se s pravdou nesrovnává. Bylť Koniáš nepřítelem knihy
bludařské, nikoliv české; vždýt sám spisoval knihy »milým vlastencům
českým« a lidu je rozdával; a neničil všech knih bez rozdílu. Knih do-
brých vůbec neničil, nýbrž svědomitě jich šetřil; knihy polepšitelné s ve-
líkou péčí a bedlivostí opravoval; knihy zcela špatné, kacířské, plané,
štvavé, plné náboženských hádek, odstraňoval, anebo uschoval v knihov-
nách jesuitských; tím způsobem zachovaly se nám podnes. Mimo to ne-
stíhal Koniáš jen kacířských knih českých, nýbrž i německé, latinské a
francouzské; a konečně nelze nezmíniti se, že počet knih od něho spá-
lených bývá nadmíru nadsazován.

* Poctivě se starali Jesuité u nás o rozkvět náboženství katolického,
však i o pokrok kulturní, literaturu vědeckou a umění, jsouce při tom
dobrými vlastenci. Z missonářů vynikli Sturm, Chanovský, Hostounský,
Kravařský; mezi spisovateli Bohuslav Balbín, Václav Šteyer, jenž r. 1669
se svou matkou z rodinného majetku založil »Dědictví sv. Václava«,
Pubička, Stanislav Vydra; vlastní konečně proti Švédům statečně
hájili v Brně P. Martin Středa (1645) a v Praze P. Jiří Plachý
(1648).

Ovšem trvání toho neb onoho řádu řeholního, a tedy
i Tovaryšstva Ježíšova, nepatří ani k podstatě, ani k dogma-
tům církve katolické; můžeť se ona obejít i bez něho. Když
tedy papež Kliment XIV., příliš povoliv nátlaku některých
vlád evropských, jejichž státníci se přidržovali zásad zednář-
ských, r. 1773 řád jesuitský zrušil, a to z příčin politických,
jak se říká »pro svatý pokoj«, neutrpěla tím podstata církve.

Zrušení řádu
jesuitského
1773.

Opětné pak vzkříšení řádu toho r. 1814 jest mu nejen zadostučiněním, nýbrž i uznáním záslužného působení jeho.

Od založení Tovaryšstva Ježíšova až po naše časy zemřelo dle seznamu P. Terriena asi 80.000 členů; z nich za svaté neb za blahoslavené prohlášeno od církve 95 mužů; mezi nimi na př. sv. František Xaverský, apoštol Indie, o němž jeden kalvínek napsal, že by ho oni ctíli jako druhého sv. Pavla, kdyby patřil k jejich straně; anebo sv. Petr

P. Jiří Plachý (1585—1659).

Klaver († 1654), jenž po 40 let v jihoamerické Kartageně byl »otrokem černých otroků«; patronové studující mládeže: sv. Alois, sv. Stanislav Kostka, sv. Jan Berchmans; mučedníků napočítáno 800. Toť svědectví Boží o Tovaryšstvu Ježíšovu.

Řády pro
výchovu
mládeže:

2. Vedle Jesuitů povstaly pro výchovu mládeže jiné ještě řády, mužské i ženské:

Somaskové.

a) Somaskové, založení od sv. Jeronyma Aemiliana v severní Itálii (1528).

b) Otcové křesťanské nauky (Doktrináři) ve Francii z r. 1592. Doktrináři.

c) Piaristé (Otcové pobožných škol) z r. 1617. Jejich zakladatelem jest sv. Josef Kalassanský, Piaristé.

* šlechtic starého rodu španělského a svatý sluha Páně. Přišel r. 1592 jako poutník do Říma, nevrátil se již, ale zůstal tam milosrdným Samaritánem chudších a nemocných, zvláště však opuštěné a zanedbané mládeže; pro její nápravu založil svůj řád, jenž pak zdárně prospěl i ostatní mládeži nejen v Itálii, ale i v jiných zemích, i u nás. První kolleje piaristická mimo Itálii založena právě u nás, v Mikulově na Moravě, a to přičiněním biskupa olomouckého, kardinála Františka knížete Dietrichsteina, spolužáka to sv. Aloisa a současníka i přítele sv. Josefa Kalassanského (1631). Následovaly kolleje ve Strážnici (1633), v Lipníku (1634), v Litomyšli, Krumlově, Kroměříži atd. Sv. Josef skončil 25. srpna 1648 v požehnaném věku 92 let.

d) Školští bratři, založení kanovníkem remešským, sv. Janem Křtitelem de la Salle, na bezplatné vyučování a výchování mládeže zvláště dělnických vrstev; bratři měli se spokojiti, čeho jim poskytne dobrá vůle; láska a trpělivost doporučeny jim nejdůležitějšími a nejlepšími vlastnostmi. Když sv. Jan skonával — dne 7. dubna 1719, ve svém rodišti, staroslavné Remeši — měl již 27 řeholních domů, 274 bratří, 122 tříd a 9885 chovanců. Dnes čítá se Školských bratří ve všech dílech světa se 14.000 a žáků jejich se 400.000. U nás jsou v Bubenči u Prahy, kdež r. 1909 zřídili si též ústav učitelský. Školští
bratři.

e) Kněz Jan Bosco (nar. 1815, † 1888 v Turině) založil »Kongregaci salesiánskou«, jejímž účelem poskytnouti pomoci chudé a opuštěné mládeži. Salesiáni.

* Kongregace zakládá oratoře pro neděle a svátky, večerní školy pro mládež dospělejší, sirotčince, v nichž se chovanci vzdělávají na řemeslníky nebo umělce, nebo se věnují klassickým studiím; jiní stávají se učiteli a kněžími; také hospodářské kolonie se zřizují, aby se odpomohlo nedostatku rolnických sil pracovních. Dívky jsou svěřeny péči sester, jež pro sebe tvoří zvláštní kongregaci. V ústavech Boscových nalézá se přes 130.000 chovanců, z nichž ročně 30.000 se propouští do světa, dobrých to křesťanů a občanů. Mateřský dům v Turině (bývalý dřevník, jež si Bosco byl najal) má 1400 chovanců, z nichž 900 se zabývá prací řemeslnou, 500 studuje gymnasium. Podle toho vzoru utvořen r. 1884 v Solnohradě spolek »Přítel dítek« a polepšovny v Kostomlatech a jinde.

f) Uršulinky založila sv. Angela Merici z Brescie (1537) na výchovu mládeže dívcí. Do naší vlasti přive- Uršulinky.

deny v polovici XVII. století; v Kutné Hoře i v Olomouci mají ústav ku vzdělání učitelk.

Salesiánky. g) Salesiánky zavedeny byly biskupem sv. Františkem Saleským a sv. Františkou z Chantal (1618). Z téže skoro doby pocházejí

Anglické panny. h) Anglické panny, ze začátku pak XIX. století. Paní nejsvětějšího Srdce Ježíšova (Dames du sacré cœur).

Paní nejsv. Srdce Ježíšova. i) Školství rovněž se věnují Sestry sv. Karla Boromejského, Milosrdné sestry sv. Vincence z Pavla, Sedé sestry sv. Františka Serafínského, Sestry Mariánské a j.

Rády pro missie a správu duchovní: Kapucíni. 3. Rády pro missie a správu duchovní:

a) Matouš de Bassi zreformoval řeholi sv. Františka a stal se tak zakladatelem Kapucínů (1528), kteří se horlivě věnovali službám prostého lidu.

* Do naší vlasti přivedeni od pozdějšího generála řádu, svatého Vavřince z Brindisi, za císaře Rudolfa II. (1599). Na Hradčanech byl jim vystavěn klášter. Brzy se velice rozšířili a působí blahodárně podnes. Za reformace vynikli z řádu toho zvláště P. Valerian Magni, František z Podražova a mučedník sv. Fidel ze Sigmaring; za válek tureckých P. Marco d'Aviano, slavný ochránce Vídně r. 1683, důvěrný přítel císaře Leopolda I. Těšili se Kapucíni povždy přízni u dvorů vládařských a knížecích; císařská hrobka ve Vídni a hradčanská Loretta se svým pokladem jsou zřejmým toho dokladem. V Čechách i na Moravě mají 21 klášterů.

Barnabité. b) Missiemi, duchovní správou i vyučováním mládeže obírají se též Barnabité, založení r. 1530 ode tří šlechticů u chrámu sv. Barnabáše v Miláně.

Oratoriáni. c) Na poučení a zúšlechtnění lidu založil Oratoriány sv. Filip Nerejský, svatý kněz, vzor lásky k Bohu i k bližnímu, přítel chudiny, nemocných i hříšníků, apoštol Říma (1574).

* Kongregace ta shromažďovala na určitém místě (oratorium) lid k modlitbě, nábožnému čtení, výkladu Písma sv. a k ušlechtilé zábavě. Největšími miláčky sv. Filipa byly děti, jež na jaře vodíval k dubu Tassovu na Janikulu v Římě a tam si s nimi hrával, aby nehrěšily.

Trappisté. d) Reformou řádu cisterciáckého povstali r. 1662 velmi přísní a pracovití Trappisté, nazvaní tak dle prvního kláštera La Trappe v Normandsku.

Lazaristé a sv. Vincenc z Pavla. e) Pro missie lidové a na obrácení pohanů založil sv. Vincenc z Pavla (1576—1660) Lazaristy.

* Velevýznamně dí slavný kardinál Manning, arcibiskup londýnský, že byla Francie navštívena dvojí revolucí: revolucí lásky a revolucí trestu. Pochodeň revoluce lásky nesl nadšeně sv. Vincenc z Pavla. Knihy bylo by psáti o veškeré činnosti tohoto sv. sluhu Páně, o jeho působnosti na tolika místech ve Francii i v cizině, o jeho strastech a utrpeních (tak na př. byl již jako kněz zajat od námořských lupičů a v Tunise prodán za otroka), o jeho velezasloužilém řádě Lazaristů, jakož i o Milosrdných sestřích, jež založil a otcovsky se o ně staral. Zvláště obětavě věnoval se ubožákům. Nešťít se zločinců na galeje odsouzených, žil s nimi, rozdával jim plným rukama, čeho potřebovali, mluvil s nimi zdvořile a laskavě, projevoval jim soustrast a milosrdenství; na dobu, kdy bydleli na pevnině, zbudoval jim v Marseille, Paříži a Bordeauxu slušné byty a nemocnice; pečoval o jejich spásu a vzdělání náboženské. U svého hlavního kláštera sv. Lazara v Paříži zbudoval Dům křesťanské lásky, polepšovnu pro lidi mravně pokleslé. Tamtéž založil Jednotu dobročinných paní na záchranu pohozených nemluvnátek; zřízen nalezinec, kdež pěstounkami ustanoveny Dcery křesťanské lásky, rovněž duchovní to dcery světcovy. Za hrozná třicetiletá války nalezl v klášteře sv. Lazara kde kdo přístřeší a podporu. Všeobecný špitál pařížský, v němž opatrováno na tisíce chudasů, jest rovněž dílem sv. Vincence. Tímto přehojným tělesným milosrdenstvím stavoval nejen hmotnou bídu, nýbrž zjednával si přístup k drahým nesmrtelným duším, vychacoval je z hříchu a zoufalství, přiváděl k Bohu. Tato podivuhodná, neobyčejná samaritánská činnost zjedнала sv. Vincenci úctu u všeho lidu; neodepřeli mu jí později ani krvelační revolucionáři; postavili sochu jeho na palác krále Ludvíka XIII. s tímto nápisem: »Vincenci z Pavla, francouzskému mudrci věku XVII.« Skonal v 85. roce života. Právem svatořečen od papeže Kilmenta XII. (1730—1740), právem prohlášen od sv. Otce Lva XIII. patronem všech dobročinných spolků; duch jeho žije ve všech, zvláště pak v Konferencích na dobrovolné ošetřování chudých, založených a pod ochranu sv. Vincence postavených od Bedřicha Ozanama, později slavného profesora na universitě pařížské (1833).

f) Horlivými missonáři jsou Redemptoristé nebo kněží kongregace nejsvětějšího Vykupitele, založení r. 1732 od sv. Alfonsa z Liguori. Redemptoristé.

* Narodil se v Neapoli (1696) z rodiny šlechtické. Byl advokátem, ale zřeknuv se toho, přijal svěcení, založil kongregaci, a ač se zdráhal, stal se biskupem ve sv. Agathě (v Neapolsku). Veliká byla jeho trpělivost a učenost, uložená v přechytných spisech, zvláště mravoučných. Povždy zářil přeněžnou úctou k velebné Svátosti a Rodičce Boží. Skonal v 91. roce věku svého. Ještě za jeho života vstoupili v Římě do kongregace dva naši krajané, Moravan sv. Kliment Maria Dvořák (Hofbauer), bývalý pekařský tovaryš, rodem z Tasovic u Znojma,

a Čech Tadeáš Hýbl z Čermné u Lanškrouna, z čehož stařícký světec velice se zaradoval. Oba působili potom ve Varšavě, Dvořák pak od roku 1809 až do své smrti (1820) ve Vídni jako pravý apoštol; dne 20. května roku 1909 jest přeslavným způsobem svatořečen. Od roku 1856 jsou Redemptoristé i v Praze, dále na Sv. Hoře u Příbramě, v Králíkách, Filippsdorfě, v Českých Budějovicích, v Obořišti, na Moravě v Července u Litovle, ve Svitavách, od r. 1905 i v Brně.

Řády pro ošetřování chudých a nemocných:

4. Řády pro ošetřování chudých a nemocných:

a) Sv. Jan z Boha (1495—1550), Portugalec, pastýř, potom voják ve vojsku císaře Karla V. za války s králem francouzským a Turkem, založil r. 1545 v Granadě řád Milosrdných bratří k ošetřování chudých nemocných.

Milosrdní bratři.

* Na lůžku smrtelném stěžoval si arcibiskupu granadskému, jenž ho navštívil: »Tři věci mě tíží: První, že jsem za všechny milosti Bohu jen nedokonale sloužil; druhá, že mám opustiti tolik lidí nemocných a ubohých; třetí, že mám dluhy, jež jsem udělal z lásky k bližnímu«. Potěšil ho arcibiskup řka: »Upokoj se, milý synu. Co se týče první tvé starosti, doufej v neskončené zásluhy ukřižovaného Spasitele; chudé a nemocné tvoje přijmu sám pod svou ochranu a dluhy tvé milerád zaplatím.« — Do Čech povoláni Milosrdní bratři r. 1620 od císaře Ferdinanda II., jenž jim dal v Praze chrám svatého Šimona a Judy se špitálem a zahradou. Přibýly jim štědrostí šlechty kláštery v Novém Městě nad Metují, v Kuksu, v Brně, v Letovicích, Prostějově, ve Vyzovicích a v Těšíně. Tisíce lidí žehná rok co rok těmto láskyplným Samaritánům.

Alžbětky.

b) Většina řeholních sester, jež se obírají vyučováním mládeže, slouží též nemocným, výhradně pak jim posluhují ve svých nemocnicích Alžbětky, nazvané tak podle své patronky, sv. Alžběty Durynské. — Všem těmto duším lidu milným tane na mysli při tolikém sebezapření a obětavosti velebné slovo Kristovo: »Amén pravím vám, pokud jste to učinili jednomu z bratří mých nejmenších, mně jste to učinili«. Mat. 25, 40.

4. Církevní věda.

Za doby protestantské.

1. Knihtiskařství a částečně i humanismus měly vliv na rozvoj věd církevních, jež i v této době našly hojnost výborných pěstitelů.

* Podány znamenité výklady Písma svatého, jehož se protestanté tak často dovolávali. Pěstěna dogmatika (kardinál Bel-

larmin [† 1621], Suarez); v mystice proslula zvláště sv. Teresie. Děje pis nalezl výborné pracovníky ve zbožném Oratoriánu Baroniovi a v Bollandistech. V kazatelství slyňali sv. Karel Borromejský, blahoslavený Petr Canisius, Polák Skarga a j. — U nás ovšem neměla věda katolická příznivé půdy; rozbroje náboženské a zmatky politické jí nespědčily; ale přece nestojí na místě posledním. V polemice vynikl Jesuita Václav Sturm, kazatelství pěstoval Tomáš Bavorovský († 1562). Písmo sv. vydal Šeb. Vojt. Berlička. V době té vyniklo u nás zvláště písemnictví bratrské, jehož vrcholem jest vydání bible králické.

2. Rozvrat, který po protestantismu způsobila nevěra a proticírkevní proudy, nebyl rovněž přízniv vědecké práci katolické; přece však učenci katoličtí neochabli. Není oboru církevní vědy, v němž by se i v tomto občas nebyla proslavila celá řada výborných mužů.

Za doby nevěry a proudů proticírkevních.

* Francie zrodila nejvíce slovných kazatelů (Bossuet, Fernelon, Bourdaloue, Massillon). Se stejným zdarem pěstovány i dogmatika (Perez, Thomassin), apologetika a mravouka (sv. Alfons Liguori). Velikého rozkvětu došly dějiny církevní (Fleury, Muratori). Životy svatých vydal Mabillon, Bollandisté, dějiny koncilů Harduin a Mansi výklady Písma sv. Calmet a církevní právo kardinál Lambertini. Ve všech oborech vynikli členové duchovních řádů, zvláště Jesuité, kteří počali první ve spisech učených psáti jazykem národním. U nás získalo si veliké zásluhy o jazyk český »Dědictví sv. Václava«, založené Jesuitou Václavem Šteyerem a matkou jeho (1669) za tím účelem, aby se vydávaly náboženské knihy české. Mimo Jesuity vynikl Křivoň Jan Fr. Beckovský († 1725) a kanovník Tomáš Pešina z Čechorodu († 1680).

3. Přes všeliké převraty, které koncem XVIII. století způsobeny revolucí, rozvíjelo se zdárně lidské vědění ve všech oborech, a učenci katoličtí, jimž víra byla nade všecko, nejsou poslední mezi těmi, jimž moderní věda děkuje za svůj velikolepý pokrok.

Doba nejnovější.

* Sepsána důkladná díla apologetická a filosofická (Hettinger, u nás kanovník Procházka, kanovník Pospíšil, dr. Kadeřávek, dr. Vychodil), dogmatická (dr. Schwetz, Hurter, Perrone, Möhler, u nás biskup Jirsík), mravoučná a právníká. Znamenitý výklad Písma sv. vydal Sušil, církevní dějiny dr. Kryštůfek. V archeologii prosluli Rossi, Garucci, Bilczewski, v kazatelství Lacordaire, Dupanloup, Veith. Z ostatních učenců budtež jmenováni: astronomové Leverrier, Jesuita Secchi, matematik a fysik Cauchy, vynálezce descriptivní geometrie Monge, fysikové Volta a Ampère, chemikové Chevreul, Becquerel, Pasteur, anatom Hyrtl, geolog Barrande a j. — vesměs vzorní katolíci, z té duše oddaní církvi svaté. Krásně to

vytvírá na př. ze svědectví, jež vydal zmíněný matematik a fyzik August Ludvík Cauchy (1789—1854), kterémuž bylo dopřáno pokračovat v díle Laplaceově, a rozluštění některé nejobtížnější problémy v moderní transcendentální analýsě a kterýž k slávě Francie založil novou školu matematické vědy; píšeť ve svém znamenitém kulturně-historickém díle »Řády náboženské«: »Jsem křesťanem. t. j. věřím v božství Ježíše Krista, věřím s Tycho Brahem, Koperníkem, Descartesem, Newtonem, Fermatem, Leibnitzem, Pascalem, Grimadim, Eulerem, Guldinem, Boskovičem a Gerdilem. Věřím se všemi velikými astronomy, fyziky a geometry věků minulých a s větší částí z nich jsem zároveň katolíkem. Otázal-li by se mne kdo, proč, rád mu odpovím. Poznává, že mé přesvědčení není plodem předsudků, nýbrž výsledkem hlubokého badání uvidí, jak se mi na všechny věky vryly do ducha i srdce pravdy, které jsou pro mne jistější než čtverec podpony . . . Jsem upřímný katolík, jako byl Corneille, Racine, La Bruyere, Bossuet, Bourdaloue a Fénelon; Jsem upřímný katolík, jakými byli a jsou mnozí z nejznamenitějších mužů našich dnů, kteří jsou ke cti vědě, filosofii a literatuře a dodali našim akademiím více lesku, než všichni jiní. Shoduji se s hlubokým přesvědčením, vyjádřeným ve spisech, přednáškách a životech mnohých učenců prvního řádu: Ruffinů, Haiigů, Laenneců, Ampèreů, Pelletierů Freycinetů a Carriolů. A nejmenuji-li těch, kteří ještě žijí, boje se, bych neurazil jejich skromnosti, mohu alespoň říci, kterak jsem byl vždycky z té duše potěšen, že jsem u svých slavných přátel shledal všelikou vznešenost a šlechtnost křesťanské víry, u vynálezce krystalografie, u vynálezce stethoskopu, u objevitele chininu, u nesmrtelného autora dynamické elektřiny.« *)

* V Čechách byl po dlouhá léta »Časopis katol. duchovenstva« (1828) téměř jediným pěstitelům české vědecké literatury. O další rozvoj církevní literatury získala si zásluhy různá »Dědictví«, »sv. Prokopa« (1861), »sv. Jana Nepomuckého«, jež založil kněz Haník ýř (1830) na vydávání spisů vzdělavatelných pro lid; pro mládež jest královéhradecké »Dědictví maličkých«. Na Moravě jest Sušil, professor bohosloví v Brně, zakladatelem a prvním, doživotně zvoleným starostou »Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje« (1850). Celý pozeňnaný život Sušilův vystižen jeho heslem:

»Dvě krásky spanilých duše mé ovládnulo stánek;
zemská jedna, druhá s výšiny posla nebes.
Církev a vlast — ty v mojich milují sestersky se nadrech;
každá půl, každá má moje srdce celé.«

Záhyn nás vzkvetla literatura církevní ve všech oborech. Pozoruhodní spisovatelé církevní (mimo dříve jmenované) jsou: Kulda, Dr. Bílý, biskup Brynych, biskup Krásal, Dr. Lenz, Dr. Skočdopole, Dr. Borový, Dr. Jiráek, Dr. Zeibert, pěvci cyrillo-methodějsí a mariáňští Soukup a Štastný, Dr. Neuschl, děkan Hrudíčka a j. K tomu přistupují v době nejnovější různá »Knihovny«, jež vydávají katolické spisy vědecké, zejména »Vzdělavací knihovna katolická«, vycházející v Praze.

*) Zahm-Hazuka: Věda a katoličtí učenci. Str. 31.

5. Missie zámořské a domácí.

1. Zatím co v Evropě četné zástupy opouštěly ovčinec Kristův, přijímala církev nejen na východě, ale i na dalekém západě tisíce duší pohanských do lůna svého, kterým horlivou a obětovnou snahou nadšených misijnářů z řádu sv. Dominika, sv. Františka a hlavně Jesuitů víra Kristova neúnavně byla hlásána. Později znamenitě zde přispěla římská kongregace pro rozšíření víry, zřízená od papeže Řehoře XV. (1623), k níž pak nástupce jeho, Urban VIII., přivtělil i kolleji pro rozšíření víry. Nad to založen r. 1663 v Paříži zvláštní seminář pro zámořské missie ve Východní Indii.

2. V Asii dodělal se nejznamenitějších úspěchů sv. František Xaverský, nazvaný »apoštol Indie«.

Pocházel z Navarry a byl druhem sv. Ignáce z Loyoly. Již před svým odjezdem do Indie posluhoval v nemocnicích konaje pravé divy lásky k bližnímu. R. 1541 odplul do Indie, přistál v Goe a staral se nejprve o polepsení tamějšího obyvatelstva. Potom působil v Malabarsku Travenkuru. Marně mu vymlouvali, aby se neplavil na ostrov lidojedů; čím hrozněji mu líčen, tím více po něm toužil. Na všeliké námitky odpovídal, že kdyby ostrov ten oplýval bohatstvím, mnoho kupců že by se tam bylo vypravilo, a tázal se s nevolí, zdaž láska k duším má býti méně neohrožena než láska k penězům? Konal zázraky a měl dar jazyků. Přes million Indů pokřtil, tak že ruka mu mnohdy až umdlévala. Sv. Ignáci psával kleče; tak si ho vážil a tak pokorně o sobě smýšlel. Také v Japane získal Kristu tisíce pohanů. Plavě se do Číny zemřel na ostrově Sancianu (1552), vida Čínu takřka před sebou. Krátce před smrtí zmínil se, že až by podrobil Bohu ohromnou říši čínskou, vnikne do Tartarska, pak se vrátí do Evropy, kde chce pracovat o obrácení bludařů, navštíví Afriku a vrátí se do Asie dobývat Kristu nových království. Jeho slasti bylo utrpení, jeho heslem »amplius — jen více!«.

* V díle šťastně začatém pokračovali jiní členové řádu jesuitského. I vznikly mocné osady křesťanské v Tonkinu, Anamu, Kočinčině, na Ceylonu, Filipinách i v Tibetu, jichž pak ani kruté pronásledování úplně nezničilo, vyjmouc Japane, kde r. 1587 zlobou protestantských Hollandanů vypuklo tak kruté pronásledování, že tam křesťanství skoro zničeno; na tisíce mučedníků zahynulo. Misijnářům z Tov. Ježíšova podařilo se proniknouti i do Číny; velikými vědomostmi zeměpisnými, astronomickými a matematickými získali si přízeň císařů čínských. Zvláště prosluli učený Matěj Ricci, jenž hotovil mapy, hodiny a j. a Jan Adam Schall, výborný hvězdář, jež čínský císař učinil mandarinem. R. 1605 zřízena v Pekingu obec křesťanská, tři princové pokřtěni; r. 1611 zbudován chrám v Nankingu. Krásné tyto plody nad-

Ústavy.

Asie.
Sv. Fran-
tišek
Xaverský
(† 1552).

lidského namáhání byly bohužel později zničeny pronásledováním; avšak sotva že nadešly doby klidnější, přišli noví věrozvěstové a pracovali znova. Podnes nemají Číňané nad jezuitské hvězdárny v Zikawei a Čang-Kia-Čuangu.

Afrika.

3. V Africe působili Jesuité na Kongu a v Angole, zřizující tam chrámy a školy. Na velikou újmu horlivé jejich práci byla hrozná surovost pohanských kmenů a vražedné podněbí těch krajín, a proto se tam křesťanství jen zvolna ujímalo. Také v Tanageru, Marokku a Mozambique později působili misijní, ač jim překážel divý fanatismus Mohamedánů. Na severu Afriky v době nejnovější proslul arcibiskup alžírský, kardinál Lavigerie († 1892), apoštol Afriky, osvoboditel otroků, zakladatel »Bílých otců« pro missie africké, zvláště pro Střední Afriku.

Lavigerie
(† 1892).

* S jakými city přišel r. 1866 z dosavadního biskupského sídla Nancy do Alžíru, vidno z jeho prvního tamějšího pastýřského listu: ». . . At patřím do minulosti, at do budoucnosti, at zkoumám přítomnost, nevidím mezi díly, o nichž pracuje křesťanský svět, díla, jež by zasloužilo předností před missií mou. Mluvte ssutinám a zboženinám, jež pokrývají vaši zemi! Shledáte stopy tří velikých národů historických, známky velmi veliké a po každé různé vzdělanosti. Spatříte hroby, náhrobky a pomníky nejslavnějších mužů, zbytky starobylých měst. Aj, co nám hlásají jména Karthago, Hippon, Utika, Cirta, Scipio, Hannibal, Marius, Cato, Jugurtha, Caesar! Avšak daleko více, a to světejších památek máme zde my křesťané, památek hrdin naší víry, mužů přestatečných, světců, velikánů. Ach, jak veliká bývala tato africká církev, když měla 700 biskupů, svatyně nespočetné, kláštery hojné, učitele církevní slovně! Zdejší země jest prosáklá krví mučednickou; zdejší sněmy církevní, se svými moudrými, neohroženými biskupy bývaly vzornými pravidly veškeré církvi; církev s chloubou přijímala z úst Cyprianových a Augustinových výklady dogmat; zdejší panny bývaly před katany neohroženější nejstatečnějších mužů; jeskyně na horách, oázy na pouštích voněly líbeznou vůní ctnostných poustevníků; celá africká církev byla všemu světu předmětem podivu a svaté závisti. Než po těchto stoletích slávy měly nadejít doby smutku; křesťanská Afrika měla býti velikou i v neštěstí, jako byla veliká ve slávě.

* Jak jsi poklesla, veliká církvi! Jak rozmetáno stavivo chrámů, jak jsi se stala předmětem hněvu Božího a pomsty, předmětem soustrasti světa křesťanského! Znáte sami, bratří nejmilejší, tyto žalostiplné děje, vidíte den ze dne smutné jejich stopy. Víte, kterak barbaři Evropu zpustošivše a znova po krvi a kořisti válečné žízniče, vrhli se na tato kvetoucí města, vrazili do těchto úrodných rovin, jejichž obyvatelé víru svou častěji byli nešťastní poskvrnili. Znáte ssutiny, jimiž pochod barbarů označen; znáte jejich pustošení a ukrutnosti; znáte bolestné nářky, pro-

následování a vyhánění katolického obyvatelstva. Víte, jak bylo naloženo se 400 biskupů, kteréž Vandalové jeden den zahnali s biskupských trůnů a do bídného vyhnanství poslali. Vzpomínaje toho, hluboce jsem dojat, neboť mezi vyhnanými biskupy vidím i Viktora, posledního biskupa z Iksosia, z onoho biskupského sídla, jež po 14 stoletích sluje Alžír, a jehož se nyní mně dostalo, abych odtud hlásal touž víru, kteráž od věků vítězila nad všelikým úsilím ukrutníků, nad všelikou proradou bludařů. Jedné však bouři, ač tak kruté, nepodařilo se zničit tuto velebnou církev. Osvobození z odporného jha, jehož jméno »vandalismus« zůstalo u všech národů označením divokého, zvířecího barbarství, žili křesťané afričtí skoro sto let šťastný, spokojený život. Opět se těšili svým pozemkům, svým městům, své víře, když se pojednou objevili z Arabie stoupenci Mohamedovi, plní divokého fanatismu. Jakožto apoštolové náboženství smyslů nabízejíce přemoženým národům islam, sic smrti hrozíce, počali učedníci koranu ony hrozné vpády, jež tak dlouho hrozily Evropě zkázou, až byly konečně zastaveny Karlem Martelem a jeho statnými Franky. Křesťané v Severní Africe stali se první obětí vpádů těch. Zastrášené voje jejich, od pánů v Byzanci opuštěné, zkusily bránit se. Než marně. Lid hromadně vražděn, celí národové až do Arabie do vyhnanství zavlečeni. Už netekla krev, už nebylo slyšeti nářků bolesti nebo pomsty, už nebylo nikoho ve zrušených městech, jenž by protestoval proti surovému násilí na celé zemi spáchanému, nebylo nikoho, leč popej světců ve zneuctěných hrobech.*

4. Amerika stala se hned po objevení cílem mnohých věrozvěstů. Bylo také předním cílem zbožného Kristofa Kolumba, rozšíření království Kristovo v zemi, kterou objeví, jakož i také zlatem tam získaným nabýti potřebných prostředků, aby znova mohly býti podniknuty křížové výpravy na osvobození Svaté země a Božího hrobu. Kdekoliv přistál, vztyčil svatý kříž a dával ostrovům svatá jména. Jako misijní působili v Americe Františkáni, Dominikáni a Benediktini; avšak práce jejich stěžována ukrutností a lakotou Španělů. Dlouho vzpírali se misijní hnusnému otroctví, jež tam Španělové zavedli; po celý život bojoval proti němu zvláště Dominikán Bartoloměj Las Casas ze Sevilly († 1566), jenž celou silou své ohnivě povahy hájil ubohých Indiánů. Čtrnáctkrát přeplul oceán a všude líčil jejich bídu, až konečně vymohl zákaz otroctví. Ale lakota evropských dobrodruhů šlechetné úmysly zase zkazila. Také papež Pavel III. (1537) důrazně ujal se ubohých otroků. Církvi tedy lze děkovati, že Indiáni nebyli vyhubeni docela.

Amerika.

Také v Jižní Americe, objevené Cortezem (1521) a Pizarrem (1531), záhy ujalo se křesťanství přičiněním horlivých věrozvěstů z řádu sv. Dominika, Františka a Augu-

stina. Roku 1610 bylo tam již 5 arcibiskupství, 27 biskupství, na sta far a mnoho klášterů.

* První tamější světice jest sv. Růžena z Limy († 1617), jež vynikala vroucí láskou k Bohu a něžností k přírodě. Zvláště horlivými dělníky na vinici Páně byli tam Dominikán sv. Ludvík Bertrand, jenž od r. 1562—1569 pokřtil 150.000 Indiánů, a Františkán sv. František z Solana († 1610). Od r. 1549 působili v Americe i Jesuité. Po příkladě středověkých věrozvěstů pečovali o vzdělání lidu i země. V Paraguay zřídili hojně osady, tak zvané »redukce paraguayské«, obce to pokřtěných domorodců, kamž žádný Evropan nesměl vstoupiti. Znamenitě prospívaly. Trvaly od r. 1610—1750, kdy portugalským ministrem Pombalem zničeny. — Nade všechny pracovníky americké vynikl Jesuita sv. Petr Klaver, »otrok černých otroků«, jak se sám nazýval († 1654). Působil 40 let v novogranadském přístavním městě Kartageně a okolí; pokřtil tam přes 300.000 černochů afrických, jež lakotní Španělé přivázeli, aby si jimi místo Indiánů vypomáhali v klopotných pracích v dolech. Jakmile se jaká loď s černochy připravila do přístavu kartagenského, oznámeno to sv. Petrovi. Oči mu zasvitly, bledá tvář oživila. Vzal si tlumočníky, nabral pečiva, ovoce, nápojů a spěchal do přístavu. Ubozí černoši nenadáli se takového uvítání; dary, laskavá slova a ještě laskavější tvář světcova okouzlili srdce jejich. Dítka za daleké plavby narozená ihned jsou pokřtěna. Kdo z dospělých byl smrtelně nemocen, také pokřtěn, anebo byl-li už křesťanem, zaopatřen sv. svátostmi. Světec umýval nemocné, líbal je, objímal. Když pak z lodi přepravování na pevninu, byl sv. Petr opět přítomen; nemocné sám nosil a do vozů ukládal, do příbytků provázel, přízní nových pánů doporučel. Aby měl s dostatek schopných tlumočnicků, žebral a sbíral almužny, by jim mohl zaplatiti a svolápn na ně v úpěnlivých modlitbách dary Ducha svatého, aby mu jejich pomoc při vyučování černochů byla platna. Jako na lodi do přístavu se připravivší, brávil se sluha Páně i do pozemských prabídných obydlí černochů provázen tlumočnický a sám nesa ve vaku na zádech vše, čeho bylo potřebí. Opíral se o hůl, nahoře křížkem ozdobenou; druhý kříž, kovový, měl na prsou zavěšený. Nejprve si zašel k nemocným; poslouživ jim láskou nejněžnějš, shromáždil zdravé na prostranném dvoře, kde si postavil oltář a na něm několik obrazů, jež měly nedůvtipu černochů napomáhati, aby snáze pochopili velebná tajemství našeho sv. náboženství. Křest udělován slavně. Tato práce světcova opakovala se každý týden, ba mnohdy kolikrát za týden, a to povždy s touže horlivostí, s týmž nadšením — po 40 let. Obyvatelé kartagenští zaslí, vidouce zástupy černochů do kostela se ubírajících. Někteří Španělé, zvláště dámy, si stěžovali, že prý jim nelze v kostele býti pro zápach otroků; avšak sv. Petr obhájil svých miláčků; říkával: »Tito ubožáci jsou křesťané jako vy; já jsem jejich pastýř, oni jsou mé ovečky; pastýř musí mši sv. sloužiti, ovečky musejí mši sv. obcovati«. Zvítězil. Konal zázraky i prokovoal. Sv. Otec Lev XIII. prohlásil ho za svatého dne 15. ledna 1888,

Sv. Petr
Klaver
(† 1654).

u příležitosti svého padesátiletého kněžského jubilea. Velebné té slavnosti obcovala též deputace amerických černochů. Potomci někdejších otroků zavítali do Říma, aby projevili vděčnost muži, který byl jejich ubohým otcům tolik dobrodiní prokázal, aby se radovali z největší slávy, jež člověku zde na světě může býti prokázána. — Krásný příklad sv. Petra Klavera tanul zajisté na mysli těm, kdož založili »Spolek sv. Petra Klavera«, jehož úlohou jest pomoci nešťastným černochům africkým. — V nejnovější době skýtá Severní Amerika velkolepý rozvoj víry katolické. Za Lva XIII. zřízena katolická universita ve Washingtoně.

5. V Australii, objevené v druhé polovici XVIII. století anglickým kapitánem Jamesem Cookem, taktéž rozkvetla víra katolická, ačkoliv jí Anglie nepodporovala. Již Pius VII. (1800—1823) podřídil missie austrálské apoštolskému vikáři na Mauritiu. R. 1842 zřízena v Sidney metropole. V Australii působil zejména Rakušan, Jesuita Jan Hinterröcker, později také světský kněz Moravan Bedřich Chmelíček, jehož dva bratři, Jan a Josef, pozhnaně působili v diecesi brněnské.

Austrálie.

Uprostřed mezi Amerikou a Australií jest v severním Tichém oceánu Havajské či Sandwichovo souostroví, čtyři to obydlené a čtyři neobydlené ostrovy, z nichž nejmenší Molokai, bydlíště to samých malomocných, jimž se zasvětil neohrožený sluha Páně, P. Damian de Veuster, rozený Belgičan, kněz kongregace nejsvětějších Srdcí Ježíšova a Mariina.

P. Damian
de Veuster,
a oštol
malomocných.

* Připlavil se tam r. 1873 Shledal asi 800 malomocných, z nichž polovice byla katolíků. S nelíbenou soustrastí jal se mírniti jejich duševní i tělesnou bídu. Byl k tomu velice schopen; bylo mu 33 let, byl silný, zdravý, nikdy nemocen. Nyní dlel mezi samými nemocnými, mezi vyvrženci společnosti lidské, takřka za živa pochován. Náručí i srdce otevřel nejen nemocným katolíkům, nýbrž i protestantům a pohanům, aby nemajíce jiného utěšitele, nemusili zlořčiti svému osudu. Svět zasl, ubozí Molokajští zaplesali; smrti sice neunikli, ale horlivý sluha Páně připravoval jim alespoň šťastnou hodinku smrti a dopomáhal jim ze země bídy a strasti nevyslovitelné do radosti nebeské. Byl už svrchovaný čas, že P. Damian přišel; zmáhal se malomocenství den ze dne, týdně umíralo 10—12 malomocných, že nebylo lékařské pomoci. Tenkrát vůbec lékař ani nevkroutil na Molokai; jenom šatstvo a potraviny tam posílány od vlády z hlavního města havajského, Honolulu. Za zemřelé přivezení hned zase noví ubožáci. Toť byla pravidelná novinka, že týdně připlula loď s novými malomocnými, ze všech ostrovů havajských tam sváženými, aby doma nenakazili zdravých. Smutná bývala při tom podívána. P. Damian snažil se ze všech sil ulehčiti těmto svým »farníkům«; všecko jim věnoval, na sebe zapomínal. Ze začátku neměl ani přístřeší; spával pod

stromem pod širým nebem. Cestovatel Stoddart píše o své návštěvě u P. Damiana: »Byl jsem na velké mši svatě v Kalavau (vesnice malomocných na Molokaji). Slavná mše svatá podobala se tam spíše mši zádušní; neboť přítomní propadli už smrti; ač ještě žijí, podobají se mrtvolám. P. Damian zavedl mne do stolice po levé straně oltáře, odkud jsem vše viděl. Slavnostně odění ministranti měli tváře malomocnostvím zohaveny, ruce i nohy bez prstů. Vážně a důstojně začal kněz mši svatou. Kostel byl pln věřících. Zpívali, či raději myslili, že zpívají; byl i hlas jejich malomocnostvím velice zubožen. Pobožnost vroucí, jinde nevidaná. Ale jaká to protiva! U zářícího, překrásně ozdobeného oltáře mladistvý kněz, vzor zdraví, u nohou jeho mladí akolyté se smrtí na tváři, v lodi chrámové lidé už hnijíci, jako mrtvolky z hrobu povstale. Vzduch byl otráven, odporný zápach plnil všecku prostoru; bylo mi, jako bych stál na prahu říše mrtvých. Tak slaví P. Damian den Páně v Kalavau. Vzpomněl jsem si na biblický příběh, zaznamenaný u sv. Lukáše: »A když vcházel do jednoho městečka, potkalo se s ním deset malomocných, kteřížto stáli zdaleka a pozdvihše hlasu řekli: Ježíši, Mistře, smiluj se nad námi!« V pravdě jsou vyslyšáni i molokajští malomocní, Pán Ježíš jim požehnal svým sluhou P. Damianem. Sloužil jim, až i sám malomocnostvím zachvácen a stráven skončil r. 1889. Tisícerymi hlasy velebili noviny chudého missionáře. Anglie předstihla všecky země. V Londýně vystaven obraz představující našeho apoštola s malomocnostvím ve tváři; kde kdo chtěl jej mít na památku; tisíce podobizen prodáno. V Londýně ustavil se též komitét, aby památka slavného toho muže byla uctěna důstojným pomníkem, jenž pak postaven v belgickém městě Lovani, ant právě tam byl P. Damian začal svůj řeholní život.

Missie do-
máci.

6. V Evropě země protestantské, pokud zůstala v nich katolická menšina, bedlivě k tomu přihlížely, aby nezmohutněla. Ale také církev katolická starala se o své údy; ježto pak v zemích těch katolická hierarchie byla odstraněna, byli k správě jejich ustanoveni apoštolští vikáři.

V Německu dály se ustavičné pokusy o spojení protestantů s církví katolickou, ale marně. Vrátila se sice některá knížata německá do lůna církve sv. a katolíkům bylo ulehčeno, ale celkem zůstávalo vše při starém. Místo sjednocení tříštil se protestantismus v nové a nové sekty (pietisté, ochranovští, kvakerové, methodisté, baptisté, svedenborgiáni a j.). Dnes jest různých těch sekt asi 200.

U nás za Ferdinanda III. (1637—1657) prováděna katolická reformace dále, při čemž církev rozhodně hájila stanoviska, že na bludaře má se působiti jen poučováním missiemi a dobrým příkladem. Roku 1654 zřízeno biskupství litoměřické. — Týmiž cestami postupováno i za Leopolda I. (1657—1705). Reformace byla za něho již sice dokonána a jádro lidu upřímně přilnulo k víře kato-

lické, ale potají žilo ještě mnoho bludařů. Za Leopolda zřízeno jest biskupství královéhradecké (1664), jehož prvním biskupem byl horlivý Mat. Sobek z Bílenberka, později arcibiskup pražský, veliký lidumil, jakož i nástupce jeho hrabě Valdštýn, jenž za selské bouře, hladu a moru kupoval obilí a rozdával lidu. Za císařovny Marie Teresie (1740—1780) trpěly Čechy vpády nepřátelskými; církev hleděla i tyto rány zmírniti. Bedřich pruský, obléhaje Prahu, dal zuřivě strílet na chrám svatovítský (22.000 pum) a značně jej poškodil. R. 1777 povýšeno biskupství olomoucké na arcibiskupství a v Brně zřízeno nové biskupství. V Čechách pak přibýlo biskupství čtvrté v Českých Budejovicích (1785).

6. Obmezování moci papežské.

1. Od doby protestantismu obmezovali se sice papežové na vládu čistě duchovní, ale moc světská, toužíc po absolutismu a jsouc podporována často odstředivými snahami některých členů církve samé, hleděla papeže a církev i ve věcech čistě duchovních libovůli své úplně podrobiti.

Ve Francii přičiněním od papeže odsouzených bludařů jansenistů (učících, že prý člověk nemá svobodné vůle, že prý nemůže milosti Boží odporovati) oživily dříve již snahy (ze století XV.) o obmezení moci papežské a nalezly sluchu u krále Ludvíka XIV. (1643—1715), s jehož heslem »l'état c'est moi — stát jsem já« velmi dobře se shodovaly.

Gallikanis-
mus.

* V podstatě však nebyly snahy a názory ty ničím jiným, než popíráním neomylnosti papežské ve věcech víry a mravů. Přičiněním parlamentu a biskupů dvoru oddaných aneb alespoň jeho se strachujících sestaveny r. 1682 t. zv. »gallikánské svobody«; ve čtyřech článkách vyslovena totiž úplná neodvislost králova i ve věcech duchovních, nadřazenost sněmu nad papeže a právo biskupů zkoumati věroučné i mravoučné výroky papežské. Byl tím vlastně vrchní pastýřský úřad sv. Otce úplně odstraněn. Papež Alexander VIII. ovšem tyto gallikánské svobody ihned zavrhl, a Ludvík XIV. vida pak, že se proti nim na mnohých stranách zdvihá odpor, přestal jich sice veřejně hájiti, ale tím nebyly články ty odstraněny, majíce přece ještě dosti přátel ve Francii a docházejice hojného ohlasu i v cizině; v Německu vyvinul se z nich febronianismus.

2. Světící biskup trevírský, Mikuláš Hontheim, žák jansenistů, vydal r. 1763 pod jménem Justinus Febronius

Febronianismus.

Obrazy z dějin církevních.

n i u s knihu, v níž dokazoval, že papeži nepřisluší prvenství pravomoci (primatus jurisdictionis), nýbrž jen prvenství důstojnosti (primatus honoris). Byl by tedy podle Febronia římský biskup »první mezi rovnými«, ale bez pravomoci, tak že by bez souhlasu biskupů nemohl rozhodovati o věcech víry a mravů. Knížata měla papeže zbaviti práv, jež si přisvojil, a zříditi církev národní. Lessing nazval knihu tu »bídým lichocením knížatům«, ale církevní nepřátelé s povděkem ji přijali a jí zneužili. Papež Kliment XIII. ji zavrhl. Hontheim sice odvolal, ale záhubné jeho nauky působily dále; z nich vyvinul se v Rakousku josefinismus.

Josefinismus.

3. Císař Josef II. (1780—1790) byl pln upřímné snahy prospěti svým národům; jeho láska k stavu rolnickému jest příslovecná. Touha jeho však po jednotné ústavě a řeči pro všechny země různorodé říše jeho měla vliv i na jeho poměr k církvi. Bylť také vychován osobami, které byly oddány zásadám gallikánským a febroniánským, a veden nyní svými rádci, ministrem knížetem Kounicem a van Swietenem a j., počal zaváděti všeliké reformy církevní, nic se neohlížeje na práva papežská a zákony církevní, čímž vlastně zřídil církev státní, od římské Stolicе ne sice vně, ale uvnitř úplně oddělenou. Josef II. žádal, aby nařízení biskupská a papežská měla schválení panovníkovo (placetum regium); duchovenstvo stalo se úřednictvem státním; novým řádem bohoslužebným zrušeny mnohé obrady, pobožnosti, průvody a pouti; nařízení státní předpisovala hodinu bohoslužeb i počet svící; štolový patent určoval poplatky za úkony církevní; konečně zrušeny i kláštery, vyjímaje řády pro ošetřování nemocných a vychování mládeže. Celkem bylo zrušeno klášterů na 700 (v Čechách 74, na Moravě 40), při čemž zmařeno tolik knihoven, děl uměleckých a vědeckých; většinou prodáváno všecko jen jako veteš. Duchovenstvo mělo býti vychováno v seminářích generálních, které nebyly závisly na biskupech, a biskupům byl styk s papežem skoro znemožněn. Žel, že i duchovní, povinností svých nepamětliví, s těmito novotami souhlasili, utvrzující tak císaře v domněnce, že jedná úplně správně. Roku 1781 vydán toleranční patent, jímž povoleno vyznání augsburské a helvetské.

Zdálo se, že dojde k rozkolu. Papež Pius VI. chtěl tomu předejiti, i přijel osobně do Vídně (1782); byl sice uctivě přijat, ale obratu nezpůsobil. Josef II. však dožil se sám smutných zkušeností, které jej přiměly, že na konci života svého část oněch oprav odvolal, zvláště v Tyrolích, Uhrách a Nizozemí, kde novoty narazily na tuhý odpor. R. 1788 stojí před oltářem Josef II. pravil: »Před Bohem zde

přítomným, kterého brzy jako svého soudce očekávám, dosvědčuji, že vše, co jsem za svého devítiletého panování učinil, stalo se s tím úmyslem, abych svým poddaným zjednal blahobyt. Chybil-li jsem, bude míti se mnou Bůh milosrdenství, zření maje k dobré vůli mé a křehkosti lidské.«

7. Nevěra a revoluce.

1. Zásada volného zkoumání Písma, kterou prohlásil protestantismus v XVI. století, zavrhnuv neomylný učitelský úřad církve Kristovy, vedla nezbytně nejen k ustavičnému tříštění v lůně protestantismu, ale také k důsledkům z této zásady plynoucím, totiž k volnému zkoumání všeho nadpřirozeného čili k nadvládě lidského rozumu ve věcech víry (rationalismus) a z toho k úplnému popírání křesťanství (deismus) a náboženství vůbec (atheismus).

* V Anglii podkopávali tímto způsobem náboženství i mravnost svobodní myslitelé Herbert hrabě z Cherbury († 1648). Tomáš Hobbes († 1679), Jan Locke († 1704) a j. Jejich dílo však nevniklo do lidu obecného, nýbrž zůstalo jen ve vyšších kruzích, později (od r. 1717) v lůžích svobodných zednářů a jiných tajných spolicích. Ačkoli svobodní zednáři stavěli na odív snahy filantropické, tvrdíce, že se snaží zbudovati duchovní chrám člověka, ve skutečnosti vedli boj proti každému náboženství a každé autoritě. Z Anglie šířilo se zednářstvo úžasně, přistupovali k němu knížata, ba i kněží, nemajíce pravého názoru o vlastním účelu jeho. V zemích katolických (na př. v Rakousku) bylo sice zednářstvo zapověděno, ale šířilo se přece. Ve Vídni zřízena lóže r. 1742, brzy potom v Praze. Apoštolská stolice poznala brzy pravou podstatu podvratného zednářstva a nebezpečí, jež z něho hrozí církvi i státu, a proto již papežové, Kliment XII. (1738) a Benedikt XIV. (1751), je zavrhl.

* 2. Z Anglie přenesena nevěra do Francie, kdež absolutismus, ve Francii rozmařilost, znepravňelost a marnotratnost na dvoře Ludvíků byly kypřily půdu pro pochybovačnost u víře. Zde vypučel živý atheismus. V čele francouzských nevěrců stál Voltaire (1694—1778), nadaný, ale záhy mravně zkažený pochybnou společností, v níž si obliboval. Jsa neobyčejně marnivým a nepřítelem všeho katolického, užíval svého nadání k zlehčování církve. Články, básně, dramata jeho oslňovala sice stkvělou formou, ale v lidu ničila soustavně víru i mravnost. Voltaire, jenž se těšil vážnosti i u mnohých knížat (Bedřicha II., Kateřiny II.), zemřel v zoufalství, volaje: »Jsem opuštěn od Boha i od lidí!« Jeho přátelé, stejně smýšlející, vydávali naučný slovník, v němž se články tendenčně psanými podkopávala víra i mravy. Sluli encyklopedisté. Byli to hlavně d'Alembert († 1783), Diderot († 1784), jenž soptil zlostí proti moci

královské i církevní. K nim se družil Rousseau († 1778), jenž vedl život mravně zpustlý; bojoval proti křesťanství a stát odvozoval od společné úmluvy (contrat sociale).

V Německu. * V Německu, kde byly zvláště za Bedřicha II. (1740—1786) pěstovány čilé styky s Francií, šířil se racionalismus v theologii, filosofii i v krásné literatuře. Kant, universitní professor v Královci († 1804), prohlášoval jen náboženství rozumové za jediné pravé. Nevalně se od něho lišili básníci Lessing, Goethe, Schiller. Písmo sv. bylo vykládáno jen jako Livius nebo Horác. Tento směr ovšem nemohl zůstat bez zhooubného vlivu na církev i stát, jak mnozí znamenití mužové dobře předvídali. Byla to vlastně předehra k hrozné revoluci.

Revoluce: 3. Dávno chystaná revoluce nadešla. Dlouhá rozmařilá vláda Ludvíka XV. (1715—1774) přivedla Francii na pokraj záhuby. Lid odcizoval se nejen králi, ale i církvi a odváděl se podvrtným proudům, jež sesilovány špatným tiskem; vydáno přes 2000 různých brožur proti despotismu, šlechtě a kleru. Ludvík XVI. (1774—1792) byl očekáván jako vykupitel. Byl sice mírný, dobrotivý, bezúhonný, ale nerozhodný a slabý. Roku 1789 stavy říšské, mezi nimiž stav městský nabyl převahy, odepřely králi poslušnost a prohlásily se za národní shromáždění. Zatím odvážní demagogové štvali lid, tak že v Paříži došlo k bouřím a dobytá bastilla (pověstné vězení pro politické zločince). Příkladem pařížského následoval venkov, kde se dály útoky na zámky šlechtické a kláštery. V Paříži sestoupil se lid v revoluční kluby, v nichž brzo měl první slovo Robespierre. Král, boje se o sebe i o svou rodinu, chtěl uprchnouti do ciziny, avšak na cestě poznán, zadržen a zpět do Paříže zavezen.

Národní
shromáždění
(1789—1791).

Národní shromáždění provedlo nejdříve útok na církev. K návrhu Lafayetteovu prohlášena t. zv. práva lidská — rovnost, volnost, bratrství. Veškerý majetek církevní prohlášen za majetek národa, z něhož měl stát platit kněží a podporovat chudé. Také kláštery byly zrušeny, a konečně vyhlášena civilní konstituce kleru, kterou byla církev úplně sestátněna. Konstituce ta (constitution civile du clergé) zrušila mnohá biskupství, ponechala jich jen tolik, kolik bylo departamentů, a nařídila, aby biskupy i faráře volili občané (i nekatolíci a židé); biskup měl podléhati jen shromáždění občanů, s papežem neměl jednat. Na konstituci mělo kněžstvo přísahati. Většina kněží však přísahu tu odepřela (insermentés); za to byli buď vyhnáni nebo pronásledováni a zalařováni.

Papež Pius VI. konstituci zavrhl a byl mu za to

odňat Avignon a Venaissin. Ale i lid venkovský tomuto zákonu statečně odpíral; kraj Vendée trpěl za to hrozně.

Zákonodárné shromáždění potom svolané (1791—1792) sáhlo na moc královskou. Jakobíni, v jejich čele byli Robespierre a Danton, pošvali pouliční lid, jenž se zmocnil Tuillerií. Král byl sesazen a s rodinou v Templu uvězněn (1792). Nad králem a příštím útvarem říše měl rozhodnouti národní konvent, svolaný na základě všeobecného hlasování (1792—1795). Počala hrůzovláda. Nevinný král odpraven 21. ledna 1793, a 16. října téhož roku následovala šlechtěná chof jeho, Marie Antoinetta. Posilněn tělem Páně bral se král odhodlaně na popraviště. Stanuv tam poklekl, přijal požehnaní knězovo, jenž mu pravil na konec: »Synu sv. Ludvíka, ubírej se do nebe!« Když mu popravčí chtěli svázat ruce, bránil se; avšak připomněl mu kněz: »Také Kristus, Král světa, nechal se svázat.« I povolil. Se svázanými již rukama zvolal zvučně s popraviště: »Umírám nevinně, odpouštím svým nepřátelům a ty, nešťastný národe...!« Další slova přerušena bubnováním. Tři popravčí se chopili krále a o 10 hod. 10 min. dokonali. Za 18 měsíců tyranství Robespierrova padlo přes million lidí pod guillotiny; pracovalo jich ve Francii 44.000 pro »veřejné blaho«. Neméně lidí zhybnulo válkou, bídou a zalem.

Zákonodár-
né shro-
máždění
(1791—1792)

Národní
konvent
(1792—1795).

* Vyhlazeno všechno, co upomínalo na křesťanství. Odstraněn letopočet křesťanský, kostely znesvěceny a zaveden kult bohyně rozumu (představovala ji nemravná ženština), již postavili na oltář chrámu notredamského; Robespierre dělal při tom velekněze. Krvavé výbory pečovaly o »veřejné blaho«. Zuřeno proti všemu, co ještě pozůstalo vážného a čestného z časů předešlých. Umění a vědy stíhány, pařížská universita zrušena, akademie a školy zničeny, vyučování zakázáno pod ztrátou hrdla. Knihovny, díla stavitelská kažena, chrámy a kaple vyloupeny, liturgické nádoby, roucha zneuctěny a uloupeny. Všechen veřejný mrav a stud zmizel. Celý život pařížský, druhdy tak stkvělý, pomínil; na ulicích nebylo viděti, leč špinavé, zarostlé sansculoty a šeredné, rozvzteklé ženštiny; nebylo slyšeti rachotu vozů, leč jen káru, která denně vozila po 150 odsouzených ke guillotině. Kolem těchto obskakovalo hojně žen, jež nad přirozenou sobě jemností se zapoměnuvše, hanebný tropily si posměch z ubohých nevinných odsouzenců a mrtvol jejich, jásajíce nad srubanými hlavami a proudy prolité krve. Krásná druhdy říše francouzská upěla v nejhroznějším barbarství. Místo nekrvavé oběti Nového zákona, při níž se Beránek Boží obětuje Otci nebeskému, obětováno denně množství krvavých obětí lidských Molochu revoluce; místo žehnajících rukou kněží, pečlivých o spásu národa, pracovaly nepřetržitě ruce nelidů, smrt a zkázu přinášejících. Ponenáhlu však revoluce pohlcovala sama sebe. Když padla hlava Dantonova, dal

Robespierre odhlasovali, že národ francouzský věří v nejvyšší bytost a v nesmrtelnost duše (1794). Však ani Robespierre neunikl guillotíně. Předvídaje, co ho čeká, střelil se, ale nezastřelil. S 21 spoludruhy dodán před revoluční tribunál, před nějž ještě den před tím sám byl mnoho nevinných obětí pohnal. Odsouzení na káru naložení a za jáсотu chátry ke guillotíně vedeni. Hrozná stíhala je kletba, zvláště Robespierra; hrozné bylo zvláště jeho skonání. Splnilo se na něm přísloví: »Čím kdo hřeší, tím bývá trestán.« Na hrob dán mu lakonický nápis, vystihující jeho krvelačnost:

»Poutníku, slz nad jeho hrobem ušetři sobě;
on kdyby žil, ty odpočíval bys už jistě v hrobě!«

Direktorium
(1795—1799).

Za direktoria (1795—1799) hrůzovláda sice přestávala, ale církev trpěla dále. Teprve mladistvý Napoleon Bonaparte jí ulehčil. Ale za to nešetrně počínal si vůči papeži Piu VI. Francouzské vojsko zmocnilo se Říma, a starický, 82letý Pius VI. odveden do Francie. Vše mu vzali i prsten papežský a jemu, starci nad hrobem, se posmívali, že umřítí možno všude. Po hrozných útrapách umřel ve Valencii (v jižní Francii), žehnaje nepřátelům (1799). Řím prohlášen republikou. Nepřátelé církve rozhlašovali nyní, že jest konec papežství, a také se přičinili, aby se kardinálové nemohli sejítí k volbě. Avšak pod ochranou našeho císaře Františka I. shromáždili se kardinálové v Benátkách a zvolili papeže Pia VII. (1800), jenž se do Říma vrátil.

8. Století XIX.

Napoleon a
Pius VII.
(1800—1823).

1. Napoleon zvolen byv konsulem snažil se revoluční hrůzy zastavití konkordátem, jímž se upravovaly poměry církve katolické (1801). Ale organické artikuly, plné gallikánských a febroniánských názorů, s konkordátem zároveň uveřejněné, obsah a cenu jeho rušily. Napoleon chtěl patrně užítí církve pouze k svému prospěchu. Pius VII. maje na srdci pokoj a blaho církve sv., vyhověl přání Napoleonovu a pomazal jej v Paříži za císaře (2. pros. 1804). Ale snaha Piova, zachovati mír, byla marná. Čím výše stoupala moc a sláva Napoleonova, tím více ujařmoval církev a papeže. Papež odpíral statečně a důstojně i rozhodně odbýval nezřízené choutky mocného uchvatitele. V odvetu obsadil císař Řím (1808) a přivtělil konečně celý stát papežský k říši francouzské (1809). Papež protestoval a všechny původce násilí toho vyobcoval z církve. Za to jej dal Napoleon zajmouti a odvléci nejdříve do Francie a potom do zajetí v Sa-

voňě (záp. od Janova). Ale Pius VII. nedbal ani týráním ani hrozeb; s podivuhodnou stálostí zdráhal se ze svého zajetí udělovati dispense a církevního potvrzení propůjčovati biskupům od Napoleona jmenovaným; zapověděl také, by diecese byly spravovány skrze zástupce. Ani »národní sněm biskupů«, jež r. 1811 poručil Napoleon do Paříže svolati, nevyhověl choutkám jeho. Biskupové zachovali věrnost papeži, jenž nyní, ač smrtelně nemocen, přiveden z rozkazu Napoleonova ze Savony do Fontainebleau (jižně od Paříže). Tam zaopatřen sv. svátostmi. Přes to setrval. — Zatím však počala sláva Napoleonova blednouti. Po své porážce na Rusi (1812) znova nutil papeže dosud zajatého k povolnosti a navrhoval mu jakýsi konkordát, ale papež ho nepřijal. Moc Napoleonova byla konečně u Lipska zničena (1813). Vida nezbytí, propustil papeže, jenž byl s jáсотem v Římě uvítán (24. května 1814). Aby svět věděl, či pomocí církve zvítězila v těch trudných dobách, poručil Pius VII., by rok co rok dne 24. května konala se slavnost Panny Marie Pomocnice křesťanů. Napoleon odvezen na ostrov Elbu a pak na ostrov sv. Heleny (1815). Když byl r. 1809 dán do klatby, psal Muratovi: »Což pak papež myslí, že pro klatbu jeho vypadne mým vojákům zbraň z ruky?« A po třech letech zněly zprávy jeho z Ruska: »Naším vojákům padají zbraně z rukou.« Ve Fontainebleau, kde papeže věznil, musil se vzdáti trůnu. Na ostrově sv. Heleny měl příležitost rozjímati o marnosti světa a nepřemožitelnosti Krista i církve jeho.

* Ve svých »Pamětech«, ze smutného toho zajetí pocházejících, vyznává: »Ježíš Kristus žádá si od lidí lásky; žádá toho, čeho lze dojíti nejtížeji, čeho marně žádá mudřec od svých žáků, čeho mnohdy marně žádá otec od svých vlastních dětí, žena od muže, bratr od bratra; žádá si jedním slovem srdce lidského, jež chce míti sám. Žádá si ho a dochází ho. I soudím z toho, že jest Bůh . . . Kristus jen promluví, a již pojí se k němu celá pokolení pouty užšími a pevnějšími, než jsou pouta pokrevnosti; svazkem světějším a závaznějším, než jest kterýkoliv jiný na světě. Zažehá pochodeň lásky, jež uhasíná samolásku a přemáhá každou lásku jinou . . . O této lásce jsem často přemýšlel, jí jsem se víc a více divil, a ona mne přesvědčuje dokonale o božství Kristově.« A pozastavuje se nad charakteristickou okolností, že chtěl Ježíš Kristus dojíti lásky až po smrti, praví: »Nadchl jsem často davu, že šly pro mne jisté smrti vstříc; ale bylo k tomu třeba mé přítomnosti, mého elektrisujícího pohledu, mého hlasu, mého slova! Dnes však, kdy jsem vyhoštěn na ostrov sv. Heleny, dnes, kdy jsem připoután k této skále — kde jsou moji dvořani, aby sdíleli se mnou mé neštěstí? Kdo se hne pro mne v Evropě? Kde jsou moji přátelé?« A přecházejce k Ludvíku XIV., dodává: »Slavný ten král nebyl ještě mrtev a již ležel opuštěn sám

a sám v ložnici své ve Versailles, nevšímán, snad terč posměchu svým dvořanům . . . Tot nebyl již jejich pán, to byla mrtvola, rakev, hrob a kořist brzké hniloby. Ještě okamžik a hle! můj osud bude podobný, totéž stane se i mně. Jaká to propast mezi mojí neskonalou bídou a věčným kralováním Ježíše Krista, jež velebí, miluje, ctí a oslavuje celý svět! Napoleon zemřel ve svém zajetí (5. května 1821), došel za všechny křivdy své, na církvi spáchané, od ní odpuštění; poslal mu sv. Otec Pius VII. na přání jeho kněze, aby mohl z rukou jeho přijmouti svaté svátosti a tak s církví i s Bohem smířen odebrati se na věčnost. — Vídeňským kongressem byl papežský stát obnoven (1814). Pius VII. vrátiv se ze zajetí do Říma, hleděl zaceliti rány církvi zasazené. Obnovil řád jezuitský (1814), zřídil nové kongregace a řády, otevřel kollegia.

Lev XII. (1823—1829). * 2. Lev XII. (1823—1829), muž zbožný a moudrý, pokračoval v díle Piově. Vystoupil proti svobodným zednářům a jim podobným italským karbonářům, vrátil Jesuitům Collegium Romanum, zvelebil university v Římě a Bologni. Vyjednával s vládami o svobodu církve. R. 1825 slaveno velikolepým způsobem jubileum, jako dík za vítězství církve.

Pius VIII. (1829—1830). * Pius VIII (1829—1830), zbožný a pokorný, staral se o vzdělání duchovenstva, hájil posvátnosti stavu manželského, dožil se odstranění krutých zákonů proti katolíkům ve Velké Británii.

Řehoř XVI. (1831—1846). * Řehoř XVI. (1831—1846), bývalý mnich kamaldolský, muž přísných mravů, neohroženého a pevného ducha, hlubokého vzdělání, bojoval proti revolučním ideám, jež i v církevním státu se hnězdily. Ve výborných encyklikách horoval proti lhostejnosti u víře a bludům; zřídil mnoho biskupství a apoštolských vikariátů. Proti smíšeným manželstvím v Prusku ujal se uvězněných proto arcibiskupů, Klimenta Augusta kolínského a Dunina pozňanského. Odsoudil přísně obchod s otroky; neohroženě napomenul ruského císaře Mikuláše I. pro pronásledování katolíků. Shromáždil kolem sebe slavné kardinály, z nichž Mezzofanti znal 52 jazyků; české knihy poslal mu Jungmann.

Pius IX. (1846—1878). 3. Pius IX. (1846—1878) podle přirozené dobrotivosti své chtěl si mírně vésti, avšak nevděkem mu splaceno. Ve svém paláci obležen a zavřen, musil prchnouti do Gaëty (1848). Prohlášena římská republika. Avšak katolické moci ujal se sv. Otec a uvedly ho znovu do Říma. Všeobecnou amnestií odpuštěno všem buřičům. Ale duch revoluční už hluboko se zakořenil v Itálii a král sardinský Viktor Emanuel s Napoleonem III. propůjčili se mu se svou mocí. Válčeno i proti našemu státu i proti papežskému. R. 1859 (4. června) poraženo naše vojsko u Magenty. Napoleon III. a Viktor Emanuel vešli vítězně do Milánu. R. 1860 (24. července) poraženo naše vojsko u Solferina. Obsazeny některé provincie církevního státu. Papež protestoval a bránil se, ale téhož roku v říjnu poraženy papežské voje u Ca-

stelfidarda a Ancony. Sv. Otcí vzaty již čtyři pětiny církevního státu, až konečně r. 1870 (20. září) vzat mu i Řím a zůstaven jenom Vatikán. Garančním zákonem ze dne 13. května 1871 chtěla italská vláda poskytnouti papeži jakousi náhradu za všechno ono zabránění (také roční dotaci 3,225000 lir). Avšak Pius IX. podal ihned ohražení v encyklice ze dne 15. května 1871 proti ustanovením garančního zákona a nepřijal jich.

Ač bylo sv. Otcí bouřemi válečnými tolik strádati, řídil lodičku Petrovu přeslavně. Církev v končinách po-

Císař František Josef I.

hanských zdárně šířena. V Anglii, Skotsku, Holandsku katolická hierarchie znovuzřízena, jakož i patriarchát v Jerusalemě. Opět svolávány provinciální a diecesní synody v mnohých zemích. V Římě založeny nové semináře, zejména pro Jižní a Severní Ameriku. Vědy zdárně pěstovány, zvláště archaeologie (vykopávky v katakombách). Učenci všech zemí spatřují se ve sboru kardinálském. Bludy odsouzeny i lichá věda. (Encyklika a Syllabus z r. 1864.) S naší říší dojednán r. 1855 konkordát, jímž bylo tužbám katolíkům za blahověle slavně panujícího císaře Františka Josefa I. vyhověno. Změnou

ústavy r. 1867 nastaly ovšem opět změny i ve věcech církevních; avšak mírněny jsou šlechtností nejjasnějšího panovníka našeho církvi sv. věrně oddaného.

Čtyřikrát shromáždil Pius IX. biskupy světa v Římě: a) 8. prosince 1854, kdy prohlášen články víry o neposkrvněném početí Panny Marie (200 biskupů), b) o letnicích 1862, kdy svatořečeno 26 japonských mučedníků († 1597) a protestováno proti zabrání papežského státu

Sv. Otec Lev XIII

(přes 300 biskupů), c) 29. června 1867, kdy slavena 1800. ročnice umučení sv. apoštolů Petra a Pavla (přes 500 biskupů), d) 8. prosince 1869 zahájen 20. obecný sněm církevní ve Vatikáně, sešlo se 48 kardinálů a na 700 biskupů. V sezení IV. prohlášeno dogma o neomylnosti papežské, že totiž biskup římský, mluví-li jako nejvyšší učitel křesťanstva ve věcech víry a mravů, požívá neomylnosti církvi Kristem propůjčené. Sněm byl po dobytí Říma (1870) odročen.

Pius IX. staral se též o povznesení zbožnosti. Blahořečil našeho Jana Sarkandra a Anežku Přemyslovnu. Jako

Sněm vaticánský
(XX. obecný)
(1869—1870.)

s naším státem, smluvil i s jinými konkordáty. Dne 16. června 1871 slavil první po sv. Petru 25leté papežské jubileum; r. 1877 biskupské jubileum 50leté; za rok pak skonal, řídív lodičku Petrovu 32 let, nejdéle ze všech papežů. Pro svou mírnost a horlivost těšil se úctě všeho věrného katolického světa.

4. Lev XIII. (1878—1903), hrabě Joachim Pecci, narodil se r. 1810 v Karpinetu; vynikal již v mládí pílí a opravdovostí, studoval ve Viterbu a v Římě, byl nunciem v Bruselu, pak biskupem Perugii a konečně v 68. roce věku svého zvolen papežem. Prozíravý duch jeho viděl, že rakovina, kterou celá společnost postonává, může býti odstraněna jedině čistou a nezkalenou pravdou křesťanskou. Proto použil každé příležitosti, aby knížata a panovníky, bohaté i chudé, učené i neučené, všechny stavy, všechny národy obrodil zdravými naukami křesťanskými. Vydal tudíž přečetné encykliky, díla to v pravdě nesmrtelná. Nám Slovanům převzácná prokázal dobrodiní. Encyklikou »Grande munus — Velebný úřad« z r. 1880 rozšířena památka a oslava manů sv. zvěrozvěstů Cyrilla a Methoděje po všem světě. V Bosně a Hercegovině zřízena hierarchie, v Bulharsku missie. Zreformován řád Basiliánů, kteří působí hlavně v slovanských krajích. Zřízena česká kolleje v Římě »k větší cti a slávě Boží, ke vzrůstu katolického náboženství a k ozdobě i užítku slavného království Českého«. Blahořečil Moravana, ctihodného sluhu Páně Klimenta Marii Dvořáka (Hofbauera), a českého pána Hroznatu, zakladatele kláštera tepelského a chotěšovského. Sv. Otec Lev XIII. byl též znamenitým básníkem, složil překrásné hymny a ódy. 1893 slavil 50leté biskupské jubileum, dne 20. února 1903 v 93. r. věku svého 25leté papežské jubileum a dne 20. července téhož roku 1903 dokončil svůj pozeňnaný život *) ve 94. roce věku svého; i mrtvému holdoval celý svět.

Lev XIII.
(1878—1903).

* S jakými city odcházel veliký Lev, vidno z básně, kterou složil ještě na smrtelném loži. V noci s 5. na 6. července myslil již, že mu nadchází poslední hodinka; i zabásnil si ještě jednou, a to »Noční rozjímání úpící duše«, tohoto obsahu: »Lve, osudná hodina se blíží! Rozluč se a skončiv práci na věčnou se vydej cestu. Co tě čeká? Příliš dlouho nesl jsi tíhu svatých klíčů a břímě let. Proto tesklivo jest a chvěje se srdce tvé a praví sobě: Nebude ten, kdo nad ostatní vynikal, u soudu přísněji souzen? Avšak viz! Již září do bolesti třeptý krásného obrazu, a na tesklivou modlitbu tvou odpovídá těšivý hlas: Proč se rmoutíš? Proč vykopáváš v srdci celé to hoře, jež život tvůj kdys pochoval? Kristus přispěje plačícímu, podá mu ruku a hřích kajícího smyje požehnáním.«

*) Jen 2 papežové dosáhli vyššího věku než Lev XIII.: Sv. Agato (v VII. století) 107 let, Řehoř IX. (v XIII. století) 99 let.

V konklave 4. srpna 1903 zvolen papežem patriarcha benátský, kardinál Josef Sarto, — jenž přijal jméno Pius X. Zdobí ho neobvyčejná skromnost, laskavost a štédřota.

Pius X. * Narodil se dne 2. června 1835 ve vesnici Riese poblíž města Kastelfranko v Benátsku, jakožto prvorozenec manželů Jana a Markěty Sartových. Otec byl obecním sluhou, měl domek a dva kousky pole. Děti bylo celkem osm. I bylo četné té rodině jenom poskrovnu žítí. Jak učitel, tak farář riesský brzy poznali, jakými neobvyčejnými vlohami obdařen hoch Josef Sarto. Příčiněním jejich dostal se na gymnasium v Kastelfranku. Chodil tam z domova den co den pěšky. Stravu bral si z domu: kus chleba nebo studenou polentu. Nebylo-li příliš chladno, zouval se a kráčel bos. Hůře bývalo za deště, sněhu, rozploutí. Ulevilo se mu, když i mladší bratr Angelo začal do gymnasia choditi; koupil jim nyní otec oslíka a vozík. A tak milí bratři nyní do školy jezdili; kočm býval Josef. Po škole ještě také dosti práce doma i v zahrádce: i na poli i na pastvě vykonali; hodní synáčekové všude pomáhali chudým rodičům; za to byli hezky zdraví. Hned na prvním vysvědčení gymnasijsním měl Josef ze všech předmětů nejlepší známky, a tak to zůstalo za všeho dalšího studia. R. 1850 dostal se do semináře v Padově. V semináři bylo všecko studium: gymnasium, filosofie i teologie. Tam tedy Sarto dostudoval. Dne 18. září 1858 posvěcen jest na kněze a druhý den sloužil doma ve farním chrámu Páně první mši sv. Byl kaplanem v Tombolu, farářem v Salzanu, kanovníkem v Trevisu, biskupem v Mantově (1884), dne 12. července 1893 jmenován jest kardinálem a za tři dny potom arcibiskupem a patriarchou v Benátkách. Kardinálova láska k chudině byla bezmezná. Dne 26. července r. 1903 odpoledne odjížděl z Benátek do Říma do konklave. Zástupové lidu doprovázeli ho na nádraží. Srdečně k nim tam promluvil; napomínal jich, by se modlili za kardinály, chystající se voliti nového papeže; sebe pak sama doporučil jejich přimluvě u Boha, by se šťastně navrátil. Již se nevrátil. Stolec sv. Marka zaměnil stolcem sv. Petra. Když tři první kardinálové po sedmé volbě, jež vyzněla pro kardinála Sarto, předstoupili před zvoleného a tázali se ho, přijímá-li volbu, hluboce dojat, třesa se, oči maje slzami zalité odpověděl za chvilku slovy Spasitele na hoře Olivetské se modlícího: »Nemůže-li kalich tento minouti mne, než abych jej pil, staň se vůle Páně! Accepto, přijímám volbu.« Uložil si napravit všelky věci v Kristu. Kéž mu Bůh požehná! Ad multos annos!

9. Ústava a bohoslužba.

Ústava.

1. Stolec papežský ohrožován byl ve své pravomoci a svém působení snahou světských vládařů po absolutismu, podporovanou často i některými biskupy. Papežové však

hájili neohroženě práv hlavy církevní a starali se o rozkvět církve celé. V zemích protestantských ustanovovali apoštolské vikáře, v ostatních zřizovali nunciatury.

Biskupům ztěžována a ztrpčována činnost jejich názory o svrchovanosti státní ve věcech duchovních. Mnozí ovšem sami zásad těch z přinucení neb i z dobré vůle se drželi. Proto také pozorovati lze úpadek života církevního. Synody byly konány velmi zřídka, a biskupové upadali čím dále tím více ve státní odvislost. Ale i tato doba má výborné biskupy a kněze, povinností svých dbalé a neohrožené obhájce svých práv.

2. O opravu a zvelebení bohoslužby postaral se sněm tridentský. Byly vydány předpisy o důstojném konání služeb Božích. Vydáním liturgických knih byla všechna libovůle odstraněna. Sněmem tím ustanovená »kongregace obřadů« bděla nejen nad obřady při udílení sv. svátostí, ale i nad pobožnostmi a modlitbami.

K oslavě Boží zavedeny nové slavnosti: Jména Ježíš, božského Srdce Páně, Pěti ran Krista Pána; Jména Panny Marie, Slavnost růžencová, Sv. Rodiny aj. K pobožnostem přibýly litanie o nejsvětějším Jménu Ježíš, v době pak nejnovější litanie k božskému Srdci Páně.

10. Školství.

1. Na začátku doby té byl ve vyučování mocný ještě vliv humanismu.

* Nejslavnější z humanistů nizozemských, Desiderius Erasmus Rotterdamský (nar. 1467 v Rotterdamě, zemřel 1536 v Basileji), řeholník, kněz a učitel, zůstavil katechismus a několik spisů pedagogických: »Rozpravy dětské« (Colloquia puerilia), »O způsobě studování«, »Jak u dítek mravy pěstiti«, »Jak potřebí hochy záhy vědecky vzdělávati«. Usiluje také o náboženské vzdělání: »Dítě, boj se Boha, miluj Boha a buď vždy pamětlivo, že nám skrze Syna svého Ježíše Krista dal život věčný, věřme-li v něho a příkázání jeho zachováme. Jméno Ježíš budiž dětem do srdce tak vštípeno, by jim bylo nade vše drahým. Ať vědí, že také andělé jsou stále u nás přítomni. Dítě, které se nebojí Boha a necí svých rodičů, ani bitím se nepolepší. Dorůstající dívka vyžaduje větší péče nežli hoch. První u ní jest: naplniti mysl její sv. city; druhé: chrániti ji od necudnosti; třetí: uchovati od zahálky. Nevinnost hyne zvláště zlým příkladem. Základ výchovy musí býti položen už v rodině; rodiče věztež, čemu učiti, a děti poslouchejtež«.

* Slavným žákem Erasmovým byl Jan Ludvík Vives (nar. 1492 ve Valencii, zemř. 1540 v Londýně), Augustinián, professor v Lovani, později domácí učitel na dvoře Jindřicha VIII., krále anglického.

Desiderius
Eras. Rotter-
damský
(† 1536).

Jan Ludvík
Vives
(† 1540).

Z přečetných spisů jeho jsou obsahu paedagogického hlavně tyto: »Dva listy o způsobě dětského studia«; »Jak učití po křesťanské«, »Průvodčí duše čili Symbolum«, určené hlavně knížecímu vychování. Žádá, by škola činila žáka netoliko moudřejším (skrže vyučování), nýbrž i lepším (skrže vychování). Zvláště doporučuje postup indukční. Jeho spisů s prospěchem použili Jesuité i Komenský.

Reformace.

2. Tak zvaná r e f o r m a c e sama sebou školství mnoho neprospěla. Za reformačních proudů a bojů lidí dospělých zapomínáno na mládež, anebo nedbáno jí, že nebylo času ani prostředků; lidé žili a hádali se o přítomnost a zapomínali škol, jakožto ústavů, v nichž se buduje pro budoucnost.

* Však také z doby té plno nářku nad úpadkem a zanedbáváním škol, zvláště vysokých. Děkan filosofické fakulty na universitě erfurtské píše v úřední zprávě za rok 1523: »Nikdo před dobou naší nebyl by uvěřil, kdyby mu kdo byl předpovídal, že za krátko naše university tak hluboce klesnou, jak skutečně nyní klesly, že jim zbývá sotva stín bývalé slávy... Mluví se s kazatelen reformátorů o universitách tak, že všecko, co bývalo druhy ve vážnosti, nyní odsouzeno.«*) Professorů i posluchačů ubývalo a ubývalo. Roku 1520 immatrikulováno na universitě erfurtské 311 studujících, r. 1521 120, roku pak 1522 bylo jich 72 a za rok už jen 34. V Rostocku studovalo před reformací 300 studujících, roku 1524 bylo jich jen 38 a rok na to 15. Z university b a s i l e j s k é zazněl roku 1524 smutný nářek: »Zdá se, že university vymřely a jsou pochovány.« Měl tam roku 1522 pouze 27 posluchačů a roku 1526 jen 5!

* Nebylo u protestantů s dostatek učitelů, nebylo kazatelů. Lid pustnul, propadal nevěře, pověře, hrubosti, bouřil se proti vrchnosti. Knížata a města s chutí rušila kláštery a jiné církevní ústavy, zabavovala jejich majetek, pro sebe uchvacovala, a nepomněla, že takovouto »s a e k u l a r i s a c í« podetne i školy. I musil Luther roku 1524 napsati spis »Radním pánům všech měst v Německu, aby zřizovali a udržovali křesťanské školy«. Prakticky pak zasáhl do školního vyučování »Velikým a Malým katechismem« (r. 1529).

Jesuité.

3. Jako všeho života, tak i školství bedlivěji hleděli Jesuité. Oblibujíce si klassické řeči, zvláště latinu, podobali se Jesuité humanistům. Vysvětlujeme si tuto zálibu tím, že byla latina tehdy řečí světovou, řečí římské říše i římského práva, pojidlem vzdělanců všech národů. Snázili se Jesuité mužskou mládež středních a vyšších stavů dokonale vyučiti a vychovati, čeliti zkáze mravů a úbytku náboženství, osočovanou církev katolickou podporovati, a čeho pozbyla, znova

*) Zahm-Hazuka: Věda a katolictví učenci. Str. 110.

získati. Vzbuzovali úctu a podiv i u protestantů. Tak vyznal filosof B a c o V e r u l a m s k ý († 1626): »Pozorují pilnost Jesuitů, a připadá mi slovo, jež druhy vyslovil Agesilaos o Pharnabasovi: »Ze's tak výtečný, kéž bys byl náš!« Na příklad učitelův zvláště kladen důraz, zvláště mu uloženo chrániti žáků od všelikého pohoršení a za ně se modliti. Jakými by učitel své žáky rád měl, takovým, ba ještě výtečnějším musí se osvědčovati. Mravy učitelů obražejí se v žácích, jako podoba rodičů ve tvářích dítek.

* 4. Z Tovarýšstva Ježíšova byl blah. Petr Kanisius († 1597), od něhož pochází k a t e c h i s m u s, Veliký z roku 1554, Malý z r. 1556. Přeložen do mnoha řečí, v Německu vydán přes 400krát. Které katechismy ještě potom kdy pořízeny, byly vesměs jenom zpracováním katechismu Kanisiova. Nejdůkladnější takovéto zpracování pochází od kardinála B e l l a r m i n a z r. 1603. Také u nás povždy katechismu Kanisiova užíváno, až se mu dostalo nynější formy (r. 1894). Bl. Petr Kanisius r. 1555 přišel i do P r a h y, aby připravil školy a přibytky pro Jesuity. R. 1897 slavena velikolepým způsobem 300. ročnice jeho blažené smrti; slavena všude, ale zvláště ve Švýcarech v městě F r ý b u r c e, kdež světec pochován; tisíce poutníků tam zavítalo. Nejpamátnější asi byla pout dítek; dne 14. září 1897 přibýlo jich 5000 ve čtyřech zvláštních vlcích a na četných ověněných vozích; byly to dítky kantonu frýburského; kněží i učitelé jedoprovázeli. Velebná byla to podívaná na dětský průvod ulicemi frýburskými za hlaholu všech zvonů a zvuků hudby. Dojemná byla podívaná na jejich zbožnost při slavné mši svaté ve chrámě sv. Michaela a potom tamtéž u hrobu blah. Kanisia. Za čest si pokládali měšťané frýburští pohostiti toto mladé poutnictvo a podarovati je milými památkami.

Katechismus.

5. Vedle Jesuitů povstaly j i n é ještě š k o l s k é ř á d y, mužské i ženské: Somaskové, Otcové křesťanské nauky, Piaristé, Školní bratří, Kongregace salesiánská, Voršilký, Salesiánky, Anglické panny, Paní nejsvětějšího Srdce Ježíšova, Sestry sv. Karla Borromejského, sv. Vincence z Pavla, sv. Františka Serafinského, Sestry Mariánské a j. (Viz obr. 3.)

Školské řady.

6. Přes 100 spisů a spisků z různých oborů vydal veliký J a n A m o s K o m e n s k ý (nar. 1592, zemř. 1670), poslední biskup Českých bratří; největší však zásluhy získal si spisy p a e d a g o g i c k o - d i d a k t i c k ý m i a svým působením na opravu veškerého školství. Všiml si veškeré mládeže, všeho věku jejího.

Jan Amos Komenský († 1670).

* V »Informatoriu školy mateřské« na př. jedná o způsobu ušlechtilého vedení mládeže hned ve škole p r v n í, totiž hned doma u matky, a ukazuje, v čem mládež hned od narození svého pomáličku cvičena a do šesti let věku svého vycvičena býti má. Obrací se k matkám křesťanským a způsobem něžným a zajímavým dává jim po-

učení a napomenutí, jak by položiti měly základ pobožnosti, mravů a literárního umění v dětech svých, v tomto drahém a slavném klenotě, kterýž, jak dí, nad stříbro, zlato, perly a drahé kamení rodičům vzácnější býti má.

* Když pak dívky z této mateřské školy postoupí do školy veřejné, postaral se o ně Komenský svou »Didaktikou«, t. j. »uměním umělého vyučování, kterak by totiž člověk, dřív než na těle vzroste a stav svůj začne, všemu tomu, což ku potřebě a ozdobám přítomného i budoucího života přináleží, šťastně, snadně, plně vyučen a tak potěšeně k životu obojmu nastrojen býti mohl«. V kapitole XXIV. podává se »Methodus pietatis, totiž jak obzvláště pobožnosti svaté mládež učiti«. . . »Aby všech, kdož to čísti budou, mysl na věc tuto obrácena byla, ještě to obnovím, že všecko mládeže cvičení od pobožnosti se začínati, i po veškeren cvičení čas nejvyšší na ni pozor obrácen býti má. Tak Bůh káže, tak rozum velí, tak potřeba nutí; nelze jinak. Na tom stůj neproměnitelně, ať školy naše křesťanské chrámové pobožnosti a Ducha svatého dílny jsou!« Učitelé »nejvýbornější z lidí býti musejí, obyčejů a povah líbezných a pravé ctností zrcadlo, protože se k nim jistotně discipulové (žáci) formovati (připodobňovati) budou.« (Tamt. kap. XXIII.)

Pietismus.

7. Jako realistické reformy ve školství za století XVII. směřovaly proti dřívějšímu přílišnému pěstování latiny a dialektiky a snažily se zjednotit patřičnou platnost jazyku mateřskému a realitám, tak zase v druhé polovici XVII. století a počátkem XVIII. někteří šlechtění mužové i z tábora protestantského poznávali, že úkolem školy není toliko starati se o rozmnožování vědomostí, nýbrž že hleděti jest k vychovávání křesťanskému, jevícímu se skutky. Cílem vychování mužům tím bylo »vzdělání království Božího v srdci každého dítěte.«*) Toť pietismus a pietisté (Francke † 1727, Niemayer a j.).

František Fénelon († 1715).

8. Zářnými hvězdami stkvěla se v XVII. a na začátku XVIII. století ve Francii dvojice bohonaděšených sluhů Páně a přelaskavých učitelů: sv. Jan Křtitel de la Salle, zakladatel Skolních bratří (1651—1719)**) a František Salignac de la Motte Fénelon, arcibiskup cambravský (1652—1715), bývalí spolužáci v pařížském kněžském semináři u sv. Sulpice.

* Památka šlechtěného Fenelona zachována zejména jeho dvěma nejznamenitějšími spisy »Telemachem«, v němž podáno zrcadlo knížecího vychování a »O výchově dívek«. Narodil se r. 1652 ze vznešené hraběcí rodiny na zámku Feneloně v Perigordě. Už v mládí obliboval si staré klassiky. Do 12. roku zůstal u rodičů, pak se vybral na

*) Kalina-Domín: Obrazy z dějin vychovatelství. Str. 33.

***) Viz obr. 3.

vyšší studium do Cahorsu; bobosloví studoval v Paříži. Maje 24 let posvěcen jest knězem. Po 3 léta sloužil veleobětavě nemocným, načež svěřil mu král Ludvík XIV. duchovní správu u obrácených katolíků, zvláště žen a dívek, v městě Poitou. Nebyl se obrácenci oni ještě úplně probrali z bývalého hugenotismu. Svou mírností, láskou a opatrností všecky je Fenelon získal a církvi svaté úplně vrátil. Z této doby pochází zmíněný spis »O výchově dívek«, jakož i pojednání »O úřadě duchovního představeného«. Spisy tyto i úspěchy u obrácenců přiměly krále, že nový opět úřad svěřil Fenelonovi, zvoliv ho roku 1689 vychovatelem svého vnuka Ludvíka, vévody Burgundského, korunního prince. I v tomto úřadě znamenitě se proslavil. Světenec jeho krásně prospěl ve vědách i ctnostech; i bylo se nadíti, že bude dobrým panovníkem; avšak záhy skončil. Z tohoto vychovatelského období Fenelonova pochází spis »Telemachem«; pořídil jím především pro svého královského světence zrcadlo knížecího vychování: poutavou četbou touto chtěl mu sdělit zásady křesťanské opatrnosti a sebevlády, jakož i varovati ho od rozmanitého svůdnictví světa. Roku 1695 stal se Fenelon arcibiskupem cambravským, kdež blahodárně působil až do své smrti, dne 7. ledna 1715. Sám Voltaire vyznal o něm: »Jeho vtip oživovala krása, jeho srdce dobrota.« Všecko v pravdě zdárně vyučování a vychování jest projevem lásky k předmětu samému i lásky k mládeži. A této dvojí lásky bylo plno srdce Fenelonovo; miloval pravdu, miloval mládež. Tato dvojí láska, jakož i že zvláště byl požádán od vévodkyně z Beauvilliersu, přiměla ho, že své zkušenosti, tužby, pokyny a rady uložil do spisu »O výchově dívek« Chválí a doporučuje v něm základem veřejného blaha spořádaný život rodinný a poctivé domácí vychování. Ženám-li se dostalo špatného vychování, vzejde z toho více zla, než kdyby mužové nebyli bývali patřičně vychováni. V ženách, v matkách spatřuje nejúčinnější pěstitelky zbožnosti a mravnosti. I postarejte se matky, aby se v srdcích jejich dcer náboženství co nejlépe ujalo a také zevně osvědčovalo; postarejte se, aby se dcery vzdělaly i intelektuálně, aby si opatřily potřebné vědomosti i z druhých předmětů; ovšem stříci se přepínání a přílišného hromadění, z něhož pak pochodí jenom povrchnost a domýšlivost. Vychování začniž co možná nejdříve, ježto první dojmy jsou nehlubší a nejtrvanlivější.

9. Filantropistům v XVIII. století, (počínajíc Basedovem, nar. 1723, zemř. 1790), většinou z tábora protestantského, mizelo zjevené náboženství, »pro člověka mizel Bůh«; a vykonali jen potud co záslužného, pokud se přece k Bohu zase vraceli.

Filantropisté.

10. V pruském Slezsku, Kladsku a pak i u nás znamenité služby školské prokázal Jan Ignác z Felbigerů, opat augustiniánského kláštera v Zahani (v pruském Slezsku), nar. 1724 ve Velkém Hlohově, zemř. 1788 v Prešpurku.

Jan Ignác z Felbigerů († 1788).

* Zlepšením školního vyučování hleděl povznésti vzdělanost, zbožnost a pracovitost lidu. Seznav v Berlíně tabulkovou formu Hähnovu, zavedl ji na katolických školách ve Slezsku a dodělal se takového výsledku, že pruský král Bedřich II. nařídil, aby nikdo nebyl za učitele ustanoven, kdo by nedovedl vyučovati formou tou. V Zahani zřízen seminář pro učitele, v němž i nastávající kněží měli nabýti způsobilosti k vyučování. By se výlohy na seminář hradily, musil každý nově ustanovený farář k účelu tomu věnovati své první čtvrtletní příjmy. Ze všech krajů Slezska putovali učitelé a kněží do Zahaně. Roku 1765 schváleny Felbigrem navržené předpisy pro městské a vesnické školy katolické, jimiž se měly spravovati školy ve Slezsku a Kladsku. Zřízeno bylo zároveň několik ústavů učitelských, zejména ve Vratislavi. V knihtiskárně Felbigrem v Zahani zřízené tiskly se školní knihy, jež Felbiger sepsal dle formy tabulkové. Těmito opravnými pracemi obrátil na sebe Felbiger pozornost všeobecnou; všude se mluvilo o »formě zahanské nebo felbigrovské«. Sama císařovna naše Marie Teresie požádala Bedřicha II., krále pruského, by jí na čas propůjčil opata Felbigera na zvelebení školství i v jejích zemích. Král pruský milerád vyhověl. Felbiger přibyl do Vídně 1774. Nalezl svou formu již všude zavedenu. Prozkoumav poměry školské, vypracoval »Všeobecný řád školní« pro normální hlavní i triviální školy ve všech c. k. dědičných zemích. V čele celého řádu uvedena zásada: »Vychování mládeže jest nejdůležitějším základem pravé blaženosti.« Sepsal též »Methodní knihy«, poučení to pro učitele, kterak jednotlivým předmětům vyučovati. Všeobecným řádem školním Felbigrovým položen pevný základ vývoji školy obecné v Rakousku; za šest let, co vydán, bylo 15 škol normálních, 83 hlavních, 47 dívčích a skoro 4000 triviálních. Felbiger ustanoven generálním ředitelem školství, poslední pak léta strávil na svém proboštví v Prešpurku, jimž za služby své odměněn; zemřel tam r. 1788.*) Felbigerův žák, Josef Gall, bývalý katecheta na vídeňské škole normální, stal se rádcem císaře Josefa II. ve věcech školních; místo obšírné Felbigerovy »Methodní knihy« vypracoval stručnější »Návod pro učitele«; zemřel jako biskup linecký.

Josef Gall
(† 1807).

Ferdinand
Kindermann
(† 1801).

V Čechách šířena forma tabelární Ferdinandem Kindermannem, (nar. 1740), farářem v Kaplici na Budějovicku. Jeho přičiněním nabyta škola kaplická takové pověsti, že tam putováno jako druhdy do Zahaně; stala se sama sebou normální. Kindermann byl též tvůrcem a strůjcem učení průmyslového na školách obecných. Jeho přičiněním bylo za 8 let při školách obecných 200 škol pracovních. R. 1775 jmenován vrchním školním dozorcem zemským; povýšen do stavu rytířského; zemřel jako biskup litoměřický r. 1801.**)

*) Kalina-Domin: Obrazy z dějin vychovatelství. Str. 63. 80.

***) Tamtéž str. 82.

Znamenitym paedagogem byl i Vincenc Eduard Milde, narozený r. 1777 v Brně, katecheta na školách vídeňských, professor vychovatelství na universitě vídeňské. Svě slavné dílo »Učebnici obecného vychovatelství« věnoval císaři Františkovi. Jmenován biskupem litoměřickým a později arcibiskupem vídeňským.*)

Vincenc
Eduard
Milde
(† 1853).

11. Až do polovice XVIII. století nebylo ústavů pro hluchoněmé a slepce, a přes všechny neúporné snahy španělského Benediktina Petra de Ponca podařilo se teprv Francouzům Valentinu Hauyovi, učiteli krasopisu v Paříži, a knězi Karlu Michalu de l'Épée r. 1786 založiti v Paříži ústav takový z vlastních peněz a přiměřenou metodu poříditi. Za 4 léta přibyl podobný ústav v Liverpoole a brzy pak celý vzdělaný svět následoval pařížského popudu. Ve Vídni byl to rovněž kněz Bedřich Stork, jenž za přispění císaře Josefa II. založil ústav pro hluchoněmé.

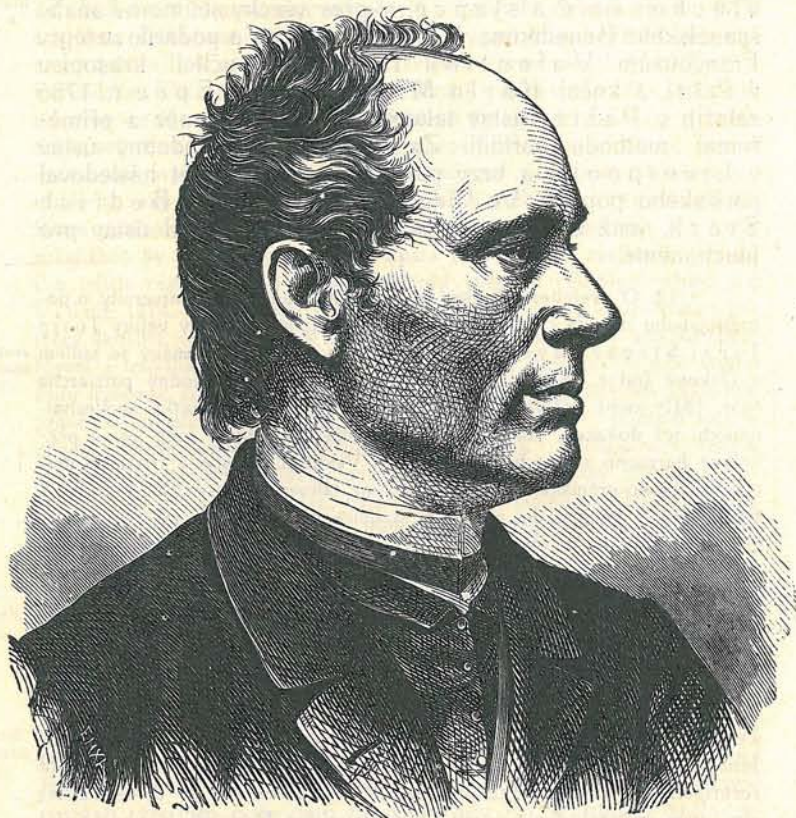
Ústavy pro
hluchoněmé
a slepce.

* 12. O zvelebení školství a založení akademie a university u pobratimského národa charvatského získal si největší zásluhy veliký Josip Juraj Strossmayer, katolický biskup bosensko-srémšký se sídlem v Đakově (od r. 1849; chloubou všeho Slovanstva, ctihodný patriarcha (nar. 1810, zemř. 1905). Celý jeho život jest řetězem skutků nejslechetnějších, jež dokazují, jak může prospěti národu věhlas, jenž jest v překrásné harmonii se slechetným srdcem. Veškero školství v rozsáhlé diecesi bosensko-srémšské nemělo jaktěživo takového mecenáše, jakým byl Strossmayer; věnoval na ně tisíce, statisíce peněz Nade vše památnými zůstanou Charvatům dnové 28. a 29. dubna 1861; prvého dne odevzdal biskup Strossmayer po vzletné řeči sněmu 50.000 zl. jako základní příspěvek na zřízení akademie, druhého pak dne promluvil o nevyhnutelné potřebě, aby se dostalo národu charvatskému kromě akademie věd a umění i vysokých škol, university. Mistrné ty řeči byly vytištěny a po vši zemi rozeslány. Jeho přičiněním sestavena na sněmě pravidla pro akademii a řád pro národní zemské museum v Záhřebě. Velice zaplesalo slechetné srdce biskupovo, když Jeho Veličenstvo císař a král náš František Josef I. pravidla ta potvrdil reskriptem ze dne 4. března 1866. Protektorem stal se Strossmayer; mezi osm čestných členů pojata i náš Palacký a Purkyně. S akademií spojeno národní museum, u něhož i knihovna. Od roku 1866 má akademie svůj vlastní palác, na nějž přispěl protektor Strossmayer 60.000 zl. Zvláštnímu fondu uměleckému věnoval 20.000 zl., jakož také daroval akademii svou překrásnou a přebohatou sbírku obrazů, kterou si byl pracně a s velikým nákladem pořídil. Stála ho přes 300.000 zlatých. Pokud ji měl v Đakově, rád v ní prodléval, jí se kochal a těšil;

Josip Juraj
Strossmayer
(† 1905).

*) Kalina-Domin: Obrazy z dějin vychovatelství. Str. 86.

každý obraz vyluzoval mu zvláštní vzpomínky. I bylo mu zajisté rozoučení s obrazy velmi těžké; avšak přemohl se a vypravil ty své miláčky do Záhřeba, aby zdobily a rozhojnily druhého miláčka srdce jeho: akademii a museum; obětoval je pro čest a slávu svého národa. Když se rokn 1866 oslavovala 300letá památka sigetského Leonidy, Zrinského, věnoval Strossmayer na zřízení university 50.000 zl. Však i potom co chvíle se otvírala štědrá jeho ruka ve prospěch university, akademie

Josip Juraj Strossmayer.

a musea. Veliká byla jeho radost, když kýžená universita r. 1874 otevřena. Ve svém biskupském sídle Ďakově téměř jenom svým vlastním nákladem (půl druhého millionu zl.) vystavěl kathedrální chrám, zasvěcený našim sv. apoštolům, Cyrillu a Metoději, jemuž kromě chrám sv. Žofie v Cařihradě není rovného na poloostrově balkánském, ba na celém východě. Vedle toho byl přeštedrým lidumilem

v každé příčině, a při tom skromný, přeskromný a za všechno vděčný, jak krásně vysvítá na př. z jeho poděkování řediteli a sboru professorskému gymnasia osěckého, na němž druhy studoval, za blahopřání k šedesáté ročníci kněžského posvěcení roku 1898:

Velmožný a veleučný pane řediteli!
Velectěný professorský sbore!

Díky Vám z celého srdce mého za krásné blahopřání, které jste mi u příležitosti mého šedesátiletého kněžského jubilea poslali. Zvláštní jest zajisté pro mne milostí tak vysoký věk, kterého jsem se dočkal; neboť jsem byl vždy více méně churav. Jako vše ostatní i toto stáří děkuji zvláštní milostí Boží. Díky Bohu! Poroučím se i další Vaší vzpomínce přátelské, lásce a zbožné modlitbě. Dokonal jsem v Osěku svá gymnasijská studia. Přirostlo mi tudíž gymnasium osěcké zvláště k srdci. Děkuji Bohu stále, že mi poskytl příležitosti, abych se nějakým způsobem gymnasiu osěckému odvděčil.*) Mílo jest mi, že se k blahopřání sboru professorského připojila i šlechtná mládež. Pozdravuji ji při této příležitosti, děkuji a žehnám jí z celého srdce. V mládeži spočívá budoucnost národa, a má-li se národ dodělati svobody, pravé vzdělanosti a bezpečného pokroku ve všelikém ohledu, jest mu zapotřebí poctivých, učených, znamenitých, pro vše dobré nadšených mužů. Ještě jedenkrát díky! Se zvláštní úctou, se zvláštní oddaností zůstávám vždy

pokorný sluha

J. J. Strossmayer,
biskup.**)

11. Umění.

1. Humanismus nezůstal bez vlivu na umění. Jako vzrůstal zájem pro staré klassiky, tak i zápal pro staré umění klassické pobádal k tomu, aby antické památky byly měřeny, kresleny i napodobeny. Snahy ty měly ovšem nepopíratelný vliv i na umění křesťanské. Ve stavitelství povstal tím způsobem nový sloh a nazván stilus renascens, t. j. renaissance.

* Renaissance měla hlavně smysl pro prostor, malebná skupení, jasné článkování a oživení hmoty. Libovala si v účinně článkovaných římsách, balustrádách, kupolích a velikolepých branách, obstoupených sloupy. V půdorysu a rozdělení zachovala plán basiliky. Kolébkou renaissance jest Toskana, kde Fil. Brunellesco, otec renaissance,

* Věnoval mu sbírku fysikálních přístrojů a 6000 zl., řeckému gymnasiu daroval 5000 zl., varaždínskému, vinkovskému a seňskému po 1000 zl. Nad to zřídil četná stipendia pro nemajetné gymnasisty.

***) Dr. Ant. Roušal: Josef Jiří Strossmayer.

navrhl ohromnou báň dómu florenckého (1420). V Římě jest vrcholem slohu toho chrám sv. Petra, jež stavěti počal Bramante, a jehož kupoli navrhl a vystavěl staříčký již Michelangelo; odměny přijmouti nechtěl, řka, že to vykonal pro spásu duše své! Do naší vlasti přišla renaissance za Ferdinanda I.

Z renaissance vyvinul se, barok, jež nazývá se někdy slohem jesuitským, že jej Jesuité podporovali. Stavby barokové mají uspořádání velmi libovolné, jež se řídí potřebou i místem; vnitřek bohatě se vyzdobuje mramorem, štukaturou, zlatem i malbou, na př. malebný velikolepý chrám sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně, dílo to Dinzenhoferů.

Plastika

Dinzenhofer: Chrám sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze.

plastika v dílech veleducha Michelangela Buonarroti (1475–1564) básníka, stavitele, sochaře i malíře. Michelangelo byl muž zbožný, dobročinný a přímý, umělec smělý, velikolepý; díla jeho jsou zosobněním síly a velikých myšlenek. Z jeho soch jest nedostižně krásná Pieta (v chrámě sv. Petra v Římě) a rozhněvaný Mojžíš na pomníku papeže Julia II. Malbami vyzdobil kapli sixtinskou. Dobře nazval ho Gibbon »Dantem v barvách«. U nás pracovali většinou mistři cizí. Krásnými reliéfy zdobil svá díla zvonář Brikcí z Cinperka; později

2. Plastika jest s počátku tohoto období výhradně církevní. Nádherné náhrobky, oltáře, kazatelny, kantorie, dveře svědčí o bohaté činnosti její. Vroucnost náboženství pojí se tu se snahou po pravdivosti a přirozenosti výrazu. Později dosahuje i v plastice renaissance vrcholu; tu pak přirozenost výrazu snoubí se s ušlechtilostí tvarů.

* Opět Florencie jest kolébkou. Lorenzo Ghiberti († 1455) zhotovil proslulé dveře baptisteria florenckého, o nichž pravil Michelangelo, že by měly zdobiti bránu ráje. Vrcholu dosahuje

pak vynikli čtyři Prachnerové, Václav Levý a bratři Maxové (sochy na mostě Karlově).

3. Malířství dosáhlo ohromného rozvoje, nesmrtelným dílům jeho divíme se do dneška. Vroucí něha a nábožné zanícení dob Fiesolových doplněny živostí, přirozeností a formální dokonalostí, která v Rafaelu Sanziu dospěla svého vrcholu. Později dokonalost vnější sice zůstává, ale náboženské zanícení vnitřní mizí.

Malířství.

Michelangelo: Pieta.

* V Itálii splynuly v XVI. století jednotlivé školy malířské (toskánská, umbrická a benátská) a umění dostoupilo vrcholu krásy. Umělci prvního řádu byli: Florentan Leonardo da Vinci († 1519), sochař básník, hudebník; nejproslulejší obraz jeho jest »Večeře Páně« v Miláně. Rafael Santi († 1520); nedostižné jsou jeho obrazy Madon; od papeže Julia II. byl povolán do Říma a vymaloval tam sály vatikánské, zvané stanze; posledním jeho dílem jest obraz Proměnění Páně, jež i nesen v přeslavném jeho průvodě pohřebním. Michelangelo Buonarotti († 1564). Všichni tyto velikáni měli řadu vynikajících žáků. Z ostatních umělců této doby vynikli Fra Bartolomeo

(† 1517), Corregio (1534), Tizian (1576), Veronese (1588). Vliv těchto výtečných mistrů vlášských pozorujeme také u nás; z illuminátorů vynikl zvláště Jan Táborský. V Německu proslul nejvíce Albrecht Dürer († 1528).

* V XVII. století prosluli Quido Reni († 1669), Murilo († 1682), Rubens († 1640), Rembrandt (1674). U nás vynikli Karel Škréta ze Závotic († 1674), rázovitý Petr Brandl a Pražan Václav Vavřinec Reiner (fresky). Mimo ně malířství pěstoval Premonstrát Siard Nosecký a Jesuita Jan Kramolín. V novější a nejnovější době vynikli z malířů českých zvláště Tkadlík († 1840), Führich (1876), Hellich, Manes, Maixner, Zelený, Liška a j.

Lionardo da Vinci: Večeře Páně.

Hudba.

4. Sněm tridentský i v posvátné hudbě osvědčil svou činnost reformační. Provedení oprav, sněmem tím navržených, svěřeno muži, který jest tvůrcem bohatého slohu církevního. Jest to Giovanni Pierluigi, dle rodiště svého Palestrina zvaný (1524—1594). Napsal mši šestihlasou »Papa e Marcellus«, jíž církvi zachránil zpěv vícehlasý. Umělé formy podřídil potřebám liturgie. Právem dána mu do rakve tabulka s nápisem »princeps musicae« (kníže hudby). U nás došla rozvoje zvláště píseň lidová, a to nejen v jednotě Českých bratří, ale i u katolíků. Byla zřízena literátská bratrstva, psány nádherné kancionály, účelem všeho bylo zvelebiti hudbu církevní. Ale ani hudba umělá (vícehlasá) nebyla zanedbávána. Ze skladatelů znám jest farář Jan Turnovský a Jiří Rychnovský. Katolíci vydávali hojně kancionály již na počátku XVI. století.

S vrcholu, jehož dosáhla hudba církevní v dílech Palestrinových, potom pomalu klesala, ač zde onde znamenití zjevili se její pěstitelé, jako byli Händel († 1759), Bach († 1784), Mozart († 1791), Haydn († 1809).

* Reformovati hudbu chrámovou pěstováním chorálu gregoriánského a návratem k ušlechtilému slohu Palestrinovu počal v Německu Fr. Witt († 1888), zakladatel jednot cecilských. U nás kvetla píseň lidová. Jesuita Šteyer († 1692) písně sám předzpěvoval, staré zachoval a lid zpěvu učil. Mimo to pěstována i hudba umělá. Největším mistrem jest Jan Dismas Zelenka († 1745). Vynikl též Minorita Bohuslav Černoohorský a Fr. Tůma († 1774). Za císaře Josefa II. zrušena byla bratrstva literátská a tím mnohé kancionály vzaly za své.

Čím jsou v nejnovější době v Německu jednoty cecilské, tím jsou u nás jednoty cyrilské, jejichž zakladatelem a neúnavným šířitelem jest F. J. Lehner farář u sv. Ludmily na Kr. Vinohradech, jenž mimo to bedlivě si všímá všeho ostatního církevního umění, jak o tom svědčí časopisy »Cyrill«, »Method« a díla »Dějiny umění národa českého«, »Česká škola malířská XI. věku« a j. Wittem na Moravě byl slavný hudební skladatel

Rafael: Madonna della Sedia.

a ředitel kůru, Augustinián Pavel Křížkovský v Brně († 1885).

12. Život církevní.

1. Protestantismem život církevní velmi poklesl; nesvědčily mu hrozné doby válečné, nesvědčila mu nevědomost, zdivočilost, pověrečnost z bouří těch a válek vzešlé. Církev starala se svědomitě o nápravu. Její biskupové a kněží pracovali neúměrně. Vyučovali mládež, kázali lidu, podporovali chudé a nemocné, hleděli odstraniti pověry, zvláště nesmyslné a nelidské procesy s čarodějnicemi. K povznesení života křesťanského přispěli i četní řádové (viz obr. 3.) a zástupy svatých kněží a biskupů. — Kde bouří protestantských nebylo, zvláště v jižních zemích románských, dařilo se krásně křesťanským ctnostem a vzešly zářné hvězdy na obloze církve svaté, na př. sv. Teresie, sv. Alois.

Sv. Teresie
(† 1582).

* 2. Sv. Teresie narodila se ve starokastilském městě Avile ve Španělsku r. 1515 z urozených a zbožných rodičů. Každý večer čítalo se u nich ze života svatých Ctení to působilo na Teresii tak mocně, že ač útlého ještě věku, zahořela touhou umřítí pro Pána Ježíše. Odešla tajně z otcovského domu, chtěla mezi Maurý, aby tam podstoupila smrt mučednickou. Když úmysl její zmařen, umínila si v domě otcovském trávit život co možná skrytý. Ve 12. roce odumřela jí matka. Zarmoucená dívka poklekla před obrazem Rodičky Boží a plačíc, modlila se: »Matko milosrdenství, buď mi nyní sama matkou!« Pečlivě vychována v ženském augustiniánském klášteře svého rodného města, až pak sama tamtéž

Rubens: Snímání s kříže.

v 21. roce vstoupila do kláštera Karmelitánek, jsouc od Boha vyvolena zreformovati pokleslou tuto řeholi. Přechasto byla oblažena nazíráním zjevů nadpřirozených. Začala obnovou klášterů ženských a vidouc požehnaný výsledek, odvážila se přispěním sv. Jana z Kříže reformovati též kláštery mužské, ač předvídala bouře, které proti ní povstanou. Hrozné bylo jí snášení trpkosti a nad to trapné tělesné bolesti, a to po léta. Přes to zůstala klidnou, láskyplnou. Utrpením už tak uvykla, že se modlila: »Pane, buď trpětí, buď umřítí mi dej!« Z té duše si vážila, že jest dcerou církve katolické, často si to sama říkala. Do mnoha klášterů zavedla původní řeholi karmelitánskou a nových pak založila 31. Na rozkaz svého zpovědníka napsala Teresie svůj vzácný životopis. Také ostatní její spisy: Cesta k dokonalosti, Hrad duše, Rozjímání, několik menších pojednání a na sta listů vynikají ušlechtilým slohem, hloubkou myšlenek a náboženskou vroucností, tak že se řadí k nejlepším plodům španělského písemnictví. Zůstala též nebeským duchem provanutě básně a básně. Skonala 4. října 1582; jest patronkou království španělského.

Sv. Alois
(† 1501).

* 3. Sv. Alois, patron studující mládeže, narodil se r. 1568 z knížecích rodičů Gonzagů na zámku Castiglione poblíž Mantovy. Právem nazývá se »andělským mládencem«; bylť tak živ, jakoby těla ani neměl. Jeho horlivost v učení byla stejně tak veliká, jako láska k modlitbě, skromnost, poslušnost a vůbec snaha po všeliké dokonalosti. V 17. roce po dlouhých prosbách, k nimž přidával i nejpřísnější skutky kající, dosáhl na otci svém Ferdinandovi, že mu dovoleno zřící se práv prvorozenských, zřící se koruny a knížetství ve prospěch mladšího bratra Rudolfa a vstoupiti v Římě do Tovaryšstva Ježíšova. V noviciátě i za studia v Římě, Miláně a opět v Římě zachovával řeholi sv. Ignáce tak bedlivě a dokonale, že ani jedenkrát nemohl ho nižádný představený viníti ze sebe menšího přestupku; bylť on jako živou řeholí. Co nejsvědomitěji dbal svých slibů, jež učinil představenému před velebou Svátostí těmito slovy: »Všemohoucí věčný Bože, já, Alois Gonzaga, ačkoliv nehoden Tvé božské tváře, přece spoléhaje na Tvou neskončenou dobrotu a milosrdenství a puzen touhou Tobě sloužití, slibuji Tvé božské velebnosti před blahoslavenou Pannou Marií a celým nebeským dvorem věčnou chudobu, věčnou čistotu a věčné poslušství v Tovaryšstvu Ježíšovu.« Na začátku r. 1588 přijal nižší svěcení kněžská; vyšších se nedočkal. Počátkem r. 1591 vypukl v Římě krutý mor. Jesuité zřídili ihned sami veřejnou nemocnici pro chudé a opuštěné nemocné a pečovali o ně. Také Alois prosil, aby směl posluhovati v této nemocnici. Představený dlouho odpíral této žádosti boje se, že by mladistvý bohoslovec nesnesl této namáhavé a nebezpečné služby, a teprv když světec neustával a neustával prositi, svolil. Ujímal se vznešený kníže ubožáků s nevidanou ochotností, obětavostí a láskou, až 3. března sám morem zachvácen. Ležel přes 3 měsíce. Nenaříkal. Radoval se, že již brzy spočine v ne-

Skréta: Sv. Jan evangelista.

besích na božském Srdci Páně. Svaté svátosti, jimiž se dal zaopatřit, poklid duše jeho ještě zvýšily. Touha po hodině smrti vysvítá z listu, který krátce před skonáním napsal své drahé matce, kněžně Martě: »... Váš list zastal mne ještě živého v tomto kraji mrtvých, avšak už připravena, abych v kraji živých Boha věčně chválil. Už se blížím slad-

Sv. Alois.

kému objetí nebeského Otce, v jehož lůně doufám na věky si odpočinouti. Naše rozloučení, drahá matko, nebude dlouho trvati. Tam nahoře se opět shledáme, a budeme na věky velebiti milosrdenství Spasitelovo.« Když mu lékař oznámil, že hodinka smrti už blízko, zanotil »Bože chválíme Tebe« a pravil: »S radostí jdu«. Skonal, jak předpověděl,

21. června 1591. Sv. Magdalena de Pazzis ve Florencii spatřivši u vytržení myslí Aloisa v nebi oslaveného, zvolala: »Jaké slávy požívá syn Ignácův Alois! Kéž bych mohla po celém světě rozhlásiti, jak veliký on světec!«

4. Za dob nevěrecké filosofie, za dob revolučních vzdalovala se sice část křesťanstva víc a více od církve, ale u většiny počal život křesťanský utěšeně vzkvétat. Svědčí o tom hojně přijímání sv. svátostí; stavba a ozdoba chrámů, kaplí, oltářů; horlivé obcování duchovním cvičením, missiím, kázáním; zakládání spolků, kongregací jednot; pouti; obětovnost a dobročinnost; upřímná oddanost k sv. Otcí; stálost u víře a boj za sv. víru, v němž vynikli výborní mužové; příkladný a ctnostný život, jenž se jeví hojným počtem osob svatostí vynikajících, množstvím upřímných konvertitů, mezi nimiž jsou mužové vědy i umění, politikové, chudí i bohatí; nade vše památným z nich jest kardinál Manning.

* 5. Jindřich Eduard kardinál Manning, arcibiskup westminsterský (londýnský), nar. 1808 v Totteridge poblíž Londýna z rodičů anglikánských. Vybyv si latinské školy v Harrově, odešel na universitu oxfordskou. Studoval výtečně. Po té věnoval se státní službě. R. 1831 vidíme ho v ministerstvu osad; avšak brzy zavedla ho Prozřetelnost Boží na jinou cestu. O vánocích 1832 posvěcen jest anglikánským knězem a za rok stal se farářem v Lavingtoně. Působnost faráře Manninga byla tak znamenitá, že již roku 1840 byl zvolen arcijáhнем*) a za 4 léta svěřen mu i slavný úřad universitního kazatele v Oxfordě. Duši Manningově, která tak dychtivě prahla po pravdě a posluchače tak nadšeně pro ni rozněcovala, nemohla zůstatí tajna pravda naší svaté římsko-katolické církve; dne 6. dubna 1851 společně se svým přítelem, slovným advokátem Hopem, vrátil se do lůna jejího. Světové noviny londýnské »Times« psaly: »Nejkrásnější ozdoba anglikánského duchovenstva, Manning, opustil církev, v níž se byl narodil. Neučinil toho zajisté ze žádostivosti; nebyl by ho minula ani u anglikánů důstojnost biskupská. Neučinil toho, snad že by byla pýcha uražena; též on nezná a nikdy od nikoho nebylo mu příkoří učiněno. Vedlo ho nejčistší přesvědčení, kteréž nezná nižádného pozemského prospěchu.« Čistotě úmyslu a velikosti oběti — složit před tím všechny své vznešené úřady — byla v duši Manningově úměrna též hloubka klidu a pokoje, jakož i svatá bohonaděnost. S láskou otcovskou přijat od londýnského arcibiskupa, kardinála Wisemana, od něhož dostalo se mu znova (katolického nyní) svěcení na kněze, až pak r. 1865 stal se i jeho nástupcem a r. 1873 i kardinálem. Přední snahou arcibiskupa Manninga bylo, míti s dostatek dobrého, vzdělaného kněžstva, jakož i samostatné katolické školy národní i vyšší; obojí snaha

Kardinál Manning († 1892).

* Důstojnost arcijáhenská jest v Anglii nejvyšší vedle důstojnosti biskupské; arcijáhen jest náměstkem a zástupcem biskupovým.

korunována zdárným výsledkem. O obětavosti a sebezapření svého kněžstva vydal toto krásné svědectví: »Život jejich jest pln obětí. Bydle v domě najatém, nemá náš kněz ani polí, aniž jakého bezpečného důchodu; pojídá chléb, jež mu po příkladě dob apoštolských poskytne věřící lid první den v témdni; z almužny té dostane se i oltáři, chudině a dítkám jejím. Dvojnásobná to chudoba, plná nouze, avšak zároveň snášena-li z lásky k božskému Mistru a po příkladě jeho, plná milosti a pramen posvěcení. Neznám kajícího roucha, jež by tělo bolestněji svíralo, než život duchovního správce; život ten však přináší požehnání, ač žije-li se pro Krista; nájemník ho ovšem nesnese, aniž ten, kdo hledá klidu a pohodlí.« Vydal přečetná slavná díla theologická i sociální (Časné poslání Ducha svatého, Vnitřné poslání Ducha svatého, Anglie a křesťanství, Privilej Petrova, Císařství a ultramontanismus, Ultramontanismus a křesťanství, Srdce Páně, Čtyři veliká zla naší doby, Čtvero panství Boží, Pravé dějiny vatikánského sněmu, Neodvislost svaté Stolice, Věčné kněžství, Náboženství poutníkové), výtečné pastýřské listy; avšak i časopisy, katolické i anglikánské, měly co chvíle znamenité články a dopisy z pera jeho.

Slovem i příkladem Manningovým povzbuzení vrátili se mnozí vynikající anglikáni do církve katolické, jako před několika lety totéž se dalo za příkladem konvertity Newmana, jež se pak taktéž stal arcibiskupem a kardinálem. Pečuje o posvěcení živých chrámů Božích, duší lidských, staral se Manning též svědomitě o stavbu chrámů hmotných v Londýně i v celé arcidiecesi. Všecek obor působnosti nalezl v kardinálu výtečného pracovníka, nejvíce však prosul na poli sociálním. Neúnavně zakládal spolky střídmosti, potíral pijáctví, sám se zdržuje opojného nápoje; řečnil pod širým nebem, jelikož nebylo nikde budovy, jež by pojala ohromné posluchačstvo jeho; pečoval o příbytky pro chudinu; podporoval kardinála Lavigeriho v díle protiotrokářském, jakož i generála Bootha v »Armádě spásy«.

Jak smýšlel kardinál Manning o práci, vysvětá z řeči, již dne 28. ledna 1884 v Leedsu konal »O důstojnosti a právech práce«. Ukázav krátce úžasný pokrok průmyslu v době naší, ptá se na příčiny. Někteří uvádějí příčinou kapitál. Mýlí se. Co by byl kapitál bez mistrnosti, bez dovednosti? Co by byl kapitál bez práce? Kdy se ve společnosti lidské teprve svítalo, byla tu již práce, o kapitálu nebylo ještě ani slechu. Co jest práce? Pochtivé a úplné upotřebení duševních i tělesných sil ku blahu vlastnímu i ku blahu bližního. Kdo nedbá blaha vlastního, páchá sebevraždu; kdo nedbá blaha cizího, propadá sobectví. Pravidelně ať kráčí tělesná i duševní práce ruka v ruce; avšak i práce jen tělesnou silou vykonaná má svou důstojnost; neboť kdo třeba jen tímto způsobem sobě a bližnímu pracuje, plní úlohu, již mu uložila Prozřetelnost božská. Co jest práce? Podmínkou všeho dobra na světě. Na práci závisí všecek vynález; zde ovšem tělesnou práci předešla práce duševní. Vynálezům se podařilo rozmotati zadržlý uzel práce, rozdělití práci mnoha rukám. Znamenitý národohospodář M. Say dokázal, že za 10 let

po vynalezení strojů bylo v Anglii čtyřicetkrát více přadláků a tkalců, než když se pracovalo ještě jenom rukama. Ne samy peníze, nýbrž rostoucí počet duševních, tělesných, mechanických sil, toť pravý kapitál naší země. Proto přísluší dělníkovi z venkova, jež přichází jen s tělesnou silou, bez dovednosti, přísluší mu titul počestného pracovníka touž měrou, jako muži opatřenému dovedností a vědou. Toť názor přirozený, toť i křesťanský názor; staří pohané ho neznali, proto pyšně zhrdali tělesnou práci a přidělovali ji jenom otrokům. Křesťanský ten názor nelíbí se ovšem moderním pohanům.... Práci přísluší právo vlastnictví..., právo kapitálu..., právo svobody..., právo sebeochrany..., právo státní ochrany.... Svých povinností vůči dělnictvu má si stát tím více býti povědom, má je tím usilovněji a věrněji plnití právě nyní, kdy se vzrývá bezmezná konkurrence, kdy se velkopřůmysl nenasytně obohacuje na úkor mravních statků lidu dělného. Nejprvnější a nejstarší společností jest rodina. Rodinný pokoj, domácí čistota, povinnosti žen a matek, manželů a otců mají kořeny v zákoně přirozeném, cena jejich jest daleko větší ceny všech výrobků, s nimiž jdeme na trh. I dlužno ze všech sil se přičiňovati, aby byla spravedlivě upravena doba pracovní, aby byla omezena práce žen a dítek, aby byl den sváteční svěcen. Především pečujž moc zákonodárná o mravní výchovu a rodinný život tříd pracujících, potom teprve o práci samu a spravedlivou mzdu....

* R. 1887 zastal se Manning znamenitě amerických »rytířů práce«, sdružení to amerického zuboženého dělnictva, jemuž velice přál i baltimorský arcibiskup, kardinál Gibbons; dovodil, jak jest si církev vědoma povinnosti zastávati se chudiny a dělnictva, ježto poctivá práce dopomáhá k blahobytu. »Rytíři práce« nezapomněli otcovských slov Manningových; když skonali (1892), poslali tento soustrastný telegram: »Úmrtí kardinála Manninga jest dělníkům všeho světa ztrátou velikou; pracovali s nimi o věci spravedlivé, byli přitelem utlačovaných, otcem zoufalých. I usoudili jsme, že na svém výročním sjezdě osvědčíme bolest nad smrtí jeho a vroucí vzdáme dík za svatý život jeho«.

* Ve výtečné pohřební řeči dne 20. ledna 1892 pravil právem biskup Hedley: »... Ještě maličko, a pokolení, jež vídalo přepamátanou, všecku oduševnělou a tak přívětivou tvář kardinálovu, jež slýchalo jeho hlas, pokolení to zmizí s dějiště světového; avšak i příští pokolení bude Manninga pamětlivo. Památka jeho nepomine, velebná, útěchyplná památka, jak jeho živé slovo, jeho postava. Památku tu udrží nesmrtelnou ne pomník, ne obraz, ne socha, nýbrž listy, jež napsal o Duchu svatém, o víře, o důstojnosti dětské, o vznešenosti duše, o ceně práce.... Zapadla ohnivá hvězda; avšak na jasnou stopu, již zanechala na obloze, budou lidé mile patřiti a Otcí nebeskému vroucí díky vzdávati, že bylo jejich otcině dopřáno tak slavného sluhy Páně...«

DOSLOV.

Z nepatrného zrna, jež božský rozsévač zasel, vzrostla církev v mohutný strom. Hrozné bouře se do něho opíraly, blesky zloby a nenávisti do něho bily, ale strom ten stál pevně, a národové nalézali jisté útočiště v jeho kliduplném, osvěžujícím stínu.

Církev jsouc jednotná opatrovala bedlivě oheň svaté pravdy, Kristem jí svěřené: jsouc svatá plnila úkol Spasitelem na ni vznesený, posvěcujíc a k Bohu povznášejíc veškero členstvo své; jsouc obecná nevyklučovala nikoho od pramene pravdy, nýbrž všechny lidi, pohany i divochy, zvala a napájela živou vodou pramene toho; jsouc apoštolská zachovala neporušeně vše, co od sv. apoštolů byla obdržela

Církev katolická stála u kolébky vzdělanosti, poskytovala lidstvu nejvznešenější statky a ač se jí nedostávalo vždycky vděku, neumdlévala, neochabovala, pracovala, trpěla, vítězila. Církev viděla povstávati a zanikati mocné říše, obrovité postavy mocných duchů, kteří otřásali světem. Vše se řítilo v prach, ona však stála nepřemožitelná, jak jí to slíbil Kristus. A tak jsou celé církevní dějiny velikolepým důkazem historickým, že církev je dílem Božím, že její zakladatel, ochránce a ředitel, Ježíš Kristus, jest pravý Bůh, jemuž s Otcem i Duchem svatým čest a chvála budiž i od nás povždy vzdávána poctivým životem podle naučení a s pomocí církve svaté, matky naší!

»Já křesťan jsem a katolík,
a církev svatá má jest máti,
buď z toho Bohu vroucí dík,
že dítětem jejím smím se zváti!«

O. A. M. D. G.